

**Сприяння розвитку
культури в Україні:**
дослідження зв'язків
культурно-мистецької
сфери та туристичної
привабливості територій



Повна версія

За підтримки:

**УКРАЇНСЬКИЙ
КУЛЬТУРНИЙ
ФОНД**

КОМАНДА ПРОЄКТУ

Авторський колектив дослідження:

Олександр Софій, експерт
Андрій Мацелюх, експерт
Ігор Шимків, експерт
Олена Шинаровська, експерт
Юрій Кучерявий, рецензент

Організаційна та технічна підтримка реалізації проєкту:

Ігор Каспрук, керівник проєкту
Дмитро Посипанко, менеджер із комунікацій
Ірина Гнелиця, бухгалтер

Команда проєкту висловлює щиру подяку:

Тарасові Возняку, генеральному директорові Львівської національної галереї мистецтв імені Б. Возницького
Олегу Яськіву, директору Центру Митрополита Андрея Шептицького Українського католицького університету
Наталії Табаці, начальниці управління туризму та курортів Львівської обласної державної адміністрації
Ірині Гаврилук, директорці департаменту з питань культури, національностей та релігій Львівської обласної державної адміністрації
Галині Гриник, керівниці управління туризму Львівської міської ради
Наталії Скибак, керівниці управління розвитку міста Трускавецької міської ради
Наталії Гладіловій, директорці туристичної фірми «Атвест Україна»
Дмитру Софій, незалежному консультантові
Миколі Крату, незалежному консультантові
Художньому музею Михайла Біласа (м. Трускавець)

В оформленні використано гобелен Михайла Біласа "Куми"

Видання підготовлено за підтримки Українського культурного фонду. Позиція Українського культурного фонду може не збігатися з думкою авторів.

Дане дослідження аналізує зв'язки культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості територій, оцінює наявний стан речей, можливі перспективні напрямки їх розвитку та можливості для синергії. Аналіз здійснений на 3-х рівнях – національному, регіональному (Львівська область) та муніципальному (місто Львів). На кожному із цих рівнів аналізуються такі компоненти як законодавче поле, міжнародні угоди, інституційне забезпечення, стратегічні документи, інструменти впровадження та джерела фінансування. За висновками кожного із розділів сформульовано узагальнені висновки, які і завершують дослідження.

ЗМІСТ

Резюме дослідження	2
Передмова	4
Методологія дослідження	5
Розділ 1. Вступ. Філософія дослідження	7
Розділ 2. Визначення зон інтересів	10
Розділ 3. Аналіз зв'язків між культурно-мистецькою сферою та туристичною привабливістю території	16
Розділ 4. Аналіз зовнішніх факторів на культурно-мистецьку сферу та туристичну привабливість території	76
Розділ 5. Феномен Львова	86
Розділ 6. Характерні практики	93
Загальні висновки дослідження	108
Додатки	111

Україна започаткувала *державну регіональну політику*, засновану на європейських цінностях, засадах демократії та національної єдності, орієнтовану на підвищення економічних та соціальних стандартів життя кожного громадянина. Станом на сьогодні всі області України і значна частина муніципалітетів та об'єднаних територіальних громад вже затвердили свої Стратегії розвитку до 2027 року, через які червоною ниткою проходять пріоритети розвитку туризму та культури, а особливо культурно-креативних індустрій, як значимих економічних чинників розвитку територій і країни в цілому.

Мета пропонованого дослідження – покращення політики сприяння розвитку культури в Україні шляхом системного аналізу зв'язків культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості територій на прикладі Львівської області і міста Львова та оцінки перспективних напрямків їх подальшого розвитку.

Дослідження складається із шести розділів, які вибудовані у логічній послідовності, і кожна попередня тема служить основою для кращого розуміння наступної. Так, розділ «Вступ. Філософія дослідження» ставить собі за мету дати короткий огляд існуючих на сьогодні поглядів та ідей щодо взаємозв'язків культури і туризму. Розділ «Визначення зон спільних інтересів» носить достатньо технічний характер і призначений для конкретизації елементів зон взаємного інтересу культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості території. Розділ також цікавий тим, що надає короткий перелік всіх офіційних документів в галузях культури і туризму, легалізованих впродовж останніх 5-ти років. Розділ «Аналіз зв'язків» є ключовим і деталізує взаємозв'язки культурно-мистецької сфери і туристичної привабливості території. Аналіз, здійснений на трьох рівнях – національному, регіональному (Львівська область) та муніципальному (місто Львів). На кожному із цих рівнів аналізуються такі компоненти: законодавче поле, міжнародні угоди, інституційне забезпечення, стратегічні документи, інструменти впровадження та джерела фінансування. З огляду на значний масив інформації та для більш зрозумілого викладу матеріалів була використана модель матриці, яка чітко структурує інформацію і містить відповідні проміжні та узагальнені висновки по кожному елементу матриці. Значна частина матеріалів винесена у додатки.

Для більш глибокого розуміння результатів аналізу було також проведено фокус-групу з представниками основних зацікавлених сторін, круглий стіл в одній із об'єднаних громад Львівщини, а також публічне обговорення у форматі «Дебати» за темою: «Культура і туризм в умовах COVID-19: нові реалії», що дозволило уточнити низку питань на основі особистого досвіду учасників та бачення подальших перспектив. Розділ «Аналіз зовнішніх факторів» відображає вплив чинників, які можуть бути значно потужнішими, ніж національні чи регіональні процеси, і на які вони можуть суттєво впливати. У цьому розділі здійснено аналіз факторів впливу, що проявилися впродовж останніх років і радикально змінили і змінюють ситуацію не тільки в Україні, а й у цілому світі. Розділ «Феномен Львова» дещо вибивається із загального, досить формалізованого, контенту дослідження. Його основним завданням стало переосмислення питання, що є феноменом Львова, як він проявляється сьогодні в умовах пандемії COVID-19 і чим він може бути корисним для майбутнього міста і регіону. Розділ «Характерні практики» служить для практичної демонстрації окремих ключових тез попередніх розділів. При цьому, на відміну від більшості позитивних практик, якими насичені інформаційні мережі, пропоновані практики достатньо глибоко висвітлюють як позитивні, так і негативні сторони процесів, містять висновки, що дає можливість менеджерам від культури і туризму «приміряти» досвід інших до своїх умов.

За висновками кожного із розділів дослідження було сформульовано узагальнені висновки, які і завершують дослідження. Як правило, будь-яке дослідження містить рекомендації для того, щоб зацікавлені особи могли ними користуватись при розробці відповідних документів – стратегій, програм розвитку, конкретних проєктів. Однак, у нашому випадку стався «збій» – поява і поширення пандемії COVID-19. Це виклик, виклик для всього світу, і до нього не готові ще ні суспільні, ні політичні актори, а в нашому випадку – культурні інституції та туристичні організації, які, можливо, сподіваються, що пандемія завершиться і все стане знову на свої місця. Не стане. Однак, на сьогодні складно прогнозувати подальші перспективи розвитку всіх сфер суспільного життя, у тому числі

галузей культури і туризму. Регулярно міжнародні експертні групи публікують сценарії розвитку подій, які достатньо динамічно змінюються і більш-менш точні припущення можна буде давати лише у 2021-му році. Тому в цьому дослідженні ми обмежились лише фіксацією наявного стану речей, який допоможе зрозуміти, що ми маємо та на чому стоїмо. І цей фактаж послужить основою для модифікування зацікавленими особами наявних пропозицій, а радше – для розробки принципово нових.

Одним із стратегічних напрямів роботи ГО «Європейський діалог» було і залишається сприяння регіональному розвитку та становленню місцевого самоврядування. Євромайдан активізував в Україні запровадження реформ в усіх сферах суспільного життя. Процеси децентралізації з цього моменту стали домінантою наших проєктів і, в першу чергу, стратегічне планування у новостворених об'єднаних територіальних громадах. Завдяки співпраці з програмами DOBRE та U-LEAD у нас була унікальна можливість моніторингувати виконання вже затверджених стратегій.

Як засвідчив досвід, майже у всіх стратегіях в економічній частині присутня ціль «Розвиток туризму», яка, на думку громад, закрутить місцевий бізнес, притягне інвесторів. При цьому основною туристичною принадою стане наявна місцева культурно-історична спадщина та сервіси навколо неї. Однак, час різко понижає градус ентузіазму, який був присутній при розробці, а туристичні проєкти так і залишаються не реалізованими. Дещо оптимістичнішими є результати на обласному рівні, однак і тут, подібні проєкти значно поступаються іншим напрямкам.

Чому? Саме на ці запитання ми намагались дати відповідь у пропонованому дослідженні, яке деталізує зони інтересів і взаємозв'язки культурно-мистецької сфери і туристичної привабливості території. Це, на нашу думку, дасть глибше розуміння зацікавленим сторонам природи цих зв'язків, їх фактичного стану на сьогодні та можливість більш якісно формувати спільні програми і проєкти культурно-туристичного спрямування на перспективу, а особливо в умовах нових викликів для світової спільноти.

Текст дослідження розбитий на шість тем (розділів), які вибудовані в логічній послідовності і кожна попередня тема служить основою для кращого розуміння наступної.

Розділ 1 «Вступ. Філософія дослідження» ставить собі за мету дати короткий огляд існуючих на сьогодні поглядів та ідей щодо взаємозв'язків культури і туризму.

Розділ 2 «Визначення зон інтересів» носить достатньо технічний характер і призначений для конкретизації елементів зон взаємного інтересу культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості території, які в подальшому аналізуються. Оскільки у відкритих джерелах інформації, зокрема у підручниках і наукових статтях, наявна дуже велика кількість різних класифікацій галузей культури і туризму, то цим дослідженням були визначені зони інтересів на основі лише формальних документів – законодавчих і стратегічних, зокрема Стратегії Українського культурного фонду на 2019-2021 роки, де класифікація секторів культури здійснена із врахуванням термінології українських законодавчих документів і особливості національного контексту, підходів деяких країн Європейського Союзу та ЮНЕСКО щодо адаптації міжнародних класифікацій до національних умов. Розділ також цікавий тим, що надає читачу короткий перелік всіх офіційних документів у галузях культури і туризму, легалізованих впродовж останніх п'яти років.

Розділ 3 «Аналіз зв'язків» детально аналізує взаємозв'язки культурно-мистецької сфери і туристичної привабливості території. Аналіз здійснений на 3-х рівнях – національному, регіональному (Львівська область) та муніципальному (місто Львів). На кожному із цих рівнів аналізуються такі компоненти – законодавче поле України, міжнародні угоди, інституційне забезпечення, стратегічні документи, інструменти впровадження (плани стратегій, програми) та джерела фінансування. Аналіз містить опис кожної із зон пересікання, їх зв'язки та взаємні впливи. Аналіз відображає фактичний стан на сьогодні зон пересікання, наявні проблеми та пропонувані шляхи їх вирішення на перспективу розробниками офіційних документів та зовнішніми експертами. З огляду на значний масив інформації аналіз здійснений на основі матриці, яка структурує інформацію і містить відповідні проміжні та узагальнені висновки по кожному елементу матриці. Значна частина матеріалів винесена в додатки. Для більш глибокого розуміння результатів аналізу було також проведено фокус-групу з представниками основних зацікавлених сторін, круглий стіл в одній із об'єднаних громад Львівщини, а також публічне обговорення у форматі «Дебати» за темою «Культура і туризм в умовах COVID-19: нові реалії», що дозволило уточнити низку питань на основі особистого досвіду учасників та бачення подальших перспектив.

Розділ 4 «Аналіз зовнішніх факторів» відображає вплив чинників, які можуть бути значно потужнішими від національних чи регіональних процесів, на які вони не можуть впливати, однак, здатні ужити запобіжні заходи. Окрім глобалізаційного впливу на національні та регіональні процеси в галузях культури та туризму у цьому розділі здійснений аналіз не менш значимих факторів впливу, що проявились впродовж останніх років і радикально змінили і змінюють ситуацію не тільки в Україні, а й у цілому світі.

Розділ 5 «Феномен Львова» дещо вибивається із загального досить формалізованого контенту дослідження. Оскільки всі формальні елементи аналізу стратегій, програм, інституцій, джерел фінансування культурної і туристичної політики міста Львова здійснені у розділі 3, основним завданням цього розділу стало ще одного переосмислення питання що є феноменом Львова, як він проявляється сьогодні в умовах пандемії COVID-19 і чим він може бути корисним для майбутнього міста і регіону.

Розділ 6 «Характерні практики» (на рівні Львівської області) служить для практичної демонстрації окремих ключових тез попередніх розділів, які іноді важко виділити в текстових викладах та числових таблицях. При цьому, на відміну від більшості позитивних практик, якими насичені інформаційні мережі, пропонувані практики достатньо глибоко висвітлюють як позитивні, так і негативні сторони, містять висновки, що дає можливість менеджерам від культури і туризму «приміряти» досвід інших до своїх умов.

За висновками кожного із розділів дослідження було сформульовано узагальнені висновки, які і завершують дослідження. Як правило, будь-яке дослідження містить рекомендації для того, щоб

зацікавлені особи могли ними користуватись при розробці відповідних документів – стратегій, програм розвитку, конкретних проєктів. Однак, у нашому випадку стався «збій» – поява і поширення пандемії COVID-19. Це виклик, виклик для всього світу, і до нього не готові ще ні суспільні, ні політичні актори, а у нашому випадку – культурні інституції та туристичні організації, які, можливо, сподіваються, що пандемія завершиться і все стане знову на свої місця. Не стане. Однак, на сьогодні складно прогнозувати подальші перспективи розвитку всіх сфер суспільного життя, у тому числі галузей культури і туризму. Регулярно міжнародні експертні групи публікують сценарії розвитку подій, які достатньо динамічно змінюються і більш-менш точні припущення можна буде давати лише у 2021 році. Тому, в цьому дослідженні ми обмежились лише фіксацією наявного стану речей, який допоможе зрозуміти, що ми маємо та на чому стоїмо. І цей фактаж послужить основою для зацікавлених осіб модифікувати наявні пропозиції, а радше – розробляти принципово нові.

Джерела даних. При підготовці матеріалів дослідження було використано:

- документи з питань політики розвитку культури та туризму в Україні загальнонаціонального, регіонального та муніципального рівнів;
- статистичні дані (загальнонаціональні та в розрізі областей), статистичні дані міжнародних організацій та дослідницьких організацій;
- матеріали соціологічних досліджень із питань розвитку культури та туризму в Україні;
- академічні дослідження, аналітичні огляди та прикладні дослідження з окремих питань розвитку культури та туризму, підготовлені українськими та іноземними експертами, міжнародними організаціями;
- результати обговорень фокус-групи, круглого столу та публічного заходу «Дебати», здійснених в рамках дослідження;
- результати моніторингу ЗМІ.

1. Вступ. Філософія дослідження

Соціально-економічний розвиток розвинутих країн світу впродовж останніх років характеризується переходом від III-IV техніко-економічних укладів, до V та VI укладів, а також моделюванням основ наступного, VII-го техніко-економічного укладу. Характерною особливістю V та VI укладів є те, що в їх основі лежать уже не засоби виробництва і не матеріальні ресурси, а людський, інтелектуальний капітал. В іншому вимірі можна також говорити про перехід від просторової детермінанти розвитку до часової детермінанти. Відповідно, саме розвиток людського, інтелектуального капіталу стає головною передумовою успішності чи неуспішності тих чи інших соціумів. У цьому ракурсі одним із найважливіших чинників формування людського, інтелектуального капіталу, поряд із освітою, стає культура у найрізноманітніших її проявах. При цьому в умовах глобалізації і переходу від парадигми простору до парадигми часу, що нівелює саме поняття відстані та територіальної віддаленості, все більшу роль для розвитку культури і формування власне людського, інтелектуального капіталу відіграє туризм, як інструмент знесення просторових бар'єрів.

Впродовж останніх десятиліть питання туризму і культури стали нерозривно пов'язаними, частково через зростання інтересу до культури, особливо як джерела ідентичності в умовах глобалізації, частково завдяки динамічному розвитку туризму та зростанню доступності культурних цінностей та досвідів. Культурний туризм є одним із найбільших секторів світового туризму, і його роль продовжує швидко зростати: у [звіті](#) Всесвітньої туристичної організації зазначено що близько 40% туристів визначає ціль своєї подорожі на основі культурної пропозиції. Все більше значення для туриста набувають такі нематеріальні фактори, як «атмосфера місця», його зв'язок із відомими людьми, ідеями чи подіями - іншими словами, культура, історія та традиції місця.

Поєднання культури та туризму може бути потужним рушієм економічного розвитку, але переваги такого зв'язку виходять далеко за межі економічних показників: подорож із ціллю ознайомитися з культурою та мистецтвом інших людей означає розширення кругозору, отримання нових знань, встановлення нових культурних зв'язків та збереження культурної спадщини.

Синергетичний зв'язок між культурою та туризмом був давно відзначений дослідниками, але тільки починаючи з 1980-их, коли туристична галузь почала стрімко розвиватися та приносити значну економічну вигоду (згідно [даних](#) Світового банку у 2018 рік туризм згенерував більше 10% світового ВВП), почався процес цілеспрямованого дослідження та осмислення впливу культури на туристичну галузь. Зближення двох сфер стимулював ряд факторів, основні з яких:

- зростання рівня культурного капіталу, стимульоване зростанням рівня освіти;
- стиль споживацької культури постмодерну, який акцентує увагу на особистому розвитку;
- зростання значення нематеріальної культури та ролі іміджу та «атмосфери»;
- зростання мобільності, що забезпечує простіший доступ до інших культур;
- зростання доступності інформації про інші культури за допомогою нових технологій;
- поява нових націй та регіонів, які прагнуть сконструювати та презентувати свою ідентичність;
- актуалізація проблеми фінансування культури, пов'язана із зростанням культурних потреб населення/кількості культурних інституцій.

Проблема дефініцій. Люди все більше бажають відвідувати ті місця, які асоціюються з певними відомими людьми, ідеями чи подіями, і, окрім визначних пам'яток, все більшу роль у їх виборі починають відігравати звуки, смаки та загальна «атмосфера» місця. Таке розширене розуміння культурного споживання туристів, зростаюча тенденція не розрізняти туристів та інших відвідувачів, а також різноманітність підходів до взаємозв'язку між культурою і туризмом розвиває базові операційні категорії, ускладнюючи формулювання визначень у цій галузі. Оскільки культура торкається кожного аспекту людського життя, можна стверджувати, що будь який прояв життя людини є культурним актом. Особливо це стосується туризму, що так чи інакше є характерною практикою культури людства від древніх першовідкривачів і до сьогоденних масштабних *туристичних індустрій*, згідно з таким підходом, увесь туризм можна вважати власне *«культурним туризмом»*.

Проте для нашого дослідження такий широкий підхід не дуже корисний, оскільки не дозволяє нам виділити ті специфічні форми культури, які особливо важливі для галузі туризму, і навпаки

відзначити ті форми туризму які мають безпосередній вплив на культуру. Ранні підходи до взаємозв'язку між туризмом і культурою, як правило, ґрунтувалися на так званому підході «місць та пам'яток», де культурні атракції, важливі для туризму, в основному, розглядалися лише як фізичні об'єкти. Цей підхід на практиці привів до проведення інвентаризації культурних пам'яток у Європі у 1980-х роках. Однак, поступово з'явився більш широкий погляд на культуру, який включав сценічне мистецтво, ремесла, культурні події, архітектуру та дизайн, а останнім часом – також креативну діяльність та нематеріальну спадщину. Загалом впродовж останніх десятиліть відбувся перехід від продукт-орієнтованого визначення до процес-орієнтованого (як «способу життя»). У цьому дослідженні ми візьмемо за основу визначення «культурного туризму», прийняте на міжнародному рівні у 2017 році Всесвітньою туристичною організацією (одна з установ ООН): «Культурний туризм – тип туристичної діяльності, в якій основна мотивація відвідувача полягає в тому, щоб дізнатися, відкривати та споживати матеріальні та нематеріальні культурні пам'ятки/продукти в туристичній дестинації. Ці пам'ятки/продукти відносяться до ряду характерних матеріальних, інтелектуальних, духовних та емоційних особливостей суспільства, що охоплює мистецтво та архітектуру, історичну та культурну спадщину, кулінарні надбання, літературу, музику, креативні індустрії та живі культури з їхнім способом життя, системами цінностей, віруваннями та традиціями».

Оскільки туризм все більше відходить від концентрування на ландшафтах та природних ресурсах (наприклад, сонце, море та пісок), а туристи стають все більш зацікавленими у символічному та чуттєвому споживанню образів та ідей, з'явилася потреба в окремому понятті *дестинації*. Тобто просторі, в якому сконцентровано комплекс туристичних послуг та продуктів: визначних пам'яток, засобів розміщення, харчування, розваг та інше. Цей простір має фізичні й адміністративні кордони, які визначають форму його управління, імідж і репутацію, що впливають на його конкурентоспроможність на туристичному ринку. Об'єднання окремих пам'яток культурної спадщини в туристичну дестинацію стимулює розробку відповідних програм реставрації архітектурних пам'яток, відкриття нових музеїв, скансенів, ресторанів традиційної кухні тощо. На практиці це проявляється, зокрема, у лобюванні муніципалітетами великих культурних програм і проєктів, які створюють «атмосферу місця», підвищуючи тим самим його цінність.

Туристична привабливість території. Незважаючи на велику кількість наукових та філософських досліджень на тему культури, що з'явилися протягом останніх десятиліть, у західному контексті, культуру продовжують асоціювати зі складністю, витонченістю, престижністю, тобто відбувається ідентифікація з поняттям «високої культури». Не дивно, що і практика «культурного туризму», в основному, відповідає моделям «гранд-туру», освітнім вояжам, популярним серед заможної аристократичної молоді XVII-XIX століть. В наш час, коли туризм став доступним і масовим явищем, турист продовжує приділяти особливу увагу наявності культурних ресурсів території, продовжуючи асоціювати їх із елітністю та соціальним успіхом. Сприятливий клімат та чиста екологія, зручне географічне розташування, транспортна доступність та рівень сервісу, продовжують відігравати важливу роль для туристичної привабливості території, проте «культурність» дестинації служить додатковою причиною, що відіграє важливу роль навіть для тих туристів які не ставлять пріоритетом ознайомлення з культурними надбаннями.

Розглядаючи культурний туризм як симбіоз економіки та культури, варто підкреслити, що він передбачає не тільки знайомство з історичною спадщиною, а й включення туриста в сучасне культурне середовище – активну участь у культурних подіях і практиках, характерних для певної території. Важливу роль у цьому процесі з початку XXI століття почали відігравати «креативні індустрії» або «культурні індустрії», покликані комерціалізувати культуру, подаючи її як продукт. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) визначає *культурно-креативні індустрії* як індустрії, метою яких є «створення, виробництво і комерціалізація творчих (креативних) змістів, які є нематеріальними і культурними за своєю природою. Такі змісти зазвичай захищені правом інтелектуальної власності і можуть набувати форми продукту чи послуги». Культурно-креативні індустрії сьогодні становлять собою активний виробничий сектор, що динамічно розвивається та сприяє зростанню культурного потенціалу території та економіки загалом. Найчастіше основою культурно-креативних індустрій виступають враження, які пропонують споживачеві продукт у вигляді емоцій. Враження будуються на пізнанні або залученні до

культурної спадщини, культурних цінностей тієї або іншої території, регіону. Саме враження лежать в основі феномену, що отримав назву *бренд території*, оскільки є основою популярності того або іншого місця, міста, регіону або країни загалом. При такому підході виділяється поняття *індустрія вражень* – як частини креативних індустрій.

Роль громади. Для туризму (як і будь якої іншої сфери послуг) важливе значення має активність і позиція місцевої громади. Особливо важливу роль місцева громада відіграє у розвитку культурного туризму, в значній мірі формуючи контекст, у якому представляються відвідувачам культурні пам'ятки, або й сама виступаючи частиною туристичного продукту у випадку, коли одним із туристичних об'єктів виступає жива локальна культура.

Зацікавлення туристів культурною спадщиною громади дає поштовх для посилення місцевого розвитку, окрім значних економічних можливостей, у громади виникає почуття гордості за свою локальну історію, спонукаючи її оберігати свої місцеві традиції і пам'ятки. Усвідомлюючи цінність власних культурних надбань, у громаді зростає також загальний рівень поваги до навколишнього простору (зростання екологічної та політичної свідомості), відбувається активізація громадського життя та посилюється почуття локальної ідентичності.

Постійне розширення діапазону культурних явищ, що споживаються туристами, також збільшує коло стейкхолдерів (зацікавлених сторін) на цьому ринку, позитивно впливаючи на процес демократизації як самого культурного туризму так і громад, що пропонують свої послуги на ньому.

Культура, в найширшому розумінні, забезпечує сукупність матеріальних та символічних ресурсів, які мають потенційно нескінченний характер. Така специфіка, за умови бережного ставлення до наявних культурних ресурсів, дає змогу громадам будувати сталу місцеву економіку. Специфічне для туристичної галузі тяжіння до ексклюзивного продукту вирівнює конкурентоспроможність менших та бідніших громад, надаючи їм змогу пропонувати свої унікальні культурні ресурси на глобальному туристичному ринку без потреби у значних стартових інвестиціях. У цьому контексті процес децентралізації служить додатковим каталізатором розвитку культурного туризму в Україні, залишаючи на місцях значну кількість податків, створених туристичною сферою – мотивує громаду розвивати місцевий культурно-мистецький потенціал, а місцеву владу реінвестувати в місцеву культуру та туристичну інфраструктуру. Тим самим культурний туризм стає дієвим агентом збереження місцевих пам'яток, посилення спроможності місцевих закладів культури та створення нових робочих місць у сфері обслуговування туристів.

Ризики. У жодному випадку не можна ідеалізувати вплив туристів, як панацею для культури і забувати про негативні наслідки культурного туризму. Адже, так чи інакше, у довгостроковій перспективі культурні центри, розвиваючи туризм, починають зіштовхуватися із рядом проблем. Окремі з них, такі як ріст цін на житло та послуги сфери обслуговування, зростання рівня злочинності, переповненість вулиць людьми та засміченість – загальні проблеми, які виникають внаслідок зростання туристичної галузі, але є проблеми специфічно пов'язані з культурним туризмом, наприклад, перетворення культурних пам'яток на «музеї», де стає неможливо проводити попередні культурні практики (прикладом можуть служити популярні серед туристів церкви), фізичне нищення пам'яток, втрата ідентичності місця та громади, що розчиняється від напливу туристів. Як показує історія, неконтрольований розвиток культурного туризму може перетворити цілі міста на своєрідні культурні «Диснейленди» (характерний приклад Венеції), значно ускладнюючи життя місцевим мешканцям та в кінцевому результаті консервуючи місцеву культуру, достосовуючи її до стереотипних очікувань туриста. Хоча негативний вплив неминучий, проте продуманий, поступовий розвиток культурного туризму, базований на принципах сталого розвитку, дає можливість не тільки мінімізувати втрати, але й пожинати багаті плоди.

Процес капіталізації культури через туризм охопив не тільки політичні і культурні столиці світу, а й невиразні в сенсі культурного потенціалу адміністративні одиниці, які активно шукають та переосмислюють своє минуле, або й створюють нові концептуальні пам'ятки, здатні стати їх візитною картою, привабливою для туриста. Культурний туризм став трендом міжнародного туристичного бізнесу, насамперед завдяки тому, що здатний генерувати значні туристичні потоки не тільки сам по собі, а й є неодмінним доповненням будь-якого іншого туристичного продукту.

Розділ 2. Визначення зон інтересів

Розуміння суті зв'язків між культурою та туризмом у цілому, визначені у вступі, прямо впливає на логіку подальшого дослідження – аналіз взаємозв'язків між культурно-мистецькою сферою та туристичною привабливістю території. Ключовим моментом при цьому виступає ясне визначення зон взаємного інтересу культури та туризму. Таке визначення пропонується здійснити на рівні офіційних документів – законодавчих та стратегічних.

Законодавче поле та міжнародні угоди

Галузь культури

Розгалужене законодавство України щодо культури дає розгорнуту картину всіх наявних сфер культури, їх підвидів та означень.

Закон України «Про культуру» від 14.12.2010

Закон регулює діяльність у наступних сферах культури:

- художньої літератури, кінематографії, театрального, музичного, хореографічного, пластичного, образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, архітектури, фотомистецтва, дизайну;
- нематеріальної культурної спадщини, в тому числі народної культури (фольклор, традиції, звичаї і обряди, діалекти і говірки, народні художні промисли та ремесла, історична топоніміка тощо);
- охорони національного культурного надбання, в тому числі культурної спадщини;
- музейної справи, колекціонування;
- архівної справи;
- бібліотечної справи;
- книговидання, створення видавничої продукції, її розповсюдження і використання;
- створення і розповсюдження фонограмної та аудіовізуальної продукції;
- художньо-естетичної освіти, спеціальної культурно-мистецької освіти, позашкільної освіти сфери культури, педагогічної діяльності у закладах освіти сфери культури;
- наукових досліджень у сфері культури;
- міжнародних культурних зв'язків, а також переміщення культурних цінностей через державний кордон;
- виробництва матеріалів та обладнання, необхідних для збереження, створення і використання культурних цінностей та культурної спадщини.

Законом України «Про підтримку культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу через карантин пов'язаний із поширенням COVID-19» від 16.06.2020 уточняється поняття «креативні індустрії» – як види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а також вводиться поняття «креативний продукт» – товари та послуги, що створені/надані за результатами культурного (мистецького) та/або креативного вираження і мають високу додану вартість.

Інші закони в галузі культури поглиблюють та розширюють визначення сфер культури, зафіксовані Законі України «Про культуру», зокрема щодо: видів музеїв; класифікації об'єктів нерухомої культурної спадщини; переліку культурних цінностей – об'єктів (рухомої) матеріальної та духовної культури; переліку елементів нематеріальної культурної спадщини; визначення щодо фільмів та фільмових матеріалів українського виробництва та копродукції – як національної культурної спадщини; уточнення понять «самодіяльна театральна творчість», «археологічна спадщина», «народні художні промисли».

Важливо також відзначити, що проектом Закону України «Про приєднання України до Розширеної часткової Угоди про культурні маршрути», схваленого Урядом України 5 вересня 2018 року фіксується поняття «культурні маршрути» та приєднання до існуючих та ініціювання нових культурних маршрутів. Це сприятиме популяризації національної культурної спадщини в Україні та Європі як

невід'ємної складової спільної європейської історії, туристичного і економічного розвитку країни. Проте, даний проєкт було відхилено Верховною Радою у січні 2019 року.

Короткий опис витягів із законів України щодо галузі культури наведений у **додатку 1**.

Закон України «Про стандартизацію» від 5.06.2014

Відповідно до Закону наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 07.02.2013 затверджено Національний класифікатор ДК 009:2010, до якого увійшло 45 видів економічної діяльності, що прямо пов'язані із культурою і мистецтвом, зокрема щодо: функціонування бібліотек, архівів, музеїв, пам'яток історії, будівель та інших пам'яток культури, діяльність у сфері архітектури, спеціалізована діяльність із дизайну тощо.

На виконання змін до Закону України «Про культуру» від 19.06.2018 Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.04.2019 було додатково затверджено види економічної діяльності, які належать до креативних індустрій, зокрема: театральна та концертна діяльність, індивідуальна мистецька діяльність тощо. Опис видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій, наведений у **додатку 2**.

Галузь туризму

Законодавство України

Якість туристичних послуг в Україні регулюється правовою та нормативною базою, яку забезпечують Закони України «Про туризм», «Про стандартизацію», «Про захист прав споживачів», «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності», Постанова Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» тощо.

Базовий нормативно-правовий акт – Закон України «Про туризм» від 18.11.2003 у контексті цього дослідження визначає такі поняття як: «туристичний продукт», «супутні туристичні послуги та товари», «характерні туристичні послуги та товари». Закон також визначає види туризму, зокрема - культурно-пізнавальний; релігійний; дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для осіб з інвалідністю, які можна співвідносити із галуззю культури.

Розширює ці поняття Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності» від 11.11.2015, в якій регламентується статистична звітність ліцензіата, зокрема в частині надання інформації щодо:

- витрат на послуги сторонніх організацій, що використовуються під час виробництва туристичного продукту, зокрема на послуги *культурно-освітнього, культурно-дозвільного характеру організаціям культури*;
- розподілу туристів за метою поїздки, зокрема: *культурно-пізнавального, міського, подієвого, релігійного, гастрономічного/винного*.

Угода про асоціацію Україна-ЄС

Відповідно до Глави 16 Розділу V Угоди про асоціацію між Україною та ЄС співпраця у галузі туризму здійснюється задля підвищення конкурентоспроможної туристичної галузі. Угодою передбачається зміцнювати розвиток конкурентоспроможної туристичної галузі як генератора економічного зростання зокрема на таких принципах:

- поваги до *самобутності та інтересів місцевих громад*, особливо у сільській місцевості;
- важливості *культурної спадщини*.

В рамках виконання своїх зобов'язань згідно Угоди Україною на сьогодні здійснено наступні кроки, які прямо чи опосередковано дотичні до галузі туризму:

- набули чинності національні стандарти України, гармонізовані з міжнародними та європейськими нормативними документами, зокрема ДСТУ ISO 13810:2016 (ISO 13810:2015, IDT), які встановлюють загальні вимоги до *промислового туризму*;
- здійснюється підготовка внесення комплексних змін до Закону України «Про туризм», зокрема визначення існуючих *видів туризму* в залежності від напрямку туристичних потоків, джерел фінансування подорожі, цілей, способів пересування та інших ознак.

Протокол про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат

Відповідно до Протоколу про сталий туризм від 22.02.2017 сторони керуються, зокрема такими положеннями: *унікальне культурне різноманіття та спільна спадщина* Карпат становить важливу складову розвитку сталого туризму; зусилля, спрямовані на *захист, збереження та стале використання культурних ресурсів* Карпат, не можуть бути досягнуті лише однією країною, а потребують міжрегіонального співробітництва; співробітництво здійснюється зокрема в питанні підвищення внеску туризму в *збереження й просування культурної спадщини* Карпат.

Стаття 17 «Підвищення внеску туризму в збереження та просування культурної спадщини та традиційних знань місцевого населення в Карпатах» визначає сфери співробітництва: *сприяння збереженню та просуванню культурної спадщини та традиційних знань місцевого населення; заохочення спрямування частини надходжень від туристичної сфери на підтримку збереження та відродження об'єктів традиційної архітектури, традиційних ремесл.*

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності» від 11.11.2015

Згідно «Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності» ліцензіати зобов'язані щороку подавати статистичний звіт, який містить дані щодо:

- витрати на послуги сторонніх організацій, що використовуються під час виробництва туристичного продукту, зокрема на послуги *культурно-освітнього, культурно-дозвільного характеру, організаціям культури;*
- розподіл туристів за метою поїздки, зокрема: *культурно-пізнавальний, міський, подієвий, релігійний, гастрономічний/винний, інші.*

Проміжні висновки

1. Аналіз законодавчого поля України та міжнародних угод у галузі туризму в контексті визначення елементів, які стосуються чи можуть стосуватися галузі культури, показав, що можна вважати означення видів туризму, зокрема: *культурно-пізнавального, релігійного, міського, подієвого*, а також визначення окремих сфер культури, які є важливими для сталого розвитку туризму, а саме: *культурна, традиційна та історична спадщина; традиційна архітектура; місцеві мистецтва та ремесла.*
2. Аналіз законодавчого поля України та міжнародних угод у галузі культури в контексті визначення елементів, які стосуються чи можуть стосуватися галузі туризму, показав, що можна вважати означення сфер культури, зокрема: *культурні цінності та культурна спадщина; музеї та архіви; нематеріальна культурна спадщина, у тому числі народної культури (фольклор, традиції, звичаї і обряди, діалекти і говірки, народні художні промисли та ремесла, історична топоніміка тощо); кінематографія; театральне, музичне, хореографічне, пластичне, образотворче та декоративно-ужиткове мистецтва; архітектура, дизайн, фотомистецтво; креативні індустрії; культурні маршрути.*

Стратегічні документи

В процесі запровадження реформ влада України визнала роль культури в розбудові держави та соціальної політики через низку стратегічних документів, в першу чергу, таких як довгострокові Державні стратегії регіонального розвитку та середньострокові Плани заходів їх впровадження.

Державна стратегія регіонального розвитку до 2020 року (ДСРР 2020)

Розвиток культури та туризму в ДСРР 2020 задекларований у 2-х стратегічних цілях, а саме: Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток. Відповідно, в Планах із впровадження ДСРР 2020 передбачені заходи/проекти для досягнення конкретних результатів, зокрема реалізації Програм регіонального розвитку (Сільський розвиток, Розвиток туризму, Загальноукраїнська солідарність), схвалених постановою Кабінету Міністрів України від 12.09.2018. Скорочений опис стратегічних цілей ДСРР 2020 та Програм регіонального розвитку наведений у **додатку 3**.

Аналіз змісту цих цілей та програм засвідчив, що ДСРР 2020 визначає наступні «зони взаємного інтересу» культури і туризму: *історико-культурні цінності та об'єкти культурної спадщини; музеї;*

галереї, парки; самобутня народна культура, звичаї, традиції, обряди, у тому числі національних меншин; пам'ятки історії, монументального мистецтва, архітектури, археології.

Державна стратегія регіонального розвитку до 2027 року (ДСРР 2027)

На сьогодні затверджений лише документ ДСРР 2027 без Плану впровадження стратегії на 2021-2023 роки. Розвиток культури та туризму в ДСРР 2027 задекларований у 2-х стратегічних цілях, а саме: Формування згуртованої країни в соціальному, економічному, екологічному та просторовому вимірах, Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів. Скорочений опис стратегічних цілей ДСРР 2027 наведений у **додатку 4**.

Аналіз змісту цих цілей та програм засвідчив, що ДСРР 2027 визначає наступні «зони взаємного інтересу» культури і туризму: *креативні індустрії; культурна спадщина, у тому числі нематеріальна культурна спадщина; національні та регіональні культурні і туристичні маршрути; музеї, галереї.*

Програма дій Уряду (від 12.06.2020)

Програма дій визначає цілі та пріоритети діяльності Уряду до 2025 року. Програма визначає цілі і пріоритети профільним міністерствам, зокрема і Міністерству культури та інформаційної політики, в частині розвитку галузей культури і туризму. Скорочений опис цих цілей та пріоритетів наведений у **додатку 5**.

Аналіз змісту цих цілей та програм засвідчив, що Програма дій Уряду визначає наступні «зони взаємного інтересу» культури і туризму: *культурна спадщина, культурні цінності та національна пам'ять, мистецтво та креативні індустрії; україномовний культурно-інформаційний простір та кінематографія; музеї.*

Галузеві стратегічні документи

«Довгострокова стратегія розвитку української культури - стратегія реформ» від 1.02.2016. Аналіз змісту операційних цілей та завдань стратегії засвідчив, що основні сфери культури, які співвідносяться із галуззю туризму, знайшли своє пряме відображення у документі, зокрема: *культурна спадщина, музейна діяльність, театральна діяльність, кіно, образотворче мистецтво, музичне мистецтво, креативні індустрії.* Скорочений опис ключових новел стратегії наведений у **додатку 6**.

Стратегія Українського культурного фонду на 2019-2021 роки. Стратегія пропонує класифікацію секторів підтримки культури із врахуванням термінології українських законодавчих документів і особливості національного контексту, підходів деяких країн Європейського Союзу та ЮНЕСКО щодо адаптації міжнародних класифікацій до національних умов. Пропонована класифікація наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

	Сектор культури	Охоплені галузі
1.	Аудіовізуальне мистецтво	Кіно, телебачення, реклама, відео-арт, диджитал-арт, нові медіа, відеоігри, віджеїнг
2.	Культурно-креативні індустрії	Фестивалі та заходи, культурні та креативні простори, креативне підприємництво, інновації
3.	Перформативне та сценічне мистецтво	Театр, балет, танець, цирк, музичні вистави (мюзикл, опера), перформанс, геппенінг
4.	Візуальне мистецтво	Живопис, графіка, мозаїка, естамп, інсталяція, плакат, літографія, муралізм, стріт-арт, ленд-арт, скульптура, фотографія, паблік-арт
5.	Дизайн та мода	Інтер'єри; прикладний, графічний, ландшафтний, саунд-дизайн; мода, архітектура
6.	Культурна спадщина	Бібліотеки, музейна справа, архіви, ремесла, матеріальна та нематеріальна культурна спадщина
7.	Література та видавничі справи	Книги, періодика, журнали, друковані ЗМІ, літературні фестивалі
8.	Аудіальне мистецтво	Жива/відтворена музика, саунд-арт, радіо

«Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» від 16.03.2017. Документ акцентує увагу на забезпеченні належного рівня міжгалузевої координації та міжрегіональної кооперації, що має сприяти раціональному використанню туристичних ресурсів і дасть можливість оптимізувати витрати з державного і місцевих бюджетів на здійснення заходів у сфері туризму. Такий інтегрований підхід виділяє відповідні сфери культури – музеї, галереї, театри, арени та клуби. Також Стратегія пропонує класифікацію видів туризму, у тому числі тих, що можуть використовувати культурно-мистецькі ресурси, зокрема: міський; етнічний; культурно-пізнавальний; подієвий; гастрономічний; релігійний; розважальний.

Програма «Креативна Європа». Програма акцентує увагу на культурно-креативних індустріях і пропонує їх класифікацію, наведену у таблиці 2.

Таблиця 2

	Сектор культури	Охоплені галузі
1.	Перформативні види мистецтва	Театр, танець, балет, оперні та музичні вистави
2.	Образотворче мистецтво	Живопис, скульптура, малюнок, друк, фотографія
3.	Ремесла	Текстиль, кераміка, дерево, метал, скло, графіка
4.	Культурна спадщина	Матеріальна і нематеріальна спадщина, об'єкти спадщини, археологія, музеї, бібліотеки, архіви
5.	Аудіо-візуальний сектор	Фільми та відео
6.	Інтерактивне програмне забезпечення	Комп'ютерні та відеоігри, навчальні матеріали
7.	Музика	Жива і відтворена музика
8.	Дизайн і мода	Індустрія моди, дизайн інтер'єру
9.	Література та видавництво	Книги, журнали, періодичні видання
10.	Архітектура	Будівництво і ландшафтна архітектура
11.	Реклама	Реклама і засоби піару
12.	Медіа	Телебачення, радіо, газети

Проміжні висновки

1. Аналіз державних стратегічних документів, зокрема Державної стратегії регіонального розвитку-2020, засвідчив, що зони ймовірних спільних інтересів галузей культури та туризму достатньо чітко означені і стосуються: *історико-культурної спадщини, музеїв, пам'яток історії та монументального мистецтва, архітектури, археології; самобутньої народної культури, звичаїв, традицій, обрядів*, у тому числі, національних меншин. Нова державна стратегія регіонального розвитку-2027 акцентує увагу на ролі *культурно-креативних індустрій та національних і регіональних культурно-туристичних маршрутів*.
2. Галузеві стратегії та міжнародні програми, що діють в Україні, дають розгорнуту характеристику зони ймовірних спільних інтересів галузей культури та туризму. При цьому особлива увага звертається на культурно-креативні індустрії, для яких пропонується окрема класифікація.
3. Для подальшого аналізу взаємозв'язків між культурно-мистецькою сферою та туристичною привабливістю території пропонується 5 зон їх спільних інтересів:

1	Культурна спадщина	<ul style="list-style-type: none"> ▪ пам'ятки історії (будівлі, споруди, пам'ятні місця); ▪ пам'ятки археології (городища, кургани, руїни древніх поселень,
---	--------------------	---

	Матеріальна культурна спадщина	<p>укріплень, древні місця захоронень, кам'яні скульптури тощо);</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ пам'ятки містобудування та архітектури (архітектурні ансамблі та комплекси, площі, вулиці, споруди цивільного та промислового будівництва, військової та культової архітектури, народного зодчества, вироби монументального, образотворчого, декоративно-прикладного, садово-паркового мистецтва); ▪ пам'ятки мистецтва (твори монументального, образотворчого, декоративно-прикладного та інших видів мистецтва); ▪ музеї та архіви
	Нематеріальна культурна спадщина	<ul style="list-style-type: none"> ▪ усні традиції; ▪ виконавське мистецтво; ▪ звичаї, обряди, святкування; ▪ традиційні ремесла/народні художні промисли (гончарство, кераміка, ковальська справа, ткацтво, гутництво, килимарство, різьбярство, писанкарство тощо)
2	Перформативне та сценічне мистецтво	<ul style="list-style-type: none"> ▪ театр, балет, танець, цирк, музичні вистави (мюзикл, опера), перформанс, геппенінг
3	Образотворче мистецтво	<ul style="list-style-type: none"> ▪ живопис, скульптура, графіка, мозаїка, естамп, інсталяція, плакат, літографія, муралізм, стріт-арт, ленд-арт, скульптура, фотографія, паблік-арт
4	Культурно-креативні індустрії	<ul style="list-style-type: none"> ▪ дизайн та мода (інтер'єри, прикладний, графічний, ландшафтний, саунд-дизайн, мода, архітектура); ▪ фестивалі (музичні, фольклорні, етно- , літературні, кіно-, мистецькі, еко-туристичні, гастрономічні, книжкові, театральні, інші); ▪ культурні та креативні простори; ▪ креативне підприємництво; ▪ інновації
5	Європейські культурні шляхи	<ul style="list-style-type: none"> ▪ транснаціональні, трансрегіональні, регіональні маршрути, що включають елементи культурних цінностей Європи, у тому числі архітектурну і культурну спадщину

Розділ 3. Аналіз зв'язків між культурно-мистецькою сферою та туристичною привабливістю території

За визначеними у розділі 2 цього дослідження зонами пересікання культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості територій здійснюється комплексний аналіз їх зв'язків згідно матриці, представленій на схемі 1.

Рівні дослідження		
Національний	Регіональний	Муніципальний
Законодавче поле та міжнародні угоди		
Інституційне забезпечення		
Стратегічні документи (SWOT-аналіз, цілі і завдання)		
Інструменти впровадження (плани стратегій, програми)		
Джерела фінансування		

Схема 1. Матриця аналізу

3.1. Законодавче поле та міжнародні угоди

В розділі 2 цього дослідження було здійснено аналіз законодавчого поля та міжнародних угод, ратифікованих Україною, на предмет визначення «зон взаємного інтересу» культури та туризму. В цьому розділі додатково було проаналізовано ще низку спеціалізованих законів щодо культури і туризму для виявлення положень на предмет їх взаємних зв'язків та можливої синергії культурно-мистецької сфери і туристичної привабливості територій.

Закон «Про охорону культурної спадщини», ухвалений у 2000 році, визначає *культурну спадщину*, як «сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини». Об'єкт культурної спадщини - визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність. Закон розрізняє рухомі та нерухомі об'єкти культурної спадщини, а також пам'ятки культурної спадщини – об'єкти культурної спадщини, які занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України або взято на державний облік відповідно до законодавства. Закон передбачає можливість надання об'єктів культурної спадщини, що є пам'ятками, в користування юридичним та фізичним особам з *туристичною* метою. Також передбачено, що адміністрація історико-культурного заповідника здійснює культурно-освітню, науково-дослідну діяльність у сфері охорони культурної спадщини та музейній справі, а також *туристичну* діяльність.

Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства, ратифікована Україною у 2013 році, визначає *культурну спадщину* як «сукупність ресурсів, успадкованих від минулого, які люди, незалежно від своєї приналежності, уважають відображенням і вираженням своїх постійно мінливих цінностей, вірувань, знань і традицій. Вона охоплює всі аспекти середовища, які виникли в результаті взаємодії в часі між людьми та місцями». У конвенції також зазначено, що сторони, які її підписали, зобов'язуються «заохочувати економічний та соціальний клімат, який сприяє участі в діяльності, пов'язаній з культурною спадщиною». Окрема стаття Конвенції присвячена взаємозв'язкам економічної діяльності та культурної спадщини. В ній зазначено, що сторони зобов'язуються:

- підвищувати рівень обізнаності про економічний потенціал культурної спадщини та використовувати його;
- урахувати специфічний характер та інтереси культурної спадщини під час розробки економічної політики, а також забезпечувати, щоб у рамках цієї політики поважилася цілісність культурної спадщини без шкоди для її основних цінностей.

Поряд із тим, що в рамковій конвенції багато уваги приділяється взаємозв'язкам із економічною діяльністю, туризм, як одна із сфер цієї діяльності, у конвенції не згадується.

У Конвенції про охорону підводної культурної спадщини, яка набрала чинності для України у 2009 році, підводну культурну спадщину визначено, як «всі сліди людського існування, які мають культурний, історичний або археологічний характер і частково або цілком, періодично або постійно знаходяться під водою протягом не менше 100 років». До таких об'єктів відносяться: споруди, будинки, артефакти, людські останки, їх археологічне та архітектурне оточення, судна, літальні та інші транспортні засоби, їхній вантаж та вміст, предмети доісторичного характеру. У Конвенції прописано, що підводна культурна спадщина не повинна експлуатуватися для комерційних цілей. Конвенція не містить згадок про туристичну діяльність.

Важливим документом, що регламентує *діяльність театрів* в Україні є Закон України «Про театри і театральну справу», ухвалений у 2005 році. Закон визначає театр, як «заклад культури (підприємство, установа чи організація) або колектив, діяльність якого спрямована на створення, публічне виконання та публічний показ творів театрального мистецтва», а театральне мистецтво – «вид мистецтва, особливістю якого є художнє відображення життя за допомогою сценічної дії акторів перед глядачами». Серед переліку основних напрямків державної політики у сфері театру і театральної справи, визначених законом, туризм не згадується, і загалом у тексті закону слово «туризм» не згадується жодного разу.

Відповідно до Закону «Про гастрольні заходи в Україні» від 2004 року, *гастрольні заходи* — це видовищні заходи (фестивалі, концерти, вистави, лекційно-концертні, розважальні програми, виступи пересувних циркових колективів, пересувні механізовані атракціони типу «Луна-парк» тощо) закладів, підприємств, організацій культури, творчих колективів, у тому числі тимчасових, окремих виконавців за межами їх стаціонарних сценічних майданчиків. Гастрольні заходи, за винятком благодійних гастрольних заходів, проводяться з метою отримання доходів. Таким чином, на законодавчому рівні визначено пріоритет комерційної складової в гастрольній діяльності.

Дію окремих видів *фестивалів* також регламентують і нормативні акти Кабінету Міністрів. Так, у 2011 році Кабінет Міністрів затвердив «Порядок організації та проведення всеукраїнських фестивалів аматорського мистецтва». Відповідно до документу, такий вид фестивалів повинен мати художню та культурну мету та обов'язково бути некомерційним. У 2017 році Кабінет Міністрів затвердив «Порядок організації і проведення в Україні міжнародних фестивалів народної творчості». У документі визначено, що *міжнародний фестиваль народної творчості* проводиться з метою заохочення діалогу між культурами країн світу в інтересах взаємоповаги культур, сприяння збереженню і взаємозбагаченню народної творчості та фольклорної спадщини, розвитку аматорського мистецтва та популяризації самобутніх традицій народів світу. Даний вид заходу повинен носити винятково некомерційний характер.

Визначальним у сфері *народних художніх промислів* є Закон України «Про народні художні промисли», який вступив у дію в 2001 році і регулює правові, організаційні та економічні відносини у галузі народних художніх промислів, визначає статус суб'єктів народних художніх промислів, засади їх діяльності і спрямований на охорону, відродження, збереження та розвиток народних художніх промислів. Закон визначає народний художній промисел, як «творчу та виробничу діяльність, метою якої є створення художніх виробів декоративно-ужиткового призначення, що здійснюється на основі колективного освоєння і спадкоємного розвитку традицій народного мистецтва у певній місцевості в процесі творчої праці майстрів народних художніх промислів». Закон також чітко визначає економічну складову - як одну із основних у сфері функціонування народних художніх промислів, але не містить згадувань про туризм, як один із різновидів економічної діяльності.

Регулює відносини, пов'язані з охороною *археологічної спадщини* Закон «Про охорону археологічної спадщини». У Законі археологічна спадщина визначена, як «сукупність об'єктів археологічної спадщини, що перебувають під охороною держави, та пов'язані з ними території, а також рухомі культурні цінності (археологічні предмети), що походять з об'єктів археологічної спадщини». Туристична діяльність у законі не згадується.

Визначальним документом, що регламентує діяльність *музеїв* в Україні, є Закон «Про музеї та музейну справу», ухвалений у 1995 році (останні зміни вносились вже у 2020 році). Закон визначає,

що музей – це «науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини». Серед переліку основних напрямків національної музейної політики, визначених законом, туризм не згадується, і загалом у тексті закону слово «туризм» не згадується жодного разу. Питання збереження музейних фондів регулюються рядом інших нормативних актів, серед них: Закон України «Про охорону культурної спадщини», Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей».

Як видно із вищесказаного, положення законодавчих документів в галузі культури жодним чином не торкаються питань туристичної діяльності за винятком окремих положень Закону «Про охорону культурної спадщини», які регламентують можливість надання об'єктів культурної спадщини в користування юридичним та фізичним особам з туристичною метою. Натомість в законах про культуру достатньо приділяється увага визначенню економічного характеру окремих сфер культури, особливо креативних індустрій.

Так, Законом «Про внесення змін до Закону України "Про культуру" щодо визначення поняття "креативні індустрії"» від 19 червня 2018 року *креативні індустрії* визначено як «види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а їх продукти і послуги є результатом індивідуальної творчості», а Законом України «Про підтримку культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу через карантин пов'язаний із поширенням COVID-19» від 16 березня 2020 року уточнюється поняття «*креативні індустрії*» – як види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а також вводиться поняття «*креативний продукт*» - товари та послуги, що створені/надані за результатами культурного (мистецького) та/або креативного вираження і мають високу додану вартість.

Як вже було проаналізовано у розділі 2 цього дослідження, у низці законів щодо туризму питанням культури приділяється значна увага. Зокрема це стосується базового Закону України «Про туризм», який був ухвалений у 1995 році і багаторазово зазнавав змін (востаннє у 2018 році), де серед видів туризму виділені культурно-пізнавальний і релігійний. У Законі підкреслюється, що Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності. Серед основних цілей державного регулювання у галузі туризму вказано збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціональне використання, охорона культурної спадщини.

Інші законодавчі документи щодо питань туризму виділяють у складі туристичних послуг такі компоненти, як послуги культурно-освітнього та культурно-дозвільного характеру; доповнюють перелік видів туризму, зокрема: культурно-пізнавальним, подієвим, релігійним, гастрономічним/винним; визначають принципи розвитку туристичної галузі, які базуються на важливості культурної спадщини, повазі до самобутності та інтересів місцевих громад, особливо у сільській місцевості; сприяють збереженню та просуванню культурної спадщини та традиційних знань місцевого населення; заохочення спрямування частини надходжень від туристичної сфери на підтримку збереження та відродження об'єктів традиційної архітектури, ремесл.

Проміжні висновки

1. Законодавство в галузі культури продовжує динамічно змінюватися і ще не усталилось остаточно. Практично щороку вносяться зміни в закони, з'являються нормативні акти Кабінету Міністрів і Міністерства культури та інформаційної політики України.
2. Сфери культури нерівномірно охоплені законодавчим регулюванням – є сфери діяльності (музеї, театри, культурна спадщина), які функціонують на основі відповідних законів («Про музеї», «Про театри», «Про охорону культурної спадщини»), натомість є сфери, які взагалі або майже не згадуються у законодавстві, і точно не існує окремих законів, які б регулювали дану сферу (наприклад, живопис, мода, дизайн).
3. Законодавством у галузі культури акцентується важливість економічної (комерційної) складової культурної діяльності, що має розширювати поле можливостей закладів культури

заробляти на себе кошти. Нові законодавчі акти або внесені зміни до діючих, постійно розширюють перелік економічних видів діяльності культури. Особлива увага при цьому приділяється креативним індустріям як «видам економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а їх продукти і послуги є результатом індивідуальної творчості».

4. Законодавче поле щодо туризму до сьогодні ще суттєво не змінювалось і потребує серйозного доопрацювання з багатьох питань, зокрема унормування взаємовідношень із галуззю культури, в першу чергу – культурно-історичною спадщиною. Тим не менше, на відміну від законодавчого поля культури, де практично відсутні згадки про туризм, у законодавстві про туризм культурна галузь декларується як важливий чинник – серед видів туризму чільне місце займає культурно-пізнавальний туризм; послуги культурного характеру є ключовою складовою туристичних послуг. Також визнається, що туризм є одним із пріоритетних напрямків розвитку культури і сприяє збереженню та просуванню культурної спадщини, відродження об'єктів традиційної архітектури, ремесл.

3.2. Стратегічні документи розвитку галузей культури і туризму

Для більш комплексного висвітлення зв'язків культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості території важливо проаналізувати, як оцінюється ситуація в галузях культури та туризму, зокрема їх взаємна синергія на національному, регіональному і муніципальному рівнях, а також в баченні зовнішніх експертів. Такий аналіз був здійснений на основі відповідних стратегій розвитку (державних, галузевих, регіональних і муніципальних), оскільки саме ці стратегічні документи глибинно оцінюють ситуацію в державі і регіонах протягом останніх мінімум 5 років, визначають сильні і слабкі сторони, шанси і загрози, і на основі цього формують основні напрямки подальшого розвитку. При цьому, в процесі задіяні всі ключові суб'єкти – органи влади, експерти, громади, бізнес.

Бачення ситуації в галузях культури та туризму на національному рівні

Аналіз державних та галузевих стратегій розвитку був здійснений у розділі 2 цього дослідження для визначення зон пересікання галузей культури та туризму. Більш детальний аналіз цих стратегічних документів демонструє бачення на національному рівні ситуації в галузях культури і туризму та шляхи їх подальшого розвитку, зокрема щодо розвитку культурно-мистецької сфери в контексті покращення туристичної привабливості територій.

В таблиці 3 наведена зведена інформація типових тез із цих документів щодо сильних і слабких сторін ситуації в галузях культури і туризму, а у **додатку 7** – розширена інформація в розрізі конкретних стратегій.

Слабкі сторони	Сильні сторони
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Розвиток культури протягом тривалого часу не був визначений пріоритетом державної політики, йому не приділялася належна увага та не надавалася підтримка з боку державної влади ▪ Брак послідовного лобювання інтересів культурної галузі для різних рівнів влади через низький рівень співпраці між різними сферами культурної галузі ▪ Відсутність єдиної координації, взаємоузгодження всіх завдань і проєктів та об'єднання зусиль різних рівнів органів влади ▪ Недостатність бюджетних коштів для ефективного функціонування та розвитку інфраструктури культури та туризму та відсутність дієвих стимулів залучення коштів з інших джерел ▪ Наявні кошти місцевих бюджетів спрямовуються на оплату комунальних послуг та заробітну плату закладів культури, непокритою залишається потреба у фінансуванні видатків у капітальних ремонтах, реставрації та реконструкції вже існуючих будівель закладів культури і мистецтва, охорони пам'яток культурної спадщини ▪ Нерівноцінні конкурентні умови для представників державного та недержавного секторів, відсутність підтримки стартапів та дебютів у креативних секторах ▪ Суттєве відставання регіонів України від провідних країн за рівнем розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ На сьогодні всі регіони мають достатній потенціал для належного розвитку внутрішнього або зовнішнього туризму, зокрема історико-культурний потенціал ▪ Схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності до 2030 року дало поштовх початку значних змін в українській інноваційній екосистемі ▪ Реформа місцевого самоврядування на засадах децентралізації, що здійснюється в Україні, спрямована на створення сучасної системи місцевого самоврядування на основі інноваційного розвитку, принципів смарт спеціалізації та європейських цінностей ▪ Задекларований напрям підтримки інновацій, нових знань, креативних індустрій ▪ Декларація сприяння інтеграції об'єктів культурної спадщини і територій, на яких вони розміщені, в міжнародні, національні та регіональні культурні і туристичні маршрути

Відповідно до аналізу оцінки ситуації у галузях на рівні національних стратегічних документів пропонуються перспективні напрямки їх подальшого розвитку, зокрема:

- формування та реалізація конкурентоспроможних комплексних регіональних туристичних продуктів, що сприятиме зростанню попиту на туристичні послуги;
- сприяння створенню високоякісних культурних продуктів та послуг креативними професіоналами, спільнотами та інституціями;
- здійснення реставрації та ревіталізації об'єктів культурної спадщини, вивчення елементів нематеріальної культурної спадщини як інвестиційно привабливих ресурсів для розвитку сфери гостинності;
- розвиток креативних індустрій на основі реалізації культурно-історичного потенціалу регіону, використання етнонаціонального різноманіття регіону, розвиток нових видів туризму;
- системне реформування музейної діяльності з метою перетворення музеїв та заповідників на відкритий універсальний простір;
- сприяння розвитку системи творчих резиденцій;
- запровадження нових форм діяльності клубних закладів, центрів народної творчості та культурно-освітніх центрів;
- сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, зокрема у сферах креативних індустрій;
- сприяння інтеграції об'єктів культурної спадщини і територій, на яких вони розміщені, в міжнародні, національні та регіональні культурні і туристичні маршрути;

- розширення можливостей закладів культури для провадження самостійної фінансової та господарської діяльності;
- активізація туризму в сільській місцевості через проведення фестивалів, ревіталізації та збереження промислової, історичної та культурної спадщини;
- перехід до грантової системи фінансування культури шляхом розвитку державно-приватного партнерства та залучення додаткових джерел фінансування культурних проєктів через спеціальні фонди та програми підтримки.

Окремо варто відзначити документ «Дорожня карта» конкурентоспроможного розвитку галузі подорожей та туризму в Україні», розроблений аналітично-дослідною організацією HDC (Hotel & Destination Consulting) за підтримки ЄБРР. В документі, зокрема, аналізується Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, яка у березні 2017 року була підготовлена Міністерством економічного розвитку та торгівлі України.

Позитивними сторонами документу експерти вважають:

- туризм визначений як сектор, що має значно більше стратегічне значення, аніж раніше;
- у ньому прийняті сучасні принципи розвитку туризму, зокрема його сталий розвиток;
- він виражає політичну волю до внесення значних змін до української туристичної системи;
- викладена в документі стратегія правильно визначає пріоритетні області туризму, що потребують серйозних покращень;
- визначає доволі амбіційні кількісні та якісні цілі на період до 2026 року.

Недоліками документу є:

- декларовані цілі не супроводжуються рекомендаціями, ідеями або конкретними заходами для їх досягнення, що робить їх скоріше елементами політичної декларації, аніж складовими стратегії;
- загальна проблема реалізації — згідно з інформацією, отриманою від усіх зацікавлених сторін, за 2 роки з моменту ухвалення документу не було подано жодних пропозицій та не проведено жодних заходів для подальшої реалізації стратегії.

Проміжні висновки

1. Протягом років національні стратегічні документи фіксували фактично незмінний перелік основних проблем, що стримують розвиток галузей культури і туризму, зокрема – недостатня увага з боку держави – та акцентували увагу на високому культурно-туристичному потенціалі регіонів та важливості партнерства ключових суб'єктів процесу – органів влади, громадськості та бізнесу.
2. Лише протягом останніх років риторика стратегічних документів щодо культури якісно змінилась. Були сформульовані конкретні напрямки розвитку, в яких була акцентована прив'язка культурно-мистецької сфери до економічного розвитку, у тому числі до покращення туристичної привабливості території.
3. Особливого значення для подальшого економічного розвитку регіонів, у тому числі туризму, і галузі культури зокрема, набувають культурно-креативні індустрії на основі використання культурно-історичного потенціалу територій та етнонаціонального різноманіття.
4. Важливе значення у суспільстві надається реформі місцевого самоврядування на засадах децентралізації, яка дає змогу на регіональному та базовому рівнях, особливо в сільській місцевості, забезпечити при підтримці держави якісний пакет культурницьких послуг громадянам, запровадити нові форми діяльності закладів культури та розширити їх можливості для провадження самостійної фінансової та господарської діяльності.
5. Акцентується перехід до грантової системи фінансування культури шляхом розвитку державно-приватного партнерства та залучення додаткових джерел фінансування культурних проєктів через спеціальні фонди та програми підтримки, у тому числі міжнародні програми технічної допомоги та спільні європейські програми.
6. У питаннях розвитку туристичної привабливості територій нові стратегічні документи, зокрема Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, задекларували перспективні напрямки розвитку – створення та реалізація конкурентоспроможних комплексних

регіональних туристичних продуктів; сприяння інтеграції об'єктів культурної спадщини і територій у міжнародні, національні та регіональні культурні і туристичні маршрути; активізація туризму в сільській місцевості через проведення фестивалів, ревіталізацію та збереження промислової, історичної та культурної спадщини. Однак, задекларовані цілі не підтверджені конкретними заходами для їх досягнення, що робить їх скоріше елементами політичної декларації.

Бачення ситуації в галузях культури та туризму на регіональному рівні на прикладі Львівщини та вибраних областей України

Бачення ситуації в галузях культури та туризму на регіональному рівні було проаналізовано на основі регіональних стратегій розвитку до 2027 року Львівщини та вибраних 6 областей України. Цей аналіз здійснюється для більш широкого бачення ситуації в цілому по Україні.

У таблиці 4 наведена зведена інформація типових тез із регіональних стратегій щодо сильних і слабких сторін ситуації в галузях культури і туризму та, відповідно - пропонувані шляхи їх подальшого розвитку, а у **додатку 8** розширена інформація по кожній із областей.

Таблиця 4

Слабкі сторони	Сильні сторони
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Недостатнє фінансування культури ▪ Незадовільний стан приміщень, відсутність належної матеріально-технічної бази культурно-мистецьких закладів ▪ Незадовільний (аварійний) стан пам'яток історико-культурної спадщини та під'їздів до них ▪ Потреба у значних інвестиціях, які відсутні на регіональному рівні ▪ Знищення дерев'яних об'єктів сакральної архітектури ▪ Історичним об'єктам бракує інструментів та атракцій для збільшення туристичних потоків - тобто бракує експозицій, які б представляли культурно-історичну спадщину у цікавий спосіб із застосуванням smart-технологій ▪ Неналежний стан/відсутність упорядкованих туристичних маршрутів ▪ Відсутність у місцевого населення знань з краєзнавства, відсутність розуміння цінності архітектурно-історичних пам'яток і недбале ставлення до них ▪ Недостатня якість складових регіонального туристичного продукту ▪ Недостатній рівень використання креативних видів економічної діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Розвинута мережа культурно-мистецьких закладів ▪ Значна кількість пам'яток культурної спадщини, історико-культурних заповідників ▪ Збереження автентичних народних промислів, розвиток різноманітних школи традиційного народного мистецтва ▪ Проведення значної кількості різноматематичних фестивалів ▪ Розвиток нових видів туризму: культурно-пізнавального, релігійно-паломницького, фестивально-подієвого ▪ Розвиток атракційних туристичних маршрутів

Цікаве спостереження. Практично у всіх стратегіях при аналізі ситуації у галузях культури і туризму проблеми майже не звучали, зате достатньо детальним був опис (як сильної сторони регіону) наявного ресурсу – кількості культурно-мистецьких закладів, об'єктів історико-культурної спадщини та позитивна динаміка зростання туристичних потоків. Більшість проблем, які наведені в додатку 8, були взяті із конкретних проєктів планів заходів по впровадженню стратегій на 2021-2023 роки.

Відповідно до аналізу оцінки ситуації у галузях на рівні регіональних стратегічних документів пропонуються перспективні напрямки їх подальшого розвитку, зокрема:

- розвиток та оптимізація мережі та належне утримання соціально-культурних об'єктів (театри, музеї, будинки культури тощо);

- забезпечення збереженості та доступності пам'яток історико-архітектурної спадщини;
- розбудова туристично-музейних комплексів. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в музейно-культурну сферу;
- розвиток традиційних народних промислів. Популяризація елементів традиційної культури;
- стимулювання інноваційних видів економічної діяльності з високою доданою вартістю на основі культурного потенціалу;
- створення культурних продуктів у сфері креативних індустрій;
- формування регіонального комплексного туристичного продукту на основі локальних туристичних продуктів у пріоритетних для регіону видах туризму;
- формування і розвиток туристичних дестинацій як територій туристичної привабливості. Розвиток регіональних кластерів;
- створення нових культурно-туристичних маршрутів;
- активізація проведення фестивалівних заходів;
- створення системи грантової підтримки для заохочення успішних закладів культури і поширення кращого досвіду їх діяльності.

Проміжні висновки

1. Аналіз регіональних стратегій до 2020 року на предмет розвитку культурно-мистецької сфери у контексті покращення туристичної привабливості території засвідчив, що проблеми в галузях культури і туризму та шляхи їх вирішення у кожній із областей є типовими, які повторюються з року в рік і які можна охарактеризувати наступним алгоритмом: інвестиції в культурно-мистецьку сферу (як правило державні) – покращення привабливості території – збільшення потоку туристів – збільшення доходу у бюджет. На жаль, нових якісних зв'язків між культурно-мистецькою сферою та бізнесом/туризмом стратегії не пропонують.
2. Дещо змінилась риторика нових регіональних стратегій розвитку до 2027 року, які пропонують, окрім традиційної підтримки інфраструктури культури, активне використання культурного потенціалу як економічного фактору, зокрема в галузі туризму. Ця підтримка, в першу чергу, стосується культурно-історичної спадщини. Однак, помітна увага приділяється і розвитку музеїв, традиційних народних промислів, промоції нематеріальної культурної спадщини, активізації проведення фестивалів, створення нових культурно-туристичних маршрутів.
3. Окремо варто виділити фактор посилення уваги регіонів до *смарт-спеціалізації* – підходу, що передбачає визначення в рамках регіональних стратегій окремих стратегічних цілей та завдань щодо розвитку видів економічної діяльності, які мають інноваційний потенціал з урахуванням конкурентних переваг регіону, зокрема культурно-креативних індустрій.
4. Значна увага приділена також і інноваційним підходам щодо фінансування галузі культури – створення системи грантової підтримки на засадах співфінансування закладів культури і поширення кращого досвіду їх діяльності.

Бачення ситуації в галузях культури та туризму на регіональному рівні на прикладі Львівської області

Регіональна політика розвитку як території в цілому, так і окремих її галузей, будується на регіональних стратегічних документах, зокрема стратегіях розвитку, які впроваджуються через відповідні інструменти, як правило – регіональні цільові програми. Основним стратегічним документом розвитку регіону являється регіональна Стратегія соціально-економічного розвитку, яка орієнтується на Державну стратегію регіонального розвитку. Регіональна Стратегія впроваджується через План заходів на середньостроковий період, як правило 3-4 роки. Окремо, по галузях можуть створюватися галузеві стратегії. Регіональна Стратегія закладає бачення прогресивного поступу регіону, визначає тенденції соціально-економічного розвитку. На її основі розробляються обласні цільові програми та реалізуються проєкти регіонального розвитку.

У Львівській області (як і в інших областях України) діють Стратегії регіонального розвитку. Для аналізу були взяті Стратегії на період 2017-2020 роки та 2021-2027 роки. Одночасно була

проаналізована Стратегія розвитку гірських територій Львівської області на 2018 – 2022 роки. Відповідно до тематики аналізу важливо відповісти на запитання - в якій мірі ці документи сприяють розвитку області, опираючись на синергію галузей культури та туризму.

Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року (Стратегія 2020)

Стратегія 2020 визначала 5 стратегічних цілей розвитку області:

1. Конкурентоспроможна економіка
2. Якість життя
3. Відкриті кордони
4. Розвинуте село
5. Туристична привабливість

Галузь культури

Галузь культури не виділяється в окреме право і «розчиняється» в інших стратегічних цілях. Таблиця 5 демонструє перелік стратегічних, оперативних цілей та завдань Стратегії, які прямо чи опосередковано стосуються розвитку галузі культури.

Таблиця 5

Стратегічні цілі	Оперативні цілі	Завдання
2. Якість життя	2.3. Розвиток особистості	2.3.3. Розвиток культури і народних традицій
3. Відкриті кордони	3.2. Транскордонна співпраця	3.2.1. Сприяння залученню підприємств, організацій та установ до програм транскордонного співробітництва в рамках операційних програм Європейського інструменту сусідства на 2014-2020 роки
4. Розвинуте село (сила громади)	4.2. Соціальні стандарти	4.2.2. Оптимізація та розвиток соціальної інфраструктури у сільській місцевості

Галузь туризму

У Стратегії 2020 галузь туризму (на відміну від культури) була визначена як окрема стратегічна ціль, що свідчило про її вагомий роль у розвитку регіону. Таблиця 6 демонструє перелік оперативних цілей та завдань Стратегії, які прямо чи опосередковано стосуються розвитку галузі туризму.

Таблиця 6

Стратегічні цілі	Оперативні цілі	Завдання
5. Туристична привабливість	5.2. Збереження архітектурної спадщини та розвиток мистецтва	5.2.1. Реставрація та консервація пам'яток архітектури Львова та області 5.2.2. Відродження традиційних місцевих ремесл та історико-культурних ареалів 5.2.3. Підтримка культури та мистецтв національних та етнічних меншин 5.2.4. Розвиток музейно-культурної сфери на основі впровадження сучасних інформаційних систем
	5.3. Туристичні продукти	5.3.1. Створення нових туристичних продуктів (у т.ч. нових культурних та мистецьких проєктів)

Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 років (Стратегія 2027)

Місія Стратегії. Розвиток людського капіталу, забезпечення високої якості життя та економічного зростання на основі екологічно невиснажливої та енергоефективної промисловості, інноваційно орієнтованої біоекономіки, *креативних індустрій, туристично-рекреаційної сфери.*

Стратегічне бачення. Львівщина - територія європейських цінностей та високої якості життя, можливостей для розвитку особистості та бізнесу, регіон з конкурентоспроможною інноваційною економікою, чистим довкіллям, *збереженою культурною спадщиною.* Стратегічне бачення визначає 5 стратегічних цілей:

1. Конкурентоспроможна економіка на засадах смарт спеціалізації
2. Якісне життя
3. Збалансований просторовий розвиток
4. Чисте довкілля
5. Туристична привабливість

Галузь культури

Таблиця 7 демонструє перелік стратегічних, оперативних цілей та завдань Стратегії, які прямо чи опосередковано стосуються розвитку галузі культури на Львівщині.

Таблиця 7

Стратегічні цілі	Оперативні цілі	Завдання
1. Конкурентоспроможна економіка	1.1. Стимулювання інноваційних видів економічної діяльності з високою доданою вартістю	1.1.3. Підтримка креативних індустрій
2. Якісне життя	2.3. Освічені громади	2.3.2. Молодіжна політика 2.3.3. Підтримка освіти впродовж життя

Галузь туризму

В Стратегії 2027 галузь туризму (як і в Стратегії 2020) була визначена як окрема стратегічна ціль, що свідчить про її вагомий роль в розвитку регіону. Таблиця 8 демонструє перелік оперативних цілей та завдань Стратегії, які прямо чи опосередковано стосуються розвитку галузі туризму.

Таблиця 8

Стратегічні цілі	Оперативні цілі	Завдання
5. Туристична привабливість	5.1. Підвищення атракційності та інфраструктурного забезпечення туризму, курортів, оздоровлення, спорту та рекреації	5.1.1. Збереження природничої та історико-культурної спадщини 5.1.3. Розвиток інформаційної та організаційно-інноваційної інфраструктури
	5.2. Підвищення якості регіонального туристичного продукту та його просування	5.2.1. Підтримка та розвиток існуючих та потенційних туристичних продуктів і послуг 5.2.2. Забезпечення позиціонування та просування туристичних дестинацій і туристичних брендів Львівщини

Стратегія розвитку гірських територій Львівської області на 2018 – 2022 роки

Окрім основних стратегічних документів – регіональних стратегій розвитку – у Львівській області була розроблена Стратегія розвитку гірських територій Львівської області на 2018 – 2022 роки та План заходів із її впровадження. Потреба в «гірській» стратегії обумовлена специфікою та складністю вирішення питань розвитку гірських територій. В основі стратегії лежить економічна підтримка, підвищення конкурентоспроможності, запобігання депопуляції, збереження екологічної функції та етнокультурної спадщини гірських районів. Стратегія декларує 4 ключові завдання, два з яких декларують максимальну інтеграцію галузей культури та туризму, а саме:

- збереження й розвиток етнокультурної спадщини через:
 - ✓ реконструкцію та належне утримання мережі будинків культури, клубів, бібліотек, народних домів, організації на їх основі осередків культурного життя місцевих громад;
 - ✓ відновлення й охорону об'єктів історичної, природної та культурної спадщини на гірських територіях, популяризації історико-культурних надбань;
 - ✓ сприяння відновленню й розвитку художніх народних промислів;
 - ✓ збереження та реставрацію унікальної дерев'яної сакральної архітектури регіону;
- створення сприятливих умов для подолання економічної депресивності гірських територій через розробку та забезпечення реалізації низки цільових економічних підпрограм, зокрема «Етнотуризм», «Історико-культурний туризм».

Проміжні висновки

1. Стратегії розвитку Львівської області (2020 та 2027) приділяють значну увагу галузям культури та туризму. При цьому галузі туризму надається більший пріоритет, що підтверджується її статусом окремої стратегічної цілі.
2. Інноваційним у Стратегії 2027 можна вважати розвиток економічної компоненти культурно-мистецької сфери, зокрема підтримку креативних індустрій із використанням регіональних традицій, орієнтованих на розвиток творчої молоді.
3. Більш комплексною в обох стратегіях виглядає перспектива розвитку туризму, яка, окрім суто «своїх» питань (розвиток інфраструктури, покращення доріг, транспортне забезпечення тощо), ставить завдання щодо підвищення якості регіонального туристичного продукту, у тому числі через підтримку історичної та культурної спадщини.
4. Стратегія розвитку гірських територій Львівської області на 2018 – 2022 роки чітко ув'язує соціально-економічний розвиток територій із гармонійним поєднанням розвитку галузей культури та туризму через збереження й розвиток етнокультурної спадщини та розробку і реалізацію низки цільових економічних підпрограм, зокрема «Етнотуризм», «Історико-культурний туризм».

Бачення ситуації в галузях культури та туризму на муніципальному рівні

Бачення ситуації у галузях культури та туризму на муніципальному рівні було проаналізовано на основі стратегічних документів міста Львова, як визнаного лідера в Україні у галузі туризму, який активно використовує всі сфери культури, що є основою туристичної привабливості територій (культурна спадщина, перформативне та сценічне мистецтво, образотворче мистецтво, культурно-креативні індустрії, культурні маршрути). Основним стратегічним документом розвитку міста Львова є Комплексна стратегія розвитку Львова 2012-2025. Паралельно цій стратегії діє ще низка інших стратегічних документів, прийнятих в різний час, які розширюють та модернізують окремі положення Комплексної стратегії та тісно ув'язані між собою. Такими документами являються:

- Стратегія розвитку культури Львова до 2025 року від 08.06.2017;
- Програма розвитку туристичної галузі Львова на 2016-2022 роки;
- Інтегрована концепція розвитку центру Львова до 2021 року від 20.04.2011;
- Інтегрована концепція розвитку Львова до 2030 року (проєкт);
- Стратегія прориву від 20.06.2019.

Окремо розроблені і затверджені Стратегія розвитку громад Рясне та Сихів м. Львова від 23.02.2018

У таблиці 9 наведена зведена інформація вибраних тез із цих документів щодо сильних і слабких сторін ситуації в галузях культури і туризму та, відповідно - пропонувані шляхи подальшого розвитку, а у **додатку 9** - розширена інформація по кожному із документів.

Слабкі сторони	Сильні сторони
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Культурна пропозиція зосереджується переважно у центральній частині міста. ▪ Відсутність комфортних умов та актуального змістового наповнення мережі культурно-освітньої інфраструктури міста стримує активне споживання культурного продукту ▪ Значна кількість матеріальних та нематеріальних пам'яток культури вимагає значних ресурсів на їх збереження ▪ Львів'янам бракує відповідального та свідомого ставлення до "успадкованого" культурного середовища. Значна частина мешканців та гостей міста не має уявлення про багатство та різноманітність міської культури ▪ Брак загальної довіри в українському суспільстві. У культурному секторі це відображається у конкуренції за ресурси, яка виснажує громадський сектор, кризі ідей у державному секторі, який монополізує ресурси бюджетної сфери ▪ Недостатній акцент на якості культурних проєктів, схильність до спрощення трактування суспільних та культурних процесів, брак взаємодії та порозуміння між різними середовищами, уникання відповідальності та пошуку консенсусу у складних питаннях, закритість та маргіналізація окремих груп, нетерпимість, відсутність адекватного сприйняття критики ▪ У зв'язку із жорсткою системою бюджетного фінансування та негнучкою вертикаллю управління у сфері культури сформувалась ситуація, в якій бюджетні установи функціонують за пасивними схемами отримання грошей. ▪ Водночас, в альтернативі до них формується активне середовище культурних громадських організацій, які пропонують сучасний, якісний продукт та не залежать від "бюджетної голки". Проте бюджетні установи культури залишаються найбільш доступним культурним продуктом у місті та відіграють роль основних культурних центрів, які формують уявлення та сприйняття містянами культури. ▪ Модернізація музеїв. Потребують переробки та допасування до сучасних культурних та туристичних потреб старі концепції виставок 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Історична частина міста, у якій переважають будівлі з різних історичних епох, здебільшого зберіглася і з 1998 р. ▪ належить до культурної спадщини ЮНЕСКО. Близько 11 % історичних архітектурних пам'яток України знаходяться у Львові ▪ Середмістя є туристичним і культурним центром міста. Тут зосереджені музеї, галереї, театри, концертні зали та кінотеатри Це культурне розмаїття є візитною картою Львова ▪ Практично усі музейні заклади міста перебувають у приміщеннях, що є видатними пам'ятками архітектури. У фондах музеїв Львова зосереджено понад 1,2 млн. одиниць збережень основного фонду, які складають понад 10% від усього Музейного фонду України ▪ Важливими культурними подіями є численні фестивалі та акції, які щороку відбуваються під відкритим небом на вулицях історичного центру міста ▪ Крім численних архітектурних пам'яток та музеїв, туристів найбільше приваблює розмаїття ресторанів, кафе, магазинів та культурних пропозицій, а також понад 100 великих публічних заходів, які щороку відбуваються у місті ▪ 2009 року Львову присвоєно статус культурної столиці України

Відповідно до аналізу оцінки ситуації в галузях на рівні регіональних стратегічних документів пропонуються перспективні напрямки їх подальшого розвитку, зокрема:

- реформування культурних політик. Створення умов та інструментів ефективної діяльності в сфері культури;
- децентралізація культури: розбудована сучасна культурна інфраструктура у всіх районах міста, створені активні культурні громадські простори;

- збереження історичного середовища Львова для наступних поколінь. Досягнення самоідентифікації мешканців Львова з історичною культурною спадщиною Відповідальне ставлення до культурної спадщини;
- організація, координація та проведення туристично привабливих заходів;
- заохочення новаторських тенденцій та експериментальних проектів у сфері туризму;
- формування креативного Львова.

Проміжні висновки

1. Аналіз стратегічних документів міста Львова на предмет розвитку культурно-мистецької сфери в контексті покращення туристичної привабливості території засвідчив, що оцінка ситуації здійснюється достатньо динамічно і реалістично, чому підтвердження – значна кількість взаємопов'язаних стратегій, розроблених різного часу, і залученість до розробки документів дуже різних категорій учасників – пересічних містян, представників органів влади, фахівців, широкого кола інституцій, бізнесу, експертів, у тому числі міжнародних.
2. Особливо прогресивним виглядає документ «Стратегія прориву», який декларує, що основою розвитку міста стає наявність креативних людей, що Львів - це не лише комфортне і красиве місто, а динамічне середовище для постійного особистісного росту та самореалізації, й одним із ключових напрямків розвитку якого є розвиток індустрії гостинності, зокрема створення альтернативних туристичних маршрутів, розвиток нових підходів до туризму.
3. Окрім типових проблем культури міста, як-от - недостатнє фінансування закладів культури чи потреба у колосальних обсягах коштів на збереження і реставрацію значної кількості матеріальних пам'яток культури, у стратегічних документах зафіксовані тези, які різко відрізняються від оцінки ситуації на рівні областей України. Мова йде про брак відповідального та свідомого ставлення до “успадкованого” культурного середовища; брак взаємодії та порозуміння між різними середовищами, уникання відповідальності та пошуку консенсусу у складних питаннях; недостатній акцент на якості культурних проектів, схильність до спрощення трактування суспільних та культурних процесів.
4. Достатньо гостро ставиться питання про кризу ідей у державному секторі, який монополізує ресурси бюджетної сфери; про взаємовідношення бюджетних установ культури, які функціонують за пасивними схемами отримання грошей та середовищем культурних громадських та бізнесових організацій, які пропонують сучасний, якісний продукт.
5. Одночасно насторожує факт, що розвиток туристичної привабливості Львова зациклений на самому місті і практично ігнорує культурно-туристичну політику області. В жодному із стратегічних документів не відображено взаємозв'язки в галузях культури і туризму міста і населених пунктів області, навіть близько розташованих.
6. При цьому в самих стратегічних документах відзначається, що культурна пропозиція Львова зосереджена переважно у центральній частині міста, і відповідно ставиться питання про розбудову сучасної культурної інфраструктури у всіх районах міста. Однак, аналіз стратегій таких районів (Сихів та Рясне) свідчить про достатньо формальне вирішення цього питання. При цьому майже не приділяється увага містечкам, що є частиною Львова. Мова йде, зокрема про Винники, які мають багату культурну історію і сучасні ідеї розвитку культурно-мистецької сфери для покращення туристичної привабливості містечка.

Бачення ситуації в галузях культури зовнішніми експертами

У питанні оцінки зв'язків культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості території також є важливим бачення зовнішніх експертів. Для з'ясування цього питання був використаний чи не єдиний документ - Звіт експертів Ради Європи [«Огляд культурної політики України»](#), який дав оцінку стану реформування культурної політики та запропонував відповідні рекомендації, відображені в таблиці 10.

Слабкі сторони	Сильні сторони
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Низький рівень розуміння реформ, які пропонується здійснити, і яким буде їхній результат ▪ Існує страх, що надання культурних послуг та повноваження щодо збереження культурної спадщини будуть передані на місцевий рівень ▪ Цінність культурних інвестицій не до кінця розуміється на місцевому рівні та обмежується старою та вузькою концепцією («Культура – це добре для туризму і збереження ідентичності») ▪ Низький рівень довіри багатьох стейкхолдерів до урядових ініціатив ▪ Пересічна публіка продовжує сприймати культуру як щось надлишкове, вторинне, або як прерогативу багатіїв. Культура класифікується як щось побічне і несуттєве ▪ Складність у вимірюванні ефекту культурних інвестицій, що є джерелом недовіри ▪ Недостатність статистичних інструментів, де продовжують панувати дані щодо вироблення матеріальних благ 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Існує вікно можливостей та винятковий шанс для України здійснити фундаментальні зміни в системі управління культурної політики та досягти суттєвого покращення та систематичності у наданні послуг, на базі існуючої культурної інфраструктури, ресурсів та законодавства ▪ Підтримати та допомогти у досягненні суттєвих змін може міжнародна допомога та допомога ЄС ▪ Процес децентралізації є можливістю переглянути існуючі структури та управлінські методи з метою оптимізації надання послуг, спрямованих на підвищення рівня доступу до знань, до цифрових технологій, збереження пам'яті про населені місця та традиції (включаючи ремесла), але водночас підтримуючи сучасні творчі та креативні прояви

Відповідно до аналізу оцінки ситуації зовнішніми експертами пропонуються перспективні напрямки їх подальшого розвитку (рекомендації), зокрема:

- Покращити економічну ефективність у наданні послуг
- Оптимізувати культурні ресурси (спадщина, таланти, індустрія, інфраструктура) для економічного та соціального розвитку (туризм, залучення інвестицій, креативне підприємництво)
- Залучати місцеву підтримку для надання культурних послуг та інвестування в культуру
- Надавати пріоритетну фінансову підтримку культурним центрам, які розробили стратегію за результатами консультацій з місцевими стейкхолдерами
- Утворювати мережі та розвиток креативних хабів з метою внесення внеску у розвиток місцевих креативних екосистем
- Підтримувати співробітництво та міжсекторальну взаємодію мистецтва та науки або креативних навичок і індустрії
- Сприяти реалізації державно-приватного партнерства з метою збільшення фінансування та підвищення управлінського рівня менеджерів
- Законодавчо забезпечити: збереження культурної спадщини та її ідентифікації; управління об'єктами спадщини; контролю ремонтних та реставраційних робіт
- Започаткувати комунікаційну кампанію з метою пояснення різноманітних впливів інвестування у культуру на місцевий економічний та соціальний розвиток
- Розвивати комунікативну стратегію щодо місцевих органів влади та стейкхолдерів з метою промоції культури як рушійної сили місцевого соціально-економічного розвитку
- Підтримати процес оцифрування робіт та ініціатив, спрямованих на популяризацію української культури у цифровому форматі
- Запровадити систему податкових стимулів задля підвищення привабливості приватних інвестицій та сприяння розвитку схем співфінансування з приватними особами, так само як і між державними органами влади

- Створити державний гарантійний фонд для заохочення кредитування культурних операторів та індустрій з боку фінансових інституцій
- Забезпечити підтримку розвитку місцевих культурних стратегій, а також сектору креативних індустрій

Проміжні висновки

1. Аналіз ситуації, здійснений у контексті процесу децентралізації в Україні, що наділяє місцеві влади відповідними компетенціями у сфері культури, ставить під питання традиційні відносини між центральними, регіональними та місцевими органами владами, зокрема у частині розподілу функцій, відповідальності та фінансування галузі культури.
2. Висловлюються побоювання, що галузь культури стане жертвою скорочень бюджету завдяки тому, що культурні послуги на місцевому рівні мають низький пріоритет. А це ставить під загрозу існуючу місцеву культурну інфраструктуру, мистецьку освіту, збереження культурної спадщини.
3. Цінність культурних інвестицій не до кінця усвідомлюється на місцевому рівні та обмежується старою та вузькою концепцією («Культура – це добре для туризму і збереження ідентичності»)
4. Процес децентралізації є можливістю переглянути існуючі структури та управлінські методи з метою оптимізації надання культурницьких послуг і водночас надати підтримку розвитку сучасних творчих та креативних ініціатив.
5. В першу чергу зміни повинні торкнутися оптимізації культурних ресурсів і покращення економічної ефективності у наданні послуг, а також активного їх залучення для економічного та соціального розвитку, зокрема через туризм, залучення інвестицій, креативне підприємництво.
6. Експертами також пропонуються конкретні завдання щодо можливих змін, а саме: створення мережі та розвиток креативних хабів; підтримка розвитку місцевих культурних стратегій, а також сектору креативних індустрій.
7. Значна увага приділена і розвитку системи фінансової підтримки культурної інфраструктури – сприяти реалізації державно-приватного партнерства; запровадити систему податкових стимулів задля підвищення привабливості приватних інвестицій та сприяння розвитку схем співфінансування; створити державний гарантійний фонд для заохочення кредитування культурних операторів та індустрій з боку фінансових інституцій.

3.3. Інституційне забезпечення впровадження політик у галузях культури і туризму

На національному рівні

Галузь культури. Відповідно до Закону «Про культуру» Кабінет Міністрів України щороку затверджує програму діяльності центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв, з розвитку культури на відповідний рік (далі – Програма діяльності з розвитку культури), що визначає стратегічні цілі та пріоритетні завдання державної політики у сфері культури на певний календарний рік, а також заходи, що плануються та здійснюватимуться центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв, для досягнення зазначених цілей і реалізації завдань.

Відповідно до Положення Про Міністерство культури України, Мінкультури є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері кінематографії, відновлення та збереження національної пам'яті, міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин.

Міністерство культури та інформаційної політики щороку не пізніше 1 жовтня розробляє та подає Кабінету Міністрів України проект Програми діяльності з розвитку культури на наступний календарний рік. До участі у розробленні Програми діяльності з розвитку культури залучаються інші центральні органи виконавчої влади, до компетенції яких належать питання виконання завдань у

сфері культури, зокрема центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері освіти і науки, державної політики економічного і соціального розвитку, та інші.

Важливо зазначити, що Постановою Кабінету Міністрів України [«Питання утворення деяких центральних органів виконавчої влади»](#) від 4.12.2019 було створено низку центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Мінкультури, а саме:

- Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти;
- Державна інспекція культурної спадщини;
- Державна служба охорони культурної спадщини, що реалізує державну політику у сферах охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей.

27 травня 2020 року Кабінет Міністрів прийняв постанову про перейменування Державного агентства з питань мистецтв на Державне агентство з питань мистецтв та мистецької освіти. Відповідно до рішення Уряду цей центральний орган виконавчої влади реалізовуватиме державну політику у сфері мистецтв та спеціалізованої мистецької освіти. Постанова також передбачає ліквідацію Державного агентства з питань мистецької освіти.

Ці зміни, на думку Мінкультури, є продовженням реформи державного управління в частині розмежування функцій формування стратегування і реалізації політик. Реформоване міністерство має сконцентруватись виключно на формуванні політик та правил галузі, повністю передавши реалізацію політик профільним державним агентствам. Нова модель управління до певної міри копіює «британську модель» управління культурною «на відстані витягнутої руки», тобто делегування повноважень і ухвалення рішень різним профільним агенціям та інститутам. Для кожного агентства визначена конкретна ціль та пріоритетні завдання, які необхідно досягнути в найближчі роки, а саме: Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти

Цілі

1. Збільшення вдвічі кількості людей, що відвідують культурні події як в цілому, так і секторально
2. Початкова мистецька освіта – базова культурна послуга, доступна за місцем проживання
3. Абітурієнти свідомо обирають навчання мистецьким професіям
4. Випускники мистецьких коледжів та закладів вищої освіти є конкурентоспроможними і адаптованими до вимог ринку праці.
5. Підвищено рівень академічної мобільності студентів, докторантів та викладачів закладів мистецької вищої освіти.

Завдання

- Реалізувати Концепцію та план заходів з реформування системи забезпечення населення культурними послугами
- Модернізувати інфраструктуру для надання культурних послуг (у т.ч. через мультифункціональні центри культурних послуг)
- Запровадити стандарт замовлення і виконання театрами, концертними залами, філармоніями сучасних українських і сучасних світових мистецьких творів (не менше 20%)
- Розробити концепцію та запровадити Інститут перформативних мистецтв
- Ребрендинг мистецької школи як осередка культурного життя громади
- Запровадження інклюзивної мистецької освіти
- Ефективне управління мистецькими закладами вищої освіти
- Створення «ринку» підвищення кваліфікації працівників галузі, який працює за принципом «гроші йдуть за працівником» (зміна моделі фінансування
- Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв – НАККiM)

Кроки в перший рік роботи

1. Набір ефективної менеджерської команди

2. Запуск і реалізація пілотних проектів з модернізації інфраструктури для надання культурних послуг
3. Впровадження стандартів забезпечення населення публічними послугами
4. Удосконалення проектно-цільового механізму фінансування системи надання культурних послуг через стимулювання залучення різних джерел фінансування різних рівнів для реалізації культурних проектів
5. Запровадження електронного квитка у закладах культури
6. Створення ефективних моделей управління театралью та концертно-видовищними закладами
7. Запуск першої фази пілотного проекту із запровадження інклюзивної мистецької освіти на рівні окремих шкіл/територіальних громади.
8. Реалізація пілотного проекту «Мистецька школа - осередок культурного простору громади» (моделювання доступу до початкової мистецької освіти спільно з ОТГ).
11. MOM – мистецька освіта майбутнього.
12. Проведення серії навчальних семінарів-практикумів для керівників та педагогічних працівників закладів початкової та фахової передвищої мистецької освіти
13. Аналіз ринку праці та професій в сфері мистецької освіти

Державна служба охорони культурної спадщини України

Цілі

1. Понад 50% громадян розуміють, усвідомлюють та поділяють візію України
2. Стійке зростання індексу ідентичності в 2023 році у порівнянні із 2020 роком: відчуття громадянами своєї приналежності до України із збереженням етнічного, релігійного та культурного різноманіття.

3. Збільшення вдвічі кількості людей, що відвідують культурні події як в цілому, так і секторально

- ##### *Завдання*
- Відновлення ефективної системи управління охороною культурної спадщини (у т.ч. нематеріальної) на усіх рівнях
 - Створення регіональної мережі контролю за збереженням культурних цінностей та культурної спадщини
 - Формування національної інфраструктури даних в сфері охорони культурної спадщини
 - Створення та будівництво Музею сучасного мистецтва
 - Сприяти запуску та функціонуванню ринку творів мистецтва
 - Управління закладами та об'єктами

Кроки в перший рік роботи

1. Набір ефективної менеджерської команди
2. Створення територіальних відділень в регіонах
3. Запуск і реалізація пілотних проектів з формування національної інфраструктури даних в сфері охорони культурної спадщини
4. Запуск і реалізація пілотних проектів з діджиталізації надання адміністративних послуг в сфері переміщення культурних цінностей
5. Удосконалення системи управління охороною культурної спадщини на усіх рівнях – створення ефективної вертикалі управління в регіонах
6. Наповнення Національного переліку об'єктів нематеріальної культурної спадщини новими елементами

Державна інспекція культурної спадщини

Цілі

1. Контроль за дотриманням законодавства в сфері охорони культурної спадщини
2. Підвищення ефективності управління державною частиною Музейного фонду України

Завдання

- Посилення контролю за виконанням законодавства у сфері охорони культурної спадщини

- Посилення відповідальності за неналежний облік, зберігання та утримання культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини (підвищення штрафних санкцій)
- Відновлення системи нагляду за виконанням робіт з дослідження, консервації, реабілітації, реставрації, ремонту, пристосування та музеєфікації пам'яток, об'єктів всесвітньої спадщини та інших робіт на них

Кроки в перший рік роботи

1. Набір ефективної менеджерської команди
2. Запуск і реалізація пілотних проєктів в сфері контролю за переміщенням культурних цінностей та захисту нерухомої культурної спадщини
3. Узагальнення практики застосування законодавства з питань контролю у сфері охорони культурної спадщини
4. Розроблення та впровадження комунікаційної стратегії (просвітницька робота) щодо підвищення обізнаності громадян та юридичних осіб щодо державної політики в сфері охорони культурної спадщини (у співпраці з органами місцевого самоврядування).

Одна із ключових цілей реформування управління культурою – впровадження учасницької моделі урядування – була реалізована через створення нових культурних інституцій, а саме:

Український культурний фонд. Державна установа, створена у 2017 році, на підставі відповідного Закону України, з метою сприяння розвитку національної культури та мистецтва в державі, забезпечення сприятливих умов для розвитку інтелектуального та духовного потенціалу особистості і суспільства, широкого доступу громадян до національного культурного надбання, підтримки культурного розмаїття та інтеграції української культури у світовий культурний простір. Фонд, впроваджуючи нові механізми надання орієнтованої на результат конкурсної державної фінансової підтримки ініціативам у сфері культури та креативних індустрій, сприяє творенню розвиненої екосистеми культури та креативності в Україні, яка уможливорює породження та розповсюдження в суспільстві нових сенсів та спільних цінностей, а також сприяє збереження культурної спадщини та розвитку української культури в контексті актуальних світових тенденцій.

Український інститут. Український інститут – це державна установа, яка представляє українську культуру у світі та формує позитивний імідж України за кордоном. Інститут був заснований Кабінетом Міністрів України у 2017 році та належить до сфери управління Міністерства закордонних справ. Серед основних завдань Інституту: підвищення впізнаваності України у світі через поширення знання про Україну, популяризація української мови та культури за кордоном, розбудова міжнародного діалогу через підтримку міжнародних обмінів, забезпечення участі України у проєктах співпраці в галузі креативних індустрій, культури, освіти, науки, економіки та інших сферах, поширення українського досвіду розвитку громадянського суспільства, державотворення, відданості цінностям свободи, демократії, національної єдності.

Інститут Книги. Державна установа при Міністерстві культури України, має шість основних програм: промоція української літератури за кордоном — міжнародні проєкти, участь у закордонних книжкових ярмарках, створення глобальної мережі партнерів та зацікавлених в українській літературі осіб; програма підтримки перекладів — сприяння появі перекладів української літератури шляхом надання грантів для іноземних видавництв; програма «Українська книга» — підтримка та сприяння розвитку українського книжкового ринку через фінансування нових видань; програма «Цифрова бібліотека» — проєкт створення повної цифрової бази української класики, нових книжок і рідкісних видань, доступних кожному; програма промоції читання в Україні — низка національних проєктів, мета яких — підвищити рівень і якість читання населення; програма поповнення фондів публічних бібліотек — поповнення фондів публічних книгозбірень по всій Україні актуальними виданнями.

Також питаннями культурно-мистецької сфери відає Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики, а саме: культурно-просвітницька діяльність (видавнича справа, бібліотечна справа, народні художні промисли); культурно-мистецька діяльність (професійні творчі спілки, театри, музика, школи естетичного виховання, арт-ринок, дизайн, галереї, організація виставок, концертів, фестивалів тощо); аудіовізуальний ринок; охорона історико-культурної спадщини (музейна справа, архівна справа, діяльність заповідників, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей). При Комітеті діє Громадська рада. До основних функцій Комітету належить

підготовка проектів законодавчих актів на розгляд Верховної Ради України; підготовка питань, які пропонується розглянути на парламентських слуханнях у Верховній Раді України та на слуханнях у Комітеті; проведення конференцій, семінарів, «круглих столів» тощо. Детальний опис інституційного забезпечення впровадження культурної політики в розрізі зон пересікання культурно-мистецької сфери та туризму наведений у **додатку 10**.

Туристична галузь. У Законі «Про туризм» визначено, що регулювання в галузі туризму здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, Верховною Радою Автономної Республіки Крим та Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, а також іншими органами в межах їх компетенції.

Реформування Міністерства культури та інформаційної політики у 2019 році передбачало, що міністерство сконцентрувалось виключно на формуванні політик та правил галузі, повністю передавши реалізацію політик, зокрема в галузі туризму - Державному агентству розвитку туризму України (ДАРТ), що діє на підставі Положення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України у грудні 2019 року.

Згідно Положення ДАРТ «є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури та інформаційної політики і який реалізує державну політику у сфері туризму та курортів (крім здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів)».

Для агентства визначена конкретні цілі та пріоритетні завдання, які необхідно досягнути в найближчі роки, а саме:

Цілі:

1. Кількість закордонних туристів зростає як мінімум на 500 000 щороку
2. Кількість людей, що виїжджали до іншої області, зростає вдвічі

Завдання

- Сприяти визначенню місця України на туристичній мапі світу
- Створити «контентну пропозицію» з існуючих об'єктів притягання
- Промотувати об'єкти притягання всередині і зовні країни
- Сприяти включенню українських об'єктів притягання до європейських туристично-культурних маршрутів
- Сприяти визначенню місця України на туристичній мапі світу

Кроки в перший рік роботи:

1. Набір ефективної менеджерської команди
2. Розробка детального плану підтримки галузі
3. Затвердження переліку пріоритетних напрямів та регіонів в рамках проекту «Магніти України»
4. Адаптація стандартів UNWTO, затвердження на національному рівні
5. Синхронізація заходів з промоції України з перевізниками та великими туристичними агентами
6. Проведення якісних промо-кампаній закордоном в обраних країнах, а також всередині України

для розвитку внутрішнього туризму.

Станом на 1 вересня 2020 року Державне агентство розвитку туризму України перебуває в стані становлення. 30 липня 2020 року спільно з Українським культурним фондом агентством був ініційований конкурс (лот 9) «Культурно-пізнавальний (внутрішній) туризм» із бюджетом 100 млн. грн. в рамках програми «Культура в часи кризи: інституційна підтримка» із бюджетом 580,9 млн. грн.

Консультативно-дорадчі органи

Серед 14-ти консультативно-дорадчих органів Міністерства культури та інформаційної політики щодо питань туризму не зафіксовано жодного органу. Станом на 1 вересня 2020 року йде процес формування складу Експертної ради з питань розвитку туризму і курортів при Державному агентстві розвитку туризму України.

Також при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України у 2016 році відповідними наказами міністерства були затверджені Рада туристичних міст і регіонів, основними завданнями якої є підготовка пропозицій і рекомендацій щодо: формування та підвищення ефективності державної політики у сфері туризму та курортів, визначення проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у сфері туризму та курортів, і шляхів їх вирішення; покращення координації діяльності місцевих органів, формування конкурентоспроможних національного, регіонального та місцевого туристичних продуктів, їх просування на внутрішньому та міжнародному ринках, а також Наукова рада з туризму та курортів, головною метою якої є розроблення пропозицій та рекомендацій щодо формування та реалізації державної політики у сфері туризму та курортів, визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень у сфері туризму, організації наукових досліджень та проведення науково-дослідних робіт у цій сфері.

Також питаннями туризму відає Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики, опис діяльності якої наведений вище.

Проміжні висновки

1. Формування і реалізацію державної політики в галузях культури і туризму на центральному рівні здійснює Міністерство культури та інформаційної політики. Згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Питання утворення деяких центральних органів виконавчої влади» від 4.12.2019 було створено відповідні центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Мінкультури, зокрема: Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти; Державна інспекція культурної спадщини; Державна служба охорони культурної спадщини, що реалізує державну політику у сферах охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей.
2. Відповідно до цих змін за Мінкультури закріплювались функції формування політик та правил галузі, а реалізація політик повністю передавалась профільним державним агентствам. Станом на 1.09.2020 державні агентства розпочали свою діяльність і перебувають в стані становлення.
3. Окрім цього, у віданні Мінкультури створено низку державних установ, які впроваджують відповідні політики міністерства в галузі культури, а саме: Український культурний фонд та Інститут Книги.
4. При Міністерстві закордонних справ України також діє Український інститут, до основних завдань якого належить, зокрема розбудова міжнародного діалогу через підтримку міжнародних обмінів, забезпечення участі України у проектах співпраці в галузі креативних індустрій та культури.
5. Формування і реалізацію державної політики в галузі туризму та курортів на центральному рівні здійснюють на сьогодні Міністерство культури та інформаційної політики (формування політики), Державне агентство розвитку туризму України (впровадження політики Мінкультури в галузі туризму та курортів).
6. Важливу функцію у системі формування, контролю і, до певної міри, інтеграції, державної політики в галузях культури і туризму відіграє Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики, до основних функцій якого належить підготовка проектів законодавчих актів на розгляд Верховної Ради України; підготовка питань, які пропонується розглянути на парламентських слуханнях.

На регіональному рівні

На регіональному рівні державне управління розвитком регіонів, у тому числі галузями культури і туризму, представлене місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Своєю чергою, систему органів виконавчої влади складають місцеві державні адміністрації та виконавчі органи місцевих рад. Відповідно, ці органи в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці забезпечують виконання державних і регіональних програм

соціально-економічного розвитку, реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

У складі місцевих державних адміністрацій утворюються відповідні структурні підрозділи. Відповідно до визначених законом галузевих повноважень на ці структурні підрозділи покладається виконання, з-поміж іншого, таких завдань як аналіз стану та тенденцій соціально-економічного розвитку у відповідній галузі у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці; участь у підготовці проєктів обласних цільових програм. На рівні Львівської області інституційне забезпечення функціонування та розвитку галузей культури і туризму здійснюють:

Департамент з питань культури, національностей та релігій

За питання впровадження державної культурної політики відповідає департамент з питань культури, національностей та релігій Львівської обласної державної адміністрації, який підпорядковується голові обласної державної адміністрації, а також підзвітний і підконтрольний Міністерству культури України.

Основним інструментом забезпечення виконання культурної політики Львівщини є *Комплексна програма розвитку культури на 2018-2020 роки*, відповідальним виконавцем якої є Департамент. Департамент також забезпечує проведення конкурсних складових програми та координацію заходів проєктів міжнародної технічної допомоги в частині співфінансування з обласного бюджету.

Управління охорони культурної спадщини

У різний час пам'ятками архітектури опікувалося управління охорони культурної спадщини у Львівській ОДА. Кілька років тому його черговий раз ліквідували, залишивши однойменний відділ у складі Департамент архітектури та розвитку містобудування. Як виявилось, таке рішення було неефективним - замало фахівців, ініціатив. У липні 2020 року Управління охорони культурної спадщини було відновлено і займатиметься моніторингом, виявленням та обліком пам'яток, їх охороною та збереженням. Управління буде відповідати за реалізацію обласної цільової програми «Охорона і збереження культурної спадщини Львівської області на 2018-2020 роки», яка повністю орієнтована на формування пам'яткоохоронної політики, збереження і популяризація пам'яток культурної спадщини області, а також забезпечуватиме координацію заходів проєктів міжнародної технічної допомоги в частині співфінансування з обласного бюджету, реалізацією державних програм.

Управління туризму та курортів

Основними завданнями Управління є реалізація державної політики у сфері туризму та курортів. Управління підпорядковується голові обласної державної адміністрації, а також підзвітне і підконтрольне Міністерству економічного розвитку і торгівлі України.

Управління відповідає за реалізацію *Програми розвитку туризму та курортів у Львівській області*, яка, в основному, займається розробкою й апробацією нових туристичних маршрутів, формуванням та утвердженням позитивного іміджу Львівщини як туристичної дестинації. Управління також забезпечує координацію заходів проєктів міжнародної технічної допомоги в частині співфінансування з обласного бюджету.

Управління капітального будівництва

Основними завданнями Управління є реалізація державної політики у галузі будівництва. Управління підпорядковується голові обласної державної адміністрації, а також підзвітне і підконтрольне Міністерству розвитку громад та територій України.

Управління відповідає за реалізацію Програми капітального будівництва, до сфери якої також належить реставрація та реабілітація об'єктів пам'яток архітектури, будівництво та капітальний ремонт об'єктів туристичної інфраструктури.

Львівська обласна рада

Львівська обласна рада через постійні депутатські комісії здійснює контроль за виконанням рішень ради, у тому числі за підготовкою і виконанням обласних цільових програм. Контроль за виконанням 3-х ключових програм покладено на *Постійну комісію з питань культури, історико-культурної спадщини, туризму, духовного відродження та засобів масової інформації*. Об'єднання на рівні однієї комісії всіх ключових програм дозволяє у значній мірі погоджувати всі питання щодо моніторингу заходів програм, оцінки ефективності за участі як депутатів обласної ради, так і запрошених представників профільних департаментів, зовнішніх експертів.

Дорадчо-консультативні органи

На регіональному рівні функціонують *Громадські ради (ГР)* при обласних та районних державних адміністраціях на основі відповідних положень. Громадська рада при Львівській обласній державній адміністрації була створена у 2015 році і з того часу двічі змінювала формат роботи та оновлювала склад. Кількісний склад – 191 особа, що є рекордом для України.

У складі Громадських рад формуються профільні комісії, які відповідають за своє коло питань. ГР при Львівській облдержадміністрації налічує 30 комісій. Питаннями розвитку культури і туризму займаються 3 комісії: з питань культури, національностей та релігій; з питань архітектури, розвитку містобудування та капітального будівництва; туризму та курортів. [Звіт ГР за 2017-2019 роки](#) засвідчив, що робота комісій є формальною. До основних досягнень КР (за 3 роки!) відноситься зокрема: «підтримали законопроект № 5670-д-д «Про забезпечення функціонування української мови як державної; завдяки членам Громадської ради при ЛОДА збережено рекреаційно-відпочинкову зону Регіонального ландшафтного парку Знесіння; домоглися збереження та дотримання основних профілів використання об'єктів культурної спадщини Львівської області; проведено ряд заходів, спрямованих на відновлення музеїв Львівської області; спільно з Творчою спільнотою Львівщини провели круглий стіл стосовно підняття рівня культури на території Львівської області».

Проміжні висновки

1. Політику розвитку галузей культури і туризму у Львівській області забезпечують профільні департаменти Львівської обласної державної адміністрації шляхом реалізації відповідних обласних цільових програм.
2. Постійна комісія з питань культури, історико-культурної спадщини, туризму, духовного відродження та засобів масової інформації Львівської обласної ради об'єднує всі ключові програми, що дозволяє у значній мірі погоджувати питання підтримки культурно-мистецької сфери для покращення туристичної привабливості області за участі депутатів обласної ради, представників профільних департаментів, зовнішніх експертів.
3. Громадська рада при Львівській обласній державній адміністрації на сьогодні не відіграє значимої ролі для координації дій органів влади з громадськістю, однак, саме по собі існування такої структури свідчить про еволюцію державної політики і спроби підвищення її ефективності.

На муніципальному рівні

Характерною особливістю Львівської міської ради є те, що тут із 2016 року діє окремий департамент розвитку паралельно із департаментом економічного розвитку. Департамент розвитку утворений з метою впровадження політики виконавчих органів міської ради щодо організації заходів, пов'язаних із підготовкою та реалізацією спортивних проєктів та туристичних подій, впровадження сучасних інформаційних технологій у міській раді та підпорядкованих їй підприємствах і установах. До його складу входять три управління:

- Управління інформаційних технологій
- Управління культури
- Управління туризму.

Також у підпорядкуванні Департаменту перебуває 5 комунальних підприємств:

- Комунальна установа «Інститут стратегії культури»
- Комунальна установа «MoloDvizhCenter.Lviv/МолоДвіжЦентр.Львів»

- ЛКП «Львівське конференц-бюро»
- ЛКП «Львівське радіо»
- ЛКП «Міський центр інформаційних технологій».

Окремо можна виділити комунальну установу *Інститут міста* – аналітичний центр, який був створений Львівською міською радою 21 травня 2009 року. Організаційно-правова форма — комунальна установа із статусом неприбутковості. Інститут міста успішно координує впровадження Комплексної стратегії розвитку, Стратегії конкурентоспроможності та розробляє інші галузеві стратегії, займається питаннями підвищення якості планування та прогнозування для міста.

У галузі культури

Слід підкреслити, що у Львівській міській раді **Управління культури** перебуває у складі саме Департаменту розвитку, а не Департаменту гуманітарної політики. Це відразу демонструє роль культури у баченні керівництва міста для його розвитку.

Серед повноважень та завдань управління культури можна виокремити такі:

- розробка програм та координація маркетингової діяльності у сфері культури, сприяння закріпленню статусу міста як культурного центру України та Європи, всебічна популяризація міської культури на місцевому, державному та світовому рівнях;
- активна підтримка всебічного розвитку культури у Львові та надання консультативних послуг для розвитку культурних індустрій, громадських ініціатив та організацій культурно-мистецької сфери;
- заохочення новаторських тенденцій та експериментальних проектів у культурно-мистецькій сфері;
- розробка та впровадження стратегії розвитку культури у м. Львові, концепцій та стратегій розвитку установ культури.

Інститут стратегії культури (ІСК) – це муніципальна установа, створена для координації процесу реалізації та моніторингу Стратегії розвитку культури міста Львова 2025. Місія Інституту – аналітична підтримка інституцій та ініціатив, які діють в культурно-мистецькій сфері, підвищення інституційної спроможності та сприяння розвитку потенціалу культурних середовищ Львова.

Серед головних завдань ІСК:

- збір даних та дослідження актуальних культурних процесів;
- моніторинг виконання Стратегії розвитку культури;
- створення та адміністрування муніципального Фонду культури;
- проведення Конгресу культури;
- міжнародна співпраця та культурна дипломатія;
- створення та подання заявки на титул Європейської Столиці Культури;
- налагодження комунікації поміж інституціями, організаціями та закладами культури.

Управління архітектури та урбаністики департаменту містобудування, серед іншого, відповідає за:

- реалізацію політики міської ради у сфері містобудування, розробка та реалізація містобудівних програм;
- координацію діяльності суб'єктів містобудування щодо комплексного розвитку та забудови міста, поліпшення їх архітектурного вигляду, раціонального використання територій міста.

Управління охорони історичного середовища є окремим виконавчим органом і не входить до складу департаментів. Серед основних функцій управління:

- реалізація політики міської ради у сфері містобудування, розробка та реалізація містобудівних програм;
- координація діяльності суб'єктів містобудування щодо комплексного розвитку та забудови міста, поліпшення їх архітектурного вигляду, раціонального використання територій міста;
- виконання функції замовника, укладення з цією метою договорів на виявлення, дослідження, консервацію, реставрацію, реабілітацію, музеєфікацію, ремонт, пристосування об'єктів культурної спадщини, інших будівельних робіт в межах історичного ареалу та заходів щодо охорони культурної спадщини.

До складу управління охорони історичного середовища входить комунальне підприємство **Бюро спадщини**, завданням якого є підготовка, для внесення Управлінням охорони історичного середовища на розгляд Львівської міської ради, програм охорони, досліджень і використання пам'яток культурної спадщини.

Управління капітального будівництва є окремим виконавчим органом і виконує функції замовника будівництва, ремонту і реконструкції житлових будинків, об'єктів освіти, охорони здоров'я, зв'язку, транспорту, торгівлі, громадського харчування, комунального господарства, культурно- побутового й іншого призначення.

У сфері туризму

Як і управління культури, **управління туризму** входить до складу саме департаменту розвитку Львівської міської ради. Серед основних завдань **управління туризму** можна назвати:

- створення умов для всебічного розвитку туризму у м. Львові;
- сприяння підвищенню рівня якості та розширенню асортименту послуг у індустрії гостинності, покращення туристичної пропозиції міста;
- формування позитивного сприйняття м. Львова, популяризація міста, поширення позитивних знань про Львів в Україні та за кордоном, активне просування Львова на основних цільових та нових туристичних ринках;
- збільшення кількості туристів, у тому числі іноземних, збереження балансу між туристами та мешканцями;
- розширення туристичних меж Львова, розвиток нових громадських просторів.

Львівське комунальне підприємство **«Центр розвитку туризму м. Львова»** створене у 2008 році з метою: підвищення рівня туристичної привабливості міста; надання туристично-інформаційних послуг та покращення соціально-економічному розвитку міста через впорядкування і розвиток туристичної діяльності як пріоритетного виду економічної діяльності.

Серед головних видів діяльності Центру можна виділити:

- формування бази даних об'єктів;
- упорядкування екскурсійної діяльності;
- проведення маркетингових досліджень, моніторинг стану розвитку туризму;
- збір статистичних даних та розробка реєстру туристичних об'єктів;
- надання консультативно-довідкової інформації для туристів;
- прийняття в культурне обслуговування культурно-мистецьких і туристських колективів, делегацій, окремих осіб;
- підготовка та реалізація міжнародних проектів у сфері культури туризму;
- рекламна діяльність.

При Управлінні туризму функціонує відповідна **Громадська рада**, до складу якої входить 8 представників громадських організацій, освітніх установ та асоціацій туризму.

Управління зовнішніх зв'язків і промоції – діє у складі департаменту Адміністрації міського голови. У складі Управління функціонує окремий **відділ промоції міста**, серед основних завдань якого можна виокремити:

- розробка та впровадження концепції промоції м. Львова в Україні та за кордоном;
- популяризація м. Львова, поширення знань про місто в Україні та за кордоном;
- підготовка і координація дій для участі та представництва м. Львова у виставково-торговельних заходах, спрямованих на популяризацію міста;
- розробка та впровадження системи візуальної ідентифікації Львівської міської ради;
- розробка та впровадження системи міської інформації (інформаційні таблички, дороговкази, вказівники, стаціонарні карти і схеми тощо).

Проміжні висновки

1. Інституційне забезпечення галузей культури та туризму у Львівській міській раді є практичним прикладом синергії, оскільки управління культури та управління туризму спільно із управлінням інформатизації утворюють окремий департамент розвитку, який функціонує

окремо як від департаменту економічного розвитку, так і від департаменту гуманітарної політики. Це також демонструє і важливість культури та туризму для розвитку Львова у баченні керівництва міста.

2. У Львівській міській раді, поряд із департаментами та управліннями, функціонують окремі комунальні установи – Інститут міста (для забезпечення стратегічного планування на рівні усього міста), Інститут стратегії культури (для формування та впровадження стратегії розвитку культури міста Львова) та Центр розвитку туризму Львова.
3. Важливо відзначити, що на рівні завдань, прописаних у Положенні про управління туризму, вказані не лише напрямки діяльності щодо розвитку туристичної галузі та залучення більшої кількості туристів, а й збереження балансу між туристичними потоками та мешканцями, розширення туристичних меж Львова. Тобто підкреслюється перспективи появи двох негативних тенденцій, які необхідно враховувати вже сьогодні – витіснення туристами мешканців центральної частини міста та замикання Львова на самому собі без взаємодії із туристичними об'єктами населених пунктів області.

3.4. Інструменти впровадження політик у галузях культури і туризму

Стратегічні документи різних рівнів глибинно оцінюють ситуацію в державі і регіонах, визначають сильні і слабкі сторони, шанси і загрози і на основі цього формують основні напрямки подальшого розвитку, як загального соціально-економічного розвитку країни і регіонів, так і у кожній галузі зокрема. Для практичного впровадження цих стратегій використовуються відповідні інструменти – плани реалізації стратегій, цільові програми розвитку (державні, регіональні, муніципальні) тощо. У свою чергу, плани і програми включають перелік проєктів із конкретними цілями, переліками заходів, очікуваними результатами, показниками досягнення результатів, термінами виконання та підтвердженими джерелами фінансування. Саме за виконанням цих проєктів і за досягнутими результатами можна виміряти ефективність політик.

Аналіз стратегічних документів, здійснений у розділі 3.2 цього дослідження, у значній мірі прояснив бачення всіх зацікавлених сторін щодо наявної ситуації та подальшого розвитку культурно-мистецької сфери в контексті покращення туристичної привабливості територій. Аналіз інструментів впровадження політик у галузях культури і туризму дозволить оцінити взаємовідношення культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості території та ступінь синергії на практичному рівні проєктів.

Плани заходів із впровадження стратегій

На національному рівні

На національному рівні галузей культури і туризму стосується кілька стратегічних документів. Зокрема, це Державна стратегія регіонального розвитку (ДСРР) на 2014-2020 роки, ДСРР на 2021-2027 роки, Довгострокова стратегія розвитку української культури - стратегія реформ, Стратегія розвитку туризму і курортів до 2026 року.

Державна стратегія регіонального розвитку ДСРР на 2014-2020 роки. ДСРР-2020 реалізувалася через трирічні плани заходів. План заходів на 2015-2017 роки загалом містив 40 заходів. Частина заходів має достатньо широке поле застосування, у тому числі опосередковано вони стосувалися і галузей культури та туризму (покращення інвестиційного клімату, державна допомога суб'єктам господарювання). Безпосередньо галузі культури стосувалися лише два проєкти: «Раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, збереження культурної спадщини та найцінніших природних територій» та «Соціокультурний розвиток». При цьому на їх виконання не передбачалось державних цільових програм з окремими бюджетами, а виконавцями проєктів виступали галузеві міністерства та обласні державні адміністрації, що на практиці означало їх реалізацію в рамках галузевих, бюджетних та регіональних програм, що буде розглянуто в наступних розділах дослідження. Безпосередньо галузі туризму не стосувався жоден проєкт.

Аналогічна ситуація з проєктами культурно-туристичного спрямування була присутня і в Плані заходів із реалізації ДСРР-2020 на 2018-2020 роки, зокрема, галузі культури стосувався проєкт «Врегулювання на законодавчому рівні питання утворення та функціонування електронного

інформаційного ресурсу культурної спадщини та культурних цінностей», а галузі туризму проєкт «Врегулювання на законодавчому рівні питання інтеграції національної туристичної сфери в туристичний простір Європейського Співтовариства, розвитку конкуренції на ринку туристичних послуг, підвищення якості надання туристичних послуг». Важливо також відзначити, що за кошти Європейського Союзу був проведений Всеукраїнський конкурс секторальних реформ, де одним із 5-и пріоритетів виступав пріоритет «Розвиток туризму» (інформація щодо цього наведена в наступних розділах дослідження).

Державна стратегія регіонального розвитку ДСРР на 2021-2027 роки. До ДСРР-2027 на даний момент ще не розроблено Плану заходів.

Довгострокова стратегія розвитку української культури - стратегія реформ. До стратегії розвитку культури не розроблявся окремий план заходів. У самій стратегії наведено 61 завдання за такими напрямками:

- щодо модернізації менеджменту культури - 6 завдань
- щодо культурної спадщини - 4 завдання
- щодо музейної діяльності - 6 завдань
- щодо театральної діяльності - 3 завдання
- щодо розвитку кіно - 6 завдань
- щодо бібліотечної справи та розвитку читання - 5 завдань
- щодо образотворчого мистецтва - 5 завдань
- щодо музичного мистецтва - 4 завдання
- щодо мережі закладів культури - 4 завдання
- щодо міжнародного співробітництва - 5 завдань
- щодо науково-освітньої діяльності - 6 завдань
- щодо авторського права - 3 завдання
- щодо комунікаційно-суспільної діяльності - 4 завдання

Із цих завдань можна виділити лише 6 завдань, які прямо чи опосередковано пов'язували між собою культурно-мистецьку сферу та туризм, а саме:

1. Розробка системи показників впливу культури на соціально-економічний розвиток
2. Створення музейних програм для дітей та дорослих, спрямованих на формування інтересу до історії культури та мистецтва
3. Створення для державних і недержавних театрів рівних можливостей щодо фінансової та інформаційної підтримки
4. Розвиток національного кіноринку: проведення кінофестивалів, розширення мережі кінотеатрів, онлайн-кінотеатрів
5. Заохочення проведення музичних фестивалів у регіонах із використанням місцевих адміністративних і фінансових можливостей
6. Забезпечення популяризації української культури за кордоном шляхом утворення спеціальної установи

Стратегія розвитку туризму і курортів до 2026 року реалізовується через однорічні плани заходів, які розроблялися на 2017 (49 заходів), 2018 (65 заходів) і 2019 (46 заходів) роки. На 2020 рік План заходів досі не розроблений. Плани заходів включають напрямки, відображені у **таблиці 11**.

Таблиця 11

Напрямки	Кількість заходів/проєктів		
	2017	2018	2019
Безпека туристів	4	9	8
Нормативно-правова база сфери туризму і курортів	8	7	5
Розвиток туристичної інфраструктури	15	20	13
Розвиток людських ресурсів	2	15	8
Маркетингова політика розвитку туризму та курортів	20	14	12

Загалом протягом трьох років було реалізовано всього 4 проєкти, які можна вважати такими, що стосувалися синергії галузей культури та туризму, зокрема:

1. Облаштування музеїв природи, музейних кімнат або куточків на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду.
2. Створення, підтримка та розвиток інноваційного туристичного продукту - проєкту «Медове коло».
3. Проведення міжнародних/всеукраїнських конференцій, семінарів за напрямом креативних індустрій для реалізації успішних державно-приватних проєктів.
4. Проведення міжнародних, всеукраїнських та регіональних мистецьких фестивалів.

Проміжні висновки

1. У стратегічних документах національного рівня простежуються тенденції до синергії галузей культури і туризму та посилення взаємозв'язків між ними через відповідні заходи/проєкти, які фіксуються у планах по впровадженню стратегій. Однак, відсутність цільового фінансування таких проєктів та делегування їх виконання галузевим міністерствам та обласним державним адміністраціям різко зменшує їх ефективність і узалежнює від ресурсів міністерств та обласних і місцевих бюджетів.
2. Державні стратегії регіонального розвитку (ДСРР) мають власні Плани заходів/проєктів по їх впровадженню, у тому числі проєктів культурно-туристичного спрямування. Однак, їх питома вага в загальній кількості передбачених проєктів складає близько 7%, а делегування їх виконання галузевим міністерствам та обласним державним адміністраціям ще більше понижує цей відсоток.
3. Попри те, що до Довгострокової стратегії розвитку культури не розроблено окремого документу із детальним планом заходів, сам документ містить понад 60 завдань, з яких 6 потенційно стосуються зон спільних інтересів культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості територій.
4. В однорічних планах реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів на 2017-2020 роки передбачено 4 проєкти, які стосуються синергії сфер культури та туризму.

На регіональному рівні (на прикладі Львівської області)

Для аналізу щодо Львівській області були взяті Плани впровадження стратегій на 2017-2018 роки, 2019-2020 роки (Стратегія 2020) та на 2021-2023 роки (Стратегія 2027). Одночасно був проаналізований План заходів із впровадження Стратегії розвитку гірських територій Львівської області на 2018 – 2022 роки.

В рамках Плану заходів до Стратегії 2020 щодо розвитку культури було передбачено 3 завдання, які відносились до 3-х стратегічних цілей:

Завдання 2.3.3. Розвиток культури і народних традицій

На період 2017-2018 роки в рамках завдання було сформовано 2 стратегічні проєкти. Суть цих проєктів полягала у ремонтно-будівельних роботах на 4-х об'єктах культурної спадщини та відкритті одного музею.

На період 2019-2020 роки було враховано основні проблеми попередніх років, зокрема недостатнє фінансування, виконання значної частини проєктів в рамках відповідних обласних цільових програм. Відповідно було сформовано низку нових цікавих проєктів, зокрема:

- проєкт «Книжковий дворик мандрує Україною», складовою було проведення «Форуму видавців» у Львові;
- проєкт «Під Зорею Пінзеля» для промоції унікальної Львівщини за кордоном;
- проєкт «Український Донбас» - запровадження культурного обміну між Заходом і Сходом України;
- проєкт «Відродження та популяризація традиційних промислів» - технічне забезпечення для інтерактивних заходів у Музеї ткацтва та килимарства КЗ ЛОР «Історико- краєзнавчий музей» (м. Глиняни) та створення сучасних реставраційних майстерень по реставрації тканин (у тому числі килимів).

Всього було запропоновано 8 стратегічних проєктів

Завдання 3.2.1. Сприяння залученню підприємств, організацій та установ до програм транскордонного співробітництва в рамках операційних програм Європейського інструменту сусідства на 2014-2020 роки

На період 2017-2018 років в рамках завдання було сформовано 6 стратегічних проєктів. Аналіз змісту цих проєктів засвідчив, що всі проєкти були орієнтовані на один із пріоритетів Програми транскордонної співпраці Україна-Польща-Білорусь 2014-2020 – «Промоція місцевої культури та охорона історичної спадщини».

На період 2019-2020 років було прийнято рішення всі транскордонні проєкти передати під патронат стратегічної цілі 5.Туристична привабливість. Відповідно, в рамках завдання 3.2.1. був сформований лише один проєкт «Презентація культури Львівщини в Європі», націлений на популяризацію культурної спадщини та мистецького потенціалу Львівщини за кордоном.

Завдання 4.2.2. Оптимізація та розвиток соціальної інфраструктури у сільській місцевості

На період 2017-2018 років було сформовано 2 стратегічні проєкти. Аналіз змісту цих проєктів засвідчив, що розвиток культури в регіоні громади, в основному, пов'язують із будівництвом і реконструкцією будинків культури, а переформатування бібліотечної роботи вбачають у наданні послуг ЦНАП у віддалених сільських населених пунктах.

На період 2019-2020 роки було враховано, що виконання значної частини проєктів здійснюється в рамках відповідних обласних цільових програм. А тому їх недоцільно включати до Плану Стратегії.

В рамках Плану заходів до Стратегії 2020 щодо розвитку туризму було передбачено 2 оперативні цілі та 5 завдань, які відносились до стратегічної цілі «Туристична привабливість»:

Оперативна ціль 5.2. Збереження архітектурної спадщини та розвиток мистецтва

На період 2017-2018 роки в рамках цієї цілі було сформовано 3 стратегічних проєкти. Аналіз змісту цих проєктів засвідчив, що основний акцент був зроблений на ремонтно-будівельні роботи 3-х об'єктів культурно-історичної спадщини у містах Трускавець, Самбір та селі Журавники, що мало забезпечити збільшення потоків туристів.

На період 2019-2020 роки було враховано основні проблеми попередніх проєктів сформовано низку нових проєктів, зокрема:

- проєкт «Комплексна реставрація дерев'яних церков Львівської області»;
- проєкт «Комплексний розвиток Поморянського замку», який включає виконання першочергових аварійно-відновлюваних робіт та розгортання відповідних програм денного дозвілля - екскурсій, доктрини «Поморянської кухні», розважальних заходів тощо.

Всього було запропоновано 5 стратегічних проєктів.

Оперативна ціль 5.3. Туристичні продукти

На період 2017-2018 роки в рамках завдання було сформовано 3 стратегічні проєкти. Аналіз змісту цих проєктів засвідчив, що проєкти були орієнтовані на розробку нових туристичних маршрутів, які мали використати особливості окремих районів Львівщини, зокрема розвиток релігійного туризму шляхом створення паломницького центру «Белз Замочок», створення інфраструктури індустриального туризму в м. Борислав та м. Новий Розділ, створення музею історії м.Моршина.

На період 2019-2020 роки було сформовано низку нових проєктів, у тому числі проєктів Програми транскордонного співробітництва, зокрема:

- проєкт «Світ Карпатських розет – заходи для збереження культурної унікальності Карпат»;
- проєкт «Транскордонний паломницький маршрут як інструмент промоції спільної історико-культурної спадщини в українсько-польському прикордонні»;
- проєкт «Археологічний скансен «Давній Пліснеськ».

Всього було запропоновано 5 стратегічних проєктів.

Короткий опис проєктів культурно-мистецького та туристичного спрямування Стратегії 2020 наведений у **додатку 11**.

В рамках Плану заходів до Стратегії 2027 щодо розвитку культури було передбачено 2 завдання, які відносились до 2-х стратегічних цілей:

На період 2021-2023 років у рамках *Оперативної цілі 1.1. Стимулювання інноваційних видів економічної діяльності з високою доданою вартістю* було сформовано 2 стратегічні проекти, які продемонстрували економічне спрямування нових проектів в галузі культури:

- «Створення фешн-інкубатора (креативної зони);»
- «Створення локації культурних індустрій «Національний центр мистецтв та ремесел» на базі Львівської експериментальної кераміко-скульптурної фабрики».

У рамках *Оперативної цілі 2.3. Освічені громади* було задекларовано 3 стратегічні проекти. Аналіз змісту цих проектів засвідчив, що два з них лежать у «традиційній» площині - розвиток бібліотечної справи та закладів культури (народних домів, будинків культури, закладів естетичного виховання, музичних шкіл, шкіл мистецтв), які мають опосередковане відношення до сфери туризму. Проект «Збереження самобутності та розвиток культури Львівщини в сучасних умовах шляхом реалізації культурно-просвітницьких проектів», який декларує щорічну реалізацію 10 масштабних культурних проектів, реально відповідає інтересам туристичної сфери і може відігравати роль синергетичного фактору.

У рамках *Плану заходів до Стратегії 2027 щодо розвитку туризму* було передбачено 2 оперативні цілі та 4 завдання, які відносились до стратегічної цілі «Туристична привабливість»:

На період 2021-2023 роки в рамках *Оперативної цілі 5.1. Підвищення атракційності та інфраструктурного забезпечення туризму, курортів, оздоровлення, спорту та рекреації* були сформовані 4 стратегічні проекти:

- «Пам'ятки архітектури Львівщини як стратегічні туристичні магніти (відновлення об'єктів історичної та культурної спадщини Львівської області);»
- «Унікальні еко- та етнопродукти Львівщини як туристичної дестинації;»
- «Реконструкція та модернізація об'єктів природної та історико-культурної спадщини;»
- «Розвиток туристичної інфраструктури».

Аналіз змісту цих проектів засвідчив, що основна частина заходів і найбільші суми коштів спрямовуються на реставрацію, реконструкцію та консервування визначних об'єктів культурно-історичної спадщини, а також - будівництво супутніх об'єктів та впорядкування прилеглих до пам'яток культурно-історичної спадщини території (туристичних центрів і хостелів); ознакування туристичних маршрутів та створення візуальної туристично-інформаційної інфраструктури на дорогах та парковках; створення якісних туристичних сервісів (етно-фолькцентрів, музеїв-скансенів тощо).

У рамках *Оперативної цілі 5.2. Підвищення якості регіонального туристичного продукту та його просування* були сформовані 2 стратегічні проекти:

- «Створення мережі туристичних кластерів задля розвитку громад;»
- «Туристична павутина Турківщини».

Аналіз змісту цих проектів засвідчив, що основна увага приділяється створенню мережі туристичних кластерів, де вкраплені окремі елементи культурно-історичної спадщини, а концепція створення етноцентрів поки що не розпрацьована.

Короткий опис проектів культурно-мистецького та туристичного спрямування Стратегії 2027 наведений у **додатку 12**.

У рамках *Плану заходів до Стратегії розвитку гірських територій Львівської області на 2018 – 2022 роки* було передбачено 2 завдання (збереження й розвиток етнокультурної спадщини та створення сприятливих умов для подолання економічної депресивності гірських територій через розробку та забезпечення реалізації низки цільових економічних підпрограм, зокрема «Етнотуризм», «Історико-культурний туризм»), які декларують інтеграцію галузей культури та туризму. Аналіз змісту проектів за цими завданнями засвідчив, що:

- у галузі культури та культурної спадщини більшість заходів орієнтовані на будівництво і реконструкцію базових закладів культури - із 58 проектів лише 8 проектів відносяться до категорії «Культурна спадщина»;»
- у галузі туризму основна увага була присвячена ознакуванню шляхів активного туризму (187,7 км).

Детальна інформація щодо реалізованих проектів у 2018 році наведена у **додатку 13**.
Стратегічний проект «Ковбойки: Український дикий захід»

Важливо виділити цей проєкт в окремому праві, оскільки це - перша масштабна ініціатива створення унікального туристичного продукту на основі культурно-історичного потенціалу Новоміської сільської ради Львівської області (костелу Святого Мартина, датованого 16-17 сторіччям та місцевої Ратуші, спорудженої на початку 20-го сторіччя). Мета проєкту – стимулювання сталого місцевого економічного розвитку на території Новоміської об'єднаної громади шляхом розробки та просування місцевої туристичної інфраструктури під брендом “COWBOYky” досягається через наступні завдання:

- створення стартового майданчика (підготовка дизайн-проєкту та дозвільної документації, підведення лінії електропередачі, газопроводу, водогону, інтернету) для залучення зовнішніх інвестицій з метою спорудження об'єктів інфраструктури для туристичного сектора (спорудження готелю, ресторану, стайні та інших об'єктів);
- створення нового туристичного продукту, що поєднує елементи повсякденного життя, традицій, архітектури місцевої етнічної групи, що має назву «Бойки», з ідентичними елементами культури американських ковбоїв; розробка та реєстрація місцевої торгової марки «COWBOYky» та проведення маркетингової кампанії з метою приваблення туристів до громади;
- відкриття Школи місцевого економічного розвитку, що стане платформою для підготовки осіб, які будуть зайняті у туристичному, а також інших суміжних секторах.

Проєкт реалізується у межах ініціативи Європейського союзу «Мери за економічне зростання» у рамках Східного партнерства. Термін реалізації: 2018 – 2021 роки.

Класифікація стратегічних проєктів Львівщини в галузях культури та туризму

Виходячи із запропонованої цим дослідженням класифікації зон пересікання культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості території, був здійснений аналіз змісту всіх проєктів Стратегій (2020 і 2027) та визначено кількість таких проєктів за відповідними зонами пересікання. Таблиця 12 відображає результати цього аналізу.

Таблиця 12

	Кількість проєктів за напрямом	Стратегія 2020				Стратегія 2027	
		Культура		Туризм		Культур а	Туризм
		2017- 2018	2019- 2020	2017- 2018	2019- 2020	2021-2023	
1.	Культурна спадщина	7	2	4	5	-	2
2.	Перформативне та сценічне мистецтво	-	2	-	-	1	
3.	Образотворче мистецтво	-	-	-	-	-	-
4.	Культурно-креативні індустрії	-	3	1	2	2	2
5.	Культурні маршрути	-	1	-	1	-	1
	Всього	7	8	5	8	3	5
	Питома вага проєктів тематичного напрямку в загальній кількості проєктів Стратегії, %	2,9	3,3	3,9	5,5	2,6	4,3

На регіональному рівні (на прикладі вибраних областей України)

Як вже згадувалось вище, в усіх областях України діють стратегії регіонального розвитку та плани заходів із їх впровадження. У **додатку 8** були наведені шляхи подальшого розвитку галузей культури і туризму, відображених у регіональних стратегіях розвитку вибраних шести областей України.

Аналіз проєктів планів заходів на 2021-2023 роки з впровадження стратегій цих областей засвідчив, що, як і у Львівській області, стратегічні проєкти продовжують традиційну політику минулих років – підтримка базової інфраструктури закладів культури, промоція туристичної привабливості, декларація створення нових туристичних продуктів на основі культурної спадщини.

Тим не менше, в каталогах проєктів на 2021-2023 роки почали з'являтися інноваційні проєкти, які задекларували використання культурно-мистецького потенціалу для розвитку економічних діяльностей, у першу чергу, культурно-креативних індустрій та туризму, зокрема:

Івано-Франківська область

- Створення інтерактивного планетарію
- Заснування Молодіжного бізнес Хабу «IF Hub
- Центр карпатської культури – багатofункціональний культурно-креативний хаб у м. Косові

Закарпатська область

- Комплексна підтримка виноробства як традиційного ремесла
- Комплексна підтримка сироваріння, як традиційного ремесла Створення хабу інноваційних технологій та кіновиробництва
- Розвиток мережі традиційних ремесел, як інструменту популяризації культури сільських територій

Одеська область

- Створення мережі регіональних центрів розвитку культурних та креативних індустрій
- Знакування еногастрономічного туристичного маршруту «Дороги вина та смаку Української Бессарабії»

Запорізька область

- Інноваційний розвиток інфраструктури розвитку малого і середнього бізнесу (бізнес-центрів, академічних та виробничих бізнес-інкубаторів, центрів підтримки підприємництва, ФабЛабів, коворкінг-центрів тощо)
- Туристичний кластер «Від Січі до Махнограду»

Важливо відзначити, що у багатьох областях розширюється сфера конкурсних проєктів на засадах співфінансування з обласних бюджетів та небюджетних коштів, що дає змогу проявитись новим ідеям та ініціативам як закладів культури, так і громадських організацій і самих громад.

Проміжні висновки

1. Стратегії розвитку Львівської області (2020 та 2027) декларують значну увагу галузям культури та туризму. Однак, кількість проєктів у Планах заходів із впровадження стратегій по напрямку спільних інтересів культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості територій по відношенню до загальної кількості проєктів стратегій є достатньо низьким і коливається в межах 3-5%.
2. Характерним для проєктів стратегій залишається повне ігнорування таких напрямів культурно-мистецької сфери як *перформативне та сценічне мистецтво і образотворче мистецтво*. Однак, поодинокі проєкти, такі як проведення концертів та театральних виступів на сході України (проєкт «Український Донбас»), є важливими щодо консолідації регіонів України і опосередковано сприяють розвитку цих сфер та покращенню туристичної привабливості Львівщини.
3. Стратегічні проєкти в культурно-мистецькій сфері мають дуже опосередковане відношення до туризму. Лише поодинокі проєкти, зокрема проєкт «Збереження самобутності та розвиток культури Львівщини», який декларує щорічну реалізацію 10 масштабних культурницьких заходів, частково орієнтується на інтереси туристичної галузі і потенційно може відігравати роль синергетичного фактору.
4. Важливо відзначити, що на період 2019-2020 років було враховано основні проблеми проєктів 2017-2018 років, завдяки чому з'явилися цікаві проєкти по напрямках *культурно-креативні індустрії та культурні маршрути*. Ці напрями знайшли своє відображення і в проєктах на період 2021-2023 років.
5. Інноваційним у Стратегії 2027 можна вважати розвиток економічної компоненти культурно-мистецької сфери, зокрема підтримку креативних індустрій із використанням регіональних традицій, орієнтованих на розвиток творчої молоді. Однак, таких проєктів одиниці.
6. Саме по туристичному напрямку сконцентровані найбільш цікаві і атракційні стратегічні проєкти, які максимально намагаються використати культурно-мистецький потенціал регіону

– в основному об'єкти історико-культурної спадщини. При цьому мова йде не тільки про їх «експлуатацію» в інтересах туризму, але й збереження – відновлення об'єктів історичної та культурної спадщини, замків, дерев'яних церков.

7. Основні ресурси гірської Стратегії Львівщини в галузі туризму націлені на інфраструктурні проєкти, що безпосередньо мають вплив на покращення туристичної привабливості Карпат, зокрема покращення стану доріг. При цьому проєкти культурного спрямування націлені на «традиційне» співфінансування закладів культури у частині ремонтів, покращення матеріально-технічного стану і лише незначна частина проєктів стосується збереження об'єктів культурно-історичної спадщини та проведення заходів культурного спрямування, які одночасно є складовими регіональних цільових програм.
8. Порівняння стратегічних проєктів Львівщини з іншими областями України на 2021-2023 роки демонструє загальні тенденції подальшого розвитку культури та туризму по Україні – традиційну підтримку базової інфраструктури закладів культури, створення нових туристичних продуктів на основі культурної спадщини та появу поодиноких інноваційних ініціатив щодо економізації культури, зокрема розвитку культурно-креативних індустрій на основі культурного потенціалу.

На муніципальному рівні (на прикладі Львова)

Для аналізу по місту Львів були взяті проєкти чи заходи, які є присутніми в стратегічних документах міста, означених вище: Комплексна стратегія розвитку Львова 2012-2025, Стратегія розвитку культури Львова до 2025 року, Інтегрована концепція розвитку центру Львова до 2021 року, а також Стратегія прориву 2027.

Комплексна стратегія розвитку Львова 2012-2025

Стратегія була розроблена Інститутом міста та ухвалена Львівською міською радою у жовтні 2011 року. Працюючи над документом, його автори провели понад двадцять експертних обговорень і опитали три тисячі львів'ян. Особливістю Стратегії було те, що до її створення у місті існувало близько 115 різних стратегічних документів (стратегій, планів, програм, концепцій), частина з яких реалізувалась, частина – ні. Нова Стратегія акумулювала кращі ідеї цих документів. Серед 3-х пріоритетів стратегії: Львів – місто, де комфортно жити, навчатись і працювати; Львів має розвинену конкурентоздатну економіку; Львів – це місто традиції, культури й освіти питання культури та туризму займають ключові позиції. В економічній частині Стратегії була використана діюча Стратегія конкурентоспроможності Львова, перелік стратегічних проєктів якої наведений нижче, а в культурно-мистецькій сфері – стратегічні проєкти Інтегрованої концепції розвитку центру Львова до 2021 року.

Інтегрована концепція розвитку центру Львова до 2021 року

Концепція була розроблена у 2009-2011 роках у рамках спільного проєкту Львівської міської ради та Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку (BMZ). Серед 7-ми ключових завдань Концепції можна виділити 4 завдання, які прямо чи опосередковано співвідносяться із поєднанням культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості міста, а саме: Збереження архітектурної спадщини та забезпечення житлової функції, Покращення якості громадського простору, Сприяння розширенню пропозицій в галузі туризму та культури, Посилення роздрібної торгівлі, підтримка ремесел та сфери послуг. Важливо відзначити, що значна допомога в реалізації проєктів, у тому числі фінансова, була надана BMZ. Особливістю реалізації Концепції стала участь у проєктах самих мешканців, у тому числі фінансова.

Стратегія розвитку культури Львова до 2025 року

Стратегія розвитку культури, затверджена ухвалою міської ради від 08.06.2017, як і більшість стратегічних документів міста, дещо відрізняється від форми «класичних» стратегій. У першу чергу, це стосується відсутності плану впровадження стратегії, який має містити каталог проєктів із чітко окресленими завданнями, планами діяльностей та бюджетами. Тим не менше, в тексті документу наявний перелік ключових проєктів, серед яких – Створення Інституту стратегії культури, Бієнале “Форум культури”, створення Фонду культури, аплікування на Європейську столицю культури.

Стратегія прориву

Стратегія прориву 2027, ухвалена в червні 2019 року, є одним із останніх стратегічних документів міста, який базується на сучасному успішному міжнародному досвіді міст, що вже стали креативними центрами для своїх мешканців, досягли соціального добробуту та забезпечили стабільне зростання економіки, що базується на інноваціях. Стратегія прориву 2027 бачить Львів центром креативності та нововведень і включає чотири основні пріоритети розвитку міста — виховання, збереження, концентрацію та залучення креативних людей. Стратегія вигідно відрізняється від попередниць тим, що містить не тільки перелік стратегічних проєктів, але й їх опис та терміни реалізації.

Окрім базових проєктів, які декларують поліпшення матеріально-технічної бази закладів культури, їх модернізацію, чи розвиток туристичної інфраструктури, Стратегія пропонує низку інноваційних проєктів:

у галузі туризму: розвиток конференц- і бізнес-туризму, гастрономічного і медичного туризму; розвиток нових туристичних маршрутів у місті, які розширюють можливості репрезентації Львова як міста з багатою історією та культурою, різноманітними середовищами та можливостями;

у культурно-мистецькій сфері: аплікування на титул «Європейська столиця культури», Львів як столиця кіно, підтримка культурних заходів у місті, які мають значний вплив на формування образу міста (Форум Видавців, Jazz Bez, Тиждень актуального мистецтва, Контрасти, Етновир, Клезмер-фест, Свято музики, Тетраматика, Флюгери Львова), створення резиденцій для митців та менеджерів культури, створення культурних і громадських просторів (мистецький простір на базі Фабрики Повидла, відкриття медіатек та культурних центрів у кожному мікрорайоні, модернізація закладів культури).

У **додатку 20** наведений короткий перелік стратегічних проєктів вищезначених стратегій.

Стратегії розвитку туризму міста Львова в окремому праві немає. Туристична політика міста реалізується через вищезначені стратегії, а також Програму розвитку туристичної галузі м. Львова на 2016-2022 роки.

Проміжні висновки

1. Проєкти стратегічних документів міста Львова щодо розвитку культурно-мистецької сфери в контексті покращення туристичної привабливості міста (як і самі стратегічні документи) вирізняються своєю прогресивністю. Унікальна культурно-історична спадщина, розвинутість галузей культури та туризму, креативність людського ресурсу та наявність ефективного інституційного забезпечення сприяють розробці інноваційних проєктів європейського рівня.
2. Достатньо прогресивною виглядає практика тісного взаємодоповнення стратегій та делегування стратегіями реалізації проєктів на рівень муніципальних цільових програм та спеціально створених інституцій, зокрема Інституту міста та Інституту стратегії культури, де концентруються кошти на їх реалізацію.
3. Проблемою аналізу реалізації стратегічних проєктів можна вважати фрагментарність, а то й відсутність звітності. Дуже узагальнені показники, у тому числі фінансові, розкидані по значній кількості публічно доступних джерел, не дають можливості оцінити ефективність реалізації цих проєктів.
4. Як вже було зазначено вище, вузьким місцем міських проєктів культурно-туристичного спрямування є їх замкнутість на самому місті, його центральній частині і відсутність взаємодії чи координації з відповідними обласними та місцевими проєктами.

Цільові програми

На національному рівні

Розвиток галузей культури і туризму в Україні на національному рівні здійснюється через державні цільові програми та бюджетні програми. Закон України «Про державні цільові програми» (ДЦП) визначає таку програму як комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, що здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним

забезпеченням. На практиці немає жодних гарантій отримання передбаченого ДЦП необхідного фінансування з державного бюджету. Навіть затвердження цільової програми Постановою Кабінету Міністрів України ще не означає, що для її реалізації у бюджеті буде передбачене відповідне фінансування. Для того, щоб отримати кошти, замовнику необхідно домагатися включення державної програми до переліку державних програм, які виконуються у межах бюджетних програм. У таких умовах існує ризик, що Міністерство фінансів України під час складання бюджету не врахує бюджетний запит замовника державної програми, і вона залишиться непрофінансованою. Зокрема це стосується Державної цільової програми розвитку в Україні спортивної та туристичної інфраструктури 2011–2022, яка так і не була профінансована. Відповідно до Бюджетного кодексу України (ст. 20 «Застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі»), головні розпорядники коштів державного бюджету (центральні органи виконавчої влади), з метою забезпечення виконання покладених на них функцій та досягнення поставлених цілей формують бюджетні програми на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди (з урахуванням строку їх реалізації).

Аналіз переліку ДЦП за 2017-2020 роки засвідчив, що ДЦП культурно-туристичного напрямку відсутні. Аналіз переліку бюджетних програм Міністерства культури та інформаційної політики за 2019 рік засвідчив, що із 24 програм орієнтовно 10 програм передбачають підтримку культурно-мистецьких заходів, які сприяють туристичній привабливості регіонів, зокрема: прикладні розробки у сфері розвитку культури; фінансова підтримка національних театрів, художніх колективів, концертних організацій; забезпечення функціонування Українського культурного фонду, у тому числі здійснення Фондом заходів із підтримки проєктів; забезпечення діяльності національних музеїв; заходи у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини тощо. Перелік бюджетних програм наведений **у додатку 15**. Інформація щодо звітності про виконання цих програм Міністерством культури та інформаційної політики (нааявної тільки до 2019 року) не дає можливості оцінити ефективність їх результатів. Однак, аналіз звітів Рахункової палати за окремими програмами дає якісну і кількісну характеристику їх виконання. Так, за 2019 рік по програмі «Збереження історико-культурної та архітектурної спадщини в національних і державних заповідниках, здійснення заходів із охорони культурної спадщини, паспортизація, інвентаризація та реставрація пам'яток архітектури, культури та світової спадщини ЮНЕСКО» Рахунковою палатою було зафіксовано низку порушень, зокрема:

- у 5 із 24 заповідників не визначено зони охорони пам'яток та режими їх використання. Водночас у зонах охорони об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в порушення міжнародних норм відбуваються заходи, що призводять до заподіяння шкоди та руйнування пам'яток, зокрема національного заповідника «Софія Київська»;
- кожний шостий заповідник, який перебував у сфері управління Міністерства, здійснював діяльність без розробленого та затвердженого у встановленому порядку плану організації своєї території (генерального плану розвитку заповідника);
- Мінкультури не володіє інформацією щодо заповідників сфери його управління у частині кількості наданих погоджень на відчуження або передачу пам'яток національного значення їх власниками чи уповноваженими ними органами іншим особам у володіння, користування або управління; розміщення реклами на пам'ятках національного значення, в межах зон охорони пам'яток, історичних ареалів населених місць, а також науково-проектну документацію на виконання робіт із консервації, реставрації, реабілітації, музеєфікації, ремонту та пристосування пам'яток національного значення, документацію із землеустрою в частині відповідності законодавству у сфері охорони культурної спадщини.

Проміжні висновки

1. Розвиток галузей культури і туризму в Україні на національному рівні здійснюється через бюджетні програми, які щороку затверджуються Міністерства культури та інформаційної політики і Міністерством фінансів. Серед орієнтовно 24 таких програм, жодної програми щодо підтримки галузі туризму не зафіксовано, орієнтовно 10 програм передбачають підтримку культурно-мистецьких заходів, які сприяють туристичній привабливості регіонів.

2. Основними сферами культури, які підтримуються на національному рівні – це збереження історико-культурної та архітектурної спадщини в національних і державних заповідниках, здійснення заходів з охорони культурної спадщини, паспортизація, інвентаризація та реставрація пам'яток архітектури, культури та світової спадщини ЮНЕСКО, підтримка національних театрів, національних музеїв, художніх колективів, концертних організацій, забезпечення функціонування Українського культурного фонду, у тому числі - підтримки конкурсних проєктів.
3. Наявна на сьогодні система моніторингу та оцінки бюджетних програм Міністерства культури та інформаційної політики не дає змоги оцінити ефективність їх реалізації, а відсутність середньострокових державних цільових програм культурно-туристичного спрямування – дати оцінку перспективності пропонованих напрямків подальшого розвитку.

На регіональному рівні

Регіональні політики соціально-економічного розвитку, зокрема в галузях культури та туризму реалізуються через відповідні регіональні цільові програми. Станом на 1 січня 2020 року у Львівській області діють 30 цільових програм.

В таблиці 13 наведений перелік тих програм на 2020 рік, які мають пряме чи опосередковане відношення до тематики дослідження, а саме – взаємовідношення культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості території.

Таблиця 13

№	Назви програм
Культурно-мистецького спрямування	
1	Комплексна програма розвитку культури Львівщини на 2017-2020 роки
2	Охорона і збереження культурної спадщини Львівської області на 2018-2020 роки
Туристичного спрямування	
3	Програма розвитку туризму, курортів і рекреації у Львівській області на 2018-2020 роки
Інші програми	
4	Програма проведення обласного конкурсу проєктів місцевих ініціатив на 2020 - 2025 роки
5	Програма підвищення конкурентоспроможності Львівської області
6	Регіональна програма з міжнародного і транскордонного співробітництва, європейської інтеграції на 2018 – 2020 роки
7	Обласна програма "Молодь Львівщини" на 2016-2020 роки
8	Регіональна програма сприяння розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства у Львівській області на 2018-2020 роки
9	Програма капітального будівництва

Комплексна програма розвитку культури Львівщини на 2017-2020 роки

Основні завдання програми - забезпечення доступу до культури через традиційні та нові форми культурної діяльності; забезпечення державної підтримки культурного розмаїття регіону; доступ до національного і світового культурного надбання, участь у культурному житті мешканців малих міст і сіл, забезпечення підтримки національного культурного продукту і провідної ролі митців та менеджерів культури у створенні, поширенні та збереженні національного культурного продукту; формування попиту та споживача сучасного культурного продукту і культурних послуг; підтримка інновацій, нових знань, креативних проєктів.

Щороку в рамках Програми реалізується близько 140 заходів, рознесених по одинадцяти тематичних напрямках. Згідно запропонованої цим дослідженням класифікації зон пересікання культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості території був здійснений аналіз змісту всіх заходів Програми за 2018-2019 роки.

Максимальна кількість заходів (15% від загальної кількості всіх заходів Програми) лежить в сфері «Перформативне та сценічне мистецтво». В основному, заходи цієї сфери торкаються підтримки професійних обласних театральних колективів (театрів, ансамблів, хорів); проведення

виставок, виступів театральних-концертних колективів, у тому числі на сході України та за кордоном. Серед лідерів також - сфера «Культурно-креативні індустрії», в рамках якої з'являється все більше цікавих проєктів за широким тематичним спектром і форматом проведення, у тому числі і з використанням ресурсів культурної спадщини - використання локацій для проведення акцій на базі відомих пам'яток історико-культурної спадщини та музеїв; використання творчого потенціалу професійних обласних театральних-концертних колективів. Так, наприклад, у рамках проєкту *IV кіно-медіа-фестиваль для молоді «Кіномаршрут/Cinetaway»* було проведено анімаційні дебюти, відкриття Кіномаршруту у Жовківському замку, майстер-класи для 200 молодих людей - із акторської майстерності, режисури, монтажу, операторської майстерності; презентація проєкту «Нове море», дискусія журі з учасниками; показ 68 фільмів, які переглянули близько 600 осіб.

Особливістю Програми є також те, що значна частина заходів передбачає можливість їх реалізації у форматі проєктів на конкурсних засадах та співфінансуванні з боку громад та спонсорів. Щороку в рамках Програми проводиться 6-7 конкурсів, зокрема, у 2019 році було проведено: конкурс «Культурно-мистецьке таборування для населення сільської місцевості» та «Веселі канікули», конкурс культурних та медійних обмінів між закладами Львівської та Луганської областей, конкурс «Топ 10 Народних домів», конкурс мистецьких проєктів серед громадських організацій, творчих спілок, національних товариств Львівщини. Серед проєктів-переможців з'являється все більше інноваційних, які закріплюються і переходять у статус регулярних, зокрема: Куховарня «РадОФест» (Радехівський район), «Кристинопіль-Фест» (м.Червоноград), Міжнародний джазовий фестиваль Jazz Bez.

Перелік заходів Програми, що співвідносяться із туристичною привабливістю території, наведений у **додатку 16**.

Програма «Охорона і збереження культурної спадщини Львівської області на 2018-2020 роки»

Метою Програми є формування пам'яткоохоронної політики, збереження і популяризація пам'яток культурної спадщини області. Для досягнення мети передбачається реалізація таких завдань:

- проведення повного обліку пам'яток культурної спадщини шляхом їх паспортизації;
- проведення невідкладних реставраційних робіт на пам'ятках культурної спадщини;
- проведення невідкладних реставраційних робіт на пам'ятках дерев'яної сакральної архітектури;
- раціональне використання та консервація об'єктів культурної спадщини, їх гармонійне функціонування в життєвому середовищі;
- здійснення системних заходів з популяризації пам'яток культурної спадщини;
- співфінансування проєктів, із залученням міжнародної технічної допомоги (МТД).

Аналіз програми за 2018-2019 роки засвідчив виконання всіх заходів за задекларованими завданнями, зокрема - реставрація пам'яток архітектури та сакральної архітектури, популяризація історико-культурної спадщини, виготовлення проектно-кошторисної документації для реставрації пам'яток, внесених до переліку світової спадщини ЮНЕСКО та пам'яток дерев'яної сакральної архітектури, співфінансування проєктів Програми транскордонної співпраці Україна-Польща-Білорусь по напрямку «Збереження історично-культурної спадщини».

Важливо відзначити, що, окрім реставраційних робіт на пам'ятках культурної спадщини, Програма приділяє значну увагу популяризації історико-культурної спадщини області через міжнародні конференції, засідання міжнародних рад, в яких беруть участь як профільні експерти, так і представники неурядових організацій, органів влади та бізнесу.

Програма розвитку туризму та курортів у Львівській області

Мета програми - розробка й реалізація комплексу заходів, спрямованих на забезпечення сталого і стійкого розвитку туристичної, курортної та рекреаційної галузі, створення конкурентоспроможного на національному й міжнародному ринках якісного туристичного продукту, який давав би змогу задовольнити потреби як вітчизняних, так і іноземних туристів».

Щороку в рамках Програми реалізується близько 130 заходів, рознесених по семи тематичних напрямках, у тому числі щодо сприяння розвитку культурно-мистецької сфери, а саме:

- підвищення якості регіонального туристичного продукту;

- розвиток та вдосконалення туристично-рекреаційної інфраструктури, які включають покращення доступу до об'єктів культурно-історичної спадщини;
- міжнародне співробітництво й обмін досвідом у сфері туризму, у тому числі – співфінансування проєктів із залученням міжнародної технічної допомоги в сфері збереження й розвитку історико-культурної спадщини.

Із найбільш значимих результатів Програми за 2018-2019 роки щодо сприяння розвитку культурно-мистецької сфери можна вважати:

- сприяння проведенню фестивалів, зокрема - «Бойківський форум: туризм та традиції», Міжнародний кінофестиваль телевізійних фільмів «Корона Карпат»;
- розробка й апробація нових туристичних маршрутів - «Шляхами Михайла Вербицького на Львівщині», «Шляхами єврейської історії на Львівщині», «Доми іудейської мудрості: синагоги Львівщини»; «Створення маршруту «Дороги смаку Львівщини»;
- співфінансування проєктів в рамках Програми транскордонної співпраці Україна-Польща-Білорусь, зокрема: «Транскордонний паломницький маршрут як інструмент промоції спільної культурно-історичної спадщини в українсько-польському прикордонні», «Світ карпатських розет - заходи із збереження унікальності культури Карпат», «РовеЛовеРозточчя – разом попри кордони».

Однак, ключовим завданням Програми залишається формування та утвердження позитивного іміджу Львівщини як туристичної дестинації.

Програма проведення обласного конкурсу проєктів місцевих ініціатив на 2020 - 2025 роки

На Львівщині ця Програма стартувала у 2011 році і поступово нарощувала свій потенціал – від 20 підтриманих проєктів у 2011 році до 1111 у 2020 році, що дозволило їй стати лідером в Україні серед подібних програм. Вагому роль у Програмі відіграє пріоритет «Культура», який стабільно займає 3-є місце в рейтингу (після «Освіти» та «Інші пріоритети») із щорічною підтримкою близько 400-х проєктів.

Аналіз змісту проєктів протягом усіх років Програми свідчить, що ключові інтереси громад у сфері культури торкаються досить вузького кола питань - ремонтів приміщень Народних домів та бібліотек, придбання обладнання та інвентарю для них. Можна відзначити, що впродовж останніх років почали з'являтися поодинокі проєкти, які стосуються встановлення пам'ятних знаків; облаштування територій, на яких розміщені пам'ятки історико-архітектурної спадщини.

Програма підвищення конкурентоспроможності Львівської області

Ключовою проблемою економіки області Програма вважає низьку питому вагу галузей із високою доданою вартістю в загальних обсягах промислового виробництва. Також проблемою є розвиток малого та середнього бізнесу через обмежений доступ до кредитних коштів та відсутність розвиненої інфраструктури підприємництва.

Відповідно ключовими заходами в розвитку підприємництва визначається фінансова підтримка малого та середнього бізнесу, зокрема відшкодування відсотків за кредитами. При цьому пріоритетними для області вважаються: деревообробка та виробництво меблів, виробництво одягу, вирощування фруктів та виробництво харчових продуктів.

Починаючи із 2019 року, був запроваджений ще один механізм підтримки малого бізнесу - ваучерна підтримка (надання інноваційних, маркетингових ваучерів та ваучерів на консалтингові послуги). Цей напрям підтримки одразу відкрив можливості для сфери креативних індустрій, зокрема першими клієнтами Програми стали компанії «Прісайз пріфабрікейтед технолоджіз» з проєктом «O.BOX», Веб Студія «Web-Style», COSMOS лабораторія.

Регіональна програма з міжнародного і транскордонного співробітництва, європейської інтеграції на 2018 – 2020 роки

Метою Програми є забезпечення реалізації на території області державної політики у сфері міжнародних відносин, транскордонного співробітництва та взаємодії з міжнародними організаціями і фінансовими інституціями в рамках міжнародної технічної допомоги.

Ключовим в контексті теми дослідження є один із напрямів Програми - співфінансування проєктів, що реалізуються на території Львівської області із залученням міжнародної технічної допомоги. Аналіз цього напрямку Програми упродовж 2018-2019 років засвідчив, що із 14

підтриманих проєктів 7 відносяться до сфери культурно-мистецької сфери, зокрема «Світ карпатських розет – заходи із збереження унікальності культури Карпат» та «Транскордонний паломницький маршрут як інструмент промоції спільної історико-культурної спадщини в українсько-польському прикордонні». Решта проєктів орієнтовані на покращення туристичної інфраструктури (пунктів перетину кордону, доріг) та створення туристичних продуктів шляхом промоції та збереження природної спадщини.

Обласна програма «Молодь Львівщини» на 2016-2020 роки

Метою Програми є забезпечення органами, що реалізують молодіжну політику, комплексної, послідовної та взаємоузгодженої діяльності громадських об'єднань, що представляють інтереси молоді, у справі формування та реалізації державної молодіжної політики, створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов для стимулювання освіти, зайнятості, ініціатив, творчості та інноваційної діяльності молоді.

Одним із напрямів Програми, дотичних до проблематики дослідження, є Конкурс проєктів, спрямованих на вирішення пріоритетних завдань молодіжної політики. Аналіз проєктів, поданих на Конкурс упродовж 2018-2020 років, засвідчив, що основна маса проєктів спрямована на національно-патріотичне виховання дітей та молоді, поширення серед дітей та молоді здорового та безпечного способу життя тощо. Відсоток проєктів у галузях культури та туризму достатньо низький. Так, із 116 заявок 2020 року було зафіксовано 10 заявок культурно-мистецького та туристичного спрямування, а в перелік із 42 переможців потрапив один проєкт «Злет на горі Маківка».

Регіональна програма сприяння розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства

Одним із стратегічних напрямів Програми є налагодження співпраці органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства для задоволення потреб розвитку області шляхом підтримки на конкурсних засадах проєктів громадських організацій та творчих спілок, спрямованих на вирішення завдань регіональної політики, зокрема за напрямом культурно-просвітницька діяльність.

Аналіз проєктів, поданих на Конкурс упродовж 2018-2020 років, засвідчив, що культурно-мистецькій сфері надається вагоме значення. Так, із 92 заявок 2020 року серед 44 проєктів-переможців 12 стосувались культурно-мистецької сфери, зокрема: Фестиваль вишиванки, Західно-український фестиваль Куховарня RadoFest, EVE8.tv у Свірзькому замку, Класичні концерти для неklasичної публіки, Кристинопіль Фест, «Театралізоване дійство: Богдан Хмельницький на Золочівських валах. Продовження».

Програма капітального будівництва

Щорічно, рішенням сесії обласної ради затверджується перелік об'єктів будівництва, реконструкції, реставрації, капітального і поточного ремонту на території області, у тому числі - соціально-культурного призначення. Аналіз переліку таких об'єктів у Львівській області за 2017-2019 роки засвідчив, що сфера культури і, зокрема культурної спадщини, займає вагоме місце - із 26 профінансованих об'єктів 6 належать до об'єктів культурно-історичної спадщини, зокрема: реконструкція Собору Святого Юра та Львівського палацу мистецтв, реставрація Львівського музею історії та релігії, відновлення інтер'єру храму Святих Ольги та Єлизавети (детальніше – в розділі дослідження «Фінансування регіональних програм»).

Підбиваючи підсумки вкладу обласних цільових програм у культурно-мистецьку сферу, яка є основою туристичної привабливості Львівщини, було здійснено аналіз кількості заходів культурно-мистецького спрямування та визначено питому вагу цих заходів, як відсоток до загальної кількості заходів за кожною із програм. При цьому була врахована класифікація видів культурно-мистецької сфери, наведеної у розділі 2 «Визначення зон пересікання». Узагальнені дані такого аналізу наведені в таблиці 14.

Таблиця 14

Питома вага заходів культурно-мистецького спрямування регіональних цільових програм, що співвідносяться із туристичною привабливістю Львівської області (за 2018 рік)

(У відсотках)

	Компоненти Програми	Тематичні напрями зон пересікання культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості території				
		1. Культурна спадщина	2. Перформативне та сценічне мистецтво	3. Образотворче мистецтво	4. Культурно-креативні індустрії	5. Культурні маршрути
1.	Комплексна програма розвитку культури Львівщини на 2017-2020 роки	8	15	5	11	1
2.	Охорона і збереження культурної спадщини Львівської області на 2018-2020 роки	100	-	-	-	-
3.	Програма розвитку туризму, курортів і рекреації у Львівській області на 2018-2020 роки	1	-	-	1	3
4.	Програма проведення обласного конкурсу проектів місцевих ініціатив на 2020 - 2025 роки	-	-	-	-	-
5.	Програма підвищення конкурентоспроможності Львівської області	-	-	-	24	-
6.	Регіональна програма з міжнародного і транскордонного співробітництва, європейської інтеграції на 2018 - 2020 роки	14	-	-	-	1
7.	Обласна програма "Молодь Львівщини" на 2016-2020 роки	-	-	-	2	-
8.	Регіональна програма сприяння розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства у Львівській області на 2018-2020 роки	-	-	-	27	-
9.	Програма капітального будівництва	23	-	-	-	-

Проміжні висновки

- Соціально-економічний розвиток Львівщини реалізується через середньострокові регіональні цільові програми, які об'єднує Програма соціально-економічного розвитку області, що затверджується щорічно згідно пріоритетів регіональної Стратегії розвитку. В цій Програмі робиться детальний аналіз ситуації в кожній із галузей та формулюються завдання на поточний рік із посиланням на обласні цільові програми, заходи яких націлені на виконання цих завдань.
- Низка обласних цільових програм достатньо тісно ув'язана із розвитком культури та туризму. Із 30 регіональних цільових програм ресурси 8 програм (30%) прямо чи опосередковано задіяні в цих сферах. Важливо відзначити, що ці програми логічно доповнюють одна одну, кожна в міру «своїх інтересів», що в кінцевому результаті приносить синергетичний ефект.
- Комплексно на підтримку заходів зони інтересів культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості територій орієнтована лише одна «Комплексна програма розвитку культури» -

тут сконцентровано 40% всіх заходів програми. Решта - це традиційна підтримка інфраструктури закладів культури.

4. Безумовним лідером серед напрямів культурно-мистецької сфери виступає культурно-історична спадщина, про що свідчить наявність окремої цільової програми «Охорона і збереження культурної спадщини Львівської області» з достатньо значимим фінансовим ресурсом, який також підкріплений ресурсами «важковаговика» - «Програми капітального будівництва», де реконструкція та реставрація об'єктів історико-культурної спадщини займає одну із лідируючих позицій.
5. Програма розвитку туризму та курортів лише частково надає підтримку культурно-мистецькій сфері - як елементу «підвищення якості регіонального туристичного продукту». Однак, її ключова роль полягає в покращенні доступності та промоції об'єктів історико-культурної спадщини, створенні нових туристичних продуктів, зокрема культурних маршрутів.
6. Значиму роль у підтримці культурно-мистецької сфери та покращенні туристичної привабливості території відіграють й інші цільові регіональні програми - кожна в міру своїх інтересів. Так, у Програмі проведення обласного конкурсу проєктів місцевих ініціатив, де напрям «Культура» входить у трійку лідерів за кількістю проєктів і ресурсів, ця підтримка стосується ремонтів приміщень закладів культури, придбання обладнання та інвентарю. Однак, якщо сьогодні - це ремонти і обладнання, то завтра можна буде очікувати створення культурно-інформаційних центрів, які будуть корисним як для туристів, так і місцевих мешканців.
7. Важливим елементом регіональних цільових програм є конкурсна складова, яка дає змогу не тільки залучити кошти до вирішення проблем із небюджетних джерел, але й посилити роль громад, неурядових організацій та бізнесу в їх вирішенні, виявити їх інтереси, зокрема в питаннях формування привабливості територій. Яскравим підтвердженням цього можна вважати появу низки цікавих і яскравих проєктів з боку неурядових організацій, особливо молодіжних, у рамках конкурсів Регіональної програми сприяння розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства. Ці проєкти активно використовують наявний культурно-мистецький потенціал та історично-культурні локації для реалізації творчих ідей, цікавих для мешканців і привабливих для туристів.
8. Вагомий внесок у розвиток як культурно-мистецької сфери, так і сфери туризму, робить Регіональна програма з міжнародного і транскордонного співробітництва, європейської інтеграції. Програма максимально орієнтована на залучення ресурсів та ідей до розвитку області та представлення потенціалу області назовні. Значною підмогою при цьому виступає Програма транскордонної співпраці Україна-Польща-Білорусь, в якій одним із ключових пріоритетів є «Промоція місцевої культури та охорона історичної спадщини», де Львівщина посідає лідерські позиції як за кількістю поданих заявок, так і отриманих коштів.
9. Важливим меседжем Програми транскордонної співпраці можна вважати тезу, що «збереження і розвиток культурної та історичної спадщини країн прикордонного регіону, зміцнення культурних зв'язків і співпраці, покращення іміджу та привабливості регіону служить збільшенню життєздатності місцевих громад. А наявність упорядкованих об'єктів культурної спадщини є необхідною передумовою для розвитку туризму - як сектору з найвищим потенціалом з точки зору прибутковості і зростаючих можливостей для зайнятості та інвестицій, особливо на сільських територіях».
10. Економічний блок регіональних цільових програм на сьогодні ще не відіграє значиму роль у розвитку культурно-мистецької сфери, як економічної складової, і, в цілому, галузі туризму. Програма підвищення конкурентоспроможності Львівської області, яка декларує підтримку галузей із високою доданою вартістю, малого та середнього бізнесу, в основному, орієнтована на галузі деревообробки, виробництва харчових продуктів. Однак, один із механізмів Програми (ваучерна підтримка) дозволив проявити низку цікавих проєктів у сфері культурно-креативних індустрій, що дає підставу для оптимістичних прогнозів щодо подальшої підтримки їх розвитку і, відповідно, - можливість використовувати культуру в якості двигуна і каталізатора процесів соціально- економічного розвитку.

На муніципальному рівні

Муніципальна політика соціально-економічного розвитку міста Львова, у тому числі у галузях культури та туризму, реалізується через Програми соціально-економічного та культурного розвитку та муніципальні цільові програми згідно Комплексної стратегії розвитку Львова до 2025 року та інших стратегічних документів.

Програма соціально-економічного та культурного розвитку на 2017-2019 роки

Програма включала 3 основні пріоритети, одним із яких був пріоритет «Твердиня національних цінностей. Місто традицій, знань, культури, туризму та спорту». Ключовими завданнями цього пріоритету в контексті дослідження виступали наступні завдання:

- *Культура* - розвиток української кіноіндустрії; розвиток міських театрів; розвиток муніципальних установ культури; реалізація проекту “Львів – місто літератури ЮНЕСКО”; підтримка соціально-культурних проєктів.
- *Історико-архітектурна спадщина*: реставрація пам'яток архітектури у зоні ЮНЕСКО;
- *Туризм*: туристично-інформаційна інфраструктура; покращення туристичної пропозиції міста.

Важливо відзначити, що на виконання задекларованих заходів Програма соціально-економічного та культурного розвитку включає 42 муніципальні цільові програми, з яких 8 програм прямо чи опосередковано орієнтовані на заходи культурно-туристичного спрямування. У **додатку 17** наведений перелік основних заходів по цих завданнях та відповідні муніципальні цільові програми для реалізації заходів.

Звіт по Програмі соціально-економічного та культурного розвитку на 2017-2019 роки (як і більшість звітів Львівської міської ради) представлений у презентаційному форматі і містить достатньо узагальнені дані, які не дають змоги якісно і кількісно оцінити результати виконання заходів.

По напрямку культура:

- Розпочато роботу над будівництвом 2-х нових об'єктів.
- Отримано 5 нових приміщень для мистецьких інституцій.
- Здійснено нові постановки в міських театрах.

По напрямку історико архітектурна спадщина:

- Здійснено зовнішнє освітлення пам'яток
- Завершено реставрацію будинку на вул. Підвальной, 9
- Реставруються балкони пам'яток архітектури та історичні брами

По напрямку туризм:

- Спільно з Почесними Амбасадорами було реалізовано 29 спільних проєктів

Більш деталізована інформація щодо виконання заходів, зокрема по фінансових показниках наводиться у звітах структурних підрозділів Львівської міської ради. Однак, і ці звіти не дають прив'язки показників до конкретних заходів чи програм, що унеможливує оцінити ефективність результатів, зокрема щодо впливу культурно-історичної спадщини на туристичну привабливість міста.

Програма соціально-економічного та культурного розвитку на 2020-2022 роки

Як і попередня Програма на 2017-2019 роки нова Програма базується на Комплексній стратегії розвитку Львова до 2025 року. Однак, серед інших стратегічних документів з'явилась Стратегія прориву 2027, засадничим принципом якої стало перетворення міста на креативне. Відповідно всі 5 пріоритетів Стратегії прориву були покладені в основу Програми. Щодо завдань Програми у культурно-мистецькій сфері і туристичній привабливості міста ситуація не змінилась кардинально, «традиційно» було продовжено збереження історико-архітектурної спадщини міста, розвиток туризму. Новим стало відношення до культури, яка пронизувала всі напрямки розвитку – від освіти до економіки.

Якщо порівнювати Програми соціально-економічного та культурного розвитку на 2017-2019 та 2020-2022 роки, то вражає різке збільшення муніципальних цільових програм для реалізації заходів – із 42 до 125. Серед найбільш значимих програм та проєктів, які презентують культуру в туристичній привабливості, варто відзначити:

- Програма надання фінансової підтримки на реалізацію заходів у галузі культури на території м. Львова
- Програма діяльності Інституту стратегії культури на 2018-2021 роки
- Програма грантової підтримки проектів, скерованих на дослідження культури України
- Програма підтримки мистецької та експозиційної діяльності у м. Львові
- Програми підтримки розвитку стартап-культури (підприємництва) у м. Львові
- Програма розвитку індустрії ділової гостинності м. Львова
- Програма розвитку туристичної галузі м. Львова на 2016-2022 роки
- Програма "Музей Міста" на 2018-2022 роки
- Програма проведення ремонтно-реставраційних робіт балконів будинків пам'яток культурної спадщини на території м Львова на 2020-2022 рок
- Проєкт «Організація діяльності "Бюро спадщини"»
- Проєкт «Створення культурно-розважального навчального закладу "Театр "Музей кіно"»
- Проєкт «Будівництво підвісної оглядової канатної дороги»
- Проєкт «Перетворення трамвайного депо на вул. Д. Вітовського – вул. Братів Тимошенко»
- Проєкт «Створення та забезпечення діяльності Фонду культури Львова»

У **додатку 18** наведений перелік основних заходів по завданнях Програми та відповідні муніципальні цільові програми для реалізації заходів.

Важливо відзначити і активне залучення до реалізації міських муніципальних програм культурно-мистецького спрямування та туризму ресурсів міжнародних програм, у тому числі Програми транскордонної співпраці Україна-Польща-Білорусь. Однак, таке залучення стосується не тільки фінансової допомоги, а методичної і навчальної. Цікавим у цьому плані можна назвати вже завершений (2009 – 2017) проєкт «Муніципальний розвиток та оновлення старої частини міста Львова», партнером якого виступало Федеральне міністерство економічного співробітництва та розвитку (BMZ). В рамках проєкту були реалізовані заходи обачного й ефективного оновлення міста із залученням коштів громадян за такими напрямками: реставрації вікон і брам, реставрації балконів, благоустрій дворів. Створення реставраційних майстерень та навчання місцевих фахівців, що було складовою цього комплексного проєкту, стало запорукою подальшого продовження діяльностей без участі німецького партнера.

Проміжні висновки

1. Як і на регіональному рівні, соціально-економічний розвиток міста Львова реалізується через середньострокові муніципальні цільові програми, які об'єднує Програма соціально-економічного розвитку міста згідно пріоритетів Стратегії розвитку Львова до 2025 року. Однак, на відміну від обласної програми, яка затверджується щорічно та містить детальний аналіз ситуації по кожній із галузей, міська програма соціально-економічного розвитку затверджується на 3 роки і не містить аналізу наявної ситуації.
2. Як вже зазначалось вище, на рівні міста діє одночасно кілька тісно пов'язаних стратегій, які приймалися різного часу. Це дозволяло закладати у Програму соціально-економічного розвитку нові пріоритети та завдання на основі новоприйнятих стратегій. Так, на момент проведення цього дослідження (2020 рік) Програма соціально-економічного розвитку міста на 2020-2022 роки кардинально відрізнялась від своєї попередниці (на 2017-2019 роки), оскільки у пріоритети нової Програми були закладені пріоритети Стратегії прориву 2027, затвердженої у 2019 році, хоча офіційно на сьогодні ще діє Комплексна стратегія розвитку Львова до 2025 року, затверджена ще у 2011 році.
3. Такий підхід дозволяє достатньо гнучко реагувати на нові виклики, запроваджуючи нові пріоритети та програми, зберігаючи при цьому діючі пріоритети та програми. Це добре проявилось на прикладі галузей культури і туризму – нова Стратегія прориву 2027 запропонувала місту креативний розвиток. Новим стало відношення до культури, яка тепер пронизує всі напрямки розвитку – від освіти до економіки. Однак, «традиційні» напрями, як-от збереження історико-архітектурної спадщини міста, також були продовжені і розширені.

4. Особливістю цільових програм міста Львова (відносно обласних цільових програм) є те, що їх кількість нарощується, при чому достатньо різко - від 42 у 2017-2019 роках до 125 на 2020-2022 роки. Натомість в області зберігається політика запровадження комплексних великих програм і впродовж останніх 5 років їх кількість зменшилась вдвічі – до 30. Який варіант оптимальніший - зможе продемонструвати лише аналіз виконання цих програм у 2022 році.
5. Особливістю нових цільових міських програм, зокрема в культурно-мистецькій сфері, є створення програм інституційного розвитку – для забезпечення ефективної роботи новостворених чи модернізованих інституцій, зокрема Інституту стратегії культури, Бюро спадщини, Музею Міста, Театру «Музей кіно». Юридичний статус (як правило комунального підприємства чи установи) дає новим інституціям можливість супроводжувати інші муніципальні програми спільно із структурними підрозділами міської ради.
6. До особливостей цільових міських програм культурно-туристичного спрямування можна також віднести активне залучення ресурсів міжнародної технічної допомоги. При цьому таке залучення стосується не тільки дофінансування інвестиційних заходів, а й методичної і навчальної допомоги.

3.5. Джерела фінансування культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості

Ефективність основних інструментів реалізації політики регіонального розвитку, у тому числі в галузях культури і туризму, прямо залежить від фактичного фінансування. До останнього часу головною проблемою виконання стратегій, програм на різних рівнях була невизначеність із джерелами фінансування, нереалістичність бюджетів програм та проєктів, непрозорі механізми розподілу коштів тощо. На сьогодні ситуація дещо покращилась, зокрема в частині гарантування фінансового забезпечення з боку як центральних органів виконавчої влади, так і регіональних та місцевих органів влади, залучення позабюджетних коштів.

Фінансування стратегій розвитку

На національному рівні

Державна стратегія регіонального розвитку

На виконання проєктів Державної стратегії регіонального розвитку у 2012 році було започатковано Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) зі спеціальним механізмом фінансової підтримки. Його особливістю є відхід від практики фінансування з державного бюджету переважно капітального та поточного ремонтів невзаємопов'язаних, маловартісних об'єктів бюджетної сфери і запровадження фінансування проєктів регіонального розвитку, відібраних на конкурсній основі, у відповідності до пріоритетів державної і регіональних стратегій розвитку та із гарантією фінансування з державного бюджету при співфінансуванні з місцевих бюджетів.

Бюджет ДФРР розподіляється за формульним розрахунком і є достатньо вагомим для регіонів. Так, для Львівської області у 2019 році бюджет становив 343 млн. грн. Основний масив поданих і підтриманих проєктів стосувалися ремонту доріг, реконструкції об'єктів житлово-комунальної сфери та соціальної інфраструктури – будівництва і капітального ремонту освітніх, медичних і в незначній мірі культурних закладів, як правило будинків культури (народних домів). Аналіз засвідчив, що у 2019 році із 271 поданих проєктів лише 9 можна віднести до культурно-мистецької сфери та покращення туристичної привабливості територій, а саме:

1. Створення туристично-інформаційної інфраструктури міст Трускавець та Дрогобич з метою промоції туристичного потенціалу Прикарпатського регіону (придбання туристичних знаків)
2. Реставрація пам'ятки архітектури другої половини XIX ст. (дах, фасад) у м.Самборі;
3. Реконструкція площі Ринок у місті Дрогобичі;
4. Реконструкція площі Ринок у м.Броди;
5. Реконструкція площі Двірцевої, м. Львів»
6. Реконструкція площі Ринок в м. Самборі;
7. Реконструкція міського парку в м.Трускавці;
8. Реконструкція благоустрою центральної площі імені І.Франка у місті Бориславі;
9. Реставраційні роботи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення «Парк XIX» в м.Пустомити.

При цьому було підтримано лише один проєкт культурно-мистецького спрямування, що сприяє туристичній привабливості – «Реконструкція площі Ринок у місті Дрогобичі» із бюджетом 12,5 млн. грн. що становить 3% від загального обсягу бюджетів підтриманих проєктів

Важливо також відзначити, що у 2017 році були введені окремі зміни до використання коштів ДФРР, зокрема в частині посилення окремих напрямів (квотування коштів в обсязі не менше 10% бюджету ДФРР), зокрема на: розвиток спортивної інфраструктури та енергоефективності державних і комунальних навчальних і медичних закладів, а також розбудову мережі сервісних центрів надання адміністративних послуг. Однак, ні культурно-мистецька сфера, ні туризм не були віднесені до пріоритетів.

На 2019 рік додатково було введено квотування (до 10% бюджету ДФРР) проєктів напряму «Всеукраїнський громадський бюджет» (ВГБ), переможці якого визначались шляхом електронного голосування. Однак, недосконалість механізму реалізації не дала змоги повноцінно реалізувати ВГБ і оцінити в якій мірі тематика культурно-мистецької сфери та туристична привабливість користуються популярністю у пересічних громадян.

У 2020 році ВГБ був «реабілітований» і активно проведений в регіонах. Так у Львівській області конкурс стартував 15 липня із бюджетом 2,35 млн. грн. (0,7% від загального обсягу коштів ДФРР для області) за 2 пріоритетами: *туристична привабливість* та конкурентоспроможна економіка. Варто відзначити, що навіть такий незначний бюджет ВГБ не загальмував процес і станом на 14 серпня 2020 року було зареєстровано 17 проєктів із загальним бюджетом 23,2 млн.грн., у тому числі 4 проєкти культурно-туристичного спрямування: Підвищення рівня туристичної привабливості на території Зимноводівської сільської ОТГ; Історично-пізнавальний еко-тур містами: Трускавець, Дрогобич, Борислав; "Під відкритим небом"; Музей Яворівської традиційної іграшки.

Галузеві стратегії розвитку культури і туризму

Аналіз фінансового забезпечення всіх наявних стратегій, перерахованих у розділі 2 цього дослідження, засвідчив, що незважаючи на достатньо деталізований опис напрямків подальшого розвитку галузей у цілому, і окремих сфер зокрема, в частині фінансового забезпечення виконання цих стратегій, як правило фіксується наступне:

«Реалізація Стратегії здійснюється за рахунок та в межах коштів державного і місцевих бюджетів, коштів суб'єктів діяльності у сфері культури та міжнародної технічної допомоги, грантів міжнародних організацій та інших джерел, не заборонених законодавством».

Іншими словами, стратегії не передбачають окремих джерел фінансування для їх впровадження, а делегують це іншим джерелам, зокрема цільовим субвенціям, бюджетним програмам ЦОВВ та регіональним цільовим програмам тощо.

На регіональному рівні

Стратегії розвитку Львівської області

В розділі *Стратегічні документи розвитку Львівщини* цього дослідження було проаналізовано зміст проєктів до планів реалізації Стратегій 2020 та 2027, які прямо чи опосередковано стосуються розвитку галузей культури та туризму. В таблиці 15 було наведено кількісні показники цих проєктів згідно із запропонованою цим дослідженням класифікацією зон пересікання культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості території.

Результати аналізу виконання проєктів за 2017-2019 роки, зокрема за фінансовими показниками наведені у таблиці

Таблиця 15

	Напрямки проєктів	Обсяги фінансування, тис. грн							*Питома вага,%
		2017		2018		2019		Разом	
		План	Факт	План	Факт	План	Факт		
1.	Культурна спадщина	21405	13711	128788	110267	98260	46997	170975	91,0

2.	Перформативне та сценічне мистецтво	0	0	0	0	800	747	747	0,4
3.	Образотворче мистецтво	0	0	0	0	0	0	0	0
4.	Культурно-креативні індустрії	580	398	5180	3578	52909	3614	7589	4,0
5.	Культурні маршрути	0	0	7112	1288	20538	7276	8564	4,6
	Всього	21985	14109	141080	115133	172507	58634	187875	100,0

**Як відношення фактичного обсягу використаних коштів по напрямку до фактично використаних коштів сумарно по всіх напрямках.*

Якщо не брати до уваги планові фінансові показники проєктів стратегій, які, як правило, набагато перевищують фактичні витрати (і це «Ахіллова п'ята» всіх регіональних стратегій в Україні), то вищенаведена таблиця демонструє достатньо різкі щорічні коливання фактичних витрат по напрямках і в цілому – від 14,1 млн. грн. у 2017 році до 115,1 млн. грн. у 2018 році. Це свідчить про те, що окремого джерела фінансування для стратегічних проєктів не існує, а проєкти фінансуються з різних джерел – державного, регіонального, місцевого бюджетів; коштів міжнародної технічної допомоги; внесків бізнесу. Постійною складовою при цьому можна вважати лише прогнозовані кошти регіонального та місцевого бюджетів.

Як також видно із таблиці, основні ресурси стратегій розвитку Львівщини орієнтовані на збереження культурно-історичної спадщини. І хоча в напрямках культурно-креативних індустрій та створення культурних маршрутів з'являються цікаві проєкти, які прямо декларують підвищення туристичної привабливості регіону, їх питома вага на сьогодні незначна.

Як приклад можна навести один із проєктів на 2019-2020 роки – «Під Зорею Пінзеля» (промоція унікальної Львівщини за кордоном). Плановий бюджет – 500 тис. грн., фактичний – 15 тис. грн., що дозволило лише організувати конкурс сучасної скульптури, а також провести мистецьку програму у Львівському національному академічному театрі опери та балету ім.С.Крушельницької. Проєкт «Відродження та популяризація традиційних промислів», що мав на меті створення сучасної реставраційної майстерні килимарства у місті Глиняни з бюджетом 800 тис. грн. не був реалізований у 2019 році.

Реально запрацювали лише ті проєкти, які реалізувались в рамках Програми транскордонного співробітництва Україна-Польща-Білорусь, де частка коштів програми складала 90%, а решта дофінансовувалась з обласного та місцевих бюджетів.

Так, успішно стартували проєкти «Транскордонний паломницький маршрут як інструмент промоції спільної історико-культурної спадщини в українсько-польському прикордонні» з бюджетом 20,5 млн. грн., «Світ Карпатських розет – заходи для збереження культурної унікальності Карпат» з бюджетом 7,9 млн. грн.

Стратегія розвитку гірських територій Львівської області на 2018 – 2022 роки

Як було зазначено в розділі *Стратегічні документи розвитку Львівщини* цього дослідження, у Плані заходів із впровадження гірської Стратегії на 2018-2022 роки задекларовано 12 проєктів, які відносяться до сфери *Культурна спадщина*. Їх загальний бюджет 4,2 млн. грн., що складає 0,6% (!) від загального бюджету Стратегії (688,6 млн.грн).

Як і у випадку із проєктами регіональних стратегій розвитку Львівської області, проєкти гірської Стратегії не мають окремого джерела фінансування і фінансуються з різних джерел – в першу чергу обласного та місцевого бюджетів.

На муніципальному рівні

Аналіз фінансового забезпечення всіх наявних стратегій м.Львова зафіксував ту ж ситуацію, що була описана вище на державному та регіональному рівнях – відсутність окремого ресурсного забезпечення під реалізацію своїх завдань на коротко- і середньостроковий період. Як правило, в цих стратегічних документах фіксуються посилання на муніципальні цільові програми, які наділяються ресурсами для виконання задекларованих завдань. В якій мірі це виконується на рівні програм буде проаналізовано нижче.

Проміжні висновки

1. Аналіз фінансового забезпечення всіх наявних стратегій розвитку в галузях культури і туризму та їх окремих сфер на всіх рівнях (державному, регіональному і муніципальному) продемонстрував типову ситуацію - стратегії не передбачають окремих джерел фінансування для їх впровадження, а делегують це іншим джерелам, у першу чергу, цільовим програмам та «коштам суб'єктів діяльності у галузях культури і туризму, міжнародної технічної допомоги, грантів міжнародних організацій та інших джерел, не заборонених законодавством».
2. При цьому аналіз декларованих фінансових ресурсів регіональних стратегій розвитку засвідчив, що основні ресурси спрямовуються на збереження культурно-історичної спадщини. І хоча в напрямках культурно-креативних індустрій та створення культурних маршрутів з'являються цікаві проєкти, які прямо декларують підвищення туристичної привабливості регіону, їх питома вага на сьогодні незначна.
3. Аналіз реалізації стратегічних проєктів за фінансовими показниками також засвідчив низький відсоток їхнього виконання, що свідчить про загальну проблему всіх регіональних стратегій в Україні – коли у стратегії включаються проєкти без прогнозування джерел фінансування та реальних можливостей регіону. Це призводить до різких щорічних коливань фактичних витрат по проєктах, оскільки окремого джерела фінансування для стратегічних проєктів не існує, більшість із задекларованих джерел часто не прогнозовані, а єдиним достатньо стабільним джерелом є кошти регіонального та місцевого бюджетів.
4. Єдиним винятком щодо наявності власного джерела фінансування є Державна стратегія регіонального розвитку, яка включає пріоритети культури та туризму, і для впровадження якої існує Державний фонд регіонального розвитку, бюджет якого є достатньо вагомим для регіонів. Так, для Львівської області у 2019 році бюджет становив 343 млн. грн.
5. Однак, проєкти культурно-туристичного спрямування Державного фонду регіонального розвитку, які на конкурсній основі визначаються самими регіонами, є безнадійними аутсайдерами – як по кількості поданих заявок, так і підтриманих проєктів. Так, обсяг фінансування підтриманих таких проєктів у Львівській області за 2017-2019 роки становив у середньому 1-2% від загального обсягу фінансування.
6. Ще однією особливістю державного фонду регіонального розвитку є підтримка виключно капітальних робіт і повне ігнорування «м'якої» компоненти – проведення заходів, матеріально-технічне забезпечення тощо.

Фінансування програм розвитку

Слабкістю фінансування програм розвитку протягом попередніх років на всіх рівнях була значна кількість програм, їх негарантоване фінансування. Частина програм взагалі не реалізувалась у зв'язку із відсутністю коштів. На сьогодні ситуація дещо покращилась, зокрема в частині гарантування фінансового забезпечення з боку як центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), так і регіональних та місцевих органів влади.

Фінансування програм розвитку на національному рівні

Кабінет Міністрів України у 2001 році затвердив *Постанову «Про затвердження переліку закладів культури і мистецтва, які утримуються або яким надається фінансова підтримка з*

державного бюджету, та переліку заходів у сфері культури і мистецтва, видатки на які здійснюються з державного бюджету», до якої вже 16 разів вносилися зміни, востаннє – 17 липня 2019 року. До переліку закладів культури і мистецтва, видатки на які здійснюються із Державного бюджету, увійшов 91 заклад, зокрема: 24 заповідники, 4 театри опери та балету, 3 драматичні театри, 16 музеїв, 4 інститути та центри досліджень, Український культурний фонд.

Цією ж Постановою регламентовано і перелік заходів підтримки, зокрема: поповнення музейних фондів, репертуару театрів, концертних організацій та художніх колективів, створення нових вистав, концертних, хореографічних та циркових номерів (програм), заходи з провадження гастрольної діяльності; фінансування проєктів, реалізація яких забезпечується за підтримки Українського культурного фонду.

Детальний перелік закладів культури і мистецтва, видатки на які здійснюються з Державного бюджету та перелік заходів підтримки, наведено у **Додатку 19**.

Проаналізувавши показники Державного бюджету України останніх років у частині фінансування культури і туризму загалом та Міністерства культури та інформаційної політики України зокрема, взявши до уваги дані Держказначейства України щодо виконання бюджетів усіх рівнів, можна констатувати, що відбувається їх значне зростання - від 1,5 млрд. грн. у 2014 році до 8,2 млрд. у 2020 році. У таблиці 16 наведена інформація за 2018-2020 роки.

Таблиця 16

млн. грн.

Статті видатків	2018	2019	2020
Національні творчі спілки та заходи «Просвіти»	19,2	87,6	24,7
Національні театри	1 055,4	1 157,6	1 265,2
Національні музеї, національні та державні бібліотеки	678,0	708,0	799,2
Національні художні колективи, концертні організації та цирки	590,9	643,0	706,1
Український інститут книги	144,3	145,5	100,2
Підтримка кінематографії	507,8	508,3	455,0
Виробництво фільмів патріотичного спрямування	50,0	500,0	50,0
Український культурний фонд	207,5	708,0	400,9
Охорона культурної спадщини, загальнодержавні заходи у сфері культури і мистецтв	266,0	245,9	135,2
Будівництво об'єктів культури загальнодержавного значення	523,0	500,0	100,0
Збереження історико-культурної та архітектурної спадщини в національних і державних заповідниках	412,1	429,9	469,1
Всього	6 420,8	7 013,2	8 162,7

Однак, ці оптимістичні показники варто оцінювати через призму видатків споживання і видатків розвитку. Загальні витрати, наведені в таблиці, включають видатки споживання (оплату праці, комунальні платежі тощо), що є основою функціонування закладів та капітальні видатки, які якраз і слугують основою для розвитку. При цьому, протягом років менше, ніж 5% загальних витрат спрямовувалися на розвиток у частині капітальних видатків, і тільки після 2018 року цей показник перейшов 10%. Основний внесок у бюджет розвитку Міністерства культури та інформаційної політики здійснює Український культурний фонд через конкурсні програми, у тому числі в галузь туризму.

Проміжні висновки

1. Незважаючи на значне зростання обсягів фінансування Міністерства культури та інформаційної політики впродовж останніх 6 років, у цілому сфера культури продовжує фінансуватися за залишковим принципом.
2. Інвестиційні та розвиткові можливості галузі культури на державному рівні є вкрай обмеженими – лише близько 10% коштів, у першу чергу завдяки конкурсним проєктам Українського культурного фонду. Решта 90% йдуть на утримання мережі закладів культури, при цьому утримується із державного бюджету лише затверджений постановою уряду вичерпний перелік закладів культури.

Фінансування на національному рівні програм розвитку для Львівської області

У 2018-2019 роках для потреб Львівської області було задіяно близько 50 джерел фінансування, передбачених у державному бюджеті для ЦОВВ. Державна допомога надавалась у формі субвенцій, державних цільових та бюджетних програм тощо.

Міністерство культури та інформаційної політики України

Галузями культури та туризму, в основному, опікується Міністерство культури та інформаційної політики України (МКІП). Також певна частина культурно-мистецьких та туристичних закладів перебувають у підпорядкуванні інших галузевих міністерств і відомств, які забезпечують їхнє утримання. Перелік закладів, розташованих на території Львівської області, які підвідомчі МКІП та іншим ЦОВВ наведений у **додатку 20**.

Інформація щодо підтримки закладів культурно-мистецької сфери МКІП у Львівській області за 2018-2019 роки наведена у таблиці 17.

Таблиця 17

Назва фінансових ресурсів	Капітальні видатки, тис.грн.
Львівська середня спеціалізована музична школа-інтернат імені С. Крушельницької	50285,4
Львівська національна музична академія ім. М.В. Лисенка	24776,5
Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької	75223,0
Національний академічний український драматичний театр імені Марії Заньковецької	50655,0
Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького	20476,3
Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького»	-
Львівська національна галерея мистецтв імені Б.Г. Возницького	28118,8
Державний історико-архітектурний заповідник у м. Жовкві	89750,5
Державний історико-культурний заповідник в місті Белзі	14860,9

Кошти Українського культурного фонду (УКФ)

Як вже зазначалось у розділі 2 цього дослідження, підтримка проєктів УКФ здійснюється на конкурсних засадах за напрямками, які прямо чи опосередковано дотичні до «зон пересікання» культурно мистецької сфери і туристичної привабливості території. Обсяги фінансування та кількість підтриманих проєктів Львівщини УКФ за 2018-2019 роки наведений у таблиці 18, а у **додатку 21** - перелік цих проєктів.

Таблиця 18

	Сектор культури	Львівська область		м.Львів	
		Кількість проєктів	Обсяг коштів, грн.	Кількість проєктів	Обсяг коштів, грн.
9.	Культурна спадщина	4	1 796 020,5	12	7 444 145,1
10.	Перформативне та сценічне мистецтво	-	-	7	4 521 562,8
11.	Культурно-креативні індустрії, у тому числі дизайн та мода	3	5 232 860,8	18	19 681 408,09
12.	Література та видавничі справи	-	-	6	2 627 554,7
13.	Аудіовізуальне мистецтво	2	1 591 036,8	13	11 599 488,1
	Всього	9	8 619 918,1	56	45 874 158,8

Як видно із таблиці – це значне переважання проєктів міста Львова над обласними проєктами та домінування проєктів за напрямом *культурно-креативні індустрії* над іншими напрямками.

Кошти інших центральних органів виконавчої влади

У таблиці 19 наведена інформація щодо фінансових ресурсів ЦОВВ, які були надані Львівщині у 2019 році на соціально-економічний розвиток.

Таблиця 19

№	Назва ЦОВВ	Назва фінансових ресурсів	Капітальні видатки, тис.грн.
1.	Міністерство фінансів України	Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій	274000,0
2.	Міністерство розвитку громад та територій України	Державний фонд регіонального розвитку	343043,0
		Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки	10000,0
		Секторальна бюджетна підтримка ЄС	244975,0
		Субвенція місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад	87414,4
3.	Міністерство освіти і науки України	Львівський національний університет імені Івана Франка (інвестиційний проєкт «Реставрація головного корпусу»)	25000,0
		Львівська національна музична академія ім. М.В. Лисенка	24776,5

Як видно із таблиці, загальний обсяг коштів доволі значний – понад 10 млрд. грн. на рік.

Однак, в контексті подальшого аналізу важливо зрозуміти, яка частка цих коштів припадає на підтримку галузей культури та туризму і, зокрема, заходів/проєктів «зон пересікання» культурно-мистецької сфери і туристичної привабливості території.

Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій

Постанова Кабміну №106 від 6 лютого 2012 року “Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету” визначає основні напрямки використання субвенції. Напрями культурно-мистецької сфери та покращення туристичної привабливості не декларуються в окремому праві, а можуть бути підтримані через такі напрями:

- реалізацію проєктів будівництва (нового будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту) комунальної власності (за винятком адміністративних будинків);
- здійснення заходів Державної програми розвитку регіону українських Карпат на 2020-2022 роки (за винятком поточних видатків);
- погашення бюджетної заборгованості місцевих бюджетів, що виникла під час здійснення видатків місцевими бюджетами за рахунок коштів, отриманих з державного бюджету за програмою “Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій”;
- здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку регіонів;
- завершення проєктів будівництва із строком реалізації від одного до трьох років, впровадження яких розпочато у попередні роки за рахунок субвенції, - у разі їх відповідності цим Порядку та умовам.

Детальний аналіз об'єктів (заходів) демонструє абсолютну “різноплановість” використання державних коштів. Так, навіть в одному й тому ж регіоні кошти можуть спрямувати як на великі інфраструктурні об'єкти, так і на абсолютно “дріб'язкові”, наприклад – «Придбання сценічних костюмів для Турківської дитячої музичної школи» з обсягом 18 тис. грн..

Результати аналізу тематики проєктів у Львівській області за 2017-2019 роки, які отримали фінансування субвенції, засвідчили, що проєкти культурно-мистецького спрямування та підвищення туристичної привабливості територій не належать до пріоритетних питань. Із більше як 860 проєктів

було виявлено лише 3 проекти, які були підтримані, із загальним обсягом фінансування 20 484 тис. грн., що складає 7% від бюджету субвенції для Львівщини.

1. Реставрація Собору Святого Юра у Львові (20,0 млн. грн.)
2. Облаштування інтерактивного музею для Львівського Національного літературно-меморіального музею Івана Франка (384,0 тис. грн.)
3. Реставрація пам'ятки архітектури національного значення - Церква Святого Юра у с. Батятичі (100,0 тис. грн.)

Секторальна бюджетна підтримка ЄС

Загальною метою цього конкурсу проектів є сприяння впровадженню ефективної політики регіонального розвитку в Україні, політики згуртованості, спрямованої на створення умов для динамічного, збалансованого розвитку регіонів з метою забезпечення соціальної та економічної єдності держави, підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, активізації економічної діяльності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних та інших стандартів для кожного громадянина незалежно від місця проживання.

Відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року, було визначено 5 програм: «Інвестиційна економіка та інновації»; «Сільський розвиток»; «Розвиток людського потенціалу»; «Розвиток туризму»; «Загальноукраїнська солідарність».

Як видно, галузь туризму була виділена в окрему програму з огляду на її значиму роль як високоприбуткової та найбільш динамічної галузі економіки та поєднання в собі понад 50 суміжних галузей, зокрема культури. Щодо культурно-мистецької сфери програма «Туризм» декларувала підтримку проектам для «створення ексклюзивного туристичного продукту з використанням потенціалу музеїв та історико-культурних пам'яток».

У власному праві культурно-мистецька сфера була віднесена до програми «Сільський розвиток» окремим пріоритетом «Поліпшення інфраструктури відпочинку та задоволення культурних запитів сільського населення (будинки культури, клуби, бібліотеки, гуртки, художня самодіяльність, музеї, галереї, парки, зони відпочинку тощо)».

У 2018 році із 70 підтриманих проектів загальним обсягом 902,9 млн. грн., у тому числі 286,8 млн. грн. з місцевого бюджету, Львівська область виграла 14 проектів з обсягом фінансування 245,0 млн. грн., у тому числі 63,5 млн. грн. з місцевого бюджету. При цьому галузеві культури та туризму стосувалися 4 проекти з обсягом фінансування 113,2 млн. грн. (46% від загального обсягу фінансування проектів-переможців), а саме:

1. Створення сучасного центру культури, дозвілля і мистецтв Великолюбінської ОТГ Львівської області
2. Велокарпатія: розвиток інфраструктури для велотуризму на Львівщині
3. Історико-культурний парк "Древній Звенигород"
4. Карпатська мережа регіонального розвитку (пріоритети: популяризація історико-культурної спадщини; збереження природної спадщини; туризм).

Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки

Ключовими проблемами транскордонного співробітництва Програма визначає недостатнє державне співфінансування проектів соціально-економічного, науково-технічного, екологічного, культурного розвитку суб'єктів транскордонного співробітництва, що, зокрема зменшує ефективність використання туристичного потенціалу прикордонних регіонів та культурної спадщини.

Відповідно, метою Програми було визначено підвищення рівня конкурентоспроможності прикордонних регіонів України, у тому числі - забезпечення розвитку туристично-рекреаційного потенціалу прикордонних регіонів; виконання культурно-мистецьких проектів. Фінансове забезпечення Програми здійснюється за рахунок коштів, передбачених у державному і місцевих бюджетах, а також коштів Державного фонду регіонального розвитку, Європейського Союзу.

Незважаючи на дію Програми із 2016 року, тільки у 2019 році вперше з'явився ресурс для фінансування – 10 млн. грн. (при потребі в 300 млн грн) на співфінансування 3-х проєктів міжнародної технічної допомоги, з яких тільки один проєкт з Івано-Франківщини стосувався культурно-мистецької сфери:

1. «Забезпечення збереження історико-культурної спадщини Карпатського регіону» (замовник – Івано-Франківська ОДА)
2. «Збереження унікальної біоти та покращення якості води водозабірною басейну транскордонних річок Західного регіону України» (замовник – Львівська ОДА)
3. «Розвиток інфраструктури Яворівського національного природного парку та ремонт під'їзних доріг до об'єктів установи» (замовник – Львівська ОДА).

Субвенція місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

Із 2014 року в Україні розпочалося реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації. Станом на 1 січня 2020 року у Львівській області було створено 40 ОТГ. З метою фінансової підтримки добровільного об'єднання територіальних громад із 2016 року в державному бюджеті щорічно передбачається субвенція місцевим бюджетам на формування інфраструктури ОТГ. Постановою Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 було визначено 12 напрямів спрямування субвенції, серед яких сфери культурно-мистецького спрямування та підвищення туристичної привабливості територій присутні лише опосередковано:

- розроблення проєктної, містобудівної та планувальної документації;
- співфінансування інших програм і проєктів, що реалізуються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, які є важливими для посилення спроможності та забезпечення територіальної згуртованості громади.

Результати аналізу тематики проєктів 40 ОТГ у Львівській області за 2017-2019 роки засвідчили, що проєкти культурно-мистецького спрямування та підвищення туристичної привабливості територій не належать до пріоритетних проблем ОТГ – проєктів по цих напрямках не зафіксовано.

Проміжні висновки

1. Із близько 50 джерел фінансування, передбачених у державному бюджеті для центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), які були залучені для потреб Львівської області, можна виділити 7 основних джерел, орієнтованих на підтримку культурно-мистецької сфери та покращення туристичної привабливості території. При цьому пряма підтримка культурно-мистецькій сфері надається в основному МКІП через бюджетні програми, інвестиційні проєкти, а також державною установою Український культурний фонд на конкурсних засадах. Підтримка Міністерства культури стосується виключно фіксованого переліку закладів культури, підпорядкованих міністерству у Львівській області.
2. Обсяг фінансової підтримки МКІП капітальних видатків культурно-мистецьких закладів Львівщини за 2018-2019 роки становив орієнтовно 354 млн. грн. Як правило, ці кошти передбачаються на капітальні ремонти закладів та частково – на реставраційні роботи в межах державних історико-культурних/архітектурних заповідників. Ця підтримка значно перевищує обсяги інших профільних міністерств, зокрема Міністерства розвитку громад та територій України (в рамках державної програми «Секторальна бюджетна підтримка ЄС) – 113 млн. грн., а також фінансування з обласного та місцевих бюджетів – близько 180 млн.грн.
3. Особливу роль у фінансовій підтримці культурно-мистецької сфери відіграє Український культурний фонд (УКФ), який максимально орієнтований на «м'яку» компоненту – проведення заходів, що дуже суттєво на фоні домінування капітальних статей з інших

джерел фінансування. Загальний обсяг фінансування проєктів Львівщини з боку УКФ за 2018-2019 роки складає більше 54 млн. грн., з яких на місто Львів припадає майже 46 млн. грн.

4. Аналіз централізованих державних джерел фінансування також засвідчив явний дисбаланс у підтримці туризму та культури на користь останньої. Єдиним винятком стала програма «Секторальна бюджетна підтримка ЄС», яка задекларувала пріоритет «Розвиток туризму». Це дозволило 4 проєктам туристично-культурного спрямування отримати 113 млн. грн. (46%) із загального обсягу фінансування львівських проєктів (245 млн. грн.).

Фінансування програм розвитку на регіональному рівні

Як було зазначено вище, окрім державного фінансування соціально-економічний розвиток регіонів забезпечується достатньо значимими регіональними та місцевими ресурсами, які використовуються через регіональні цільові програми. У таблиці 9 були зазначені регіональні цільові програми, які прямо чи опосередковано сприяють розвитку культурно-мистецької сфери в контексті підвищення туристичної привабливості області.

В цілому загальний обсяг фінансування заходів цих програм складає в середньому 90 млн.грн., що становить 7% від загального обсягу фінансування всіх цільових регіональних програм за рік.

Комплексна програма розвитку культури Львівщини на 2017-2020 роки

Як засвідчив аналіз змісту «Комплексної програми розвитку культури», з-поміж інших програм вона максимально охоплює «зони пересікання» галузей культури та туризму. Якщо виділити в загальному обсязі бюджету Програми фінансування заходів культурно-мистецької сфери, які прямо чи опосередковано «працюють» на туристичну привабливість області, то можна побачити, що відсоток фінансування таких культурно-мистецьких заходів дуже високий – 86,8%.

Таблиця 20 ілюструє розподіл коштів Програми за основним напрямками у 2019 році, а у **додатку 22** наведені обсяги фінансування по окремих заходах.

Таблиця 20

	Завдання (напрями) Програми	Загальна сума, тис. грн.	Заходи по зонах пересікання	
			Сума, тис. грн.	Питома вага, %
1.	Популяризація української мови та культури, історичної свідомості громадян в Україні та за кордоном	3 880,3	3 364,2	86,7
2.	Підтримка народних домів області	830,0	830,0	100,0
3.	Поповнення бібліотечних фондів та реалізація бібліотечних проєктів	1139,0	0,0	0,0
4.	Підтримка музеїв області	215,0	215,0	100,0
5.	Підтримка мистецьких шкіл області	940,0	790,0	84,0
6.	Підтримка мистецьких ініціатив	721,0	721,0	100,0
7.	Відзначення державних свят, ювілеїв, видатних подій загальнодержавного та регіонального рівня	2 197,7	2 197,7	100,0
8.	Підтримка видатних та творчих особистостей	415,0	415,0	100,0
9.	Підтримка установ та закладів культури обласного підпорядкування	996,0	996,0	100,0
10.	Вшанування сучасних героїв, визначних постатей та промоція історико-культурних об'єктів (ознакування місць пов'язаних з сучасними героями, видатними діячами, історією та культурою)	600,0	600,0	100,0

11	Співфінансування проектів, що фінансуються за рахунок коштів МТД	1 790,0	1 790,0	100,0
	Всього	13 724,0	11 918,9	86,8

Однак, аналіз обсягів фінансування програми по окремих заходах викликає подив щодо обсягів фінансування значної кількості заходів - в межах 3-50 тис. грн.

Так бюджет проекту «Куховарня «РадоФест» складає 15 тис. грн. При цьому «на фестивалі відбулось - презентація страви року; вишиванкове дефіле; майстер-клас страви року; спортивні змагання для молоді; проведення показового виступу кінологів. До участі доєдналося 50 народних домів Радехівського району (більше 200 осіб), делегації з Славської ОТГ та Яворівського р-ну (60 чол.), Сокальського та Червоноградського районів (30 чол), делегації з Луганської обл. Кременського р-ну (40 чол.), іноземні делегації (Білорусія та Польща - 30 чол.). За два дні захід відвідало 20 тис. осіб.»

Єдине пояснення цього феномену – відсутність інформації щодо інших джерел фінансування (коштів місцевих бюджетів, спонсорів).

Програма «Охорона і збереження культурної спадщини Львівської області на 2018-2020 роки»

Програма максимально орієнтована на підтримку культурно-історичної спадщини регіону і має для цього ресурс, який значно перевищує ресурси суміжних програм – підтримки культури та туризму. В таблиці 21 наведена динаміка обсягів фінансування програм за 2017-2019 роки.

Таблиця 21

	Назва програм	Обсяги фінансування, тис. грн.		
		2017	2018	2019
1.	Програма «Охорона і збереження культурної спадщини»	10 706,2	16 485,0	30 620,4
2.	Комплексна програма розвитку культури	12 450,0	11 064,3	13 724,0
3.	Програма розвитку туризму та курортів	700,0	2 000,0	3 338,0

Важливо відзначити, що Програма активно залучає кошти з інших джерел (окрім коштів ЦОБВ), зокрема місцевих бюджетів, наприклад: «Дерев'яна церква Св. Косми та Даміана» (200 тис. грн. з обласного бюджету, 80 тис. грн. з районного бюджету), «Дерев'яна церква Св. Апостолів Петра і Павла» (200 тис. грн. з обласного бюджету та 600 тис. грн. з бюджету Краковецької селищної ради), а також коштів міжнародної технічної допомоги. Так, бюджет проекту «Транскордонний паломницький маршрут як інструмент промоції спільної історико-культурної спадщини в українсько-польському прикордонні», який реалізується в рамках Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна складає 2 101,1 тис. євро, у т.ч. грант ЄС - 1 891,0 тис. євро.

Програма розвитку туризму та курортів у Львівській області

Як видно із таблиці 21 ресурси програми достатньо скромні і адресно культурно-мистецькій сфері кошти не надаються. Однак, ключова роль програми полягає в покращенні доступності та промоції об'єктів історико-культурної спадщини, створенні нових туристичних продуктів, зокрема культурних маршрутів. Так ключові витрати програми (за 2019 рік) складають - розробка виготовлення інформаційної та презентаційної продукції (13% від загального бюджету); організація промоційних турів областю (8%); організація туристично привабливих заходів сталого розвитку туризму (26%); участь у виставкових та презентаційних заходах за кордоном (10%); ознакування туристичних маршрутів (7%). А також - співфінансування проектів Програми транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна (21%).

Як і у випадку з Комплексною програмою розвитку культури, обсяги фінансування програми по окремих заходах становить незначні суми, що можна пояснити відсутністю обліку коштів інших джерел фінансування (коштів місцевих бюджетів, спонсорів).

Програма підвищення конкурентоспроможності Львівської області

Як вже зазначалось економічний блок регіональних цільових програм на сьогодні ще не відіграє значиму роль в розвитку культури та туризму. Єдина Програма підвищення конкурентоспроможності лише із 2019 року запровадила новий напрям ваучерної підтримки, який відкрив можливості для проєктів в сфері культурно-креативних індустрій. Якщо взяти до уваги бюджет програми у 2019 році – 4 600 тис. грн., то обсяги фінансування завдання «Ваучерна підтримка бізнесу» склали 947,3 тис. грн., що складає 21%. При цьому варто враховувати, що співфінансування суб'єктів господарювання для отримання ваучера повинне становити не менше 30% суми, яку вони отримують з обласного бюджету.

Регіональна програма з міжнародного і транскордонного співробітництва, європейської інтеграції на 2018 – 2020 роки

Програма не має вирішального значення для підтримки конкретних напрямів соціально-економічного розвитку області і відіграє роль інструменту для розвитку міжнародних зв'язків Львівщини та технічного механізму співфінансування проєктів міжнародної технічної допомоги, у тому числі - Програми транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна.

У 2019 році в рамках програми було співфінансовано проєкти міжнародної технічної допомоги на суму 23 466,8 тис. грн, у тому числі проєктів, які відносяться до галузей культури і туризму, обсяг фінансування яких складає 14% від загальної суми профінансованих проєктів:

- «Світ карпатських розет – заходи із збереження унікальності культури Карпат» на суму 1200,0 тис грн.
- «Транскордонний паломницький маршрут як інструмент промоції спільної історико-культурної спадщини в українсько-польському прикордонні» на суму 1122,7 тис грн;
- «Транскордонний шлях дерев'яної архітектури - можливість для збереження унікальної спадщини українсько-польського прикордоння» на суму 61,2 тис грн;
- «Розвиток сталого туризму в природоохоронних територіях Карпат» на суму 142,0 тис грн;
- «Карпатська академія спадщини виноробства» на суму 155,0 тис грн;
- «Шлях волоської культури на українсько-польському прикордонні» на суму 465,8 тис грн;
- «2 замки: спільна історія, спільне просування, стимул для зміцнення співпраці, туристичних потоків та економічного зростання» на суму 89,0 тис грн.

Обласна програма "Молодь Львівщини" на 2016-2020 роки

Сприяння розвитку галузей культури і туризму не належить до пріоритетів Програми. Як зазначалось вище – із 116 заявок 2020 року було зафіксовано лише 10 заявок культурно-мистецького та туристичного спрямування, а в перелік із 42 переможців потрапив один проєкт «Злет на горі Маківка» з бюджетом 17 тис. грн., що складає 2% від загальної суми профінансованих проєктів. Варто також зазначити, що вартість підтриманих проєктів достатньо низька і коливається в межах 20-30 тис.грн.

Регіональна програма сприяння розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства

Програма надає культурно-мистецькій сфері вагоме значення. Так, із 92 заявок 2020 року серед 44 проєктів-переможців 12 стосувались культурно-мистецької сфери, а їх бюджет становив 24% від загальної суми профінансованих проєктів. Однак, середня вартість підтриманих проєктів вкрай низька - в межах 10-20 тис.грн.

Програма капітального будівництва

Як вже зазначалось вище, упродовж 2017-2019 років програмою було підтримано 6 значимих об'єктів, що належать до об'єктів культурно-історичної спадщини, зокрема: реконструкція Собору Святого Юра та Львівського палацу мистецтв, реставрація Львівського музею історії та релігії, відновлення інтер'єру храму Святих Ольги та Єлизавети.

На 2020 рік бюджет програми складає 294 млн. грн. З них: 228 млн. грн (78 %) на об'єкти соціально-культурного та житлово-комунального призначення, 29 млн. грн (10 %) –

енергозбереження для бюджетної сфери, 21 млн. грн (7%) – культурна спадщина, 9 млн. грн (3%) – видатки установ, 7 млн. грн (2%) – безпечна Львівщина.

Проміжні висновки

1. При відсутності окремих джерел фінансування на стратегічні проєкти та непрогнозованості інших джерел фінансування, основне фінансове навантаження на реалізацію регіональних проєктів розвитку, у тому числі культурно-туристичного спрямування, покладається на регіональні та місцеві бюджети, які реалізуються через регіональні та місцеві цільові програми.
2. Із 8 регіональних цільових програм у Львівській області, які прямо чи опосередковано сприяють розвитку культурно-мистецької сфери в контексті підвищення туристичної привабливості області, у цілому загальний обсяг фінансування заходів цих програм складає в середньому 90 млн.грн., що становить 7% від загального обсягу фінансування всіх цільових регіональних програм за рік. При цьому лише 3 програми вносять суттєвий фінансовий ресурс, зокрема (за 2019 рік): програма *Охорона і збереження культурної спадщини* – 30,6 млн.грн., *Програма капітального будівництва* – 21 млн. грн. та *Комплексна програма розвитку культури* – 11,9 млн. грн.
3. Основне спрямування коштів програм *Охорони і збереження культурної спадщини* та *Капітального будівництва* (51,6 млн. грн) – це інвестиції у збереження об'єктів культурно-історичної спадщини.
4. Натомість 86,8% бюджету Комплексної програми розвитку культури Львівщини спрямовуються в «м'яку» компоненту – проведення заходів культурно-мистецького спрямування, конкурсів, підтримки закладів культури обласного підпорядкування.
5. Ключова роль Програми розвитку туризму та курортів, обсяг фінансування якої достатньо скромний – близько 3 млн. грн. на рік, полягає в покращенні доступності та промоції об'єктів історико-культурної спадщини, створенні нових туристичних продуктів, зокрема культурних маршрутів.
6. Аналіз обсягів фінансового внеску за більшістю заходів регіональних цільових програм розвитку культури і туризму свідчить про відсутність інформації щодо інших джерел фінансування, які в ряді випадків є значимими. Наявність фінансової підтримки з їхнього боку також свідчить про інтерес до тих чи інших напрямків розвитку культурно-мистецької сфери та покращення туристичної привабливості територій, що, в свою чергу, служить орієнтиром для регіональних менеджерів в питаннях розвитку перспективних напрямів.
7. Інші регіональні цільові програми з точки зору фінансового внеску не відіграють значимої ролі в розвитку галузей культури та туризму. Однак, конкурсна складова цих програм, дає можливість підтримати цікаві ідеї молоді, особливо у сфері культурно-креативних індустрій. Недоліком такої підтримки є недостатній бюджет та вкрай низькі обсяги грантів – від 10 до 30 тис. грн.
8. Значиму роль у розвитку і культури, і туризму на Львівщині відіграє Програма транскордонного співробітництва Україна-Польща-Білорусь, де пріоритет «Промоція місцевої культури та історії» є одним із ключових. Фінансовий вклад цієї програми достатньо суттєвий – близько 100 млн. грн. (на 2018-2021 роки). При цьому, окрім «твердої» (інвестиційної) складової проєктів культурно-мистецького та туристичного спрямування, значна увага приділяється і «м'яким» видам діяльності, зокрема проведенню тематичних фестивалів, збереження традиційних ремесел, створення культурних маршрутів

Фінансування програм розвитку на муніципальному рівні

Як було зазначено вище, соціально-економічний розвиток міста Львів і, зокрема культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості забезпечуються муніципальними цільовими програми, які реалізуються у відповідності до завдань і цілей довгострокових стратегій. Особливістю цільових програм Львова є те, що їх кількість нарощується і зростає від 42 у 2017-2019 роках до 125 на 2020-2022 роки. Тобто, значна частина заходів програм отримала статус програм, що підвищило

їх самостійність, у тому числі і фінансову. Ще однією особливістю стало те, що окремі програми інституціоналізувалися, отримали юридичний статус (як правило комунального підприємства чи установи) і, в свою чергу, отримали право супроводжувати інші муніципальні програми та займатися власною господарською діяльністю. Це дало можливість більш активно залучати до їх діяльності не тільки бюджет міста, але й кошти грантів, міжнародної технічної допомоги та власні доходи.

Так, наприклад, новостворена комунальна установа «Інститут Стратегії культури», яка фінансується «Програмою діяльності Інституту стратегії культури на 2018-2021 роки», одночасно реалізує спільно із управлінням культури міської ради програму "Львів 2020: Фокус на культуру", в рамках якої самостійно виконує окремі проекти - проєкт для створення ефективної екосистеми культури та туризму – "MuseumCityLab", проєкт "Майстерня міста 2020" тощо. Окрім того, Інститут успішно проводить власну проєктну діяльність і залучає грантові кошти, зокрема на такі проєкти як: «Культурний ландшафт Львова: інституції, активності, взаємодії», «Код Культури», «Конгрес культури "Перехід 1989"».

При дослідженні фінансового забезпечення муніципальних цільових програм основними документами для аналізу були річні звіти структурних підрозділів Львівської міської ради та комунальних установ, звіти виконання Програми соціально-економічного та культурного розвитку, відкриті для публічного ознайомлення. При цьому ці звіти, представлені у презентаційному форматі містять достатньо узагальнені дані, які не дають змоги якісно і кількісно оцінити результати виконання програм.

Наприклад, Звіт по Програмі соціально-економічного та культурного розвитку на 2017-2019 роки щодо фінансових показників надає наступну інформацію культурно-туристичного характеру:

По напрямку культура:

- Проведено ремонтні роботи в 24 закладах на суму більш ніж 100 млн. грн.
- Придбано музичних інструментів на 5,45 млн. грн.
- Фінансова підтримка проведення заходів за 2 роки становить 29,0 млн. грн.

По напрямку туризм:

- Середня кількість туристів на рік 2,5 млн. осіб (середня тривалість перебування у Львові 3,8 днів, середні витрати за день 94 євро)
- Туристичний збір за 3 роки 21,6 млн грн

Більш деталізована інформація щодо фінансових показників наводиться в окремих звітах структурних підрозділів Львівської міської ради. Однак, і ці звіти не дають прив'язки показників до конкретних заходів чи програм, що унеможлиблює оцінити ефективність результатів, питомої ваги фінансування програм культурно-туристичного спрямування у загальних обсягах програм, а тим більше – оцінити ефективність фінансової підтримки окремих зон пересікання культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості міста.

Звіт управління культури Львівської міської ради за 2017-2019 роки

Підсумково: 2017 рік – 36,5 млн. грн., 2018 – 43,3 млн. грн., 2019 – 59,6 млн.грн., 2020 – 73,1 млн.грн., у тому числі за стратегічними цілями:

Культура як простір діалогу

- 2018 рік – 12,9 млн.грн., у тому числі: соціокультурні проєкти на суму 0,8 млн. грн., заходи в рамках «Стратегія культури 2025» - 0,2 млн. грн., нові театральні постановки – 0,4 млн.грн., проєкт «Львів – місто літератури» - 0,3 млн. грн.
- 2019 рік - 16,1 млн.грн., у тому числі: соціокультурні проєкти на суму 0,6 млн. грн., грантова підтримка (премії, нагороди) – 1,97 млн. грн.

Децентралізація культури

Ремонтні роботи:

- в музеях: 2017 рік – 2,3 млн. грн., 2018 – 3,5 млн. грн., 2019 – 8,8 млн.грн.
- в концертних організаціях: 2017 рік – 0,3 млн. грн., 2018 – 0,02 млн. грн., 2019 – 0,997 млн.грн.
- театрах: 2017 рік – 2,6 млн. грн., 2018 – 6,2 млн. грн., 2019 – 6,35 млн.грн.

Звіт управління туризму Львівської міської ради за 2017-2019 роки

- *Надходження в місцевий бюджет від галузі туризму: 2017 рік – 128,3 млн. грн., 2018 – 151,9 млн. грн., 2019 – 196,1 млн.грн.
- Туристичний збір: 2017 рік – 5,0 млн. грн., 2018 – 6,5 млн. грн., 2019 – 10,1 млн.грн.

**Методика розрахунку показника відсутня*

Звіт про роботу управління охорони історичного середовища за 2018 рік

Загальний обсяг фінансування ремонтно-реставраційних робіт на пам'ятках міста Львова – 76 млн. грн., у тому числі: державний бюджет – 2 млн.грн., обласний - 11 млн. грн., міський – 48 млн. грн., проект «Спільна спадщина» (Міністерство культури Польщі) – 15 млн. грн.

Дещо більший обсяг інформації подається в щорічних звітах виконання бюджету Львова, витяги якого за 2018 рік наведені у **додатку 23** Бюджетна інформація дає змогу виокремити окремі зони пересікання культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості міста та оцінити їх фінансову підтримку. В таблиці 22 наведена зведена інформація щодо фінансування у 2018 році окремих секторів культурно-мистецької сфери та туризму.

Таблиця 22

Назва статті фінансування	Обсяг, тис. грн.	*Питома вага, %
Фінансова підтримка театрів (5 театрів: «Воскресіння», Ім. Курбаса; І люди, і ляльки; Ім. Лесі Українки; Перший український)	44 607,1	22,3
Фінансова підтримка філармоній, художніх і музичних колективів, ансамблів та циркових організацій (3 концертні установи: Хор Гомін; БОКМ; Слово і голос)	6 268,8	3,1
Забезпечення діяльності музеїв і виставок (Ім. С.Крушельницької; Територія терору; Народної архітектури і побуту)	22 508,1	11,3
Фінансова підтримка кінематографії	200,0	0,1
Проектування, реставрація та охорона пам'яток архітектури	43 938,0	22,0
Реалізація програм і заходів в галузі туризму та курортів	5 202,9	2,6

**Вираховується як відношення обсягу витрат по статті до загального обсягу видатків (199 893,2 тис. грн)*

Як видно із таблиці основними статтями фінансової підтримки з коштів міського бюджету являються: підтримка театрів; проектування, реставрація та охорона пам'яток архітектури та діяльності; підтримка музеїв і виставок. Серед аутсайдерів - підтримка кінематографії та філармоній, художніх і музичних колективів, ансамблів та циркових організацій. При цьому важливо відзначити, що бюджетна статистика відображає всі видатки, включаючи і поточні (комунальні послуги, оплата праці тощо), що не дає уяви про кошти, які надаються на розвиток.

Єдиним винятком стало оприлюднення Інститутом стратегії культури Львова інформації щодо основних видатків на культуру у 2020-му (загального фонду й бюджету розвитку). Інформація стосувалась видатків як на культуру й мистецтво безпосередньо, так і на суміжні галузі, що теж впливають на культурний контекст міста (освіта, охорона історичного середовища, архітектура, туризм). У **додатку 24** наведена детальна інформація щодо фінансових показників культури на 2020 рік.

Достатньо вагомою фінансовою допомогою є внески міського бюджету до статутних капіталів комунальних підприємств культурно-туристичного спрямування, які складають 54 млн. грн.

Проміжні висновки

1. Специфіка подання фінансових даних Львівською міською радою, її фрагментарність та розосередження по різних джерелах не дають змоги якісно оцінити фінансові ресурси міських цільових програм та ефективність їх використання.
2. Аналіз бюджетних видатків по окремих секторах культурно-мистецької сфери та туризму за 2017-2019 роки та по запланованих видатках на 2020 рік засвідчив, що в трійку лідерів щодо

обсягів фінансування входять 3 напрями - підтримка театрів; проектування, реставрація та охорона пам'яток архітектури; підтримка музеїв і виставок. Серед аутсайдерів - кінематографія, художні і музичні колективи, ансамблі та циркові організації.

3. Достатньо вагомою фінансовою допомогою є внески міського бюджету до статутних капіталів комунальних підприємств культурно-туристичного спрямування, які складають на 2020 рік 54 млн. грн.
4. Аналіз обсягів фінансової допомоги міським цільовим програмам розвитку культури і туризму засвідчив відсутність інформації щодо інших джерел фінансування, які в ряді випадків є значимими з огляду на значну кількість проєктів, у тому числі міжнародних, які реалізуються у Львові.

Власні доходи закладів культурно-мистецької сфери

Окрім державної підтримки, заклади культури згідно чинного законодавства мають змогу отримувати власні доходи. Перелік платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури, затверджується Кабінетом Міністрів України (**Додаток 25**). Серед Переліку лише один вид діяльності пов'язаний із туризмом: «Надання послуг, пов'язаних із створенням умов для організованого туризму та відпочинку». У разі одержання коштів від надання платних послуг, добровільних пожертвувань фізичних і юридичних осіб, у тому числі іноземних, з інших джерел, не заборонених законодавством, бюджетні асигнування державних і комунальних закладів культури не зменшуються. Приватні заклади культури фінансуються їх засновниками.

Державні заклади культури

Таблиця 23 на прикладі показників за [2019 рік](#) 2-х Львівських академічних театрів ілюструє структуру доходів установ.

Таблиця 23

Статті доходів	Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької	Національний український драматичний театр імені Марії Заньковецької
Обсяг доходів всього, тис.грн.	59 208,2	17 455,0
Обсяг державної фінансової підтримки, тис.грн.	156 210,0	75 419,6
Обсяг валового доходу, тис.грн.	215 418,2	92 874,6
% фінансової підтримки в обсязі валового доходу	72,5	81,2

Власні доходи закладів в основному формуються за рахунок реалізації квитків, оренди приміщення, проведення гастрольної діяльності, доходу від реклами та частково спрямовуються на розвиток – постановку нових спектаклів, участі у фестивалях, виготовлення презентаційних матеріалів, сценічно постановочних засобів та малоцінного інвентарю (сценічні костюми, взуття, декорації, бутафорія, реквізит). Також сюди може входити грантова та благодійна допомога. Як видно із таблиці власні доходи театрів коливаються в межах 20-30% обсягу валового доходу.

Регіональні (обласні) заклади культури

Статистичні дані щодо власних доходів та грантових програм, благодійних внесків комунальних закладів та установ у сфері культури Львівщини за 2019 рік наведений у **додатку 26**. В цілому по всіх закладах культури власні надходження щорічно складають близько 43 млн. грн. Аналіз цих даних засвідчив, що питома вага власних надходжень (без врахування капітальних видатків) закладів культури коливається в дуже широких межах – від 0 (Народна хорова капела «Верховина») до 64% (Державний історико-культурний заповідник "Тустань").

Цей показник є вкрай важливим з огляду на дію Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014 на виконання міжнародних зобов'язань України, зокрема

Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Відповідно до цього закону фінансування культурно-мистецьких закладів з боку держави потребує рішення Антимонопольного комітету України щодо допустимості такої допомоги. Відповідно до роз'яснення Комітету від 18.05.2018 щодо державної підтримки у сфері культури та культурної спадщини «надання державної підтримки діяльності, пов'язаній з розвитком культури, збереженням культурної спадщини, що здійснюється без мети одержання прибутку, доступної громадськості на безоплатній основі (некомерційна діяльність), не містить ознак державної допомоги. Однак, заходи щодо підтримки діяльності, пов'язаній з розвитком культури, збереженням культурної спадщини, що повністю чи переважно фінансуються за рахунок плати, яка стягується з відвідувачів або користувачів, або за допомогою іншої комерційної діяльності, містять ознаки державної допомоги».

Муніципальні заклади культури

Статистичні дані щодо господарської діяльності комунальних підприємств та установ Львівської міської ради відсутні, а дані видатків і доходів міського бюджету Львова лише опосередковано дають уяву про їх порядок. Тому для аналізу були використані дані Державної аудиторської служби України за 3-ма категоріями комунальних закладів Львівської міської ради: театри (Львівський академічний духовний театр «Воскресіння»), будинки культури (Палац культури імені Гната Хоткевича), парки культури і відпочинку (Центральний парк культури і відпочинку ім.Б.Хмельницького). В таблиці 24 наведені фінансові показники цих закладів за 2016-2018 роки.

Таблиця 24

Статті доходів	2016	2017	2018
Львівський академічний духовний театр «Воскресіння»			
Валовий дохід	5651,0	9234,0	11256,0
Власні доходи	751,0	558,0	821,0
Обсяг фінансової підтримки міського бюджету	4900,0	8676,0	10435,0
% фінансової підтримки в обсязі валового доходу	86,7	94,0	92,7
Палац культури імені Гната Хоткевича			
Валовий дохід	4447,1	7289,1	9786,2
Власні доходи	1405,3	1800,4	2280,2
Обсяг фінансової підтримки міського бюджету	3041,8	5488,7	7506,0
% фінансової підтримки в обсязі валового доходу	68,4	75,3	76,7
Центральний парк культури і відпочинку ім.Б.Хмельницького			
Валовий дохід	5445,0	6693,5	8490,2
Власні доходи	5203,7	6440,2	8161,9
Інше (благодійна допомога, безповоротна фінансова допомога тощо)	128,0	117,1	59,4
Обсяг фінансової підтримки міського бюджету	113,3	136,2	268,9
% фінансової підтримки в обсязі валового доходу	99,0	99,0	99,0

Як видно із таблиці лише парки культури і відпочинку майже повністю покривають свої видатки (99%). Натомість фінансова підтримка театрів і будинків культури є вирішальною, зокрема театрів – на рівні 90%, будинків культури – 75%.

Аналіз 3-х муніципальних музейних закладів міста Львова (Музей народної архітектури та побуту імені Климентія Шептицького; Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької; Меморіальний музей тоталітарних режимів «Територія Терору») проводився на основі [аудиторського звіту](#)

Державної аудиторської служби України за результатами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм за КПКВК 110202, КПКВК 2414070 «Музеї і виставки» та за КПКВК 1014040 «Забезпечення діяльності музеїв та виставок» за період з 01.01.2015 по 31.12.2018. Аналіз показав, що бюджетні асигнування за загальним та спеціальним фондом (сукупний дохід) упродовж 4-х років склали 66 903,9 тис грн., а загальна сума надходжень по спеціальному фонду (власні доходи) склала 20 937,6 тис грн. (31% від сукупного доходу). В структурі власних доходів закладів 78,9 % припадає на надходження від реалізації квитків, проведення екскурсій.

Проміжні висновки

1. Важливу роль у фінансовому забезпеченні культурно-мистецьких закладів відіграє комерційна діяльність закладів, питома вага якої в обсягах валового доходу закладів може коливатись в досить широких межах. При цьому перелік платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури, затверджується Кабінетом Міністрів України, приватні заклади культури фінансуються їх засновниками.
2. Приклад 2-х державних театрів Львівщини засвідчив, що власні надходження закладів складають від 20% до 30% сукупного доходу. Власні доходи обласних комунальних культурно-мистецьких закладів коливаються в досить широких межах – від 0 до 64%, а муніципальних – від 10 до 30%. Виняток складають лише муніципальні парки культури і відпочинку, які майже повністю покривають свої видатки
3. Збільшення доходів від комерційної діяльності закладів культури, безумовно є позитивним фактором для розвитку культурно-мистецької сфери. Однак, паралельне співфінансування з державних коштів потребує погодження Антимонопольного комітету України щодо допустимості державної підтримки.

Розділ 4. Аналіз зовнішніх факторів на культурно-мистецьку сферу та туристичну привабливість території

Окрім «традиційного» впливу на національні та регіональні процеси в галузях культури та туризму – фактору глобалізації, який розглянуто в розділі 1, у цьому розділі здійснений аналіз факторів впливу, що проявились протягом останніх років і радикально змінили і змінюють ситуацію не тільки в Україні, а й у цілому світі.

Євромайдан

«У 2014 році ми раптово для себе виявили, що наша незалежність, наша свобода цілком реально може зникнути, що ми її можемо втратити. І суспільство почало саме відновлювати Україну з початку, складати цеглинку до цеглинки. Камінь до каменя вибудовувати свою незалежність знову. Культури це стосується так само, як Збройних сил, або правоохоронних органів, або політичної системи» - С.Жадан.

Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва 7–19 листопада 2019 року провів [опитування експертів](#), присвячене оцінці подій на Майдані, їх наслідків та уроків на майбутнє. Ключові тези опитування – Євромайдан був протестом за демократичні цінності, проєвропейський вектор розвитку і проти корумпованої системи; Майдан загалом переміг, але частина його цілей не досягнута. Серед позитивних наслідків Майдану – відновлення західного вектору розвитку, активізація співпраці із західними партнерами, підписання Угоди про асоціацію з ЄС, отримання безвізового режиму; зміна влади та часткове оновлення політичних еліт; початок реформ; *посилення української ідентичності, позитивні зрушення у культурній політиці* тощо. Негативні наслідки – відсутність реальних реформ у різних сферах та розчарування частини суспільства в успіху реформ, некомпетентність нових керівників держави та поширення популізму.

Майдан привів у державне управління активістів і фахівців із недержавного сектора, що відкрило можливості для більш прямого й прозорого впливу та адвокатування змін у культурній політиці. Досвід нових управлінців зреалізувався у різноманітних спробах створення довготривалих культурних стратегій; запровадження прозорих конкурсних процедур і експертних рад для ухвалення ключових рішень та розподілу бюджетних коштів; створення нових інституцій (Інститут книги, Український культурний фонд, Український інститут); впровадження учасницької моделі урядування в культурі. Але головне надбання – усвідомлення політичної позиції та відповідальності діячів культурної галузі.

Одночасно Майдан поставив на перший план питання належного адміністрування культури як одного з основних ідеологічних складників життєдіяльності нації, її безпекового стану. Нова модель культурної політики не формується ізольовано, оскільки за часом збігається з глобальною *трансформацією самого феномена культури.*, що дає реальну й унікальну можливість синхронізувати свій культурний розвиток і погляди на засоби і форми державного впливу на культурний процес з міжнародним співтовариством. На думку експертів Ради Європи, Україна, яка продовжує модернізуватися, має зосередитися саме на практичних питаннях культури та культурної політики. Розробка стратегії державної культурної політики має здійснюватися згідно з цілями та принципами, закріпленими в міжнародно-правових документах про культуру, які стосуються включення культури ключовим компонентом у загальний контекст державної стратегії розвитку, врахування традицій стосовно підтримки і фінансування культури, функцій і рівнів системи управління культурою, розподілу обов'язків, механізмів прийняття рішень, взаємодії та координації різних урядових структур за напрямками.

Процес формування культурної політики сьогодні триває, в суспільстві йдуть дискусії щодо вибору оптимальної моделі на основі досвіду різноманітних світових практик, які детально

аналізуються в численних дослідженнях. Серед цих практик можна виділити кілька підходів, які в тій чи іншій країні можуть дещо видозмінюватися, запозичуючи окремі елементи один в одного.

Згідно «патерналістської» моделі державна культурна політика зберігає досить сильну позицію держави в галузі культури поряд з удосконаленням надання публічних послуг із залученням до виконання завдань і окремих повноважень органів публічної адміністрації приватних юридичних осіб. Культурна політика в державі проводиться в рамках ієрархічної системи управління централізованого типу за участю місцевого самоврядування на основі законів та нормативних актів. Забезпечення загальнодержавного та місцевого рівнів базових мереж закладів культури ресурсами (фінансами, будівлями, кадрами тощо) входить відповідно до кола завдань Міністерства культури та інформаційної політики України та органів місцевого самоврядування.

Згідно «партнерської» моделі державна культурна політика децентралізується функціонально шляхом виокремлення окремих видів культурної діяльності та створення спеціальних державних інституцій, яким надано повноваження з управління ними або певними послугами у сфері культури («децентралізація за послугами») та офіційним визнанням державою повноважень прийняття рішення відповідними децентралізованими органами влади, включаючи делегування на основі закону певних повноважень в галузі культури органам місцевого самоврядування.

Згідно «ринкової» моделі декларується принцип політичного невтручання у справи культури й механізм прийняття рішень про фінансування галузі. Результатом цього підходу є встановлення специфічної моделі управління культурою в державі, що одержала назву «на відстані витягнутої руки». З одного боку, подібний підхід дозволяє забезпечити більшу відповідність державної допомоги, що надається безпосереднім потребам, оскільки це сприяє розвитку культурного різноманіття й культурної діяльності на місцях. З іншого – серед серйозних недоліків подібної моделі є зниження можливостей державного й суспільного контролю витратою коштів.

Процес вибору культурної політики для України триває, дискусії не припиняються. Особливо це добре видно на прикладі розробки двох стратегій розвитку культури – діючої урядової (Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегія реформ) та волонтерської («Стратегія 2025»), які мають досить різне бачення розвитку культури в Україні.

Угода про асоціацію Україна-ЄС

Угода про асоціацію Україна-ЄС (надалі – УА) є одним із найбільш вагомих міжнародних документів за всю історію України, який забезпечує створення європейського каркасу для розвитку української політики та економіки, фіксує зовнішні зобов'язання щодо необхідних реформ, зокрема щодо культури, туризму, а також питань чесної конкуренції.

Галузі культура та туризм

Відповідно, питання регулювання культурної сфери на рівні ЄС дає розуміння, наскільки сильно впливає УА на формування української культурної політики. У консолідованих версіях Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу стаття 167 розділу XIII присвячена питанню культури. При цьому йде мова про сприяння розвитку культур держав-членів, повазі їхнього національного та регіонального розмаїття та водночас наголошується на спільній культурній спадщині. Дії ЄС спрямовані на заохочення співпраці держав-членів та в разі необхідності на підтримку та доповнення їхньої діяльності у таких сферах: вдосконалення знань й поширення культури та історії європейських народів; збереження й охорона культурної спадщини європейського значення; культурні обміни некомерційного характеру; сприяння мистецькій та літературній творчості, включаючи аудіовізуальний сектор.

Культура залишається сферою відповідальності країн-членів ЄС, в деяких країнах мова йде в першу чергу про регіональний або, навіть, місцевий рівень врядування. Не вимагається гармонізація законів і підзаконних актів країн-членів ЄС. На рівні ЄС політика реалізується у повній відповідності до принципу субсидіарності, коли роль ЄС полягає у підтримці і доповненні, а не заміні національних політик.

Переосмислення ролі культури в європейському суспільстві безпосередньо пов'язано зі всезростаючою глобалізацією і економічною інтеграцією, що, в свою чергу, виокремило поняття «культурної економіки». Культура стала ключовим ресурсом постіндустріальної економіки.

Відповідаючи на ці виклики, ЄС систематизував процес вироблення культурної політики, яке відображено у низці стратегічних документів, де, зокрема наголошується, що головним завданням культурної політики ЄС є стратегічний трикутник: *культурна спадщина, міжкультурний діалог, розвиток культурних і креативних індустрій*. При цьому *спадщина* розглядається не просто як цінність сама по собі, спадщина має взаємодіяти з місцевістю, в якій вона знаходиться. Вона має бути сталою, взаємодіяти з усіма поколіннями, їх інтересами. *Міжнародні культурні відносини*. В цій сфері йде процес витіснення терміну «культурна дипломатія» та заміна його «міжкультурним діалогом». *Формування екосистеми*, як включає як митців, так і професіоналів культури та креативних індустрій в контексті Європи – створення мереж, взаємодія, співпраця, поширення кращих практик тощо.

У цьому контексті УА чітко відображає принципи вироблення культурної політики і культурного менеджменту, прийнятого в європейських країнах. Зобов'язання, закладені в УА відображено у статтях 437-440 Глави 24 "Культура" та Главі 9 "Інтелектуальна власність". Зокрема мова йде про сприяння співробітництву у галузі культури з метою покращання взаєморозуміння та розширення культурних обмінів, а також мобільності об'єктів мистецтва та митців України та ЄС, міжкультурний діалог, співпрацю в рамках міжнародних організацій таких, як ЮНЕСКО та Рада Європи, розвиток культурних індустрій, впровадження Конвенції ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження. В кінцевому результаті УА дає можливість використати європейські принципи, дослідження, фінанси для реформування культурної галузі. Виклики, з якими стикаються країни ЄС, актуальні і для українського суспільства: глобалізація, розвиток цифрового простору, політичні трансформації, несталий світ, проблема фінансування культури і мистецтва, новітні споживацькі структури, становлення проектно-орієнтованого суспільства.

Відповідно до Глави 16 Розділу V Угоди про асоціацію між Україною та ЄС *співпраця у галузі туризму* здійснюється задля підвищення конкурентоспроможної туристичної галузі. Співпраця у сфері туризму базується на трьох основних принципах: повага самобутності та інтересів місцевих громад, особливо у сільській місцевості;

важливість культурної спадщини; чітка взаємодія між туризмом та захистом навколишнього середовища та зосереджується на таких напрямках: обмін інформацією, найкращими практиками; встановлення стратегічного партнерства між державними, приватними та суспільними інтересами з метою забезпечення сталого розвитку туризму; просування та розвиток туристичних продуктів і ринків, інфраструктури, людських ресурсів та інституційних структур; розвиток та імплементація ефективних політик і стратегій, зокрема відповідних правових, адміністративних та фінансових аспектів; навчання спеціалістів з туризму, а також нарощення потенціалу в галузі туризму з метою підвищення стандартів якості надання туристичних послуг; розвиток і сприяння туризму на основі місцевих громад. Починаючи із 2015 року в Україні ведеться щорічний моніторинг за виконанням положень УА, короткі витяги з якого наведені у **додатку 27**.

Чесна конкуренція

Розділ IV «Торгівля і питання пов'язані з торгівлею» містить всі положення УА про зону вільної торгівлі України з ЄС щодо адаптації регуляторних норм до відповідних стандартів ЄС, зокрема державної допомоги. На виконання положень УА існує План заходів з її реалізації на 2018-2023 роки, пункти якого (847-860) стосуються питань державної допомоги – ведення реєстру державної допомоги суб'єктам господарювання; розробки і запровадження критеріїв оцінки допустимості державної допомоги по галузях; визначення переліку послуг, що становлять загальний економічний інтерес тощо. Відправною точкою змін щодо запровадження європейської моделі державної допомоги в Україні можна вважати Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014, мета якого – забезпечення захисту та розвитку конкуренції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, що в свою чергу підвищить рівень інвестицій, стимулюватиме розвиток малого та середнього бізнесу. Закон також є одним із засобів боротьби з корупційними схемами завдяки запровадженню прозорого механізму витрачання державних ресурсів та усуненню вибірковості заходів державної підтримки окремих суб'єктів господарювання.

В дослідженні [«Інвентаризація державної допомоги на прикладі Львівської області»](#) був здійснений аналіз державної підтримки на регіональному рівні на предмет надання державної допомоги суб'єктам господарювання у формі фінансових ресурсів, зокрема: надання субсидій,

грантів, дотацій тощо. Аналіз проводився на основі повідомлень та справ про державну допомогу Антимонопольного комітету України (АМКУ). В цьому дослідженні була здійснена інвентаризація ресурсів державної підтримки на обласному рівні за 3-ма категоріями:

1. Фінансові ресурси, передбачені в державному бюджеті для центральних органів виконавчої влади у формі субсидій, державних цільових та бюджетних програм, які залучаються для потреб області.
2. Ресурси обласних цільових програм
3. Ресурси обласного бюджету, які надаються як індивідуальна державна допомога

При аналізі державної підтримки культурно-туристичного спрямування використовувалися [Роз'яснення](#) з питань застосування законодавства у сфері державної допомоги стосовно діяльності у сфері культури та культурної спадщини, які базуються на положеннях УА та законодавства Європейського Союзу, ключовими тезами якого є:

1. Законодавством передбачено зобов'язання держави сприяти розвитку української культури, а також забезпечувати право громадян на доступ до культурних цінностей та культурних благ, зокрема шляхом утримання або надання закладам культури державної підтримки з державного та місцевих бюджетів для забезпечення їх функціонування та доступності їх послуг для різних категорій населення.

2. Надання державної підтримки діяльності, пов'язаній з розвитком культури, збереженням культурної спадщини, що здійснюється без мети одержання прибутку, доступної громадськості на безоплатній основі (некомерційна діяльність), не містить ознак державної допомоги.

3. Заходи щодо підтримки діяльності, пов'язаній з розвитком культури, збереженням культурної спадщини, *що повністю чи переважно фінансуються за рахунок плати, яка стягується з відвідувачів або користувачів, або за допомогою іншої комерційної діяльності, міститимуть ознаки державної допомоги.*

4. У випадку, якщо заклади культури одночасно з основною некомерційною діяльністю, щодо якої надається державна підтримка, провадять іншу комерційну діяльність, має бути виключена можливість перехресного субсидювання комерційної діяльності за рахунок державної підтримки.

У випадках наявності ознак державної допомоги надавачі такої допомоги мають повідомляти АМКУ за відповідними формами у визначені терміни. У випадках коли АМКУ приймає рішення про визнання державної допомоги незаконною, така допомога підлягає припиненню та поверненню до бюджету в повному обсязі разом з відсотками за користування нею.

У **додатку 28** наведений аналіз обласних цільових програм «Охорона і збереження культурної спадщини», «Комплексна програма розвитку культури», «Програма розвитку туризму, курортів і рекреації у Львівській області на 2018-2020 роки» та комунальних закладів культурно-туристичного спрямування у Львівській області за 2017-2019 роки на предмет законності державної допомоги.

Децентралізація

Одним із зовнішніх викликів для галузей культури і туризму можна вважати процес децентралізації в Україні, який включає по суті дві ключові реформи - реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Одним із ключових аспектів реформ, які по праву вважаються найуспішнішими в Україні, є формування дієвих і спроможних інститутів місцевого самоврядування на базовому рівні - об'єднаних територіальних громад (ОТГ), яким законодавчо передаються відповідні повноваження та ресурси, що їх раніше мали міста обласного значення. Цей перерозподіл повноважень і ресурсів накладає на ОТГ відповідальність за підвищення якості життя людей, за всебічний розвиток громади, в тому числі - культурний.

Децентралізація збільшила роль локальної культури у житті кожної громади. Культурні особливості території усе частіше сприймаються як цінний набуток громади, як можливості для розвитку туризму, ремесел, а отже - і економіки. Аналіз більше 50 стратегій соціально-економічного розвитку новостворених ОТГ засвідчив, що "червоною ниткою" через всі стратегії проходить економічний блок завдань, мета яких - залучити в громаду якомога більшу кількість податків. А податки, у свою чергу, уже можна використовувати для підтримки соціальної інфраструктури - освіти, медицини, культури, спорту. Майже без винятків, економічна частина стратегій включає

напряв “Розвиток туризму”, який, на думку громади, притягне туристів, збільшить кількість робочих місць. При цьому, головною причиною, яка стане основою новоствореної туристичної індустрії, повинна бути місцева культурно-історична спадщина.

В цій ситуації перед громадою постає два виклики – як покращити якість послуг мешканцям, у тому числі культурних і оптимізувати наявну інфраструктуру закладів культури (на Львівщині – одну із найрозвинутіших серед інших областей) та віднайти кошти на покращення туристичної привабливості території, у тому числі – через відновлення пам’яток культурно-історичної спадщини, підтримки інших видів культурно-мистецької сфери, які лежать в «сфері інтересів» туризму (музеїв, нематеріальної культурної спадщини, фестивалів тощо). З одного боку – забезпечення базових культурних потреб мешканців, що забирає кошти з місцевого бюджету, з іншого – інвестиції в інноваційні проекти, цікаві для туризму, які, однак, не гарантують прибутків в найближчій перспективі.

Поки що, перемагає «традиційна» модель – підтримка базової мережі закладів культури, яка становить «кістяк» інфраструктури надання культурних послуг населенню, а туристична привабливість залишається декларацією в стратегічних планах. Про це свідчать факти, які були наведені в розділі 3 цього дослідження, а також результати всеукраїнського опитування громадської думки, проведеного у 2018 році та аналітичної записки [«Деякі аспекти культурної інфраструктури України»](#).

Як шлях до покращення ситуації автори аналітичної записки пропонують низку рекомендацій, зокрема – переглянути місце культури в Державній стратегії регіонального розвитку, зокрема приділивши їй більше уваги на рівні механізмів реалізації та очікуваних результатів, а також змістивши фокус в бік стимулювання розвитку культурних продуктів і послуг та створення точок зростання; передбачати та забезпечувати чіткий взаємозв’язок заходів з охорони культурної спадщини та створення нових культурних продуктів і послуг із розвитком туристично-рекреаційного потенціалу регіону та окремих територій; більше уваги приділяти стимулюванню створення нових культурних продуктів і послуг, інвестиційно-інноваційної діяльності у сфері культури, розвитку креативних індустрій; при плануванні заходів сфокусуватися на тих, які створюють точки зростання, практикувати створення кластерів у сфері культури, поєднуючи в них напрямки культурно-розважального характеру, туристичного бізнесу, збереження пам’яток культурної спадщини тощо.

В подібному руслі звучить і думка закордонних експертів, викладена у вищезазначеному Звіті експертів Ради Європи «Огляд культурної політики України», який оцінює децентралізацію як «вікно можливостей та винятковий шанс для України здійснити фундаментальні зміни в системі управління культурної політики», переглянути існуючі структури та управлінські методи з метою оптимізації надання послуг, спрямованих на підвищення рівня доступу до знань, до цифрових технологій, збереження пам’яті про населені місця та традиції (включаючи ремесла), але водночас підтримуючи сучасні творчі та креативні прояви. Однозначно важливим є те, що надання культурних послуг має мати на меті підтримку культурного та креативного підприємництва, яке дасть поштовх місцевому економічному розвитку.

COVID-19

Сьогодення

Найбільше в Україні, як і в усьому світі, від COVID-19 та карантинних обмежувальних заходів постраждали культурна та туристична галузі, ресторанно-готельний бізнес та транспорт. Представники всесвітньої галузі туризму та гостинності очікують, що спад у галузі за підсумками 2020 року становитиме 80% порівняно з 2019 роком. Оцінка втрат культурної галузі внаслідок карантину за оцінкою Міністерства культури та інформаційної політики оцінюється більше, ніж на 50%. Особливо це стосується малого і середнього бізнесу. Як свідчить аналіз урядової Програми відновлення вітчизняної економіки найбільше від кризи постраждають освіта і культура (до -93% доданої вартості).

«Зовнішній» вплив на галузі культури та туризму з боку держави проявився вже 25 березня 2020 року. Із заяви Міністерства фінансів України стало відомо про внесення змін у державний бюджет у зв’язку із COVID-19, зокрема щодо зменшення фінансування всіх напрямків діяльності Міністерства

культури. Планувалось позбавлення фінансування: Інституту книги – 150 млн грн, Українського культурного фонду – 500 млн грн, кінематографії – 750 млн грн, туризму – 240 млн грн., а також – зменшення витрат на програму «зшивання країни», реставраційні роботи із захисту історико-культурної спадщини, програм інформполітики – на суму понад 500 млн. грн.

В кінцевому результаті Верховна Рада ухвалила зміни до Закону України «Про державний бюджет України на 2020 рік», які дещо зменшили видатки на Міністерство культури та інформаційної політики України, однак не так категорично – загалом 8,16 млрд грн., у тому числі:

- підтримка кінематографії – 450 млн грн.;
- функціонування Українського культурного фонду та здійснення Фондом заходів з підтримки проектів – 400,8 млн грн.;
- забезпечення діяльності Українського інституту книги, підтримка книговидавничої справи та популяризація української літератури у світі – 101,1 млн грн.;
- реставраційні заходи – 100 млн грн.;
- розвиток кіно патріотичного спрямування 50 млн грн.

8 липня 2020 року Кабінет Міністрів додатково виділив 1 мільярд гривень *на підтримку культури*, які підуть на надання грантів у сфері культури, мистецтв, креативних індустрій, туризму, інституційної підтримки видавничої сфери, для кінопроектів і також для нагальних потреб – закупівлі засобів індивідуального захисту, оплати комунальних послуг для закладів культури, зокрема:

- 590 млн грн – на стипендії самозайнятим митцям, підтримку проектів у сферах культури та мистецтв, креативних індустрій та внутрішнього туризму.;
- 150 млн – на гранти через Український Інститут Книги.;
- 50 млн – на підтримку кіно.;
- 100 млн – для проведення конкурсу Міністерства культури з відбору проектів на виробництво серіалів патріотичного спрямування.

Також закладено фінансування на створення електронного обліку культурної спадщини та культурних цінностей.

Щодо перспективи

На сьогодні складно прогнозувати подальші перспективи розвитку галузей культури і туризму у зв'язку із COVID-19. Регулярно міжнародні експертні групи публікують сценарії розвитку подій в усіх сферах суспільного життя, у тому числі щодо культури і туризму, які достатньо динамічно змінюються і більш-менш точні припущення можна буде давати лише наприкінці 2020 року. В цьому дослідженні взято до уваги дані основних офіційних документів та узагальнені прогнози галузевих експертів.

Зміни у законодавчому полі

Першим кроком щодо першочергових кроків в питаннях подолання наслідків COVID-19 та подальшого розвитку країни, у тому числі галузей культури і туризму стало прийняття низки законів.

16 червня 2020 року Верховна Рада ухвалила *Закон України «Про підтримку культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу через карантин пов'язаний із поширенням COVID-19»*. Закон, зокрема передбачає:

- зменшення орендної плати для закладів культури, які не можуть використовуватися через карантин, тощо.;
- забезпечується діяльність Українського культурного фонду, виконання покладених на фонд функцій та повноважень у межах кошторису.;
- розблокування акредитації організацій колективного управління в усіх сферах, що були визначені у 2018 році. Структури, які мають права власності і які користуються ними, мають самостійно домовлятися між собою про умови та знайти баланс. Без участі держави, без встановлення тарифів, які [мали місце до цього](#).;
- внесення зміни до Закону України “Про державну підтримку кінематографії в Україні”, зокрема положення щодо тимчасового (до 31 грудня 2020 року) надання державної підтримки у формі субсидій на розвиток національних кінопроектів, які можуть покривати весь бюджет таких проектів. Водночас, до 31 грудня 2020 року призупиняється дія положення щодо можливості повернути 12% бюджету за рахунок держави.;

- внесення змін до Закону України "Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні", що регламентує діяльність Українського інституту книги, передбачають можливість та регулюють порядок надання Українським інститутом книги грантів на підтримку проєктів

Закон також передбачає запровадження прозорого інструменту розподілу коштів - гранти на підтримку культурних інституцій, які зможуть надавати Інститут книги, Держкіно, Український культурний фонд.

Кабінет міністрів у місячний строк з дня набрання чинності закону має розробити та затвердити порядок та умови надання державної підтримки кінематографії у формі надання державної субсидії на розвиток кінопроєкту, а також затвердити перелік платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури, що не є орендою.

17 липня 2020 року Президент України Володимир Зеленський вніс до Верховної Ради як невідкладний проєкт закону "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної підтримки культури, туризму та креативних індустрій", а 15 вересня 2020 року законопроект був прийнятий Верховною Радою в першому читанні. Закон сприятиме здешевленню виробництва та розповсюдження продукції у сфері культури, туризму та креативних індустрій. Це означає, що театральні вистави, концерти, виставки, кінофільми, екскурсії в україномовній версії стануть доступнішими як для виробників, так і для кінцевого споживача. Також цей закон надасть підтримку представникам сфери культури, туризму та креативних індустрій, сприятиме динамічному розвитку цих галузей. Проєкт закону передбачає:

- звільнення від податку на прибуток підприємств та ПДФО культурних грантів, наданих для проєктів і програм у сфері культури, туризму та в секторі креативних індустрій;
- пільгову ставку ПДВ у розмірі 7% для більшої доступності театральних вистав та постановок, виступів мистецьких колективів, артистів, а також виставок, кінематографічних прем'єр, екскурсій у музеях та зоопарках, культурно-мистецьких заходів тощо;
- зниження до 7% ПДВ на розповсюдження та показ фільмів, адаптованих в україномовній версії інклюзивного призначення, а також зі спеціальними українськими субтитрами;
- з 2023 до 2025 року – тимчасове звільнення від ПДВ послуг з розповсюдження та показу національних фільмів та іноземних фільмів, дубльованих, озвучених державною мовою на території України та адаптованих в україномовній версії;
- звільнення від ПДВ ввезення в Україну товарів, що є національною кінематографічною спадщиною, та продовження до 2025 року звільнення від ПДВ операцій з постачання та виробництва національних фільмів.

Щодо галузі туризму закон передбачає додаткові пільги, які держава може запропонувати сьогодні туристичній галузі: скасування туристичного збору до кінця 2020 року, звільнення операцій з надання туристичних послуг від сплати податку на додану вартість, на прибуток та єдиного соціального внеску, земельного податку, на нежитлову нерухомість, введення додаткових пільг на оплату оренди землі державної та комунальної власності. На думку коли робота туристичної галузі поставлена на паузу, можна використати для внесення змін до «Закону України» про туризм, затвердивши єдині стандарти якості для надання туристичних послуг та регламентувавши систему фінансового забезпечення туристичних операторів.

Підготовка нових програм

27 травня 2020 року Кабінет міністрів України [затвердив](#) державну Програму відновлення вітчизняної економіки. Всі ініціативи програми можна розділити на короткострокові, середньострокові і стратегічні (превентивні). *Короткострокові ініціативи* мають на увазі розробку галузевих норм ведення господарювання, тимчасове звільнення від оподаткування, *середньострокові* - надання допомоги у виробництві товарів подвійного призначення, держзамовлення на виробництво товарів медичного призначення, а *стратегічні* - екстрену співпрацю з державами-партнерами, а також перегляд торговельно-економічних зв'язків з Євросоюзом. У програмі є блок «заходи секторального напрямку», що стосується зокрема підтримки сфери послуг.

Основними викликами з якими зштовхнулися представники сфери послуг внаслідок поширення пандемії COVID-19, зокрема культури і туризму – це низький доступ до фінансів, втрата доступу до

ринків (через карантинні обмеження представники галузей не можуть вести діяльність і втрачають клієнтів), податковий тиск (підприємства в найбільш постраждалих секторах, що були змушені обмежити чи призупинити свою діяльність, все ще повинні сплачувати значну кількість податків, виконувати зобов'язання перед іншими суб'єктами, в Україні відсутня централізована державна стратегія розвитку туристичної галузі).

У **додатку 29** представлені витяги із Плану заходів з виконання Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків COVID-19. Згідно заходів Плану для забезпечення швидкого відновлення діяльності сфери послуг (торгівля, тимчасове розміщення та організація харчування, туризм, персональні послуги, освіта, культура та спорт) пропонується сконцентрувати ресурси на підтримку таких напрямів:

- поліпшення доступу до фінансів шляхом розширення поточних державних програм кредитування, надання грантової підтримки сфери культури та освіти;
- розширення доступу до ринків за рахунок закупівель послуг та допомоги бізнесу у трансформації та адаптації до нових соціальних стандартів.

23 червня 2020 року ЄБРР і Європейський Союз представили *Оновлену дорожню карту розвитку туризму в Україні* та запропонували низку заходів та рекомендацій щодо мінімізації наслідків кризи для туристичної галузі України. Стратегічними завданнями Дорожньої карти є запровадження системи туристичної статистики, новий законопроект про туризм, який уже розроблено, вдосконалення системи управління галуззю, діджиталізація, створення реєстру суб'єктів туристичної діяльності. Також Дорожня карта містить огляд заходів із мінімізації наслідків пандемії COVID-19 та антикризовий план на 2020 рік.

Для довідки. 26 листопада 2019 року було представлено Дорожню карту розвитку туризму в Україні, підготовлену експертами Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), основна мета якої полягала в розкритті потенціалу національного сектору для подальшого розвитку.

22 липня 2020 року Міністерством культури і інформаційної політики *презентовано нову програму на 2021-2023 роки*, що містить 3 основні пріоритетні напрями, які сприятимуть розвитку регіональної політики у сферах культури та туризму, а саме:

- *реставрація пам'яток культурної спадщини.* У 2021 році в рамках національного проєкту «Велике будівництво» заплановано відновлення 100 культурних об'єктів по всій Україні. Відновлення пам'яток також має забезпечити сталий розвиток територій громад, прокласти нові туристичні маршрути;
- *створення Центрів культурних послуг.* Модернізація культурної інфраструктури (30 тисяч культурних точок) і перетворення її на центри, які дійсно ці послуги надають. Тобто сучасні комплекси (від бібліотек до кіноклубів під одним дахом), які стануть центром збору громад. Пілотні проєкти по ЦКП вже заплановані в Чернівецькій, Херсонській, Луганській та Донецькій областях
- *туристичні магніти України,* в рамках якої в кожній області формуються три-п'ять «туристичних магнітів» – найбільш привабливих з погляду туризму об'єктів історико-культурного та природного значення. На основі цих пропозицій планується розробити загальнодержавну програму розвитку туризму в Україні та відповідні регіональні програми як її складові. Окрім переліку туристично привабливих локацій регіону, місцева влада має розробити тури на три, п'ять і 10 днів, а також запропоновано звернути увагу на подієвий туризм – визначити в кожній з областей 5-10 найбільш цікавих подій культурного життя регіону й просувати їх як одно-дводенні тури.

30 липня 2020 року Українським культурним фондом ініційована конкурсна програма «Культура в часи кризи: інституційна підтримка» із бюджетом 580,9 млн. грн. Цілі програми:

- підтримка організаційної спроможності культурних інституцій всіх форм власності, що зазнали впливу внаслідок дії карантинних обмежень;

- сприяння збільшенню робочих місць в креативних індустріях та забезпечення скорочення працівників;
- стабілізація роботи суб'єктів культурно-пізнавального (внутрішнього) туризму через компенсацію збитків у зв'язку із дією карантинних обмежень;
- підтримка кіноіндустрії в часи пандемії.

Підтримка проєктів буде здійснюватись за 9 лотами: Аудіовізуальне мистецтво, Візуальне мистецтво, Аудіальне мистецтво, Дизайн та мода, Перформативне та сценічне мистецтво, Культурна спадщина, Література (окрім видавничої справи), Культурні та креативні індустрії (кроссекторальна діяльність) та Культурно-пізнавальний (внутрішній) туризм. Бюджет останнього лоту складає 100 млн. грн.

Важливо відзначити, що розробка нових програм для мінімізації наслідків COVID-19 здійснюється на регіональному та муніципальному рівні. Так, міська влада Львова однією із перших в Україні розробила Програму відновлення “Львів завтра”, яка була прийнята на виконкомі 22 травня 2020 року. Основними пріоритетами Програми було визначено:

- забезпечення безпеки життя і здоров'я мешканців міста, а також функціонування медичної і критичної інфраструктури.
- дозовані кроки з активізації бізнесу і відновлення соціально-культурних активностей.

Програмою також зазначалось, що фінансові можливості міста для реалізації заходів програми достатньо обмежені. Державний фонд наразі складає 67 мільярдів гривень, на сьогодні держава ще не дуже активно допомагає містам, які мають самотужки вирішувати внутрішні завдання й проблеми. Тому із запропонованих 160 ідей було відібрано близько 80 проєктів, які вписуються у наявний ресурс і де наявний контакт з середовищем, яке готове включатися і допомагати владі їх реалізовувати. Однак, 28 травня 2020 року Програма не була затверджена сесією Львівської міської ради, зокрема по причині відсутності оцінки необхідних фінансових ресурсів для її реалізації на тлі недоотримання доходів до міського бюджету (квітень - 125 млн. грн., травень – понад 170 млн. грн.).

Аналіз рішень сесій Львівської обласної ради в період 17 липня – 19 травня 2020 року не виявив ухвалених програм щодо мінімізації наслідків COVID-19 в області.

Діджиталізація

Коронавірусна пандемія значно загострила та зробила особливо рельєфною ще одну світову тенденцію, яка фактично впродовж останніх років виступила ще одним вагомим фактором впливу – проникнення у сферу культури явища цифровізації, діджиталізації. А поєднання культури із технологіями віртуального простору в умовах так званого локдауну та всезагальних карантинних обмежень створило передумови для виникнення такого явища, як віртуальний туризм – проведення онлайн-фестивалів, онлайн-виставок, навіть онлайн-екскурсій та онлайн-подорожей.

При цьому синергія сфери культури та цифрових технологій почалася понад десятиліття до коронавірусної пандемії. Як [зазначає](#) Ганна Трегуб, 2008 року почала роботу одна з найбільших цифрових платформ у сфері культури Europeana, яка поєднала Європейську цифрову бібліотеку, архіви й музеї. На початку своєї діяльності її колекції вже налічували 19 млн одиниць оцифрованих матеріалів — звукозаписів, текстів і зображень. А станом на 2019-й ідеться про банк даних обсягом понад 57 млн творів мистецтва, предметів матеріальної культури, книг, відео, звукозаписів із різних куточків Європи. Створення ресурсу Europeana є кроком для амбітного завдання обробити всю культурну спадщину Європи до 2025 року. Було також домовлено, що матеріали, оцифровані за рахунок державного фінансування країн ЄС, теж будуть доступні на цій платформі для світової спільноти.

Гострим викликом для культурної сфери стали труднощі із оцифруванням культурної спадщини в Україні. Керівник офісу культурних інновацій Наталія Заболотна, наголосила на нагальній необхідності оцифрування національного культурного надбання: *«Потуги протягом другого десятиліття створити національний реєстр культурних цінностей – це не лише вимога часу – упорядкувати й зробити загальний аудит українського культурного доробку – це вже навіть сфера національної безпеки країни. На сьогодні ми не маємо повної картини втраченого доробку на тимчасово окупованих територіях – в Криму та на Донбасі. Інколи навіть доходить до абсурду – коли після чергової крадіжки з музею, із-за відсутності елементарних зображень творів мистецтва, поліція не знає, що шукати. Сьогодні Україна – фактично біла пляма на культурній мапі світу. Ми не представлені в GOOGL&ART, а навіть та невелика частка оцифрованої спадщини, так само закрита для світу. А це ніяк не сприяє ані зміцненню репутації нашої*

країни, ані популяризації України для світового культурного туризму – адже підраховано, що з 1 млрд туристів на рік, 40% є культурними паломниками».

Таким чином, питання оцифрування культурної спадщини у вузькому сенсі, так діджиталізації культури загалом в умовах світової турбулентності, спричиненої коронавірусною пандемією, стало особливо актуальним, гострим та нагальним.

Проміжні висновки

1. Події на Майдані у 2013-2014 роках відновили західний вектор розвитку України, активізували процеси посилення української ідентичності. Прихід в державне управління на центральному рівні активістів і фахівців із недержавного сектора відкрив можливості для більш прямого й прозорого впливу та адвокатування змін у культурній політиці, які зреалізувалися у створенні культурних стратегій, нових інституцій та впровадженні учасницької моделі урядування в культурі.
2. Одним із вагомих результатів Євромайдану стало підписання Угоди про асоціацію Україна-ЄС – одним із найбільш вагомих міжнародних документів за всю історію України, який зафіксував зовнішні зобов'язання України щодо необхідних реформ, зокрема щодо культури, туризму, а також чесної конкуренції.
3. Угода про асоціацію Україна-ЄС активізувала процес прийняття низки прогресивних законів в культурно-мистецькій сфері, інтеграцію українських культурних інституцій до європейських мереж і програм, визнання культурно-креативних індустрій. На цьому тлі досить скромно виглядає туристична євроінтеграція, яка більше сконцентрувалась на технічних аспектах – запровадженні національних стандартів та підтримці малого та середнього бізнесу через відповідні програми, зокрема COSME.
4. Угода про асоціацію Україна-ЄС також запровадила систему більш жорсткого забезпечення захисту та розвитку конкуренції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках та боротьбу із корупційними схемами завдяки усуненню вибіркової заходів державної підтримки окремих суб'єктів господарювання, у тому числі культурно-туристичного спрямування.
5. Одним із зовнішніх викликів для галузей культури і туризму можна вважати процес децентралізації в Україні, який здійснив перерозподіл повноважень і ресурсів між рівнями влади та поклав на нових суб'єктів – об'єднані територіальні громади відповідальність за підвищення якості життя людей, за всебічний розвиток громади, у тому числі – культурний. На жаль, на сьогодні на рівні громад домінують тенденції підтримки базової мережі закладів культури, яка становить «кістяк» інфраструктури надання культурних послуг населенню. При цьому підтримка туристичної привабливості залишається в значній мірі декларацією в стратегічних планах. Однак, саме децентралізація створює вікно можливостей та винятковий шанс для України здійснити фундаментальні зміни в системі управління культурної політики та досягти суттєвого покращення та систематичності у наданні послуг, на базі існуючої культурної інфраструктури, ресурсів та законодавства.
6. Одним із найбільших викликів для України, як і цілого світу, стала пандемія COVID-19, яка максимально погіршила економічну ситуацію для галузей культури та туризму. На сьогодні складно прогнозувати подальші перспективи розвитку України і галузей культури і туризму зокрема. Однак, аналіз першочергових заходів на подолання наслідків COVID-19 і середньострокових програм забезпечення розвитку культури і туризму засвідчив, що держава і регіони реалістично оцінюють ситуацію, усвідомлюють роль культури і туризму і надають адекватну допомогу.
7. На тлі коронавірусної пандемії особливо актуальним стало явище діджиталізації культури та оцифрування культурної спадщини, а в умовах так званого локдауну та всезагальних карантинних обмежень з'явилися такі поняття як онлайн-фестивалі, онлайн-виставки, навіть онлайн-екскурсії та онлайн-подорожі. Фактично мова йде про зародження онлайн-туризму, коли людина фізично залишається у самоізоляції, але при цьому є віртуальним туристом. Дана тенденція уже почала накладати істотний відбиток на розвиток культури і туризму і потребує подальшого аналізу та осмислення.

Розділ 5. Феномен Львова

Ще до недавнього часу згадка про «феномен Львова» мала на увазі успішний в економічному плані проєкт розвитку міста, зі значним акцентом на розвиток туризму, що активно використовує культурний потенціал міста, а особливо – його центральної частини, внесеної до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Дослідників «феномену» перш за все цікавили унікальні у вітчизняному масштабі трансформації, яких зазнало місто впродовж останніх двох десятиліть, а синергетичні конфігурації поєднання зусиль влади, громади та бізнесу сприймалися як взірці для наслідування багатьма українськими громадами. Проте, наслідки пандемії COVID-19 радикально змінили ситуацію, піддавши сумніву фундаментальні пріоритети, на які орієнтувалася стратегія розвитку міста, зокрема, творення відкритого міста із розвинутою індустрією гостинності і насиченим культурним життям, а також продемонструвавши значну вразливість галузей туризму та культури в умовах необхідності різкого скорочення кількості соціальних інтеракцій та їх перенесення в он-лайн режим. На сьогоднішній день «феномен Львова» полягає радше в унікальній для України масштабності виклику: необхідністю трансформувати наявну у місті культурну та туристичну інфраструктуру, ще раз осмислити та навчитися по-новому працювати з наявним культурно-мистецьким потенціалом.

Здобутки туристичного Львова

Місто Львів є одним із лідерів в Україні в галузі культури і туризму. Якщо архітектурне багатство міста формувалося століттями і практично не порушилось руйнуваннями двох світових воєн, то як туристичний центр місто почало активно розвиватися тільки із середини 2000-их років - саме тоді нова міська влада задекларувала туризм одним із двох головних стратегічних пріоритетів (іншим стали інформаційні технології). Незважаючи на неоднозначну реакцію на таку модель розвитку багатьма ключовими гравцями і самими містянами та часті звинувачення в корупції, міській владі вдалося провести значну трансформацію міста, перетворивши Львів, як констатували самі представники міської влади [«з міста для львів'ян на місто для туристів»](#).

Знаковою подією для міста стало проведення частини матчів футбольного чемпіонату «Євро-2012». Для Львова це означало значні вливання з державного бюджету на ремонт доріг, побудову нового стадіону, перебудову аеропорту і, в підсумку, – приємне «відкриття» міста для багатьох іноземців, що прибули на чемпіонат. Хоча власне «Євро-2012» направив у Львів потужний «спортивний» туристичний потік, міська влада завжди позиціонувала місто як центр культурного і подієвого туризму, намагаючись привабити туриста багатомультимедійною спадщиною. Цей посыл влади був жваво підхоплений бізнесом, що активно інвестував у розвиток культурно-креативних індустрій, захоплюючи муніципальні простори та витісняючи мешканців із центральної частини міста, конструюючи тут своєрідний Диснейленд – спрощену і комерціалізовану версію історії та культури міста.

Подібна доля спіткала багато інших європейських міст (Париж, Венеція, Краків та ін.), ідентичність яких у значній мірі змінилася під натиском туристичних потоків. Деякі з них, усвідомлюючи загрози від масового туризму, почали вводити спеціальні заходи, націлені на його стримування, наприклад, регулюючи кількість туристів у місті чи роблячи [відвідини міста платним](#). Проте, такий варіант підходить для багатих громад, які можуть дозволити собі поставити пріоритет спокою, безпеки, збереження місцевої культури вище, ніж спокусу економічної вигоди.

У Львові ж упродовж останніх двох десятиріч саме туристична індустрія стала одним із визначальних факторів економічного розвитку. У значній мірі успішність розвитку цієї галузі в місті зумовлена значним культурно-мистецьким потенціалом території – великою кількістю пам'яток архітектури, багатомультимедійною історичною спадщиною, значною кількістю закладів культури, музеїв, а також інвестиціями у нові формати, що динамічно розвиваються, зокрема культурно-креативні індустрії та підприємництво. Ця тенденція була посилена вибухом конфлікту на Сході України та анексією Криму (значного туристичного регіону), що призвело до переорієнтації туристичних потоків на інші регіони України. Загалом вплив туристів до Львова відігравав і відіграє далі доволі позитивну роль, створюючи нові робочі місця та активізуючи місцеве підприємництво, примножуючи тим самим багатство міста, адже велика частина зборів, пов'язаних з туризмом, залишалася у міській

казні. Це, своєю чергою, збільшувало кошти, які місцева влада могла направляти на збереження та реставрацію культурних пам'яток та інвестиції в культурно-мистецьку сферу, наприклад будівництво школи мистецтв чи організацію міських фестивалів.

Постійно зростаюча кількість туристів та економічна вигода, яку вони приносили місту, і дозволила говорити про «феномен Львова». Так, в кінці 2018 року мер міста серед ключових досягнень міської влади [називав](#) вражаючі фінансові вигоди від туризму – протягом року Львів відвідало близько 2,9 млн. туристів, що внесли у місцеву економіку близько 616 млн. доларів США. У цьому ж році Львів увійшов в [рейтинг](#) 100 найпопулярніших туристичних міст у світі за версією британської аналітичної компанії «Euromonitor». Для підтримки привабливого для туристів іміджу культурного центру міська влада постійно шукає формального підтвердження такого статусу. Так у 2009 році Львову було присвоєно статус культурної столиці України, місто також націлилось на отримання статусу Європейської столиці культури у 2024 році.

Образ високої «культурності» міста став частиною міського бренду, що активно використовується міською владою для просування міста на швидкозростаючому міжнародному ринку культурного туризму. У сфері приваблення іноземних туристів (більш заможних і, відповідно, більш бажаних) було досягнуто значних успіхів і згідно [даних](#) міського управління туризму їх частка зросла до близько 64% у 2019 році. Окрім активної промоції, такий успіх пояснюється історично зумовленим різноманіттям національних культур міста – української, польської, єврейської, австрійської – які, незважаючи на їх дискретний вплив на місто, залишили по собі значний культурний спадок, що продовжує приваблювати сюди туристів із цих країн. Таких туристів мало цікавить реальний сучасний Львів із його мешканцями, а приїжджають вони, в основному, по «свою» культуру, або шукаючи тут ностальгічний образ довоєнного Львова, коли місцеве мультикультурне середовище було здатне витворювати та підтримувати локальну над-національну ідентичність.

Проте, ті часи залишаються образом втраченого «золотого віку» і на сьогоднішній день активно формуються нові історично-несправедливі міфи про «спокоєвічно українське / греко-католицьке / консервативне» місто. У значній мірі така ситуація зумовлена відірваністю більшості місцевого населення від культурно-історичної спадщини міста – даються взнаки значні зміни популяції у часи Другої світової війни та повоєнних років. Впродовж дуже короткого історичного періоду в етнічному складі населення Львова відбулися кардинальні зміни. Поляки та євреї, найбільші етнічні групи у Львові першої половини ХХ ст., у другій його половині втратили суспільну важливість. Поляки – після масштабної «репатріації польського населення» радянською владою, євреї – з причини фізичного знищення гітлерівцями. За результатами перепису 1959 року найбільшою етнічною групою у складі населення міста були українці 60,2 %. Росіян, яких до вересня 1939 року у Львові було всього декілька сотень осіб, налічувалося 27,1 %, євреїв – 6,3 %, поляків – 3,9 %. Питома вага корінних львів'ян у складі населення Львова не перевищувала 10 %. Процес урбанізації та приплив переселенців зі Східної України та Криму продовжують цей тренд і до сьогоднішнього дня. Сучасний львів'янин – це переважно мешканець міста лише в 1-3 генерації, і цього часу недостатньо для повноцінного «закорінення» у місті і, відповідно, більшість львів'ян у якійсь мірі самі є туристами у власному місті.

При такому активному зовнішньому культурному натиску, Львів дещо втратив давню потугу абсорбувати новоприбулих, прививаючи їм місцеві цінності та формуючи сильну локальну ідентичність. Відповідно, такий стан речей формує і специфічне відношення до місцевої культури у мешканців міста – будучи чужими для місцевого середовища, велика кількість із них обмежується тією самою спрощеною оптикою туриста, схильного до стереотипізації культурної спадщини. А це збільшує ризики для збереження цієї спадщини, що сприймається часто як незрозуміла та чужа і, відповідно, часто несвідомо піддається занедбанню – починаючи із нищення фасадів історичної забудови під час ремонтів і закінчуючи гучними гуляннями на території колишнього концтабору. Така відсутність зв'язку мешканців із власним містом негативно позначається і на відношення туристів до міста – локальне культурне багатство залишається у значній мірі не актуалізованим, мешканці не здатні розповісти про нього і, відповідно, увага туриста з більшою ймовірністю зосереджується на перевагах дешевих (по європейським міркам) закладах харчування, аніж ознайомлення із

архітектурним багатством, до якої не мають поваги навіть місцеві. В такій ситуації місту доволі важко підтримувати престижний образ «культурної столиці» будь-чого.

Пандемія COVID-19

Карантинні заходи, пов'язані з пандемією COVID-19, підважили усі попередні досягнення та підходи до розвитку туризму та культури у місті, призвели до кардинальних змін у функціонуванні всього туристично-відпочинкового бізнесу. Особливо поганий жарт доля зіграла із туристичною привабливістю міста, адже саме орієнтація міста на відкритість (популярність серед туристів, близькість кордону, перехрестя транзитних маршрутів, велика кількість закладів харчування та рекреації) і стала однією з причин особливо високої кількості захворювань (станом на вересень 2020 року – Львівщина є одним з лідерів по кількості зареєстрованих захворювань на COVID-19).

Окрім здоров'я місто втратило значний сектор економіки: було зачинено більшість інституцій, які могли б призвести до прискореного поширення пандемії, а це – готелі, санаторії, ресторани. Обмеження торкнулися діяльності транспортних і туристичних компаній. Проте, одночасно із очевидними втратами, з'явилися також і нові можливості. Так, незважаючи на те, що внаслідок пандемії був майже повністю заблокований іноземний потік туристів в Україну, обмеження можливості виїзду за кордон для громадян України, навпаки, перенаправили значну частину туристичного потоку всередину країни, у тому числі і до Львова.

Нищівного удару пандемія завдала усім інституціям культури, які прямо чи опосередковано пов'язані із туристичним бізнесом, як-от музеї, театри, опера, філармонія, культурні індустрії. Більшість із них змушені були призупинити або обмежити свою діяльність і, відповідно, зазнали значних збитків, адже працівників, відповідно до законодавства, потрібно утримувати – принаймні на частковій оплаті праці, а ще потрібно сплачувати так чи інакше оренду, податки та інші сплати. Така ж доля чекала і на частину малих та середніх підприємців. Це різко зменшило надходження до міського бюджету, а видатки на муніципальні заклади культури через відсутність відвідувачів, лягли додатковим тягарем на бюджет міста. У повній мірі масштаби збитків від COVID-19 оцінити поки що не можливо, проте [згідно зі слів](#) мера Львова, станом на вересень 2020 року, через епідемію коронавірусу місто недоотримало в бюджет більше, ніж 400 мільйонів гривень, та продовжує втрачати понад 100 млн. грн. щомісяця.

Пандемія COVID-19 актуалізувала наболілі проблеми минулого, такі як втрату обличчя міста у зв'язку з напливом туристів, значну залежність благополуччя міста від зовнішніх туристів та проявила нові слабкі місця – недостатню увагу до забезпечення безпеки здоров'я туристів та проблемність доступу до культури в умовах карантину та вимушеної самоізоляції. Важливою умовою виходу з кризи залишається здатність як влади, так і бізнесу швидко адаптуватися до непевної ситуації, що динамічно змінюється. Специфікою попереднього періоду функціонування суспільного сектору було збільшення його ефективності, яке досягалося завдяки організації масових заходів, масових перевезень, уніфікованого масового обслуговування клієнтів у всіх сферах функціонування суспільного життя. При цьому цінилося саме «тісне спілкування» - чи то в опері, чи то у кафе, чи у туристичній подорожі. Натомість COVID-19 вніс корективу – тепер неможливі масові заходи у тій формі, в якій вони організовувались раніше – фестивалі, масові концерти, та й просто концерти і вистави, заїзди багатомісними автобусами тепер, якщо й можливі, то не вітаються. Споживачі культурного контексту чи туристи остерігаються такого масового скупчення людей. Ба, більше, цінується вже не «тісне спілкування», а дистанція, відсторонення, і навіть ізоляція. На разі міська влада розглядає можливість зміни формату популярних у минулому масових розважальних заходів, заради яких туристи приїжджали до міста, змістивши акцент на більш точкові, одиночні заходи з обмеженою кількістю відвідувачів, із дотриманням усіх необхідних заходів безпеки.

Непередбачуваність ситуації і не завжди послідовна політика органів влади у боротьбі з пандемією породжує ряд значних ризиків для діяльності підприємців та інвесторів, що негативно позначилося на особливо вразливій до таких впливів галузі туризму та культури. Хоч і з запізненням, але центральна влада також відреагувала на кризу цих галузей, так, у червні 2020 року Верховною Радою був прийнятий Закон України «Про підтримку культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу через карантин пов'язаний із поширенням COVID-19», що передбачає

зменшення орендної плати для закладів культури, які не можуть використовуватися через карантин, гранти інституційної підтримки та розширення переліку платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури, тощо. А 15 вересня 2020 року в першому читанні було прийнято за основу проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної підтримки культури, туризму та креативних індустрій», метою якого є впровадження податкових механізмів для надання державної підтримки сферам культури, туризму та сектору креативних індустрій із метою недопущення їх стагнації задля збереження і створення нових робочих місць. Такі закони врятують ці галузі від колапсу, дозволять втриматися «на плаву» багатьом львівським підприємцям та зменшити тягар на міський бюджет від утримання муніципальних закладів культури. Проте, чого ці галузі дійсно потребують - то це нових креативних ідей, які б дозволили їм надавати свої послуги та заробляти, незважаючи на карантинні обмеження.

Цікавим збігом стало поширення пандемії COVID-19 у 2020 році, проголошеним міською радою Львова «Роком культури». І хоча багато заходів довелося скасувати чи відтермінувати у зв'язку з карантинном, більшість амбітних ідей вдалося реалізувати. Однією із найважливіших ініціатив став конкурс «Фокус на культуру», що передбачає грантову підтримку (бюджет конкурсу 15 млн. грн) на реалізацію проєктів у галузі культури з акцентом на впровадженні інноваційних способів їх презентації, інтерпретації та поширення. Така форма фінансової підтримки від міської ради не тільки надала особливо важливу в часи кризи фінансову підтримку культурно-мистецькому середовищу, але також стимулювала його активно переосмислювати поточну «карантинну» реальність, шукати креативні шляхи її подолання та реалізації культурних практик у нових умовах.

У Львові вже і раніше практикувалося проведення різноманітних грантових конкурсів: підтримка україномовного книговидання, муніципальна літературна премія, гранти на дослідження в галузі культури тощо. Проте, саме в рамках Року культури практику інвестицій коштів у культуру на конкурсній основі планується вивести на новий рівень, створивши за аналогією із національним Українським культурним фондом (УКФ) відповідний міський культурний фонд. Така практика могла б стати важливим інструментом для трансформації культурного середовища в місті, відсіявши закостенілі пост-радянські підходи до фінансової підтримки культурного середовища, зробивши процес більш демократичним та прозорим. Як показує досвід УКФ, така практика, незважаючи на достатню бюрократизованість процесу, дає можливість отримати державне фінансування інноваційним та, часом, справді проривним культурним проєктам, що особливо важливо саме для творчого культурно-мистецького середовища. Такий інструмент є доволі інноваційним для України і може в майбутньому бути адаптований до реалій інших міст.

Ще одним популярним заходом для забезпечення функціонування закладів культури в часи карантину був перехід в он-лайн (проведення концертів, театральних вистав тощо) і туристичних практик (3D тури), що потенційно могли би пом'якшити проблему задоволення культурних потреб громадян та фінансового забезпечення закладів культури, демократизувати доступ до культури та туристичних дестинацій.

Проте, судячи з кількості он-лайн переглядів вистав місцевих театрів чи 3D екскурсій музеями, що були значно нижчими, ніж кількість відвідувачів у цих інституціях у до-карантинні часи, такі спроби поки що не виправдали сподівань, і більшість потреб як населення, так і культурних інституцій залишилися незадоволеними. Частково пояснити це можна відсутністю в «глядачів» відповідної культури та звички отримувати культурні послуги у новому форматі, біологічно запрограмованою схильністю людей до живої інтеракції, навіть коли ідеться про умовно пасивне сприйняття тощо. Проте існує і більш вагома причина об'єктивної втрати цінності культурного продукту в он-лайн форматі у порівнянні з «живим» спілкуванням. Адже сам емпіричний досвід культурної події он-лайн є набагато вужчим як через обмеження технічного плану (повільний Інтернет, недосконалість мікрофонів та відеокамер тощо), так і через повну відсутність на даному етапі розвитку техніки відповідних механізмів передачі іншої специфічної інформації на відстані. Власне досвід он-лайн культури дає можливість повніше зрозуміти важливість місця, де відбувається культурна подія, для повноцінного сприйняття культурного досвіду.

Такий своєрідний експеримент по переведенню у віртуальний режим спілкування значної частини населення планети ще раз повертає нас до реалій Львова з його архітектурними

ансамблями, музеями та театрами і дає можливість зрозуміти, що власне ці реальні місця, і людські інтеракції в них/ з ними і створюють унікальну атмосферу, «genius loci» місць та відіграють роль «додаткової вартості» Львова, що приваблює зарівно як місцевих мешканців, так і туристів.

Львів майбутнього

Свого часу Іван Франко порівнював Галичину та Львів із Галапагосами – ізольованими островами, на яких животіють якісь архаїчні типи ігуан. І так часто й було – відсталість та консерватизм не давали регіону та місту розвиватися. Але тільки відкрите місто Львів має шанс не потонути у безнадійній провінційності, не застигнути у «закостенілостях» франкових Галапагосів, а стати успішним українським європейським містом. До пандемії здавалося, що Львів вже майже вирвався з цих Галапагосів. Однак, карантинні обмеження, закриття кордонів, провінціалізація суспільного та політичного життя, зникання життя культурного, знову підвищують ризик закріплення.

А, якщо говорити про Львів майбутнього, то щонайперше, слід врахувати наукові прогнози щодо цивілізаційного розвитку, зокрема в умовах трансформації світу після пандемії COVID-19 та зміни технологічних укладів (техноукладів), які справляють суттєвий вплив і на формування нової інфраструктури культури.

Вважається, що у світі пройдені п'ять техноукладів, зараз настає шостий. 5-й техноуклад, «епоха комп'ютерів і телекомунікацій», склала сукупність наступних головних технологій: мікроелектроніка, Інтернет, комп'ютерна техніка, машинобудування, транспорт, енергетика, космічні технології та інші традиційні для другої половини 20-го віку. 6-й техноуклад почав зароджуватися, починаючи з початку 21 століття. Він продовжує формуватися і по теперішній час. Його головними технологіями є науки про життя, біомедична інженерія, клітинна медицина, генетика, фармація, зелена енергетика, нові речовини і матеріали, нанотехнології, мобільні інформаційно-комп'ютерні технології, мережеві сервіси, космічні сервіси і подорожі.

Очікуваний старт підйому економіки, пов'язаний у тому числі із переходом до 6-го техноукладу у 2020-2021 роки, суттєво послабився в результаті пандемії COVID-19. Протягом наступних 5-10 років суттєвий занепад чекає усі сектори виробництва, які ґрунтуються на технологіях 5-го і нижчих укладів та мають велику концентрацію працівників, що виконують низькокваліфіковані операції. Так, за 10 місяців 2020 року вже суттєві збитки понесли турагентства, транспорт, ресторани, індустрія дозвілля та гостинності в цілому, а також велика кількість секторів промислового виробництва. Споживачі вже зараз перейшли в режим жорсткої економії, більше концентруючись на товарах першої необхідності. За рахунок банкрутств, переважно в секторі малого і середнього бізнесу, з одного боку, та автоматизації виробничих процесів, з іншого, очікується стрімке зростання безробіття. За оцінками аналітиків, воно може досягти 15%-го зростання у світі і 20%-го в Європі. Ці прогнозні дані можуть виправдатися за умови, якщо у третьому і четвертому кварталах 2020 року не відбудеться спалаху другої хвилі коронавірусу (що вже спостерігається зараз) і що більшість країн світу знову не повернеться до умов жорсткого карантину (у такому випадку усі прогнозні цифри будуть коригуватися у гірший бік).

Пандемічна криза негативно вплинула практично на усі сектори світової економіки, Однак, вона ж проявила і нові можливості. Окремі сектори світової економіки вже протягом останніх 5-6 місяців 2020 року отримали значний поштовх для розвитку, виходячи з особливостей запитів людей і бізнесу у цей час. Організація Об'єднаних Націй у своєму звіті [«Future Possibilities Report 2020»](#) визначає ключові мегатренди, що трансформують світ після закінчення пандемії COVID-19, зокрема:

- очікується проривне підвищення рівня комунікацій між людьми. Вже зараз швидко розвиваються технології дистанційної роботи - впродовж 6 місяців карантинних заходів спостерігається зростання на 20%-30% інформаційно-розважальних он-лайн сервісів, на 40%-60% онлайн-ртейлу, на 60%-70% онлайн платформ для організації і проведення вебінарів, телеконференцій, платформ для проведення тренувань;
- переосмислення фундаментальних цінностей життя людей, інтерес до фізичного та психологічного добробуту вже зараз величезний, а після закінчення пандемії він буде суттєво зростати. Нові підходи до підвищення якості життя людей швидко переосмислюються і починають

- впроваджуватися на індивідуальному, організаційному та громадському рівнях. Будуть затребуваними профілактика здоров'я, тренінги, спрямовані на самовдосконалення, організаційні та освітні програми, фітнес, дієта, здоров'я та краса, подорожі та розумна екологічна нерухомість;
- «економіка досвіду». Ця форма економіки зберігає зв'язок між потребою в товарах, які загалом корисні або функціональні, та потребою у товарах, що забезпечують позитивний індивідуальний досвід, психічне задоволення, прагнення людей до кращої «якості життя». У цій економіці виробники товарів додають «психічне навантаження» до базової продукції. Ця емоційна компонента пов'язана з позитивними спогадами про споживання тих чи інших товарів, брендів у минулому, до яких звикли і які полюбили люди. Історія про товар стає значною частиною того, що купують люди. Експерти називають цю тенденцію комерціалізацією емоцій, коли люди купують переважно історії, легенди, емоції та спосіб життя, до якого вони звикли. По мірі стрімкого розвитку технологій віртуальної реальності, товари і послуги все частіше стають персоніфікованими, які несуть споживачу, окрім функціональних якостей, емоційні, психічні задоволення. Економіка досвіду набуває особливого поштовху під час пандемії COVID-19, коли виникає особлива потреба в компенсації негативного психічного стану, який несе ця хвороба, комплексом позитивних відчуттів, спогадів і емоцій, що може бути надано людям цією економікою. Зокрема, стають особливо затребуваними віртуальний туризм, 3D і 4D кіноіндустрія, індустрія розваг, соціальні мережі.

Ці мегатренди будуть мати безпосередній вплив на подальше життя міста, незважаючи на мрії частини суспільства про швидке повернення в «докарантинні часи». На разі ситуація не обіцяє швидкого виходу з кризи, прогнози експертів говорять що вихід з карантину може стати справою років і, в не залежності від розвитку ситуації, COVID-19 вже став фактом, який значно вплинув на місто.

У зв'язку з цим усі міські стратегічні документи потребують доопрацювання. Проте варто відзначити, що в цьому плані Львів виявився в доволі вигідній ситуації, адже пріоритети, зазначені в таких «докарантинних» документах як [«Стратегія прориву 2027»](#) та [«Стратегія розвитку культури 2025»](#) продемонстрували розуміння міської влади проблем міста та необхідності глибинних змін. У цих документах вже були зафіксовані основні умови нового етапу розвитку, що є визначальними чинниками розвитку - світ вступає в епоху невизначеності; володіння природними ресурсами, промисловим та фінансовим капіталом не є необхідною і достатньою умовою для процвітання; зростає вплив креативного людського ресурсу. Відштовхуючись від цього, і були сформовані чотири стратегічні цілі: *виховання креативності* – освіта, орієнтована на розвиток як у дітей, так і людей будь-якого віку навичок критичного мислення, де мистецтво гармонійно вплетене в навчальний процес як метод отримання нових знань та як предмет вивчення; *збереження креативних людей* - покращення умов життя в місті, фінансування ініціатив мешканців та взаємодія мешканців та влади; *концентрація креативних людей* - створення просторів та подій, де люди зможуть знайомитись, спілкуватись, обмінюватись досвідом, планувати та реалізовувати нові проєкти; *залучення креативних людей ззовні* - розвиток індустрії гостинності.

Слід зазначити, що в нових умовах відбувається принципова переоцінка ролі «людського капіталу». Саме сучасні інноваційні зміни пов'язані з творчістю, інтелектом, знаннями, новаторством людини як носія інноваційних ідей. А інтелектуальний ресурс у регіоні є, адже вже тепер Львів є одним із провідних центрів розвитку сфери ІТ у світі. Однак, для утримання цього статусу потрібні постійні та значні інвестиції в освіту і науку. В цій ситуації безсумнівним пріоритетом стає розвиток креативної освітньої системи.

Загалом перед містом стоїть амбітна задача виходу з кризи оновленим і сильнішим, а для цього необхідна переорієнтація всього суспільного життя на нові цінності, нав'язані карантинном – дистанцію, відсторонення, ізоляцію. І при цьому зберегти єдність як ефективного соціуму – тобто і далі перебувати у тісному соціальному, культурному контакті одні з одними, однак у нових, дистанційованих формах. На разі дати відповідь цьому виклику ще не готові ні суспільні і політичні актори, ні культурні інституції, ні туристичні організації, які сподіваються, що пандемія COVID-19 пройде і все стане знову на свої місця. На жаль, це не так. Адже сам прецедент пандемії і реакція на нього світової громади стали скринькою Пандори, яка створила нову реальність і в якій постійно

існуватиме ризик поширення нових вірусів, і так, як людські організми, щоб вижити потребують випрацювання імунітету, так і суспільство, щоб вберегтися від колапсу потребує нових загальноприйнятних практик, що дозволять йому ефективно функціонувати у нових формах, безпечних як для здоров'я, так і для соціальної згуртованості людей. І хто швидше адаптується до цих реалій, хто швидше запропонує нові форми і суспільних, і політичних, і культурних, і, врешті, туристичних активностей, той зірве суспільний, політичний і економічний jack pot.

Розділ 6. Характерні практики

У цьому розділі аналізуються характерні практики громад Львівщини, які демонструють взаємовідношення культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості території. При цьому важливо відзначити особливості Львівщини (наявність кордону з ЄС, присутність масштабного культурно-туристичного центру Львова, висока концентрація пам'яток історії та культури) у порівнянні з іншими областями України, що дає певні переваги для розвитку культурного туризму в області.

Проте, незважаючи на ці переваги та бажання активно розвивати культурний туризм, вже при перших кроках проявляється низка досить серйозних викликів, з якими зіштовхуються усі зацікавлені сторони (органи влади, недержавні організації, громади та бізнес) щодо взаємовигідного поєднання інтересів кожної із сторін, інтересів культури та туризму, а в кінцевому результаті – декларованого покращення життя пересічних мешканців.

Стільське городище: культурна спадщина як проблема (с. Дуброва, Тростянецька ОТГ, Миколаївський район Львівської області)

Коротка довідка

Залишки середньовічного [Стільського городища](#) розташовані вздовж східних околиць сіл Стільсько, Дуброва та Ілів [Тростянецької ОТГ](#) Львівської області за 40 км від Львова і 7 км від траси міжнародного значення Київ-Чоп.

У 2001 року Стільське городище було занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України як пам'ятка археології національного значення. У 2012 році була ліквідована Верхньодністрянська археологічна експедиція, яка упродовж трьох десятиліть проводила планові археологічні дослідження пам'яток княжої доби у Верхньому Подністров'ї, у тому числі Стільського городища. Після цього не відбувалося жодних масштабних наукових досліджень Городища, а його територія залишається археологічно малодослідженою. У 2015 році з метою збереження культурно-історичного об'єкту та для створення передумов для його трансформації у туристичну атракцію було створено історико-культурний заповідник «Стільське городище» як комунальний заклад Львівської обласної ради. Окрім того, на теренах городища рішенням Львівської обласної ради у 2014 року було створено регіональний ландшафтний парк «Стільське Горбогір'я», зокрема і з метою охорони і збереження Стільського городища.

Культурно-мистецьке значення пам'ятки

Стільське городище — середньовічне поселення VIII-X століття, потенційна столиця слов'янського народу Білих Хорватів, що у часи свого розквіту налічувала близько 45 тисяч мешканців. Унікальний комплекс Стільського городища, що розкинувся на площі близько 250 га, є непересічною пам'яткою слов'янської та давньоруської історії та культури. Але активні археологічні розвідки розпочалися тільки у 80-их роках минулого століття – було розкопано кілька десятків житлово-господарських та ремісничих об'єктів, зібрані численні зразки предметів повсякденного вжитку, кружального і ліпного посуду, зброї. На стінах печер виявлено численні наскельні малюнки (петрогліфи), а у найближчих околицях Городища археологи ідентифікували густу мережу поселень, культових місць та некрополів. Подальші дослідження Городища обіцяють відкриття нових культурно- та мистецько- значимих об'єктів.

Згідно з думкою деяких дослідників, після занепаду Городища, печери язичницького святилища «Камінь Диравець» служили келіями для християнських монахів-схимників, у печерах залишилася сліди ніш, у яких зберігалися мощі монахів та ікони.

Туристичний потенціал території

Терени навколо Стільського городища користуються популярністю серед відпочивальників зі Львова. Території багаті на цікаві пам'ятки природи, покриті лісами, присутні декілька штучних озер. Неподалік Городища розвивається туристична інфраструктура – кемпінги, міні-готелі, зелені садиби. Проте ця інфраструктура орієнтована на туриста, що приїздить перш за все відпочити на озерах та прогулятися в лісі, а об'єкти Городища слугують лише додатковою розвагою.

В селі Стільсько Тростянецької ОТГ існує невеликий етнографічний музей, який, проте, не є популярним серед туристів, адже його морально застаріла експозиція пропонує відвідувачам ознайомитися з доволі стандартним набором місцевих традиційних ужиткових предметів і дуже обмеженою кількістю археологічних знахідок з Городища.

Хоча ряд регіональних туроператорів [пропонує](#) одноденні екскурсії до Стільського городища, проте наразі воно не є популярною туристичною атракцією через ряд причин:

- *важкодоступність*. Грунтова дорога від траси до Городища (10 км) у залежності від погоди може бути важко прохідна для туристичних автобусів. Значна кількість пам'яток знаходиться в лісі, не сполучена туристичними маршрутами, відсутня система відповідних ознакувань;
- *обмеженість туристичної інфраструктури*. Наявна туристична інфраструктура розрахована в основному на одноденного туриста, що приїздить відпочивати на місцевих озерах;
- *занедбаність території*. Відсутність облаштованого доступу до пам'яток Городища, робить їх важкодоступними або навіть потенційно небезпечними для відвідувачів, а засміченість території знижує рівень естетичної привабливості об'єкту;
- *маловідомість туристичної дестинації*. Відсутня майже будь-яка промоція Городища як туристичної дестинації, як з боку влади, так і з боку бізнесу. Місцеві надавачі туристичних послуг не мають виразних пропозицій щодо Городища;
- *відсутність краєзнавчої роботи у школі*. Відсутність краєзнавчої роботи з учнями та знайомство із локальною історією створило ситуацію, в якій навіть місцеві мешканці мало обізнані з історією Городища і скептично налаштовані щодо його культурного значення, поширюють скепсис щодо Городища серед приїжджих відпочивальників.

Заходи з посилення туристичної привабливості / піднесення рівня культурно-мистецького розвитку території

Місцева влада

Влада Тростянецької ОТГ (усі населені пункти якої перебувають у безпосередній близькості до території історико-культурного заповідника «Стільське Городище») чітко усвідомлює природньо-географічні переваги території: наявність ландшафтного парку «Стільське Горбогір'я», близькість до Львова і міжнародної траси і, відповідно, роблять акцент на розвитку туризму як важливого чинника економіки. Це зафіксовано і в Стратегії розвитку Тростянецької ОТГ на 2016-2020 рр., де справедливо вказується на природно-культурний потенціал території як основи для розвитку місцевого туризму (одна із цілей Стратегії - «Тростянецька сільська об'єднана територіальна громада - перлина національно-культурних традицій, туризму і рекреації»). На думку авторів Стратегії, за рахунок цього потенціалу можна поживавити місцеву економіку та збільшити доходи бюджету громади шляхом розвитку туристичної інфраструктури та активної промоції туристичної привабливості території. При цьому, домінантним елементом розвитку туризму вважаються природні ресурси. Відповідно планується розвивати зелений, мисливський та водний туризм, а згадка про Городище взагалі відсутня – що достатньо яскраво демонструє відсутність у місцевої влади і громади позиції щодо Городища як туристичного ресурсу.

Таке бачення місцевою владою і громадою Городища (а радше його відсутність) контрастує з позицією обласної влади, яка створила два окремі комунальні підприємства (для обслуговування історико-культурного заповідника «Стільське городище» та ландшафтного парку «Стільське Горбогір'я») з метою опіки над пам'яткою та поближньою територією. Також у [«Плані заходів з реалізації стратегії розвитку Львівської області до 2020»](#) року був задекларований проєкт «Охорона навколишнього природного середовища», в якому серед завдань фігурує облаштування рекреаційних об'єктів та запобігання знищенню природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду, створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах, у тому числі й «Стільського Горбогір'я».

Тобто на обласному рівні здійснено ряд формальних кроків щодо збереження Городища і використання його як важливого елементу покращення туристичної привабливості території. При цьому залишається і ряд невіршених важливих питань як бюрократичного характеру (керівництво заповідника не визначило межі заповідника та не розробило відповідної облікової документації), так

і фінансового - забезпечення першочергових потреб заповідника, зокрема в питаннях ознакування території, продовження археологічних та наукових робіт, фінансування заходів із забезпечення охорони пам'ятки. Через брак уваги зі сторони влади та відсутність розуміння цінності Городища місцевими мешканцями територія заповідника залишається непорядкованою та засміченою, на вході до деяких печер Городища місцеві мешканці встановили двері з замками і використовують їх для господарських потреб, а також регулярно використовують пісок із території Городища для приватного будівництва.

Бізнес

Підприємці активно розвивають відпочинкову інфраструктуру неподалік Городища, орієнтуючись на туристів, що прибувають сюди для відпочинку на природі. Деякі з місцевих власників готелів пропонують своїм відпочивальникам екскурсії до найближчих пам'яток Городища, проте такі екскурсії носять дуже епізодичний характер, адже проводять їх непрофесійні гіді, часто обмежуючись відвідинами лише одного найближчого до села капища. Окрім декількох туроператорів, що нечасто привозять туристів зі Львова, Городище не становить для підприємців особливого інтересу.

Більше того, впродовж останніх років було декілька спроб незаконно розширити туристичну інфраструктуру на територію заповідника. Так у 2015 році на території Стільського городища було викопано котлован для озера в межах охоронної зони заповідника. Зважаючи на пасивну позицію обласної ради та незначний розголос у медіа, історія з порушенням Закону України «Про охорону культурної спадщини» не мала продовження, а озеро і на сьогодні є популярним місцем для відпочинку.

Заповідник «Стільське городище» не тільки не служить активом, що генерував би туристичні потоки та сприяв розвитку місцевого туристичного бізнесу, але радше виступає в ролі перепони.

Громада

Слабо розвинута туристична інфраструктура безпосередньо біля Городища та незначна кількість туристів, що приїжджають його відвідати лише на декілька годин, створює ситуацію, в якій громада не тільки не може отримати вигоду від наявного культурно-історичного ресурсу, але отримує додаткову проблему засмічення території. При цьому існування пам'ятки, що захищається законом на території громади та діяльність пов'язаних із нею комунальних підприємств, підпорядкованих обласній раді, несуть ряд обмежень для діяльностей місцевої влади, бізнесу та мешканців, зокрема - обмеження на будівництво та реконструкції на території Городища та прилеглий території, яка залишається незагосподарованою. Відносно недавно створене комунальне підприємство «Стільське городище» Львівської обласної ради сприймається місцевими мешканцями як «махінація» з метою захоплення поближньої до села землі і створює напругу між громадою та обласною радою і працівниками заповідника. Ця недовіра опосередковано впливає на сприйняття і самого Городища: його історична і культурна цінність піддається сумніву, формує зневажливе ставлення до пам'ятки.

З усією гостротою критична маса невирішених питань проявилася у квітні 2020 року, коли мешканці села, самовільно, без дозвільних документів, розпочали встановлення каплички поблизу колишнього язичницького капища на території заповідника «Стільське городище». Незважаючи на протести активістів-краєзнавців та працівників заповідника, капітальні роботи було успішно завершено у травні, в результаті унікальний вигляд середньовічного святилища було спотворено і знижено його привабливість як туристичного об'єкта. У відповідь на це обласна рада створила спеціальну комісію, яка склала акт про незаконні роботи на території, а керівництво заповідника подало заяву до суду про демонтаж незаконної каплички. У травні 2020 року прокуратура Львівської області відкрила кримінальне провадження за фактом нищення пам'ятки археології за статтею про «незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини щодо пам'яток національного значення». Така «караюча» позиція послужила для громади ще одним доказом «ворожого ставлення» обласних чиновників та згуртувала мешканців у протидію подальшим «зазіханням».

Важливо також відзначити, що громада звела капличку безпосередньо біля колишнього язичницького святилища «Камінь Диравця», який асоціюється із язичницьким минулим, що, відповідно додало ситуації напруги релігійного характеру. Сама новопостала капличка з гіпсовою Богородицею є пересічним зразком популярного в регіоні культового об'єкту «придорожньої

Мадонни», що не має особливої культурно-мистецької цінності. Але для громади капличка є вартісним релігійним об'єктом, а також, у процесі розгортання скандалу, стала для місцевих мешканців символом їхніх прав розпоряджатися землями громади. Резонанс, який викликало встановлення каплички, надав території Городища додаткового неочікуваного і, радше негативного, забарвлення в очах туриста, що під впливом критично налаштованих до громади медіа, асоціює місцевих мешканців із провінційністю, несмаком та невіглаством.

Громадянське суспільство

У 2014 році було створено громадську організацію «Інститут наукових досліджень Стільського городища та його довкілля», керівником якої є одночасно директор заповідника. Метою організації є гуртування громадських і наукових кіл навколо захисту та дослідження культурно-історичної спадщини Городища. Проте, за роки свого існування ця організація залишалася мало активною та так і не змогла досягнути значимих результатів, зокрема отримання фінансової підтримки для дослідження Городища.

У лютому 2020 році, при підтримці програми «U-LEAD» та ГО «Львівське Опілля», Тростянецька ОТГ та 3-и сусідні ОТГ створили туристичний кластер «Львівське Опілля», який включає в себе територію Городища. Мета кластеру - провести інвентаризацію культурних, історичних та природних об'єктів, створити нові культурно-туристичні маршрути, залучивши до цієї діяльності мешканців, зацікавлених у розвитку екотуризму. Важливо зазначити, що каталізатором діяльності кластеру є громадські активісти, що шукають шляхів налагодження діалогу між мешканцями, бізнесом та владою для спільного розвитку туристичного потенціалу регіону. Також перед ініціаторами активізації туристичного бізнесу Опілля стоять і проблеми розвитку інфраструктури та промоції. Кластер створено для опіки над значно більшою територією ніж саме Городище, проте сам факт участі в ньому органів самоврядування Тростянецької ОТГ відкриває шлях до діалогу між громадськими активістами та місцевою владою щодо вирішення проблем Городища.

Кластер уже досягнув певних відчутних успіхів у розвитку місцевого туризму: створено мережу «зелених садиб», ознаковано декілька туристичних маршрутів, проведено доволі успішну промоційну кампанію «Львівське Опілля». Подальші успіхи та активна діяльність кластеру зможуть послужити вагомим чинником для зміни підходів до туризму у місцевої влади та спонукає місцеву громаду уважніше придивитися до наявних на її території культурно-історичних ресурсів, в першу чергу – Стільського городища.

Висновки

1. На території громади наявний цінний пам'ятник культурно-історичної спадщини, який визнаний державою як пам'ятка археології національного значення «Стільське городище». Наявність ландшафтного парку «Стільське Горбогір'я», близькість до Львова і міжнародної траси є доброю основою для розвитку туризму місцевою громадою, посилення її економічної спроможності.
2. На регіональному рівні є усвідомлення значимості цієї пам'ятки і здійснено першочергові кроки – створено заповідник, ландшафтний парк та комунальні підприємства для їх збереження. Наукова громадськість також активно долучилась до процесу – створено відповідну громадську організацію та туристичний кластер «Львівське Опілля». Спільними зусиллями підготовлені стратегічні проєкти для використання заповідника і ландшафтного парку як важливих елементів покращення туристичної привабливості території.
3. На місцевому рівні бачення ситуації є дещо іншим. Визнаючи розвиток туризму як важливого стратегічного напрямку посилення економічної спроможності громади, основний акцент робиться на природній компоненті туристичної привабливості території. При цьому пам'ятка «Стільське городище» сприймається як щось другорядне і таке, що тільки заважає власному баченню мешканців щодо загосподарювання об'єкту та розвитку «зеленого туризму», зокрема розбудові інфраструктури на території заповідника. Але головно – «громада не розуміє для чого їй це все».
4. Відсутність співпраці між усіма суб'єктами процесу (регіональною і місцевою владою, громадою, громадськими інституціями, бізнесом) та недостатній рівень менеджменту комунальних підприємств призводить до загострення конфліктів, які не вирішуються за

«столом переговорів» із врахуванням інтересів усіх сторін. Відтак, сформувався «ефект Стільська», коли культурно-історична спадщина не стала (поки що) для місцевих мешканців предметом гордощів, самоідентифікації і духовної зрілості, а також важливим елементом туристичної привабливості громади.

Форти Перемишльської фортеці: допомога ззовні – не панацея (с. Поповичі, Шегинівська ОТГ, Мостиський район Львівської області).

Коротка довідка

[Перемишльська фортеця](#) – третя за величиною європейська фортеця часів Першої світової війни, комплекс оборонних фортів довкола міста Перемишль (Польща), що знаходиться поблизу україно-польського кордону. Більшість фортів (41) знаходиться на території Польщі, але і на території сучасної України збереглися 6 фортів поблизу села [Поповичі](#) в складі Шегинівської об'єднаної територіальної громади.

Форти знаходяться за 92 км від Львова та розташовані у прикордонній зоні на відстані 300 метрів від кордону України з Польщею. На сьогоднішній день комплекс фортів перебуває на балансі Мостиської районної ради. Очікується, що при ліквідації району майно комплексу буде передано на баланс Шегинівської ОТГ. Опікується фортами громадська організація «Форт», зареєстрована у місті Мостиська.

Більше відомі форти як туристична атракція завдяки щорічному фестивалю сучасного мистецтва [«Фортмісія»](#) (2009-2012).

Культурно-мистецьке значення пам'ятки

Протягом Першої світової війни фортеця пережила декілька штурмів та, незважаючи на руйнування, форти поблизу села Поповичі залишилися доволі добре збереженою [пам'яткою](#) фортифікаційного будівництва XIX-XX ст. Запеклі бої за фортецю перетворили її на місце вшанування пам'яті загиблих солдатів багатьох народів, що населяли Австро-Угорську та Російську імперії.

Географічне розташування фортеці на кордоні між сучасними Україною та Польщею, зробило форти наочною ілюстрацією спільності історичної спадщини та руйнівної сили імперіалістичних воєн, жертвами яких були обидва народи, а в майбутньому може послужити інструментом примирення народів у їхній непростій історії. Близькість фортів до кордону позитивно вплинуло на збереження їх автентичного вигляду, адже особливий контроль прикордонної служби значно обмежує неконтрольований доступ до пам'ятки.

Незважаючи на непересічний характер цієї пам'ятки, форти не внесені у жоден державний реєстр пам'яток культури і відповідно позбавлені спеціального охоронного статусу.

Туристичний потенціал території

На даний момент з української сторони територія навколо фортів занедбана та засмічена, а самі форти перебувають у напів-аварійному стані, що створює небезпеку для життя потенційних відвідувачів. Пам'яткою опікуються лише місцеві активісти (громадське товариство «Форт»), що проводять тут нечасті екскурсії на замовлення.

Варто зазначити, що форти з польської сторони є однією з найбільш популярних туристичних дестинацій міста Перемишль. У великій мірі це зумовлено як значними капіталовкладеннями в їх реставрацію та впорядкування поближньої території, так і завдяки наявній розвинутій туристичній інфраструктурі міста та атракційним туристичним маршрутам (деякі об'єкти фортифікації знаходяться поблизу центру міста, а до більш віддалених зроблені якісні дороги та велодоріжки).

Враховуючи географічну близькість державного кордону та прикордонного пункту пропуску, а також важливе значення пам'ятки в європейській історії, місцева влада та мешканці с. Поповичі розраховують, в першу чергу, на заможнішого польського туриста (а ширше європейського). Проте, в такому стані, як тепер, форти не в змозі привабити закордонних відвідувачів з ряду причин:

- *важкодоступність*. Грунтова дорога від траси до фортів (12 км) у залежності від погоди може бути важко прохідна для туристичних автобусів, а через близькість державного кордону територія навколо фортів має обмежений доступ для відвідувачів та потребує реєстрації в прикордонній службі. Іноземному туристу додатково доводиться проходити бюрократичні процедури перетину кордону;
- *відсутність туристичної інфраструктури в поближніх населених пунктах*. Найближчі готелі знаходяться на значній відстані від пам'ятки: Шегині (12 км) та Мостиська (25 км). А самі села мають обмежену розважальну і рекреаційну інфраструктуру;
- *відсутність інших туристичних об'єктів у безпосередній близькості до фортів*. Найближчі туристичні об'єкти знаходяться у [Новому Місті](#) (18 км), [Нижанковичах](#) (20 км), [Мостиськах](#) (25 км).
- *занедбаність території*. Поруйнованість будівель робить їх важкодоступними або навіть потенційно небезпечними для відвідувачів, а засміченість території знижує рівень естетичної привабливості туристичного об'єкту;
- *маловідомість туристичної дестинації*. З української сторони відсутня майже будь-яка промоція фортів як туристичної дестинації, а відсутність системного підходу до вивчення локальної історії в закладах освіти створило ситуацію, в якій навіть місцеві мешканці не дуже обізнані щодо історії фортів. Туроператори з обидвох боків кордону не надають послуг із відвідин фортів біля с. Поповичі з причин перерахованих вище;
- *наявність аналогічних фортифікацій з польської сторони*. Їх кількісно більше, вони різноманітніші, розташовані поблизу великого міста (колишнього адміністративного центру воєводства) з розвинутою туристичною інфраструктурою.

Загалом, незважаючи на відносну близькість до траси міжнародного значення та польського кордону, відсутність асфальтованої дороги, туристичної інфраструктури, маловідомість та занедбаність фортів поблизу с. Поповичі прирікають форти бути туристичною дестинацією «одного дня» для нечастих туристів.

Заходи з посилення туристичної привабливості / піднесення рівня культурно-мистецького розвитку території

Фестиваль

Щорічний фестиваль мистецтв «Фортмісія», що відбувався у 2009-2012 роках біля села Поповичі, був створений з метою популяризації фортів, як туристичної дестинації з акцентом на збереженні історичної пам'яті. Головною ідеєю фестивалю є «мистецтво на руїнах війни», важливим акцентом - привернення уваги суспільства до фортів та створення цілорічного потоку туристів, які відвідуючи форти, могли б осмислити їхнє історичне та культурне значення. З цією метою, окрім традиційних для подібних фестивалів музичних виступів, організовувались літературні читання, театральні виступи та перформенси, що притягують увагу до історичної пам'ятки та дають значний наплив туристів (до 15000 відвідувачів протягом декількох фестивальних днів). А також створювалися довготривалі мистецькі проекти – ленд-арт, скульптура, інсталяції та картини, що залишалися на території фортів і після закінчення фестивалю та покликані були служити додатковим магнітом для туристів упродовж усього року. Також, на час фестивалю в одному з фортів діяв невеликий музей, що містив знахідки з поближньої території, а місцеві краєзнавці проводили екскурсії для бажаючих.

Організатори намагалися максималізувати відвідуваність фестивалю з метою популяризації фортів серед якомога широкого кола осіб. Так, дбаючи за доступність фестивальної локації, було досягнуто домовленість з прикордонною службою, що послабила на час фестивалю режим доступу до фортів, і це дозволяло відвідувачам уникнути бюрократичних процедур. З цією ж метою вхід на «Фортмісію» завжди був безкоштовний.

Саме фінансове питання стало вирішальним для фестивалю. З метою часткового покриття витрат, організатори активно залучали малий та середній бізнес – на території фестивалю велася жвава роздрібна торгівля, а деякі туроператори організовували спеціальні рейсові автобуси для підвезення туристів зі Львова. Так стихійно постала модель залучення бізнесу до роботи фестивалю, яка приносила короткострокові зиски як для підприємців під час декількох насичених днів фестивалю, так і організаторам, що отримували орендну плату з підприємців за локацію на території

фестивалю. Проте у довгостроковій перспективі така модель не дає ефекту сталого розвитку – кошти, отримані організаторами з малих підприємців, складають незначний відсоток витрат на організацію всього фестивалю і, відповідно, без підтримки спонсорів та органів влади фестиваль не міг бути фінансово спроможним. Це продемонстрували події 2012-2013 років. Так, у 2012 році, незважаючи на амбітні плани провести фестиваль по обидва боки кордону, організатори зіштовхнулися з браком фінансової підтримки української сторони, а тому фестиваль відбувся лише на польській території. А у 2013 році, через ті самі проблеми, «Фортмісія» злилася з іншим фестивалем – «Франко Фест» і тільки частина з програми відбулася в селі Поповичі. Фінансові проблеми залишилися не вирішеними і надалі, тому у 2014 році організатори були змушені повністю відмовитися від фестивалю.

За декілька років свого існування «Фортмісія» досягнула значних успіхів, не тільки як відомий регіональний мистецький фестиваль, що залучав до своєї роботи багатьох визнаних митців, але й як інструмент популяризації історичної спадщини форти не тільки в Україні, але й у транскордонному вимірі. Так, у 2009 р. Асоціація європейських прикордонних регіонів визнала «Фортмісію» кращим інноваційним євроінтеграційним проєктом Європи.

Влада

Майновий комплекс форти перебуває на балансі Мостиської районної ради, і депутати як районної, так і обласної ради, неодноразово демонстрували повну готовність перетворити їх на популярну туристичну дестинацію. Проте фінансових ресурсів на реставрацію та облаштування пам'ятки (за приблизними підрахунками вартість основних робіт становить мільйон євро) районна влада не знайшла і, бажаючи якось активізувати процес, намагалася знайти зовнішню підтримку: в обласної ради, приватних спонсорів чи міжнародних донорів. На практиці і районна, і обласна ради обмежилися частковою фінансовою підтримкою фестивалю «Фортмісія», не здійснюючи активних кроків з метою промоції форти як інвестиційно привабливого туристичного об'єкту. Не здійснювались і капітальні інвестиції в інфраструктуру – дорожні роботи, реставраційні роботи на фортах. Також не отримала розвитку ініціатива депутатів Мостиської райради щодо створення пункту пропуску через кордон безпосередньо у селі Поповичі з метою продовження туристичного маршруту по фортах з території Польщі на територію України.

Великі очікування влада поклала на європейських туристів, що прибули в Україну під час футбольного чемпіонату Євро-2012. Ідея полягала в тому, що туристи, прямуючи автотрасою з Європи до Львова, потенційно зацікавляться фортами. Проте, як спортивні туристи не проявляли особливого бажання з'їжджати з головної траси на ґрунтову дорогу в маловідомій місцевості, так і місцева влада була неготова приймати туристів, адже не було зроблено елементарних приготувань – розчистити форти, ознакувати маршрут тощо.

На даний момент у місцевої влади відсутня концепція щодо подальшого використання форти, згадка про них відсутня у регіональних та місцевих стратегіях, планах та програмах. Основним поясненням цього факту є відсутність значних коштів на реставрацію форти та коштовність покращення навколишньої інфраструктури.

Громада

З метою збільшити туристичний потенціал форти, районна та місцева влада робили певні кроки в пошуках діалогу з громадою, обіцяючи інвестиції в дорогу, інфраструктуру та перетворення села Поповичі на регіональний туристичний центр. Але наміри чиновників не були підкріплені практичними кроками, що викликало розчарування у мешканців. Як наслідок – відсутність мотивації громади, участь у процесі лише декількох найбільш активних підприємців села Поповичі, які змогли заробити торгівлю під час фестивалю, а також декілька сільських садиб було облаштовано для прийому туристів. Проте, послуги з розміщення туристів у селі не користувалася особливим попитом, більшість туристів, що прибували на фестиваль, віддавали перевагу ночівлі у наметовому містечку, а туристи, що приїздили в позафестивальний час, після кількох годинних відвідин форти їхали далі.

Варто зазначити, що й організатори фестивалю – львівське мистецьке об'єднання «Дзіґа» – незважаючи на підтримку місцевого товариства «Форт», сприймалися громадою як «чужаки», які організують фестиваль в меркантильних цілях і не тільки не приносять користі самій громаді, а радше створюють додаткові проблеми, зокрема – засміченість території після гостей, безпеки

(концентрація часто нетверезої молоді поблизу села), потенційного конфлікту на релігійному ґрунті (один з арт об'єктів, що зображував християнських святих, створений під час фестивалю та розміщений в с. Поповичі, був знищений невідомими). В цій ситуації жодна сторона (влада, активісти громади, організатори фестивалю) не зробили зустрічних кроків для погодження інтересів.

У результаті відсутності комунікації, місцева громада, за винятком небагатьох краєзнавців, не «побачила» своєї вигоди, не оцінила туристичного потенціалу форти, дистанціювалася від процесу і не була готова в повній мірі скористатися можливостями туристичного потоку, які створила «Фортмісія» на її території.

Транскордонний проєкт

У 2014 році відбулася одна з найбільш масштабних спроб ревіталізувати форти та дати поштовх для розвитку місцевого туризму – реалізація проєкту вартістю понад півмільйона євро в рамках Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2007-2013. Проєкт був націлений на комплексний розвиток території навколо Фортеці Перемишль та промоцію пам'ятки по обидва боки кордону. Для забезпечення комплексного підходу до вирішення проблеми ревіталізації проєкт включав різнопланові діяльності, зокрема:

- Розробка спільної польсько-української стратегії промоції пам'ятки і її впровадження
- Конференція та навчальні візити для чиновників залучених до теми форти
- Підготовка кадрів для туристичного супроводу по маршрутах форти
- Упорядкування форти та поближніх кладовищ солдатів Першої світової війни
- Створення нових туристичних маршрутів
- Історична реконструкція боїв за фортецю
- Забезпечення території телекомунікаційним покриттям
- Організація ярмарку та майстер-класів традиційних ремесл
- Облаштування музею на території форти з багатомовною експозицією
- Розробка та друк двомовного туристичного путівника
- Встановлення дороговказів та інформаційних таблиць

Діяльності проєкту синхронізовано відбувалися як в Польщі, так і в Україні і покликані були покращити туристичну привабливість форти, привернути до них увагу суспільства, активізувати місцевий та транскордонний туризм. Важливо зазначити, що на момент підготовки проєкту, проведення «Фортмісії-2014» виглядало цілком ймовірним і значну частину проєктних діяльностей планувалось реалізувати безпосередньо під час фестивалю. Однак, через фінансові проблеми фестиваль не відбувся, а проєкт було адаптовано до ситуації і загалом успішно реалізовано. Зокрема було покращено туристичну інфраструктуру, з'явилися нові туристичні маршрути, створено стратегію промоції, налагоджено транскордонні зв'язки між чиновниками в сферах культури і туризму, відбулися події що привернули увагу суспільства і медіа тощо.

Проте, як показав подальший хід подій, незважаючи на значну кількість затрачених ресурсів, проєкт не приніс очікуваних довгострокових результатів – форти не вдалось перетворити на туристично привабливий об'єкт, про що свідчить статистика – за словами місцевих мешканців, кількість туристів після проєкту майже не змінилася в порівнянні з часом до реалізації проєкту. На сьогодні від проєкту залишилися лише інформаційні таблиці, дороговкази та декілька ознакованих туристичних маршрутів, більш доступний Інтернет.

Висновки

1. Форти Перемишльської фортеці є цікавою культурно-історичною пам'яткою, яка для свого збереження потребує значних інвестицій, довготривалої системної роботи з інвентаризації, реставрації, упорядкування території та надання державного охоронного статусу.
2. Незважаючи на відносну близькість до траси міжнародного значення та польського кордону, відсутність якісної дороги, туристичної інфраструктури, маловідомість та занедбаність пам'ятки роблять цю територію малопривабливою для туристів.
3. Чудова ідея – проведення щорічного фестивалю мистецтв «Фортмісія» з метою популяризації форти як туристичної дестинації – зштовхнулася з двома ключовими проблемами – фінансовою та пасивністю громади.

4. Фінансове забезпечення фестивалю було в повній мірі залежне від спонсорів та бюджетних коштів, їх різке зменшення призвело до того, що фестиваль після декількох невдалих спроб знайти нових інвесторів чи трансформуватися, був змушений припинити своє існування.
5. Відсутність налагодженої комунікації з громадою з боку організаторів і місцевої влади та відсутність бачення вигоди для більшості мешканців дистанціювали громаду від процесу. На сьогодні в стратегічних документах громади і регіону відсутні пропозиції щодо подальшого розвитку туризму з використанням культурно-історичного потенціалу форти.
6. Навіть зовнішня допомога ресурсами транскордонного проєкту не змогла виправити ситуацію – короткостроковий і разовий вклад не був достатнім стимулом для представників місцевої влади, бізнесу та громади, які мали стати власниками результатів проєкту і забезпечити їх подальшу життєдіяльність.

Історична архітектура міста та сучасна забудова: як знайти компроміс (м. Трускавець, Львівська область).

Коротка довідка

[Трускавець](#) – популярний курорт відомий своїми мінеральними водами, а також історично та культурно цінною дерев'яною вілловою забудовою. Місто знаходиться в екологічно чистій зоні Прикарпаття з добре розвинутою транспортною інфраструктурою та відносною близькістю до Львова (90 км) та траси міжнародного значення Київ – Чоп (32 км).

Місто, починаючи з середини XIX століття, трансформувалося у популярний європейський курорт, що своєю чергою вплинуло на розвиток місцевої архітектури – у цей час створюється ряд вишуканих вілл та пансіонатів, розрахованих для відпочинку заможних туристів.

Вже традиційним явищем для курорту стало розвинуте культурно-мистецьке середовище – на сьогодні Трускавець є популярним місцем проведення мистецьких форумів, пленерів, виставок, літературних та кіно- фестивалів.

Культурно-мистецьке значення пам'ятки

Археологічні розкопки відкрили на території Трускавця залишки розвинутих середньовічних укріплень та святилищ, проте справжній розквіт міста почався у XIX ст. з популяризацією лікувальних властивостей місцевих мінеральних вод та розбудовою туристично-оздоровчої інфраструктури. Велика кількість архітектурних об'єктів, посталих у середині XIX-початку XX ст., відзначалася культурно-історичною та мистецькою цінністю. [Характерною рисою забудови міста](#) стали вілли, які на сьогодні мають статус пам'яток архітектури місцевого значення. Вілли збудовані в популярних для зламу XX століття стилях – історизм, закопанський стиль, ранній модерн, а їхня особливість полягає в багатій дерев'яній різьбі та оздобленні, що надає їм високої художньої цінності.

Пам'ятки архітектури відіграють також важливу роль у загальній атмосфері міста, створюючи відчуття провінційного затишку та естетичного задоволення. Радянський період та часи незалежності негативно позначилися на збереженні як окремих архітектурних об'єктів (багато з яких було демонтовано), так і загального архітектурного ансамблю (через хаотичну забудову історичного центру міста). На сьогодні в Трускавці збереглися лише 15 історичних вілл.

Туристичний потенціал території

З кінця XIX століття Трускавець розвивається як туристичний центр і за цей час трансформується в один із найбільших туристичних центрів Західної України, що приймає до 200-250 тисяч туристів на рік (з яких близько 25% становлять іноземці). Перш за все Трускавець приваблює туристів, що прибувають з метою бальнеологічного оздоровлення. Місто пропонує на вибір 10 мінеральних вод з різними лікувальними властивостями та розвинуту санаторну інфраструктуру. Також значна частина туристів прибуває сюди з бажанням комфортного відпочинку поблизу Карпатських гір та ознайомлення з культурним життям міста і регіону. Важливо відзначити, що поруч з містом знаходяться такі визначні культурно-історичні центри Львівщини як Дрогобич, Борислав, а також державні історико-культурні заповідники «Тустань» та «Нагуєвичі».

Заходи з посилення туристичної привабливості / піднесення рівня культурно-мистецького розвитку території

Історична забудова, місцева влада, бізнес і громадськість

За радянських часів історичній забудові Трускавця не надавали особливої цінності і вона поступово знищувалася в міру розростання міста, така практика продовжувалась і в перші роки незалежної України. Пізніше, частково завдяки економічному спаду і відповідно зниженню темпів будівництва, частково завдяки громадськості міста щодо необхідності збереження власних культурних надбань – влада намагалась уникати нищення пам'яток і певною мірою регулювати забудову міста.

З метою збереження пам'яток архітектури, протягом останніх 10 років було проведено інвентаризацію об'єктів культурної спадщини, розроблено і затверджено генплан із зонуванням міста, створено спеціальну програму з охорони пам'яток культурної спадщини. Проте ці кроки не допомогли вберегти пам'ятки від руйнування і перебудов. Більша частина вілл перебувають у приватній власності бізнесових структур. Враховуючи недостатній рівень свідомості власників вілл щодо цінності архітектурних об'єктів, значні витрати на збереження автентичності будівель, недосконалість законодавства, покликано охороняти пам'ятки та неефективності механізмів притягнення до відповідальності за нищення пам'яток архітектури, подальша доля історичної забудови у центральній частині міста викликає глибоке занепокоєння. Якщо у 1980 році (коли було вперше затверджено перелік пам'яток архітектури місцевого значення Трускавця) до списку входило 22 пам'ятки, то на сьогоднішній день з цього списку залишилось лише 15 - частина пам'яток згоріла під час пожеж, деякі знесено як аварійні, а частину було самовільно розібрано або перебудовано з втратою автентичного вигляду.

У 2018 році громада міста і влада, затвердивши [Стратегію розвитку](#) до 2028 р., публічно задекларували бажання розвивати культурний туризм у місті і зберегти історичну забудову. Так у довгостроковій візії стратегії Трускавець бачиться як «центр медичного і культурного туризму», а одним із завдань стратегії названо «покращення стану історичної частини м. Трускавця», що передбачає розробку і реалізацію проєктів, націлених на «збереження історико-архітектурної території» та «вирішення проблеми забудови центральної частини та недобудованих об'єктів». У стратегії також прямо вказується на проблему історичної забудови міста і наслідки які можуть виникнути у випадку відсутності вирішення проблеми: «відсутність системи збереження історико-архітектурної частини курорту загрожує зменшенням сегменту «сентиментального» та «культурного» туризму»

Проте, незважаючи на це, місто продовжує втрачати архітектурні пам'ятки. Характерний випадок стався у липні 2020 року, коли було знищено одну з колишніх пам'яток архітектури місцевого значення, віллу «Великий Косинір» (перша половина ХХ ст.) та заплановано будівництво на її місці шестиповерхового апарт-готелю. Ситуація викликала резонанс у середовищі краєзнавців та архітекторів-реставраторів, які вважали, що рішення про знесення вілли було вмотивоване не так її низькою історично-культурною значимістю чи аварійним станом (на який посилаються офіційні протоколи та місцева влада), а присутністю корупційної схеми. Попередньо, у квітні 2019 року Міністерство культури України вилучило з реєстру нерухомих пам'яток «Великий Косинір», що у подальшому дозволило провести демонтаж вілли.

Значна кількість і характер новобудов, що продовжують поставати поруч з історичною забудовою, призводить до зниження естетичної цінності наявного архітектурного ансамблю. В значній мірі на такий підхід до планування міста вплинув факт обмеженості земельного ресурсу міста, що активно розбудовувалося протягом 70 років і останні десятиліття залишалось затиснутим у межах своїх адміністративних меж. Проблема із дефіцитом землі під забудову частково має зняти створення Трускавецької об'єднаної територіальної громади (ОТГ), затвердженого Урядом 27 травня 2020 року. Це дасть новоствореній ОТГ можливість ефективніше керувати наявними земельними ресурсами, зокрема з'явиться можливість розвантажити історичний центр Трускавця.

Існує також інша причина, що не дозволяє побачити економічний потенціал у збереженні історичної забудови та, відповідно, активізації висотної забудови для збільшення кількості відпочивальників. Об'єктивно такий процес веде до фокусування на туристі, що прибуває сюди з

метою лікування, і зменшує питому вагу інших видів туризму, в першу чергу культурного туризму. Інша характерна тенденція, що полягає в преференції багатоповерхової забудови над реставрацією малоповерхових історичних будинків, свідчить про ставку місцевої влади на масового туриста. Однак, впровадження карантинних заходів, пов'язаних з COVID-19, та значне скорочення туристів, перетворює наявну туристичну інфраструктуру на маловигідний, часто збитковий, актив, демонструючи вразливість такого одностороннього, розрахованого на масового туриста, підходу.

Ситуацію теж загострював інший важливий фактор – з метою розвитку лікувально-оздоровчої галузі та туризму із 2000 року на території міста діє спеціальна економічна зона «Курортполіс Трускавець», затверджена постановою Кабінету Міністрів України і покликана стимулювати інвестиційну та інноваційну діяльність, надаючи податкові пільги підприємцям та направляючи додаткові кошти від зборів з інвестиційних проєктів до міської казни. Протягом періоду дії постанови у місті постав ряд нових готельно-курортних комплексів, оздоровчих закладів та підприємств, що їх обслуговують. Проте завершення дії постанови (до кінця 2020 р.), до певної міри послужило активізації процесу забудови центральної частини міста і, відповідно, знесення історичної забудови.

Історична забудова і культурні послуги

Важливо відзначити що для збереження пам'яток культурно-історичної спадщини важливо не тільки їх зберігати, але й підтримувати включеність пам'яток у контекст щоденного життя міста. Так у Трускавці, дві із п'ятнадцяти збережених історичних вілл використовуються як музейні приміщення – [художнього музею Михайла Біласа](#) та міського історичного музею. Обидва заклади відіграють активну роль у культурному житті міста. У цьому випадку і влада, і громада безпосередньо зацікавлені в збереженні будівель в хорошому та автентичному стані - у випадку історичного музею саме приміщення служить одним з експонатів, а у випадку з музеєм Біласа – будівля гармонійно доповнює стиль та тематику творчості художника.

Підтримка з боку міської ради та активна позиція адміністрації музеїв – пошук зовнішніх ресурсів для розвитку інституцій (участь у конкурсах проєктів національних та міжнародних донорів), активна участь у подіях культурного життя міста (літературні фестивалі, кінофестивалі), масштабні оновлення експозицій дозволяють місцевим музеям трансформуватися у сучасні культурні центри, що активно включені у життя свого міста і сприяють туристичній привабливості територій. Так, завдяки участі у проєкті «Музей відкрито на ремонт - 2020», що реалізовано за підтримки Українського культурного фонду, музей Михайла Біласа зміг оновити матеріально-технічну базу, підвищити кваліфікацію музейних працівників та провести ряд заходів, які популяризували музей як серед місцевих мешканців, так і серед туристичних операторів.

Така актуалізація музейних закладів і більш активне використання простору історичної забудови дає комплексний ефект, що підвищує важливість та актуальність пам'яток архітектури в житті міста, популяризує їх і перетворює на вагомий чинник економічного розвитку.

Висновки

1. Історична забудова Трускавця, основу якої становлять дерев'яні вілли XIX-початку XX ст., є цінною пам'яткою історичної архітектури. Цей факт добре розуміють на місцевому рівні, і в стратегічних документах розвитку міста передбачено реалізацію проєктів, націлених на збереження історико-архітектурної території як важливого елемента туристичної привабливості міста та розвитку нових видів туризму – сентиментального, ностальгічного, культурного.
2. Однак, через активну розбудову міста висотними будинками, зокрема через дефіцит земельних ресурсів та поблажливість місцевої влади до інвесторів, значна кількість пам'яток руйнується, а естетична цінність архітектурного ансамблю міста втрачається. Це, своєю чергою, обмежує коло туристів, які окрім медичного лікування, потребують інших видів послуг, зокрема культурно-історичного характеру.
3. Одним із шляхів подолання цієї конфліктної ситуації є варіант використання пам'яток історичної архітектури як елементів культурних послуг, переведення культурно-історичної спадщини в категорію економічної діяльності, здатної не тільки забезпечити збереження пам'ятки, але й дати розвиток новим форматам культурних послуг як для місцевих мешканців, так і для туристів. Саме цей підхід демонструє приклад трансформації музею Біласа в

культурний центр, що дає ефект синергії культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості міста Трускавець.

Тустань: територія натхнення (с. Урич, Підгородецька сільська рада, Сколівський район Львівської області)

Коротка довідка

Залишки середньовічної наскальної фортеці [Тустань](#) розташовані поблизу с. Урич [Підгородецької сільської ради](#) Львівської області за 110 км від Львова та поблизу популярних курортів Східниці (6 км) та Трускавця (30 км).

Науковий інтерес до скель в Уричі виник ще на початку XIX ст., проте активні археологічні розвідки розпочалися тільки у 70-х роках XX ст. У 2001 році Тустань було занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України як пам'ятку археології національного значення.

У 1994 році з метою охорони та збереження пам'ятки було створено Державний історико-культурний заповідник «Тустань». До 2005 р. функції дирекції заповідника виконував Львівський історичний музей, а після було створено окремий комунальний заклад. Також важливо відзначити, що Тустань знаходиться на території національного природного парку «Сколівські Бескиди».

Культурно-мистецьке значення

Місто-фортеця Тустань існувало на Урицьких скелях протягом IX-XVI ст. та розвинулось у значний адміністративний та військовий центр. До наших днів дерев'яна забудова не збереглася, проте значна кількість археологічних знахідок дозволила науковцям з високою достовірністю відтворити зовнішній вигляд фортеці. Тустань посідає особливе місце у дерев'яному будівництві середньовіччя, адже технологія її будівництва не має відомих аналогів у світі.

Під час археологічних досліджень фортеці Тустань, окрім елементів забудови, було знайдено значну кількість прикрас, зброї, культових та побутових предметів. На стінах скель виявлено численні малюнки (петрогліфи).

Туристичний потенціал

До 2006 року, незважаючи на географічну близькість курортів Східниця та Трускавець, відсутність асфальтованої дороги, туристичної інфраструктури, маловідомість та занедбаність самої Тустані, робили село Урич та поближні території мало привабливими для туристів. Ситуацію змінила активна позиція дирекції заповідника, яка зробила акцент на розвитку культурного туризму та взялася за організацію фестивалю середньовічної культури «Ту стань!», який з 2006 року щороку проходить поблизу пам'ятки.

Заходи з посилення туристичної привабливості / піднесення рівня культурно-мистецького розвитку території

Менеджмент

Важливим моментом для розуміння феномену Тустані є проактивна позиція адміністрації заповідника, та їх повне взаємопорозуміння з організаторами фестивалю «Ту стань!» (громадська організація «Тустань»). Так, голова ГО «Тустань» є колишнім директором заповідника та ідейним натхненником багатьох проєктів, пов'язаних зі фортецею, а частина працівників заповідника є одночасно членами ГО «Тустань».

Однією із основних статей доходу заповідника є продаж квитків на вхід на скелі зі залишками фортеці, що дозволило заповіднику в значній мірі покривати свої фінансові витрати і стати одним з небагатьох самоокупних комунальних закладів Львівської обласної ради. Цікавим є також те, що квиток на вхід на скелі, дозволяє безкоштовно відвідати музей, тим самим адміністрація заповідника, заохочує туристів ознайомитися з історично-культурним спадком Тустані.

Керівництво заповідника значну увагу приділяє розвитку музею Тустані, що є частиною заповідника та знаходиться в с. Урич. Музей відіграє роль магніту в притягуванні туристів протягом всього року. Музей, сам по собі, є цікавою туристичною атракцією, адже у ньому зібрано багато археологічних знахідок, використовуються мультимедійні засоби та інтерактивні макети (зокрема 3D

модель фортеці), регулярно оновлюється експозиція, матеріали перекладено на англійську мову. Одночасно музей діє як інформаційний центр для туристів та крамниця сувенірів.

Найбільш помітні здобутки для розвитку Тустані приносить робота з міжнародними та національними донорами. Практично усі проєкти, прямо чи опосередковано спрямовані на розвиток культурного туризму – проведення фестивалю бойківської культури, організація міжнародного арт-симпозіуму, прокладання туристичного маршруту що знайомить з подіями локальної історії, розробка генплану с. Урич і створення типових проєктів для проведення автентичного будівництва та реконструкції, відновлення культурно-громадського центру «Хата у Глибокім», проведення конкурсу дизайнерів одягу і т. д.

Проведення регулярних опитувань відвідувачів фестивалю «Ту стань!» та облік кількості проданих квитків на фестиваль та вхідних білетів до заповідника дають можливість постійно контролювати ситуацію, виявляти проблемні місця та аналізувати потенційні можливості розвитку. Розвиваючи моніторинг Тустані, у 2020 році за підтримки [Українського культурного фонду](#), ГО «Тустань» реалізує проєкт «Дослідження потенціалу сталого розвитку туристичної дестинації «Тустань» на основі культурної спадщини», спрямованого на глибше вивчення потенційних відвідувачів та популяризації Тустані як історично-культурної туристичної атракції.

Робота з громадою

На території державного історико-культурного заповідника «Тустань», окрім залишків фортеці, знаходиться також поближнє село Урич. Юридичний статус заповідника накладає ряд обмежень на територію та мешканців, зокрема на продаж нерухомого майна, реконструкцію та будівництво (що повинні вписуватися в історично-культурний та природний ландшафт і бути погодженим з адміністрацією заповідника). Такі обмеження, через свою відносну новизну (діють із 2005 року) та брак безпосередньої компенсації, часто викликають нерозуміння і обурення в частини мешканців, що не тільки обмежені в свободі розвивати туристичний бізнес на своїй території, але й не можуть в повній мірі розпоряджатися власним нерухомим майном.

Для налагодження діалогу та уникнення конфліктів адміністрація заповідника активно працює з місцевими мешканцями і органом місцевого самоврядування – організовує толоки, святкові заходи за участю громади («Різдвяна Тустань», «Великодня Тустань») та проводить наукову діяльність, спрямовану на дослідження самого села і його мешканців – етнографічні дослідження, інвентаризацію історичної забудови села, реставрацію місцевої церкви. Керівництво заповідника намагається поступово перетворити і саме село у музейний комплекс з постійно проживаючими мешканцями. Щоб розвіяти стереотипи щодо утопічності реалізації такого амбітного плану, окремим мешканцям надали змогу відвідати подібні «скансени» за кордоном і побачити, як подібні заповідники можуть успішно функціонувати без шкоди для громади.

Якщо музей Тустані покликаний працювати з історичною спадщиною та націлений на зовнішнього туриста, то для надання культурних послуг мешканцям та розвитку культурно-мистецького потенціалу громади, адміністрація заповідника відкрила у 2016 році культурно-громадський центр «Хата у Глибокім» в с. Урич. «Хата у Глибокім» – це відреставрована історична бойківська садиба, що виконує роль місцевого будинку культури, де відбуваються події для місцевих мешканців – збори, виставки, майстер класи.

Загалом, незважаючи на труднощі роботи з громадою, успішні результати фестивалю «Ту стань!» не тільки збільшують туристичну привабливість території, але й опосередковано підносять якість життя місцевих мешканців. Так, у зв'язку з збільшенням кількості туристів, Львівська обласна влада спрямувати значні кошти на покращення стану автодоріг поблизу Тустані, зокрема у 2016 було відремонтовано сполучення між с. Урич та міжнародною трасою Київ-Чоп, а у 2020 році заасфальтовано дорогу, що з'єднала с. Урич та курорт Східниця.

Фестиваль

Фестиваль «Ту стань!» проходить всього декілька днів протягом року, проте він є основною подією що притягує увагу до історичної пам'ятки та дає сильний поштовх для розвитку місцевого туризму. Щорічно його відвідує близько 10 000 відвідувачів, а загалом до Тустані приїжджає близько 100-120 тисяч туристів упродовж року. Більшість з туристів – мешканці Львівської області, проте організатори тісно співпрацюють з іноземними організаціями, що займаються історичною

реконструкцією і тим самим збільшують інтерес до події на міжнародному рівні – приваблюючи іноземних туристів та збільшуючи інтерес науковців-істориків і потенційних спонсорів.

Перед початком фестивалю організовується мистецький пленер для художників та скульпторів, а їх роботи демонструються під час фестивалю і слугують додатковою атракцією. Протягом фестивалю відбуваються театралізовані дійства, історичні реконструкції, музичні виступи, лазерне шоу, проводяться лекції та різноманітні майстер класи, функціонує ярмарка. Організатори активно заохочують місцевих мешканців проводити майстер класи та продавати власні вироби на ярмарці, мотивуючи їх нагодою заробити, а на взаєм отримувати автентичність виробів, яка особливо цінна для ідеї етно-історичного фестивалю. З моменту появи фестивалю також виникла необхідність організувати торгівлю що стихійно велася на території і привести її у відповідність до вимог фестивалю – стилізація під середньовіччя, автентичний/етнічний характер торгових виробів і т.п.. Такі обмеження також спочатку супроводжувалася нерозумінням місцевих підприємців і викликали недовіру до організаторів, однак, збільшення продажів під брендом фестивалю достатньо ефективно вирішує це питання.

Збільшення туристичних потоків за рахунок фестивалю викликало зацікавленість у підприємців, які бажали розвивати свій туристичний бізнес. При цьому часто ігноруючи або просто не розуміючи вимоги, які накладає статус охоронної території заповідника. Так у 2010 році розпочалося будівництво готельного комплексу біля підніжжя фортеці. Незважаючи на те, що підприємець розпочав будівництво на своїй приватній ділянці, маючи на те згоду органу місцевого самоврядування, будівництво не було погоджено з адміністрацією заповідника і, відповідно спричинило до конфліктної ситуації та порушення кримінальної справи проти забудовника. Після декілька місячного протистояння та завдяки громадській підтримці і медійному розголосу адміністрації заповідника вдалося відстояти свою позицію і будівництво було призупинено, проте, через судову тяганину, залишки незаконного будівництва вдалося усунути лише у 2015 році. На думку адміністрації заповідника, альтернативою великих готелів, мають служити невеликі еко-садиби. Загалом, незважаючи на популярність фестивалю, у самому селі туристична інфраструктура розвивається повільно і наразі складається з [декількох садиб](#).

Наплив туристів також почав негативно впливати на саму пам'ятку – виникла проблема нищення скель та прибирання сміття. З метою запобігти руйнуванню пам'ятки, адміністрацією заповідника систематично здійснюються відповідні заходи – скелі очищуються від чагарників, проводиться моніторинг технічного стану скель, над залишками кам'яних мурувань встановлюються консерваційні накриття та дерев'яні доріжки-трапи, сходи та перила для зручного доступу до пам'ятки відвідувачів. А для вирішення проблеми сміття – встановлюються смітники, залучаються волонтери фестивалю та організовуються толоки.

Хоча фестиваль вносить левову частку в розвиток Тустані як туристичного об'єкту, він має сезонний характер і не дає ефекту сталого розвитку, необхідного для підтримки наявної туристичної інфраструктури, включення місцевих мешканців в діяльності з охорони і підтримання пам'ятки в належному стані тощо. Тому керівництво заповідника проводить заходи, спрямовані на підтримання інтересу до пам'ятки протягом всього року – презентації заповідника і фестивалю у інших містах, проведення майстер-класів та наукових конференцій на тему історії Тустані, видавництва науково-популярних книг та фотоальбомів.

Наукова робота

Наукове дослідження спадщини Тустані – ще один важливий фактор, що сприяє розвитку Тустані. Так працівниками заповідника розроблено програму перспективних археологічних досліджень, здійснюється інвентаризація та копіювання петрогліфів, інвентаризація архітектури села Урич, проводяться етнографічні експедиції та історичні експерименти. Керівництво заповідника проводить активну роботу щодо включення наскального міста-фортеці у Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Така робота дозволяє не тільки відкривати нові культурно-мистецькі цінності пам'ятки, тим самим збільшуючи її туристичну привабливість, але й привертати до Тустані увагу наукового середовища (у т.ч. міжнародних наукових інституцій), що потенційно готові виділяти ресурси на подальші дослідження та охорону пам'ятки.

Дані отримані в наслідок копіткої праці науковців використовуються не тільки для збагачення експозиції музею, але для створення інноваційних продуктів. Так у 2017 році, налагодивши співпрацю з великою львівською ІТ фірмою, було створено 3D модель історичної забудови фортеці та мобільний додаток доповненої реальності, що дозволяє туристам ознайомитись зі старовинними оборонними фортифікаціями.

Висновки

1. На території громади села Урич наявна пам'ятка культурно-історичної спадщини, яка визнана державою як пам'ятка археології національного значення. Розташування на території національного природного парку «Сколівські Бескиди» та близькість до відомих курортів Східниця та Трускавець створюють добрі можливості для розвитку туризму в громаді та покращення туристичної привабливості субрегіону.
2. На обласному рівні здійснено всі формальні кроки щодо збереження і використання пам'ятки як важливого елементу покращення туристичної привабливості території - створено історико-культурний заповідник «Тустань»; виділені значні кошти на покращення стану місцевих автодоріг. Спільними зусиллями адміністрації заповідника та обласної ради розробляються і реалізуються стратегічні проєкти для залучення фінансових ресурсів з різних джерел, лобіюється питання включення наскального міста-фортеці у Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.
3. Незважаючи на практично повну відсутність матеріальних залишків фортеці Тустань, ефективний менеджмент адміністрації заповідника та громадськості (ГО «Тустань»), трансформував пам'ятку у туристично привабливу дестинацію, а комунальне підприємство, що нею опікується у фінансово спроможне. При цьому створюються іноваційні культурно-туристичні продукти, зокрема 3D модель історичної забудови фортеці та мобільний додаток доповненої реальності, які частково компенсують відсутність реального об'єкту.
4. Етно-історичний фестиваль середньовічної культури «Ту стань!» став локомотивом змін – створивши потужний туристичний потік. Адміністрація фестивалю та заповідника, використавши комплексний підхід (займаючись не лише самою пам'яткою, а розвиваючи поближні туристичні маршрути та працюючи з громадою села Урич), вдало використали потенціал фестивалю для подальшого розвитку туристичної привабливості території, одночасно зберігаючи культурно-історичну цінність пам'ятки.
5. Обмеження які накладає охоронна зона заповідника на місцеву громаду і які призводять до конфліктів між адміністрацією заповідника та громадою, достатньо ефективно вирішуються завдяки налагодженню діалогу сторін, врахуванню їх інтересів, зокрема через покращення соціальної інфраструктури громади, ремонту доріг, створення умов для розвитку супутніх послуг – торгівлі, створення еко-садиб.
6. Заслугує на увагу важливий елемент – PR-кампанію, яка активно втілюється на практиці через презентації у інших містах, проведенні майстер-класів та наукових конференцій на тему історії Тустані, видавництва науково-популярних книг та фотоальбомів.

Загальні висновки дослідження

1. Події на Майдані у 2013-2014 роках відновили західний вектор розвитку України. Одним із вагомих результатів Євромайдану стало підписання Угоди про асоціацію Україна-ЄС, яка зафіксувала зовнішні зобов'язання України щодо необхідних реформ в усіх сферах суспільного життя, зокрема і щодо культури – як ключового чинника посилення загальноукраїнської солідарності та української ідентичності.
2. Із 2014 року розпочався процес прийняття прогресивних законів у галузі культури, який продовжує динамічно змінюватися. Практично щороку вносяться зміни в закони та нормативні акти, які охоплюють все більше окремих сфер культури, активізують інтеграцію українських культурних інституцій до європейських мереж і програм. Загальний тренд змін – акцент на важливості економічної (комерційної) складової культурної діяльності, що має розширювати поле можливостей закладів культури заробляти на себе кошти. Особлива увага при цьому приділяється креативним індустріям – як узаконеним видам економічної діяльності. Однак, туризму, як провідній галузі економіки і одному із ключових факторів розвитку культури, законодавче поле культури не приділяє належної уваги і жодним чином не регламентує відносини культурно-мистецької сфери із туризмом.
3. На фоні динамічних законотворчих змін у галузі культури законодавство про туризм ще потребує серйозного доопрацювання. Тим не менше, питання культури в діючих законах займають важливе місце – серед видів туризму чільне місце відводиться культурно-пізнавальному туризму; послуги культурного характеру є ключовою складовою туристичних послуг, а туристична привабливість території, окрім зручного географічного розташування, транспортної доступності та сервісів, має включати певну концентрацію культурних ресурсів. Визнається, що туризм сприяє збереженню та просуванню культурної спадщини, відродженню об'єктів традиційної архітектури, ремесел.
4. Пандемія COVID-19 підштовхнула державу до прийняття першочергових кроків у питаннях подолання її наслідків та подальшого розвитку країни, у тому числі галузей культури і туризму. 16 червня 2020 року було ухвалено Закон України «Про підтримку культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу через карантин пов'язаний із поширенням COVID-19», а 15 вересня 2020 року в першому читанні було прийнято за основу проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної підтримки культури, туризму та креативних індустрій». Ці кроки мають підтримати виробників продукції в галузях культури, туризму та креативних індустрій, що сприятиме їх розвитку.
5. Майдан 2013-2014 років також активізував процес децентралізації в Україні, який здійснив перерозподіл повноважень і ресурсів між рівнями влади та поклав на нових суб'єктів – об'єднані територіальні громади - відповідальність за підвищення якості життя людей та соціально-економічний розвиток громади. Децентралізація ставить під питання традиційні відносини між центральними, регіональними та місцевими органами владами, зокрема у частині розподілу функцій, відповідальності та фінансування галузі культури. При цьому існують ризики, що низький рівень розуміння цінності культурних інвестицій та недостатність коштів на місцях призведуть до подальшого руйнування об'єктів культурно-історичної спадщини. З іншого боку, процес децентралізації є можливістю переглянути існуючі культурні і туристичні політики з метою оптимізації надання відповідних послуг і підтримки сучасних креативних ініціатив.
6. Зміни в законодавчому полі та прихід у державне управління на центральному рівні фахівців із недержавного сектора відкрив можливість для більш прямого й прозорого впливу та адвокатування змін у галузевих політиках, які реалізувалися у створенні нових стратегій, нових інституцій та започаткуванні впровадження учасницької моделі урядування. В нових державних стратегічних документах були сформульовані конкретні напрямки розвитку культурно-мистецької сфери, які пропонують активне використання культурного потенціалу як економічного фактору, зокрема й у галузях туризму та культури. Значна увага приділяється й інноваційним підходам щодо фінансування культури - запровадження системи податкових стимулів задля підвищення привабливості приватних інвестицій, створення системи грантової

підтримки на засадах співфінансування закладів культури, створення державного гарантійного фонду для заохочення кредитування культурних операторів та індустрій із боку фінансових інституцій.

7. У питаннях розвитку туризму нові галузеві стратегічні документи не запропонували нічого нового. І тільки у Державній стратегії регіонального розвитку до 2027 року було запропоновано інноваційні завдання щодо розвитку внутрішнього туризму, зокрема шляхом сприяння впровадженню моделі туристичних дестинацій «Smart Tourist Destination» на регіональному та місцевому рівні; сприяння інтеграції об'єктів культурної спадщини і територій в міжнародні, національні та регіональні культурні і туристичні маршрути. Пандемія COVID-19 також підштовхнула Міністерство культури та інформаційної політики до розробки загальнодержавної програми розвитку туризму та відповідних регіональних програм на основі зокрема так званих «туристичних магнітів» – найбільш привабливих із точки зору туризму об'єктів історико-культурного та природного значення.
8. На регіональному і муніципальному рівнях стратегічні документи щодо розвитку культури і туризму виглядають «більш традиційно» - питанням культури, як правило, відводиться місце в соціальному блоці у частині покращення культурних послуг громадянам, а туризму – як фактору економічного розвитку через збільшення туристичних потоків на основі використання культурно-історичної спадщини. Треба відзначити, що у новоприйнятих регіональних стратегіях до 2027 року з'являються окремі інноваційні підходи, які пропонують активне використання культурного потенціалу для покращення туристичної привабливості територій шляхом підтримки культурно-креативних індустрій, музеїв, традиційних народних промислів, промоції нематеріальної культурної спадщини, активізації проведення фестивалів, створення нових культурно-туристичних маршрутів.
9. Особливо прогресивним у цьому плані виглядає «Стратегія прориву міста Львова», яка декларує, що основою розвитку міста стає наявність креативних людей, що Львів - це не лише комфортне і красиве місто, а динамічне середовище для постійного особистісного росту та самореалізації, й одним із ключових напрямків розвитку якого є розвиток індустрії гостинності, створення альтернативних туристичних маршрутів, розвиток нових підходів до туризму.
10. Нові підходи у стратегічному плануванні, а також завершення реформи місцевого самоврядування і адміністративного територіального устрою України, вимагають перегляду існуючих структур управління та управлінських методів, особливо в частині розрізненості зусиль різних рівнів органів влади, відсутності дієвих механізмів їх координації. Реформа Міністерства культури, якому підпорядковуються галузі культури і туризму, передбачає зміну фокусу роботи міністерства на формування державних політик, які реалізують новостворені державні агентства та державні інституції (Український культурний фонд, Інститут Книги). Однак, на регіональному і муніципальному рівні система управління ще чекає змін до остаточного узаконення розподілу повноважень і ресурсів між обласним, районним та муніципальним рівнями.
11. «Лакмусовим папірцем» ефективності будь-яких стратегій є дієвість інструментів їх впровадження, зокрема цільових програм, та реалістичність джерел їх фінансування. У розгалуженій системі цільових програм розвитку на різних рівнях (національному, регіональному та муніципальному) галузям культури і туризму приділяється достатня увага. Однак, галузева розрізненість і нескоординованість цих програм різко знижує ефект їх синергії, особливо в зоні пересікання інтересів культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості територій.
12. Так, на національному рівні Міністерство культури та інформаційної політики реалізує державну культурну політику через однорічні бюджетні програми, в яких інтереси туристичної привабливості територій складають близько 40%. При цьому основна увага приділяється досить вузькому сегменту - збереженню та реставрації пам'яток історико-культурної та архітектурної спадщини в національних і державних заповідниках, підтримці національних театрів, музеїв, художніх колективів. Як виняток – конкурсні програми Українського культурного фонду, які націлені на підтримку різнопланових проєктів. Незважаючи на значне

зростання обсягів фінансування Міністерства культури та інформаційної політики впродовж останніх 6-ти років, у цілому сфера культури продовжує фінансуватися за залишковим принципом., а інвестиційні та розвиткові можливості галузі культури на державному рівні є вкрай обмеженими – лише близько 10% коштів, решта 90% йдуть на утримання мережі закладів культури.

13. Більш комплексний підхід спостерігається на регіональному рівні, де цільові програми достатньо тісно ув'язані із розвитком культури та туризму - орієнтовно 30% від загальної кількості програм. Однак, фінансування заходів цих програм достатньо скромне і складає 7% від загального обсягу фінансування всіх цільових регіональних програм на рік, що значно поступається фінансуванню культурно-мистецької сфери та покращення туристичної привабливості Львівської області з боку центральних органів виконавчої влади (дані за 2018-2019 роки) - 180 млн. грн. (регіональний бюджет) проти 521 млн. грн. (державний бюджет). При цьому основна частина коштів і регіонального, і державного бюджетів припадає на збереження пам'яток культурно-історичної спадщини.
14. Значиму роль у розвитку і культури, і туризму на Львівщині відіграє Програма транскордонного співробітництва Україна-Польща-Білорусь, де пріоритет «Промоція місцевої культури та історії» є одним із ключових. Фінансовий вклад цієї програми в регіон достатньо суттєвий – близько 100 млн. грн. (на 2018-2021 роки). При цьому, окрім «твердої» (інвестиційної) складової проєктів культурно-мистецького та туристичного спрямування, значна увага приділяється і «м'яким» видам діяльності, зокрема проведенню тематичних фестивалів, збереження традиційних ремесел, створення культурних маршрутів.
15. Важливу роль у фінансовому забезпеченні культурно-мистецьких закладів починає відігравати їх комерційна діяльність, питома вага якої в обсягах валового доходу закладів коливається в досить широких межах. Приклад 2-х державних театрів Львівщини засвідчив, що власні надходження закладів складають 20%-30% сукупного доходу, власні доходи обласних комунальних культурно-мистецьких закладів – до 64%, а муніципальних – до 30%, що власні надходження закладів складають 20%-30% сукупного доходу, власні доходи обласних комунальних культурно-мистецьких закладів – до 64%, а муніципальних – до 30%.

Законодавство України про культуру (витяги)

Закон України «Про культуру» від 14.12.2010 із змінами від 04.03.2020

Закон регулює діяльність у наступних сферах культури:

- художньої літератури, кінематографії, театрального, музичного, хореографічного, пластичного, образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, архітектури, фотомистецтва, дизайну;
- нематеріальної культурної спадщини, в тому числі народної культури (фольклор, традиції, звичаї і обряди, діалекти і говірки, народні художні промисли та ремесла, історична топоніміка тощо);
- охорони національного культурного надбання, в тому числі культурної спадщини;
- музейної справи, колекціонування;
- архівної справи;
- бібліотечної справи;
- книговидання, створення видавничої продукції, її розповсюдження і використання;
- створення і розповсюдження фонограмної та аудіовізуальної продукції;
- художньо-естетичної освіти, спеціальної культурно-мистецької освіти, позашкільної освіти сфери культури, педагогічної діяльності у закладах освіти сфери культури;
- наукових досліджень у сфері культури;
- міжнародних культурних зв'язків, а також переміщення культурних цінностей через державний кордон;
- виробництва матеріалів та обладнання, необхідних для збереження, створення і використання культурних цінностей та культурної спадщини.

Закон України «Про підтримку культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу через карантин пов'язаний із поширенням COVID-19» від 16.06.2020

Законом уточняється поняття «креативні індустрії – як види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а також вводиться поняття «креативний продукт» – товари та послуги, що створені/надані за результатами культурного (мистецького) та/або креативного вираження і мають високу додану вартість.

Національний класифікатор ДК 009:2010

Фіксує види економічної діяльності, які мають пряме відношення до галузі туризму, зокрема:

- Розповсюдження кіно- та відеофільмів, телевізійних програм
- Діяльність у сфері архітектури
- Спеціалізована діяльність із дизайну
- Діяльність у сфері фотографії
- Театральна та концертна діяльність
- Діяльність щодо підтримання театральних і концертних заходів
- Індивідуальна мистецька діяльність
- Функціонування театральних і концертних залів
- Функціонування бібліотек і архівів
- Функціонування музеїв

Закон України «Про охорону культурної спадщини» із змінами від 19.06.2018

Закон класифікує об'єкти нерухомої культурної спадщини за типами:

- споруди (витвори) – твори архітектури та інженерного мистецтва, твори монументальної скульптури та монументального малярства, археологічні об'єкти, печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, будівлі або приміщення в них, що зберегли автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та діяльність відомих осіб;

- комплекси (ансамблі) – топографічно визначені сукупності окремих або поєднаних між собою об'єктів культурної спадщини;
- визначні місця – зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду.

за видами:

- археологічні – рештки життєдіяльності людини (нерухомі об'єкти культурної спадщини: городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, їх залишки чи руїни, мегаліти, печери, наскельні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, а також пов'язані з ними рухомі предмети), що містяться під землею поверхнею та під водою і є невідтворним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації;
- історичні – будинки, споруди, їх комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, місця масових поховань померлих та померлих (загиблих) військовослужбовців (у тому числі іноземців), які загинули у війнах, внаслідок депортації та політичних репресій на території України, місця бойових дій, місця загибелі бойових кораблів, морських та річкових суден, у тому числі із залишками бойової техніки, озброєння, амуніції тощо, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів;
- об'єкти монументального мистецтва – твори образотворчого мистецтва: як самостійні (окремі), так і ті, що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками або з утворюваними ними комплексами (ансамблями);
- об'єкти архітектури – окремі будівлі, архітектурні споруди, що повністю або частково збереглися в автентичному стані і характеризуються відзнаками певної культури, епохи, певних стилів, традицій, будівельних технологій або є творами відомих авторів;
- об'єкти містобудування – історично сформовані центри населених місць, вулиці, квартали, площі, комплекси (ансамблі) із збереженою планувальною і просторовою структурою та історичною забудовою, у тому числі поєднаною з ландшафтом, залишки давнього розпланування та забудови, що є носіями певних містобудівних ідей;
- об'єкти садово-паркового мистецтва – поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами;
- ландшафтні – природні території, які мають історичну цінність;
- об'єкти науки і техніки – унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні, видобувні об'єкти, що визначають рівень розвитку науки і техніки певної епохи, певних наукових напрямів або промислових галузей.

Закон дає жорстку прив'язку поняття рухомих культурних цінностей до об'єктів нерухомої культурної спадщини (нерухомих культурних цінностей), яке не враховує, що перші можуть існувати і поза всякого зв'язку із другими.

Закон України «Про вивезення, звезення та повернення культурних цінностей» від 21.09.1999 із змінами від 14.01.2020

Закон визначає перелік культурних цінностей – об'єктів (рухомої) матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, а саме:

- оригінальні художні твори живопису, графіки та скульптури, художні композиції та монтажні з будь-яких матеріалів, твори декоративно-прикладного і традиційного народного мистецтва;
- предмети, пов'язані з історичними подіями, розвитком суспільства та держави, історією науки і культури, а також такі, що стосуються життя та діяльності видатних діячів держави, політичних партій, громадських і релігійних організацій, науки, культури та мистецтва;
- предмети музейного значення, знайдені під час археологічних розкопок;
- складові частини та фрагменти архітектурних, історичних, художніх пам'яток і пам'яток монументального мистецтва;

- старовинні книги та інші видання, що становлять історичну, художню, наукову та літературну цінність, окремо чи в колекції;
- манускрипти та інкунабули, стародруки, архівні документи, включаючи кіно-, фото- і фонодокументи, окремо чи в колекції;
- унікальні та рідкісні музичні інструменти;
- різноманітні види зброї, що має художню, історичну, етнографічну та наукову цінність;
- рідкісні поштові марки, інші філателістичні матеріали, окремо чи в колекції;
- рідкісні монети, ордени, медалі, печатки та інші предмети колекціонування;
- зоологічні колекції, що становлять наукову, культурно-освітню, навчально-виховну або естетичну цінність;
- рідкісні колекції та зразки флори і фауни, мінералогії, анатомії та палеонтології;
- родинні цінності - культурні цінності, що мають характер особистих або родинних предметів;
- колекція культурних цінностей - однорідні або підібрані за певними ознаками різноманітні предмети, які, незалежно від культурної цінності кожного з них, зібрані разом становлять художню, історичну, етнографічну чи наукову цінність.

Порядок ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини від 09.01.2018

Порядок введено в дію відповідно до Закону України «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» від 6.03.2008. Порядком визначено поняття «елемент нематеріальної культурної спадщини» - як форми вираження нематеріальної культурної спадщини, що передається від покоління до покоління, постійно відтворюється спільнотами та групами і проявляється, зокрема, в усних традиціях, виконавському мистецтві, звичаях, обрядах, святкуваннях, знаннях і практиках, що стосуються природи та Всесвіту, навичках, пов'язаних із традиційними ремеслами (народними художніми промислами), виховними й освітніми традиціями тощо; а також «носій нематеріальної культурної спадщини» - окремої особи або групи осіб, які є носіями та зберігачами знань про елементи НКС і відтворюють їх.

Закон України «Про охорону археологічної спадщини» від 18.03.2004 із змінами від 16.10.2012

Закон уточняє поняття «археологічна спадщина» - як сукупність об'єктів археологічної спадщини, що перебувають під охороною держави, та пов'язані з ними території, а також рухомі культурні цінності (археологічні предмети), що походять з об'єктів археологічної спадщини; а також «об'єкт археологічної спадщини» - як місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їх частини, пов'язані з ними території чи водні об'єкти, створені людиною, незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінності з археологічного, антропологічного та етнографічного погляду і повністю або частково зберегли свою автентичність.

Закон України «Про музеї та музейну справу» від 25.06.1995 із змінами від 14.01.2020

Закон визначає, що музей – це «науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини».

Закон також визначає види музеїв:

- природничі (антропологічні, біологічні, ботанічні, геологічні, зоологічні, мінералогічні, палеонтологічні);
- історичні (загальноісторичні, військово-історичні, історії релігії, історико-побутові, археологічні, етнографічні);
- літературні, художні (образотворчого, декоративно-прикладного, народного, сучасного мистецтва);
- мистецькі (театральні, музичні, музеї кіно);
- науково-технічні,
- комплексні (краєзнавчі, екомuzeї);
- галузеві тощо.
- музеї просто неба та меморіальні музеї-садиби - на основі об'єктів культурної спадщини, пам'яток природи, їх територій.

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27.01.1995 із змінами від 28.01.2016

Закон визначає, що бібліотека – інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки.

Закон також визначає, що особливо цінні, рідкісні документи та колекції бібліотечних фондів включаються до Державного реєстру національного культурного надбання України.

Закон України «Про театри і театральну справу» від 31.05.2005 із змінами від 14.01.2020

Закон визначає, що свобода творчості у сфері театрального мистецтва забезпечується наданням театрам самостійності в організації їх діяльності, в тому числі у втіленні та розкритті драматургії, відборі мистецьких засобів для створення театральної постановки тощо.

Закон також визнає, що самодіяльна театральна творчість є складовою частиною театального життя України. Держава всебічно сприяє розвитку самодіяльної театральної творчості, основу якої становлять різноманітні театральні вистави, які виконуються самодіяльними театральними колективами, що діють у складі підприємств, установ, організацій, навчальних закладів.

Закон України «Про кінематографію» від 13.01.1998 із змінами від 03.10.2019

Закон визнає, що основними принципами кінематографії є, зокрема: утвердження творами кінематографії ідей гуманізму, загальнолюдських, національно-культурних та духовних цінностей; сприяння розвитку національної свідомості, патріотичних почуттів, естетичного та екологічного виховання громадян.

Закон також визначає, що усі фільми та фільмові матеріали українського виробництва та копродукції, що зберігаються в Державному фонді фільмів України, є загальнодержавною власністю України – національною культурною спадщиною.

Закон України «Про народні художні промисли» від 21.06.2001 із змінами від 16.10.2012

Законом означено поняття «народний художній промисел» – як творча та виробнича діяльність, метою якої є створення художніх виробів декоративно-вжиткового призначення, що здійснюється на основі колективного освоєння і спадкоємного розвитку традицій народного мистецтва у певній місцевості в процесі творчої праці майстрів народних художніх промислів.

Законом також визначається, що основою державної політики в галузі народних художніх промислів є забезпечення правових, організаційних та економічних умов для охорони, відродження, збереження і розвитку народних художніх промислів як важливої складової духовної культури українського народу.

Закон України «Про приєднання України до Розширеної часткової Угоди про культурні маршрути» від 5.09.2018 (проект)

Розширена часткова Угода про культурні маршрути спрямована на формування спільного культурного простору шляхом розвитку культурних маршрутів, що в свою чергу сприятиме популяризації національної культурної спадщини в Україні та Європі як невід'ємної складової спільної європейської історії, туристичного і економічного розвитку країни шляхом приєднання до існуючих та ініціювання нових культурних маршрутів.

Реалізація Закону сприятиме активному залученню України до процесів формування спільного культурного простору в Європі, просуванню національних інтересів шляхом ініціювання та участі у транскордонних культурних маршрутах, метою яких є підвищення обізнаності про національну культурну спадщину з фокусом на теми, що мають символічне значення для європейської єдності, історії, культури та цінностей. Окрім того, реалізація Закону матиме позитивний непрямий вплив на сталий територіальний розвиток регіонів та соціальну згуртованість, розвиток якісного транскордонного туризму тощо.

Розширена часткова Угода про культурні маршрути пропонує наступні сфери формування спільного культурного простору через розвиток культурних маршрутів:

- співпраці в галузі досліджень та розробок;
- просування пам'яті, історії та Європейської спадщини;
- культурно-просвітницькі обміни для молодих європейців;
- сучасна культурно-мистецька практика;
- культурний туризм та сталий культурний розвиток.

Просування пам'яті, історії та Європейської спадщини включає відновлення спадщини, охорони і поліпшення ландшафту і просторового планування; виявляє та просуває об'єкти європейської спадщини, крім пам'ятників та місць, які в цілому орієнтовані на туризм, зокрема в сільських місцевості, а також у промислових районах у процесі економічної реорганізації;

Сучасна культурно-мистецька практика включає інноваційні практики з точки зору творчості та пов'язують їх з історією розвитку навичок, незалежно від того, відносяться вони до сфери візуального мистецтва, виконавського мистецтва, творчих ремесел, архітектури, музики, літератури або до будь-якої іншої форми культурного самовираження.

**Перелік видів економічної діяльності,
які належать до креативних індустрій згідно з Національним класифікатором України ДК 009:2010**

Код	Назва виду економічної діяльності
32.12	Виробництво ювелірних і подібних виробів
32.13	Виробництво біжутерії та подібних виробів
32.20	Виробництво музичних інструментів
58.11	Видання книг
58.13	Видання газет
58.14	Видання журналів і періодичних видань
58.19	Інші види видавничої діяльності
58.21	Видання комп'ютерних ігор
58.29	Видання іншого програмного забезпечення
59.11	Виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм
59.12	Компонування кіно- та відеофільмів, телевізійних програм
59.13	Розповсюдження кіно- та відеофільмів, телевізійних програм
59.14	Демонстрація кінофільмів
59.20	Видання звукозаписів
60.10	Діяльність у сфері радіомовлення
60.20	Діяльність у сфері телевізійного мовлення
62.01	Комп'ютерне програмування
62.02	Консультавання з питань інформатизації
63.91	Діяльність інформаційних агентств
70.21	Діяльність у сфері зв'язків із громадськістю
71.11	Діяльність у сфері архітектури
72.20	Дослідження і експериментальні розробки у сфері суспільних і гуманітарних наук
73.11	Рекламні агентства
73.12	Посередництво в розміщенні реклами в засобах масової інформації
74.10	Спеціалізована діяльність із дизайну
74.20	Діяльність у сфері фотографії
74.30	Надання послуг з перекладу
85.52	Освіта у сфері культури
90.01	Театральна та концертна діяльність
90.02	Діяльність щодо підтримання театральних і концертних заходів
90.03	Індивідуальна мистецька діяльність
90.04	Функціонування театральних і концертних залів
91.01	Функціонування бібліотек і архівів
91.02	Функціонування музеїв

Стратегічні цілі Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року
(в частині «зон взаємного інтересу» культури та туризму)

Сфера культури

Ціль 1. «Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів».

Досягнення цілі планувалось зокрема, шляхом:

В сфері культури

- збереження історико-культурних цінностей та забезпечення в регіонах доступності до культурної спадщини;
- залучення інвестицій у створення електронних каталогів музейних експонатів, пам'яток історії та монументального мистецтва, архітектури, археології;
- створення умов для збереження в регіонах самобутньої народної культури, звичаїв, традицій, обрядів, у тому числі національних меншин;
- застосування об'єктів культурної спадщини для провадження туристичної діяльності;
- стимулювання зайнятості населення в сільській місцевості поза сферою сільськогосподарського виробництва, включаючи розвиток народних ремесл і промислів.

В сфері туризму

- стимулювання зайнятості населення в сільській місцевості поза сферою сільськогосподарського виробництва, включаючи розвиток сільського туризму;
- розвиток різноманітних видів "зеленого" туризму в межах територій природно-заповідного фонду України та в прилеглих населених пунктах;
- удосконалення нормативно-правової основи розвитку туристичного та курортного сектору економіки України, у тому числі шляхом розроблення і затвердження Державної цільової програми розвитку туризму і курортів України на період до 2022 року;
- створення якісного туристичного продукту на основі раціонального використання туристичних ресурсів; виокремлення зон пріоритетного розвитку туризму шляхом туристичного районування регіонів;
- сприяння формуванню позитивного іміджу регіонів у сфері туризму на національному та міжнародному туристичних ринках;

Ціль 2. «Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток».

Досягнення цілі планувалось зокрема, шляхом:

В сфері культури

- формування базової мережі закладів культури в усіх регіонах;
- розвиток та збереження існуючої мережі закладів культури, мистецтва та музейної справи;
- забезпечення належного функціонування сільських закладів культури, надання культурних послуг мешканцям сіл та малих міст;
- модернізація мережі бібліотек шляхом її інформатизації та формування єдиної електронної бібліотеки;
- використання ресурсу бібліотек для створення мережі розширених центрів надання культурних, освітніх та інших послуг (міні-кінотеатр, доступ до Інтернету, безоплатні друковані видання, семінари та навчання тощо), забезпечення надання бібліотеками в сільській місцевості та малих містах послуг з використанням Інтернету.

В сфері туризму

- реалізація проєктів, спрямованих на підвищення рівня соціально-економічного розвитку прикордонних територій, поліпшення їх екологічного стану, розбудову прикордонної інфраструктури, розвиток туризму тощо.

Опис програм регіонального розвитку до ДСРР 2020
(скорочений варіант)

«Сільський розвиток»

Мета програми

Основною метою програми є створення можливостей для сталого розвитку сільських територій на при якому забезпечуються зростання, диверсифікація і підвищення ефективності сільської економіки, зокрема, поза межами сільськогосподарського виробництва, стабілізація чисельності населення і збільшення тривалості життя, повна і продуктивна зайнятість працездатного населення, підвищення рівня і якості життя, раціональне використання і відтворення їх природно-ресурсного потенціалу сільських територій.

Перелік завдань Стратегії, на вирішення яких спрямована програма

- надання державної підтримки для підвищення рівня облаштування сільської місцевості як сфери життя, діяльності та побуту селян, розмежування політики щодо підтримки сільського господарства та розвитку сільських територій;
- раціональне використання рекреаційних ресурсів територій для формування економічного середовища та розвитку сфери зайнятості населення в регіонах;
- підвищення рівня обізнаності населення щодо цінностей територій і залучення населення до управління ними.

Очікувані результати та показники досягнення мети програми

Очікувані результати	Показники
I. Диверсифікація підприємницької діяльності у сільській місцевості Ключовий показник напряму: кількість нових видів продукції у межах відповідної території, що не пов'язані з традиційним виробництвом на даній території	
▪ Розвиток альтернативних видів економічної діяльності (народні ремесла, надання послуг тощо)	▪ створення нових видів продукції, послуг; ▪ зростання доходів до місцевих бюджетів; ▪ створення нових чи збереження існуючих робочих місць ▪ частка залучених коштів
II. Підвищення якості життя у сільській місцевості Ключовий показник напряму: кількість нових або розширення існуючого переліку послуг, спрямованих на покращення життя населення у сільській місцевості	
▪ Створення (поліпшення) умов для повернення молоді у сільську місцевість (створення точок доступу до Інтернету; молодіжні клуби за інтересами тощо)	▪ створення нових видів чи розширення існуючого асортименту послуг для молоді; ▪ забезпечення сталості надання послуг; ▪ кількість суб'єктів, залучених до проекту та яким надаються послуги; ▪ завантаження існуючих чи створення об'єктів; ▪ зростання доходів місцевих бюджетів; ▪ створення нових чи збереження існуючих робочих місць; ▪ доступність послуг; ▪ частка залучених коштів
▪ Поліпшення інфраструктури відпочинку та задоволення культурних запитів сільського населення (будинки культури, клуби, бібліотеки, гуртки, художня самодіяльність, музеї, галереї, парки, зони відпочинку тощо)	▪ створення нових видів чи розширення існуючого асортименту послуг для сільського населення; ▪ забезпечення сталості надання послуг; ▪ кількість суб'єктів, залучених до проекту та яким надаються послуги; ▪ завантаження існуючих чи створення об'єктів; ▪ зростання доходів місцевих бюджетів; ▪ створення нових чи збереження існуючих робочих місць; ▪ доступність послуг; ▪ частка залучених коштів

«Розвиток туризму»

Мета програми

Метою програми є створення в Україні можливостей для розвитку конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринках національного туристичного продукту, розширення внутрішнього та збільшення обсягів в'їзного туризму, забезпечення на цій основі комплексного розвитку курортних територій та туристичних центрів з урахуванням соціально-економічних інтересів населення, збереження та відновлення природних територій, ремонт і реставрація об'єктів культурної спадщини.

Перелік завдань Стратегії, на вирішення яких спрямована програма

- збереження історико-культурних цінностей та природної спадщини, забезпечення в регіонах доступності до культурної та природної спадщини;
- залучення інвестицій у створення електронних каталогів музейних експонатів, пам'яток історії та монументального мистецтва, архітектури, археології.
- створення умов для збереження в регіонах самобутньої народної культури, звичаїв, традицій, обрядів, у тому числі національних меншин;
- застосування об'єктів культурної спадщини для провадження туристичної діяльності;

- удосконалення нормативно-правової бази розвитку туризму та курортів, зокрема шляхом розроблення і затвердження Державної цільової програми розвитку туризму і курортів України на період до 2022 року;
- створення якісного туристичного продукту на основі раціонального використання туристичних ресурсів, визначення зон пріоритетного розвитку туризму шляхом туристичного районування регіонів;
- формування позитивного іміджу регіонів у сфері туризму на зовнішньому та внутрішньому туристичному ринку;
- створення загальнодержавної інформаційної мережі у сфері туризму та курортів, зокрема шляхом розвитку відповідної мережі інформаційних центрів у регіонах.

Очікувані результати та показники досягнення мети програми

Очікувані результати	Показники
I. Підвищення туристичного потенціалу	
Ключовий показник напряму: Кількість нових або удосконалених туристичних продуктів	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ створення ексклюзивного туристичного продукту для розвитку туризму в Україні; ▪ активізація використання механізмів державно-приватного партнерства у сфері інфраструктурних та туристичних проектів 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ підвищення привабливості та збільшення кількості та протяжності туристичних маршрутів в Україні, в тому числі міжобласних; ▪ кількість створених та функціонуючих музеїв; ▪ збільшення кількості сучасно облаштованих туристичних, екскурсійних об'єктів та історико-культурних пам'яток; ▪ кількість центрів та пунктів туристичної інформації, що застосовують сучасні комунікаційно-рекламні технології; ▪ кількість учасників семінарів та курсів підвищення кваліфікації працівників туристичної галузі; ▪ збільшення середньорічних інвестицій в туристичну галузь та капіталовкладення в збереження пам'яток історії, культури та архітектури; ▪ кількість рекреаційних закладів, які постійно популяризуються в країні та закордоном; ▪ кількість туристичних об'єктів у базі даних, які популяризовано в країні та закордоном

Стратегічні цілі Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року
(в частині «зон взаємного інтересу» культури та туризму)

Ціль 1. «Формування згуртованої країни в соціальному, економічному, екологічному та просторовому вимірах».

Досягнення цілі планується зокрема, шляхом:

В сфері культури

- сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, зокрема у сферах креативних індустрій тощо;
- здійснення оптимізації базової мережі закладів культури; покращення матеріальнотехнічного оснащення закладів культури в обсязі, необхідному для дотримання мінімальних стандартів забезпечення населення якісними і доступними культурними послугами;
- здійснення заходів щодо підвищення кваліфікації працівників закладів культури та керівних кадрів управління культурою в громадах;
- розвиток креативних індустрій на основі реалізації туристичного потенціалу регіону, використання етнонаціонального різноманіття регіону, розвиток нових видів туризму: «зеленого», «медичного», «кулінарного» (у т.ч. «винного») тощо, створення на цій основі нових туристичних локацій; інтеграція використання потенціалу Дунайського макрорегіону до секторальних стратегій, зокрема – у сферах промоції та охорони культурної спадщини тощо;
- сприяння створенню єдиного культурного простору України; створення умов для задоволення культурних потреб громадян, що проживають на тимчасово-окупованих територіях та прилеглих до них територіях.

В сфері туризму

- сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, зокрема у сферах туризму та рекреації;
- розвиток туристичного потенціалу, сприяння реалізації проєктів щодо розвитку гірськолижних курортів та забезпечення безпеки туристів і відпочивальників, розбудова відповідної інфраструктури;
- інтеграція використання потенціалу Дунайського макрорегіону до секторальних стратегій, зокрема – у сферах розвитку туризму тощо.

Ціль 2. «Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів».

Досягнення цілі планується зокрема, шляхом:

В сфері культури

- формування базової мережі закладів культури в усіх регіонах;
- розвиток та збереження існуючої мережі закладів культури, мистецтва та музейної справи;
- забезпечення належного функціонування сільських закладів культури, надання культурних послуг мешканцям сіл та малих міст;
- модернізація мережі бібліотек шляхом її інформатизації та формування єдиної електронної бібліотеки;
- використання ресурсу бібліотек для створення мережі розширених центрів надання культурних, освітніх та інших послуг (міні-кінотеатр, доступ до Інтернету, безоплатні друковані видання, семінари та навчання тощо), забезпечення надання бібліотеками в сільській місцевості та малих містах послуг з використанням Інтернету;
- створення умов для ефективного використання економічного потенціалу культурної спадщини для сталого розвитку регіонів та громад;
- здійснення реставрації та ревіталізації об'єктів культурної спадщини, вивчення елементів нематеріальної культурної спадщини як інвестиційно привабливих ресурсів для розвитку легкої та харчової промисловості, а також сфери гостинності;
- створення умов для розвитку креативних індустрій.

В сфері туризму

- врегулювання на законодавчому рівні питань функціонування та розвитку нових видів туризму та забезпечення вимог безпеки під час надання туристичних послуг;
- забезпечення належного облаштування туристичних маршрутів та об'єктів туристичних відвідувань, їх цифровізація;
- створення єдиного центру (порталу) безпеки туристів (онлайн та телефонного);
- сприяння інтеграції об'єктів культурної спадщини і територій, на яких вони розміщені, в міжнародні, національні та регіональні культурні і туристичні маршрути;

- забезпечення доступності об'єктів туристичної інфраструктури для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення;
- формування та реалізація конкурентоспроможних комплексних регіональних туристичних продуктів, що сприятиме зростанню попиту на туристичні послуги;
- формування регіональних туристичних брендів та їх просування всередині країни та на міжнародній арені, у т.ч. із використанням сучасних цифрових та мережевих технологій;
- удосконалення інформаційної інфраструктури рекреаційних та туристичних послуг шляхом створення в регіонах центрів туристичної інформації та популяризації туристичних продуктів.

**Скорочений опис цілей та пріоритетів Міністерству культури та інформаційної політики
Програми дій Уряду (від 12.06.2020)**

(в частині «зон взаємного інтересу» культури та туризму)

	Цілі	Пріоритети
15.1	Якісні культурні послуги та консолідація українського суспільства	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Забезпечення економічної самодостатності культурної сфери. Закріплення гарантованого обсягу державної підтримки культурної сфери для охорони та заохочення розмаїття форм культурного самовираження. ▪ Забезпечення доступності культурних послуг та широких можливостей для створення якісного культурного та креативного продукту в регіонах України. Зміцнення матеріально-технічної та інформаційної бази закладів культури, сприяння розробленню та реалізації інвестиційних проектів (програм), у тому числі з метою модернізації інфраструктури у сфері культури. ▪ Державна підтримка та сприяння меценатству. ▪ Створення ефективної системи просування української культури та мистецтва у світі. ▪ Розвиток державних та громадських інститутів, які сприяють інноваційній культурній діяльності. Здійснення культурної політики на засадах широкого громадського діалогу
15.2	Культурна спадщина, культурні цінності та національна пам'ять	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Збереження, захист та популяризація культурної спадщини та культурних цінностей українського народу, створення правових умов та механізмів для збереження традиційного характеру середовища історичних населених місць. ▪ Збереження національної пам'яті українського народу. ▪ Розроблення законодавчих змін щодо заборони здійснювати забудову в межах визначених історичних ареалів населених пунктів, занесених до Списку історичних населених місць України, за відсутності у складі генерального плану таких населених пунктів історико-архітектурного опорного плану. ▪ Сприяння впровадженню права органів місцевого самоврядування примусового відчуження пам'яток у недобросовісних власників. ▪ Завершення реконструкції першої черги Меморіального комплексу пам'яті жертв Голодомору в Україні з будівництвом другої черги Національного музею – меморіалу жертв Голодомору, завершення будівництва на Алеї Герої

15.3	Мистецтво, креативні індустрії	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Підтримка конкурентоспроможних інноваційних підходів у сфері культури, креативних індустрій. ▪ Формування цілісного україномовного культурно-інформаційного простору та розвиток кінематографу. ▪ Розвиток людського потенціалу, що стосується формування креативних можливостей (спроможності) українського суспільства, здатності до збереження та передачі національних традицій майбутнім поколінням, можливостей до впровадження інновацій у культурній сфері. ▪ Створення сучасної системи мистецької освіти, у тому числі для менеджерів у сфері культури. Державна підтримка розвитку наукових досліджень у закладах вищої мистецької освіти. Сприяння розвитку системи мистецької освіти протягом життя. ▪ Стимулювання розвитку креативних індустрій, зокрема книговидавничої справи. ▪ Забезпечення розроблення та затвердження концепції створення музею сучасного мистецтва.
15.4	Туризм	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Розвиток туристичного потенціалу ▪ Розвиток державно-приватного партнерства в туризмі.

**Довгострокова стратегія
розвитку української культури - стратегія реформ**
(витяги в контексті взаємовідносин із галуззю туризму)

Стратегічні цілі:

- децентралізація, демократизація, реструктуризація - реформування системи управління культурою, зокрема передача повноважень та ресурсів разом із відповідальністю на місця;
- модернізація інструментів підтримки культури - удосконалення набору інструментів підтримки культури (правових, фінансових, ресурсних, політичних, технологічних), яке є постійним процесом, що вимагає моніторингу та оцінки;
- удосконалення політики у сфері захисту культурної спадщини;
- сприяння створенню національного культурного продукту і формування цілісного інформаційно-культурного простору - створення, виробництво, поширення, збереження національного культурного продукту і підвищення рівня його споживання.

Операційні цілі

- *щодо модернізації менеджменту культури та “мережі культури”:*
 - перехід до грантової системи фінансування культури шляхом розвитку державно-приватного партнерства та розширення повноважень закладів культури;
 - залучення додаткових джерел фінансування культурних проектів через спеціальні фонди та програми підтримки;
- *щодо культурної спадщини:*
 - розроблення проектів Законів України “Про захист культурної спадщини”, “Про археологічну спадщину”, “Про нематеріальну культурну спадщину”, внесення змін до Закону України “Про культуру”, забезпечення реалізації зазначених Законів та моніторингу їх реалізації;
 - передача частини державних повноважень на місцевий рівень та посилення відповідальності місцевих органів влади у сфері охорони культурної спадщини, зокрема в частині охоронних зон та заповідних територій, архітектурних комплексів, пам’яток культури місцевого, регіонального, національного та світового значення;
 - забезпечення доступу до інформації шляхом розкриття архівів, які стосуються національного розвитку, національної культури. Оцифрування архівів для створення можливості широкого доступу до інформації, що стосується сфери культури;
 - розроблення проекту та прийняття Державної програми підтримки нематеріальної культурної спадщини;
- *щодо музейної діяльності:*
 - розроблення проекту Закону України “Про музеї та музейну справу”, забезпечення реалізації зазначеного Закону та моніторингу його реалізації;
 - впровадження сучасних інформаційних та інтелектуальних технологій у музейну діяльність, зокрема створення системи електронного обліку музейних предметів, цифрового реєстру музеїв і закладів музейного типу України з актуальною інформацією для їх популяризації та управління;
 - системне реформування музейної діяльності з метою перетворення музеїв та заповідників на відкритий універсальний простір, який об’єднує минуле, сучасне та майбутнє, шляхом виконання основних функцій за такими напрямками діяльності, як науково-дослідна, культурно-освітня діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, виставкова, пам’ятко-охоронна робота, а також діяльність, пов’язана з науковою атрибуцією, експертизою, класифікацією, державною реєстрацією та всіма видами оцінки предметів, які можуть бути визначеними як культурні цінності;
 - сприяння міжнародній діяльності шляхом участі в спільних музейних програмах (Європейська група музейної статистики (EGMUS), міжнародний центр вивчення питань збереження та відновлення культурних цінностей (ICCROM));
- *щодо театральної діяльності:*
 - розроблення проекту Закону України “Про театри і театральну справу”, забезпечення реалізації зазначеного Закону та моніторингу його реалізації;

- створення для державних і недержавних театрів рівних можливостей щодо фінансової та інформаційної підтримки, зокрема створення відкритих театральних майданчиків для фестивалів, театральних постановок, тренінгів;
- *щодо розвитку кіно:*
 - підтримка виробництва та розповсюдження національного кіно: архівування, збереження, реставрація, відновлення, популяризація української кіноспадщини. Просування вітчизняного кіно в Україні і за кордоном;
- *щодо бібліотечної справи та розвитку читання:*
 - розроблення проекту Закону України “Про бібліотеки і бібліотечну справу”, забезпечення реалізації зазначеного Закону та моніторингу його реалізації;
 - створення нової архітектури інтегрованої бібліотечної мережі для забезпечення загального доступу;
- *щодо образотворчого мистецтва:*
 - сприяння розвитку системи творчих резиденцій;
 - сприяння діяльності недержавних організацій в галузі візуального мистецтва шляхом запровадження грантової підтримки;
 - програмна підтримка міжнародного мистецького обміну та мобільності митців за кордоном та в Україні;
- *щодо музичного мистецтва:*
 - заохочення проведення музичних фестивалів у регіонах із використанням місцевих адміністративних і фінансових можливостей;
- *щодо мережі закладів культури:*
 - інвентаризація та модернізація мережі закладів культури;
 - запровадження нових форм діяльності клубних закладів, центрів народної творчості та культурно-освітніх центрів з урахуванням досвіду держав - членів ЄС та впровадження сучасних інформаційних технологій;
 - створення єдиної уніфікованої бази даних про аматорські колективи, клубні об'єднання та базову мережу клубних закладів;
 - створення системи грантової підтримки для заохочення успішних закладів культури і поширення кращого досвіду їх діяльності; розширення можливостей закладів культури для провадження самостійної фінансової та господарської діяльності;
- *щодо міжнародного співробітництва:*
 - виконання програми ЄС “Креативна Європа”; підтримка програм міжкультурного та міжнаціонального діалогу, поширення успішного міжнародного і національного досвіду, зокрема реалізація проекту Ради Європи і Європейської Комісії “Урбаністичні стратегії в історичних містах, скеровані громадами” (COMUS);
 - імплементація Конвенцій ЮНЕСКО в галузі охорони нематеріальної культурної спадщини та заохочення різноманітних форм культурного самовираження. Реалізація проектів та освітніх програм ЮНЕСКО;
 - вивчення та адаптація міжнародного експертного досвіду, гармонізація системи показників впливу культури на соціально-економічний розвиток за європейськими та світовими стандартами.

**Витяги з державних та галузевих стратегій розвитку щодо питання
«Розвиток культурно-мистецької сфери для покращення туристичної привабливості території»**

Слабкі сторони	Сильні сторони
Державна стратегія розвитку до 2027 року	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Розвиток міст, особливо малих, має низку проблем, зокрема це <i>відсутність центрів дозвілля для населення; нерозвиненість туристичних атракцій та відсутність туристичного потоку</i> ▪ Серед найгостріших проблем розвитку соціальної сфери, які постають перед Україною та її регіонами необхідно виділити такі: <i>недостатність бюджетних коштів для ефективного функціонування та розвитку об'єктів соціальної інфраструктури та відсутність дієвих стимулів залучення коштів з інших джерел</i> ▪ Найвні кошти місцевих бюджетів спрямовуються на оплату комунальних послуг та заробітну плату, натомість <i>непокритою залишається потреба у фінансуванні видатків у капітальних ремонтах, реставрації та реконструкції вже існуючих будівель закладів культури і мистецтва, охорони пам'яток культурної спадщини</i> ▪ Активно долучаються до культурної та мистецької діяльності лише 17% населення. Майже половина населення (49%) ніколи не займалися і не хотіли б займатися певною формою творчо-мистецької діяльності ▪ На сьогодні всі регіони суттєво <i>відстають від провідних країн за рівнем розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг</i> ▪ Серед головних проблем, які перешкоджають подальшому розвитку гірських територій Карпат, є <i>нереалізованість ресурсного потенціалу, зокрема туристичного потенціалу</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ В умовах реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, децентралізації повноважень є можливість об'єднати в єдину комплексну систему <i>надання стандартизованих публічних послуг в освіті, культурі, туризмі</i> ▪ Реформа місцевого самоврядування і територіальної організації влади на засадах децентралізації, що здійснюється в Україні, спрямована на створення сучасної системи місцевого самоврядування на основі інноваційного розвитку, принципів смарт-спеціалізації та європейських цінностей. ▪ Схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності до 2030 року дало поштовх початку значних змін в українській <i>інноваційній екосистемі</i>. ▪ На сьогодні всі регіони мають достатній потенціал для належного розвитку внутрішнього або зовнішнього <i>туризму</i> ▪ У Карпатському регіоні зосереджений значний рекреаційний, оздоровчий та <i>історико-культурний потенціал</i>.
Шляхи подальшого розвитку	
<p><i>В галузі культури:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, зокрема у сферах креативних індустрій тощо; - здійснення оптимізації базової мережі закладів культури; покращення матеріально технічного оснащення закладів культури в обсязі, необхідному для дотримання мінімальних стандартів забезпечення населення якісними і доступними культурними послугами; - розвиток креативних індустрій на основі реалізації туристичного потенціалу регіону, використання етнонаціонального різноманіття регіону, розвиток нових видів туризму; - здійснення реставрації та ревіталізації об'єктів культурної спадщини, вивчення елементів нематеріальної культурної спадщини як інвестиційно привабливих ресурсів для розвитку сфери гостинності 	

В галузі туризму:

- сприяння розвитку малого та середнього підприємництва;
- забезпечення належного облаштування туристичних маршрутів та об'єктів туристичних відвідувань, їх цифровізація;
- сприяння інтеграції об'єктів культурної спадщини і територій, на яких вони розміщені, в міжнародні, національні та регіональні культурні і туристичні маршрути;
- забезпечення доступності об'єктів туристичної інфраструктури для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення;
- формування та реалізація конкурентоспроможних комплексних регіональних туристичних продуктів, що сприятиме зростанню попиту на туристичні послуги

Довгострокова стратегія розвитку української культури - стратегія реформ

- | | |
|---|---|
| <ul style="list-style-type: none">▪ Розвиток сфери культури протягом тривалого часу не був визначений пріоритетом державної політики, йому не приділялася належна увага та не надавалася підтримка з боку державної влади.▪ Стратегія спрямована на розв'язання проблем, що накопичилися у сфері культури, покликана закласти надійний підмурок сталого інноваційно-культурного розвитку України | <ul style="list-style-type: none">▪ Задекларований напрям підтримки інновацій, нових знань, креативних індустрій знайшов своє конкретне відображення у завданні «Впровадження політики модернізації наявної інфраструктури для надання культурних послуг» |
|---|---|

Шляхи подальшого розвитку

Щодо модернізації менеджменту культури та "мережі культури":

- перехід до грантової системи фінансування культури шляхом розвитку державно-приватного партнерства та розширення повноважень закладів культури;
- залучення додаткових джерел фінансування культурних проектів через спеціальні фонди та програми підтримки;

Щодо культурної спадщини:

- передача частини державних повноважень на місцевий рівень та посилення відповідальності місцевих органів влади у сфері охорони культурної спадщини;

Щодо музейної діяльності:

- впровадження сучасних інформаційних та інтелектуальних технологій у музейну діяльність;
- системне реформування музейної діяльності з метою перетворення музеїв та заповідників на відкритий універсальний простір;
- сприяння міжнародній діяльності шляхом участі в спільних музейних програмах;

Щодо театральної діяльності:

- створення для державних і недержавних театрів рівних можливостей щодо фінансової та інформаційної підтримки;

Щодо розвитку кіно:

- підтримка виробництва та розповсюдження національного кіно;

Щодо образотворчого мистецтва:

- сприяння розвитку системи творчих резиденцій;
- сприяння діяльності недержавних організацій в галузі візуального мистецтва шляхом запровадження грантової підтримки;

Щодо музичного мистецтва:

- заохочення проведення музичних фестивалів у регіонах із використанням місцевих адміністративних і фінансових можливостей;

Щодо мережі закладів культури:

- інвентаризація та модернізація мережі закладів культури;
- запровадження нових форм діяльності клубних закладів, центрів народної творчості та культурно-освітніх центрів;
- створення системи грантової підтримки для заохочення успішних закладів культури і поширення кращого досвіду їх діяльності;
- розширення можливостей закладів культури для провадження самостійної фінансової та господарської діяльності

Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Фінансово-економічна криза, що загострилася останніми роками, події, пов'язані з анексією Автономної Республіки Крим та проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, призвели до зменшення в'їзного туристичного потоку, негативно вплинули на структуру туризму та реалізацію туристичних можливостей країни на внутрішньому і зовнішньому туристичному ринку. ▪ Україна на даний час не має можливості конкурувати з розвинутими туристичними державами. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Туризм є одним із засобів реалізації зовнішньої політики держави ▪ Україна розташована у центрі Європи та має всі умови для належного розвитку економіки за рахунок туризму ▪ В Україні наявні безмежні потенційні туристичні можливості
--	--

Шляхи подальшого розвитку

Єдиний шлях розв'язання системних проблем у сфері туризму та курортів - це стратегічно орієнтована державна політика, основним завданням якої є, зокрема:

- створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту;
- забезпечення ефективного і комплексного використання наявного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу

Дорожня карта розвитку сфери туризму (2020)

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Недосконала та застаріла нормативно-правова база ▪ Відсутність комплексного підходу до розвитку галузі ▪ Відсутність ефективного механізму залучення інвестицій в галузь 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Туристичні ресурси України: 60 історико-культурних Заповідників; 130 тисяч культурних пам'яток
--	--

Шляхи подальшого розвитку

- проведення фестивалів сільського туризму в регіонах та на територіях громад;
- ревіталізація та збереження промислової, історичної та культурної спадщини у сільських територіях;
- залучення місцевих виробників локальних продуктів до розвитку туристичних маршрутів вина та смаку;
- створення та розвиток Мережі еногастрономічного туризму НТО України.

Стратегія Українського культурного фонду у сфері культури та креативних індустрій в Україні

<p><i>Не сприятливе по відношенню до культури та креативних індустрій зовнішнє середовище:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - нерівноцінні конкурентні умови для представників державного та недержавного секторів, відсутність підтримки стартапів та дебютів у креативних секторах; - брак послідовного, стратегічно вмотивованого лобіювання інтересів культурної сфери для різних рівнів влади через низький рівень співпраці між різними секторами культурної сфери, а також помітна слабкість творчих мереж, які нині мали б сприяти інтернаціоналізації кар'єри митців та менеджерів; <p><i>Локальні проблеми розвитку культурних, креативних та аудіовізуальних секторів:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - професії культурної галузі посідають низькі щаблі в ієрархічній системі трудової діяльності суспільства, що занижує рівень їхнього престижу, відповідно гостро відчувається дефіцит кадрів із високими компетенціями у сфері проектного менеджменту, культурного та креативного підприємництва; - низький рівень інклюзії у мистецтві, низький рівень мобільності культурного продукту, недостатній розвиток культурної інфраструктури особливо на регіональному та місцевому рівнях; - брак комунікативних стратегій як за схемою «виробник культурного продукту – споживач», так і за схемою «виробник національного культурного продукту – світова спільнота»; - затяжний перехід культурних, креативних та аудіовізуальних секторів від стратегії трансляції ідеологічно заангажованих сенсів до ситуації автономного формулювання нових сенсів, що є передумовою розвитку громадянського суспільства. 	<p>Не наведено</p>
<p>Шляхи подальшого розвитку</p>	
<p><i>Сприяння творенню культурного продукту:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - креативні професіонали, спільноти та інституції створюють високоякісні культурні продукти та послуги; <p><i>Підсилення ролі розвитку суспільства: українські культура та креативні індустрії є потужними чинниками розвитку суспільства:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - розширення аудиторії культурних інституцій та підвищення інтересу до національного культурного продукту в Україні; - культурні, креативні та аудіовізуальні сектори присутні у ланцюжках створення доданої вартості разом з іншими секторами економіки; <p><i>Інтернаціоналізація української культури:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - українські митці та інституції є конкурентоспроможними в створенні культурного продукту міжнародного рівня; культурний компонент є складовою зовнішнього та внутрішнього туризму в Україні <p><i>Інструменти реалізації Стратегії (програми):</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - «Створюємо інноваційний культурний продукт» - «Промоція культури та місцевий розвиток» - «Розбудова зв'язків – мережування» - «Клуби бізнес-янголів» - «Культура для місцевого розвитку» - «Ділимося контактами – ділимося знаннями» 	

**Витяги із 7 регіональних стратегій розвитку до 2027 року щодо питання
«Розвиток культурно-мистецької сфери для покращення туристичної привабливості території»**

Вибірка областей була здійснена на основі рейтингу областей України, які мають на сьогодні найкращий туристичний потенціал за статистикою найвідвідуваніших пам'яток України за версією UA.IGotoWorld за 2019 рік¹ та експертів Асоціації індустрії гостинності України². Важливим при цьому є той факт, що вибрані області є досить різноманітними щодо своїх унікальних туристичних локацій:

- Львівська область: лідер екскурсійного туризму
- Одеська область: лідер пляжного туризму
- Закарпатська область: лідер гастрономічного туризму
- Івано-Франківська область: лідер активного відпочинку
- Херсонська область: край заповідної природи
- Запорізька область: лідер сімейного відпочинку
- Тернопільська область: лідер замкового туризму

Слабкі сторони	Сильні сторони
Львівська область	

¹ <https://ua.igotoworld.com/projects/stat2019/>

² <http://aigu.org.ua/welcome-turism.html>

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Переважна більшість культурно-мистецьких закладів області перебуває у незадовільному стані, відсутня належна матеріально-технічна база. ▪ Незадовільний стан пам'яток історико-архітектурної спадщини, під'їздів до об'єктів туристичної та курортної сфери. ▪ Практично зруйновані Поморянський, Старосільський, Бродівський, Добромільський замки. Реальних проектів по відновленню замків на сьогодні майже не реалізовано ▪ Недофінансування реставраційних робіт на об'єктах історико-культурної спадщини призводить до втрати їхньої привабливості ▪ Неefективне використання туристично-рекреаційних можливостей у сільській місцевості ▪ Неналежний стан/відсутність впорядкованих туристичних маршрутів ▪ Відсутність у місцевого населення знань з краєзнавства, як наслідок — неможливість допомогти та зорієнтувати туристів, відсутність розуміння цінності архітектурно-історичних пам'яток і недбале ставлення до них. ▪ Недостатній рівень використання креативних видів економічної діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Область характерна розвинутою мережею закладів культури, що налічує: 1284 бібліотек; 1390 заклади культури клубного типу; 175 музеїв, у тому числі 4 музеї зі статусом національного; 2 обласні театри КЗ ЛОР; 2 національні театри; 5 міських театрів у Львові ▪ На Львівщині в середньому за рік відбувається близько 15 масштабних всеукраїнських та міжнародних фестивалів ▪ Музейна галузь є однією з найпривабливіших в Україні для відвідувачів, чому сприяє багатий музейний фонд та високопрофесійні працівники, розташування музеїв у будівлях, які є пам'ятками архітектури ▪ Область має найбільшу в Україні кількість, різноманітність і ступінь збереження об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини ▪ На території Львівщини на державному обліку перебуває 8 453 пам'ятки культурної спадщини (з них 816 – пам'яток національного значення): 3 755 пам'яток архітектури (з них – 794 – національного значення), 3 833 пам'ятки історії (з них – 14 національного значення), 306 пам'яток монументального мистецтва (з них 5 – національного значення), 500 пам'яток садово-паркового мистецтва (з них 5 – національного значення). ▪ На території Львівщини розташовані 5 об'єктів, які включено до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Львівщина належить до областей України з найбільшою кількістю замків. В області налічується 10 замків ▪ В області функціонують історико-культурні заповідники, які містять пам'ятки архітектури, історії, археології, мистецтва, музеї, театри та інше, у тому числі промислові об'єкти, які мають певну туристичну цінність (закинуті шахти, старі місця нафтовидобутку, солеваріння, гутного виробництва тощо). ▪ Створено туристичний маршрут «Золота підкова» на основі збережених архітектурних пам'яток
--	---

Шляхи подальшого розвитку

- Проведення конкурсів народної творчості. Підтримка діяльності шкільних гуртків народних ремесл.
- Розвиток традиційних народних промислів. Популяризація елементів традиційної культури. Впровадження сучасних інформаційних систем в музейно-культурну сферу.
- Розвиток мережі та належне утримання соціально-культурних об'єктів (театри, музеї, будинки культури тощо)
- Цифровізація музеїв (електронні різномовні каталоги, віртуальної та доповненої реальності, аудіогіди та електронні гіди)
- Діджиталізація елементів нематеріальної культурної спадщини регіону
- Здійснення реекспозицій, створення нових експозиційних розділів у закладах культури і мистецтва, заповідниках області
- Проведення інвентаризації об'єктів традиційної культурної спадщини регіону.
- Забезпечення збереженості та доступності пам'яток історико-архітектурної спадщини
- Забезпечення умов для використання організаційних, інституційних можливостей суб'єктів і учасників транскордонного співробітництва
- Розбудова туристично-музейних комплексів
- Стимулювання інноваційних видів економічної діяльності з високою доданою вартістю

Івано-Франківська область

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Проведення капітальних ремонтів приміщень закладів культури, закупівлі інструментів для театральних-концертних установ, отримання транспорту для мобільних проектів, ▪ Придбання нових музейних вітрин, аудіо та відео техніки, іншого обладнання, без яких неможливо створити сучасний соціокультурний ▪ Збереження, розвитку та промоції народних помислів як складової національних культурних індустрій ▪ Залучення громадськості до розв'язання проблем збереження культурної спадщини та соціально-економічного розвитку ▪ Будівля хати – музею Патріарха Володимира Романюка руйнується і потребує термінового капітального ремонту 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ В області діє 1565 закладів культури і мистецтв. На державному обліку перебуває 3944 об'єкти культурної спадщини, в тому числі 107 об'єктів національного значення. Відповідно до рішення ЮНЕСКО область представлена трьома пам'ятками всесвітнього значення: церква Зішестя Святого Духа (1598р.); церква Різдва Пресвятої Богородиці (1808р.), Косівська мальована кераміка є об'єктом нематеріальної спадщини ЮНЕСКО. ▪ На території області функціонують: Національний заповідник «Давній Галич», ▪ Область є одним із найбільш привабливих та популярних туристично-рекреаційних регіонів України ▪ Важливе місце у подальшому розвитку туризму має багата історико-культурна спадщина, адже зараз на території області офіційно налічується 3944 нерухомих об'єкти культурної спадщини (1490 – археології, 1443 – архітектури та містобудування, 869 – історії та 142 – монументального мистецтва). ▪ Косів здавна був і залишається центром автентичних народних промислів, тут збереглися і розвиваються різноманітні школи традиційного народного мистецтва (ткацтво, вишивка, різьбярство, кераміка, металірство тощо) ▪ На території Осмолодської сільської ради розташована доменна піч - унікальна пам'ятка виробництва заліза в Україні, яка зберіглася у придатному для реставрації стані
--	--

Шляхи подальшого розвитку

- Реконструкція навчального корпусу музичного училища в м. Івано-Франківську
- Капітальний ремонт будівлі Музею писанкового розпису в м. Коломия
- Виготовлення проектно-кошторисної документації та експертизи на реконструкцію Івано-Франківського національного академічного театру ім. І.Франка
- Консервація та благоустрій території пам'ятки архітектури національного значення церкви Святого Духа в м.Рогатин, яку занесено до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО
- Придбання нових музейних вітрин
- Інфраструктурне та інформаційне облаштування привабливих для туристичних відвідувань об'єктів природної і культурної спадщини
- Проведення просвітницьких заходів з метою популяризації сталого туризму, у т.ч. організація конкурсів, які заохочують місцеве населення до збереження навколишнього природного та культурного середовища
- Реставрація пам'ятки архітектури 1672-82 рр. «Комплексу колишнього палацу Станіслава Потоцького з брамами у м.Івано-Франківську
- Збереження автентичності хати – музею Патріарха Володимира Романюка
- Збереження пам'ятка архітектури національного значення – піч виробництва заліза

Закарпатська область

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Цільовим історичним об'єктам бракує інструментів та атракцій для збільшення туристичних потоків - тобто бракує експозицій, які б представляли культурно-історичну спадщину у цікавий спосіб із застосуванням smart-технологій ▪ Аварійний стан історичних пам'яток ▪ Знищення дерев'яних об'єктів сакральної архітектури внаслідок несвідомого поводження з функціональними дерев'яними церквами обслуговуючими особами, неналежний догляд, руйнівне втручання місцевих жителів ▪ Тільки окремі будівлі замків та палаців використовуються, як повноцінні туристичні та культурні осередки. У значної частини об'єктів неупорядкована документація щодо власності та/або балансоутримувачів. ▪ Більшість об'єктів історичного «Соляного Шляху», які розташовані на території України, перебувають у неналежному стані. Також, існує загроза повного забуття про їх існування. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Культурна мережа області є достатньо розвинута: 4 обласні професійні театри та 1 муніципальний драматичний театр, академічний камерний хор «Кантус», академічний Закарпатський народний хор, обласна філармонія, 457 установ клубів, 478 бібліотек, 8 державних музеїв ▪ У музеях області зберігаються понад 500 тисяч пам'яток ▪ В області працюють над систематизацією роботи зі збереження пам'яток архітектури, зокрема йде робота щодо створення історико-архітектурного заповідника «Замки Закарпаття». ▪ На території області знаходяться близько двадцяти будівель і руїн середньовічних замків та палаців ▪ Закарпатська область, яка межує з чотирма країнами ЄС, має виняткову передумову до створення унікальної транскордонної інфраструктури для розвитку туристично-рекреаційної, соціально-культурної сфери регіону.
---	--

Шляхи подальшого розвитку

- Оптимізація мережі та модернізація закладів сфери культури
- Створення культурних продуктів у сфері креативних індустрій
- Збереження та покращення стану об'єктів культурної спадщини в частині історії, археології та монументального мистецтва
- Збереження та промоція нематеріальної культурної спадщини
- Розширення спектру туристичних послуг та курортних територій
- Розвиток регіональних кластерів
- Створення нових туристичних маршрутів, що позитивно вплине на туристичну привабливість краю

Тернопільська область

<ul style="list-style-type: none"> ▪ 70% закладів культури потребують капітальних, поточних ремонтів зовнішніх і внутрішніх приміщень, покрівель, систем опалення, утеплення та ремонт фасадів ▪ В області гостро стоять питання щодо консерваційних робіт на пам'ятках археології та протиаварійних і реставраційних робіт на пам'ятках архітектури ▪ Недостатня якість складових регіонального туристичного продукту ▪ Не оптимальне використання територіального поєднання ресурсів та історичних, архітектурних пам'яток краю на засадах міжсекторної співпраці влади, бізнесу та громадськості 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Мережа закладів культури області складає 916 клубних закладів, 809 публічних бібліотек, 30 музеїв, 52 заклади початкової мистецької освіти, 2 театри, обласна філармонія, обласний центр дозвілля, 866 клубних закладів, 725 бібліотек-філій, 8 музеїв, 144 громадських музеїв, 8 з яких мають звання „народний” ▪ В галузі культури області реалізовано 19 проєктів за підтримки ДФРР на загальну суму 35341,4 тис. грн. ▪ Стратегічним ресурсом розвитку області є народні художні промисли. В області працює 17 заслужених майстрів народної творчості, 280 майстрів народних художніх промислів, 1188 умільців ▪ На державному обліку перебуває 6727 пам'яток та об'єктів культурної спадщини, з них до Державного реєстру нерухомих пам'яток України занесена 241 пам'ятка. ▪ Тернопільщина займає одне з провідних місць за кількістю об'єктів культурної спадщини археології. На сьогодні відомо більше 2 тис. стоянок, поселень, городищ, курганів і некрополів ▪ Тернопільщина посідає перше місце в Україні за кількістю старовинних замків та оборонних споруд. Реалізований проєкт реставрації та реконструкції Збаразького замкового палацу, завершені роботи з реставрації Вишнівецького палацово-паркового комплексу ▪ Пріоритетні види туризму, які історично сформувались: культурно-пізнавальний; релігійно-паломницький; фестивально-подієвий ▪ Закладено основи для реалізації інноваційного та кластерного підходів з врахуванням перспективних видів туризму, активізувати інвестиційні процеси, насамперед, завдяки роботі малого та середнього бізнесу
---	---

Шляхи подальшого розвитку

- Зміцнення матеріально-технічної бази закладів культури
- Збереження культурної спадщини
- Формування регіонального комплексного туристичного продукту на основі локальних туристичних продуктів у пріоритетних для області видах туризму (культурнопізнавальний, екологічний, спелео, пригодницький, релігійний тощо)
- Формування і розвиток туристичних дестинацій як територій туристичної привабливості
- Розробка мережі туристичних маршрутів, з подальшим їх знакуванням та маркуванням

Одеська область

- | | |
|---|--|
| <ul style="list-style-type: none"> ▪ Невідповідний стан багатьох об'єктів туристичного показу, історико культурних пам'яток та музеїв стримує зростання туристичних відвідувань регіону та створення нових туристичних маршрутів | <ul style="list-style-type: none"> ▪ На території області діє 46 туристичних маршрутів, розроблено та діють 19 нових маршрутів (7 екологічних, 5 гастрономічних, 5 релігійних, 2 розважальних) ▪ Туристично-екскурсійний потенціал області визначений численними пам'ятками різних часів з відомими історико-культурними заповідниками, пам'ятниками та музеями. Біля 4500 пам'яток культурної спадщини та 12 міст області занесені до Списку історичних населених місць України. ▪ Понад 100 об'єктів культурної спадщини мають статус пам'яток національного значення, ▪ Центром всесвітньої спадщини ЮНЕСКО офіційно підтверджено включення об'єкта «Тіра - Білгород (Аккерман) - на шляху від Чорного до Балтійського морів» до Попереднього списку ЮНЕСКО |
|---|--|

Шляхи подальшого розвитку

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Організація раціонального використання культурноресурсного потенціалу ▪ Розробка та впровадження функціонально та організаційно нових ефективних моделей закладів надання культурних послуг ▪ Розвиток аматорського та професійного мистецтва ▪ Розвиток спроможного гастрольно-концертного ринку області. ▪ Відновлення та збереження об'єктів музейної мережі, підтримка впровадження сучасних технологій до музейної практики, реекспозиція існуючих музеїв та створення нових інтерактивних комплексів ▪ Підтримка проведення в області масштабних фестивальних заходів ▪ Сприяння процесу внесення культурних пам'яток регіону до Всесвітнього списку культурної спадщини ЮНЕСКО ▪ Раціональне використання об'єктів історико-культурної спадщини для провадження туристичної та іншої господарської діяльності. ▪ Ремонтно-реставраційні роботи на пам'ятках історії та монументального мистецтва ▪ Рятівні роботи на пам'ятках археології ▪ Паспортизація та інвентаризація об'єктів культурної спадщини; ▪ Розробка та затвердження охоронних зон пам'яток і територій 	
Запорізька область	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Недовикористання потенціалу музеїв та об'єктів історико-культурної спадщини ▪ Реформи, пов'язані з децентралізацією, реорганізація мережі закладів культури стали певним викликом для закладів культури, які мають окреслити шляхи подальшого існування та визначити нові напрями і форми надання населенню культурно-мистецьких, інформаційних та дозвілевих послуг ▪ Порівняно низький рівень якості туристичних послуг 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ В області налічується 6 театральних-видовищних закладів (3 обласних, 2 муніципальних театри та 1 філармонія), 23 музеї комунальної власності та 2 музеї в складі національних заповідників, 474 бібліотеки, 23 демонстратори, 410 клубних закладів ▪ Протягом останніх років область щороку відвідує 15-16 тис. осіб. Основними напрямками розвитку туризму в регіоні є історикокультурний та рекреаційно-курортний ▪ Історико-культурна спадщина Запорізької області є невід'ємною частиною культурного надбання України. Найбільш відвідуваними дестинаціями є три історико-культурні заповідники, з них 2 – національні: Національний заповідник «Хортиця», Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила», Василівський історико-архітектурний музей-заповідник «Садиба Попова».
Шляхи подальшого розвитку	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Модернізація мережі закладів сфери культури; ▪ Проведення інвентаризації об'єктів традиційної культурної спадщини регіону ▪ Промоція нематеріальної культурної спадщини (популяризація народних традицій, ремесел, фольклору, художніх промислів шляхом проведення фестивалів, ярмарок, майстеркласів, фольклорно-етнографічних експедицій ▪ Діджиталізація елементів нематеріальної культурної спадщини регіону – розроблення електронного реєстру ▪ Розбудова туристично-музейного комплексу на о. Хортиця ▪ Здійснення реекспозицій, створення нових експозиційних розділів у музеях та заповідниках ▪ Створення нових туристичних маршрутів ▪ Залучення майстрів декоративно-прикладного мистецтва та національно-культурні товариства до популяризації туристичних можливостей краю ▪ Створення туристичних продуктів та мереж 	
Херсонська область	

<ul style="list-style-type: none"> ▪ На утримання закладів культури та покращення їхнього матеріально-технічного стану у повною мірою не виділяються кошти, більшість з них потребують капітального ремонту ▪ Значна частина природних територій, об'єктів культурної спадщини та туристичної інфраструктури не пристосована відповідно до міжнародних вимог для туристичних відвідувань, а туристичні послуги в усіх секторах індустрії туризму здебільшого не відповідають вимогам щодо якості обслуговування ▪ Сфера туризму та курортів потребує залучення значних інвестицій у розбудову туристично-рекреаційної інфраструктури області та приведення її у відповідність з міжнародними стандартами 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Сфера культури області представлена мережею закладів, серед яких 951 заклад культури і мистецтва, в тому числі 440 клубних закладів, 463 бібліотеки, 2 театри, обласна філармонія, 6 музеїв, 37 шкіл естетичного виховання, 2 вищі навчальні заклади культури і мистецтв I-II рівнів акредитації ▪ Щороку музеї області відвідують понад 120,1 тис. осіб, проводиться понад 4200 екскурсій ▪ На території області налічується 5749 об'єктів культурної спадщини, в тому числі пам'яток археології – 3418, історії – 2259, мистецтва – 72. Із зазначеної кількості 35 пам'яток національного значення: археології – 29, історії – 3, мистецтва – 3 ▪ До послуг туристів розроблено понад 90 туристичних маршрутів, зокрема святині українського козацтва, пам'ятника історії національного значення – Кам'янської Січі
---	--

Шляхи подальшого розвитку

- Реконструкція та модернізація існуючих будівель закладів культури (центри культурних послуг, молодіжні центри, мистецькі школи)
 - Реалізація іміджевих мистецьких проєктів, у тому числі міжнародних та всеукраїнських фестивалів і конкурсів
 - Відкриття закладів культури для альтернативних проєктів і заходів
 - Сприяння розробці програм розвитку культурної політики в ОТГ
 - Активна участь у запуску та функціонуванні ринку творів мистецтв.
 - Підтримка недержавного сектору культури через грантові програми
 - Сприяння розробленню та запровадженню багатомовної системи ознакування та навігації
 - Впорядкування знакових пам'яток історії та культури Степового Причорномор'я, забезпечивши їх інфраструктурою для відвідування туристів
 - Внесення даних про ресурс культурної спадщини Херсонщини до електронного інформаційного реєстру України
 - Забезпечення проєктних, вишукувальних і виробничих робіт та реставрації об'єктів культурної спадщини
- Повернення культурної спадщини в сучасний освітньо-культурний процес. Підтримка проєктів громадського сектору

**Витяги із стратегій розвитку міста Львова щодо питання
«Розвиток культурно-мистецької сфери для покращення туристичної привабливості території»**

Стратегія розвитку культури 2025	
Слабкі сторони	Сильні сторони
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Культурна пропозиція зосереджується переважно у центральній частині міста. ▪ Мережа культурно-освітньої інфраструктури міста – система бібліотек, клубних закладів та центрів творчості – була розбудована ще за радянських часів та потребує рішучого оновлення щодо матеріального забезпечення та змістового наповнення. ▪ Реконструкції та оновлення матеріально-технічної бази потребують музичні школи, театри, музеї. Відсутність комфортних умов та актуального змістового наповнення стримує активне споживання культурного продукту ▪ Значна кількість матеріальних та нематеріальних пам'яток культури вимагає значних зусиль, спрямованих на збереження культурної спадщини ▪ Львів'янам бракує відповідального та свідомого ставлення до “успадкованого” культурного середовища. Значна частина мешканців та гостей міста не має уявлення про багатство та різноманітність міської культури ▪ Криза з комунікацією в культурі є відображенням кризи комунікації та браком загальної довіри в українському суспільстві. У культурному секторі це відображається у конкуренції за ресурси, яка виснажує громадський сектор, кризі ідей у державному секторі, який монополізує ресурси бюджетної сфери, закритості середовищ, нерозумінні потреб і очікувань сторін. У публічній сфері наслідком закритості стає те, що культура страждає на провінційність. ▪ Недостатній акцент на якості культурних проєктів, схильність до спрощення трактування суспільних та культурних процесів, брак взаємодії та порозуміння між різними середовищами, уникання відповідальності та пошуку консенсусу у складних питаннях, закритість та маргіналізація окремих груп, нетерпимість, відсутність адекватного сприйняття критики ▪ У зв'язку із жорсткою системою бюджетного фінансування (через казначейство) та негнучкою вертикаллю управління у сфері культури сформувалась ситуація, в якій бюджетні установи функціонують за пасивними схемами отримання грошей. ▪ Водночас, в альтернативі до них формується активне середовище культурних громадських організацій, які пропонують сучасний, якісний продукт та не залежать від “бюджетної голки”. Проте бюджетні установи культури залишаються найбільш доступним культурним продуктом у місті та відіграють роль основних культурних центрів, які формують уявлення та сприйняття містянами культури. ▪ У зв'язку із відсутністю стабільних джерел дофінансування громадські організації у своїй діяльності орієнтуються на вимоги фінансових донорів та не завжди можуть забезпечити свій сталий розвиток. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ За останні десятиліття м. Львів стрімко розвивається – створюються нові квартали, нові бізнес-осередки ▪ Львів є містом, в якому сконцентровано найбільше матеріальних та нематеріальних пам'яток культури в Україні ▪ Позиціонування Львова як столиці культури
Шляхи подальшого розвитку	

- Реформування культурних політик. Створення умов та інструментів ефективної діяльності в сфері культури
- Децентралізація культури: розбудована сучасна культурна інфраструктура у всіх районах міста, створені активні культурні громадські простори
- Відповідальне ставлення до культурної спадщини
- Інноваційна міждисциплінарна культурна освіта, інтегрована на всіх освітніх рівнях, орієнтована на усі групи населення
- Культура як простір діалогу

Інтегрована концепція розвитку Львова до 2021 року

Слабкі сторони	Сильні сторони
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Оскільки впродовж десятиріч не проводилися реставраційні та ремонтні роботи, центр Львова (понад 2.700 історичних будівель, що значною мірою формують його вигляд), частково перебуває у поганому стані. Збереження історичної архітектурної спадщини у багатьох місцях є під загрозою, зокрема, через неправильний ремонт або застосування несумісних з пам'ятками архітектури будівельних матеріалів у минулі роки ▪ Відсутність ремонтних робіт та інвестицій призвели до того, що технічна інфраструктура значною мірою потребує модернізації ▪ Зростання потоків індивідуального автотранспорту та транзиту сильно загостило ситуацію з транспортним рухом і паркуванням передусім по периметру історичної частини міста й дотичних до неї районів і суттєво обмежує якість перебування і якість громадського простору ▪ Багато розташованих в історичному центрі освітніх і культурних закладів перебувають у поганому стані та потребують нагального ремонту чи модернізації ▪ Проблемою є модернізація музеїв. Потребують переробки та допасування до сучасних культурних та туристичних потреб старі концепції виставок ▪ Аналіз стану музейних експонатів показує, що через брак експозиційних та виставкових площ лише 7,8% музейного фонду області перебувають у постійних експозиціях, а 7% музейного фонду експонуються частково ▪ У старій частині міста проблемою залишається конфлікт між житлом та громадським харчуванням. Майже 70 % всіх кав'ярень та ресторанів розташовані у житлових будинках. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Історична частина міста, у якій переважають будівлі з різних історичних епох, здебільшого зберіглася і з 1998 р. ▪ належить до культурної спадщини ЮНЕСКО. Близько 11 % історичних архітектурних пам'яток України знаходяться у Львові ▪ Середмістя є туристичним і культурним центром міста. Тут зосереджені музеї, галереї, театри, концертні зали та кінотеатри Це культурне розмаїття є найкращою візитною картою Львова ▪ Практично усі музейні заклади міста перебувають у приміщеннях, що є видатними пам'ятками архітектури 16-19 ст. У фондах музеїв Львова зосереджено понад 1,2 млн. одиниць збережень основного фонду, які складають понад 10% від усього Музейного фонду України ▪ Важливими культурними подіями є численні фестивалі та акції, які щороку відбуваються під відкритим небом на вулицях історичного центру міста ▪ Крім численних архітектурних пам'яток та музеїв, туристів найбільше приваблює розмаїття ресторанів, кафе, магазинів та культурних пропозицій, а також понад 100 великих публічних заходів, які щороку відбуваються у місті ▪ 2009 року Львову присвоєно статус культурної столиці України ▪ У центральній частині Львова розташовані значна кількість найрізноманітніші заклади харчування, особливо кав'ярень та кафе

Шляхи подальшого розвитку

- Збереження історичного середовища Львова для наступних поколінь
- Гармонійний розвиток історичного міста та створення комфортних умов для проживання мешканців і гостей.
- Досягнення самоідентифікації мешканців Львова з історичною культурною спадщиною.
- Співпраця та відповідальність міжнародних, державних та місцевих структур в справі збереження спадщини і створення умов для сталого розвитку сучасного міста.

Програма розвитку туризму м. Львова на 2016-2022 роки

Слабкі сторони	Сильні сторони
----------------	----------------

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Унікальні активи Львова на сьогодні не у повній мірі використовуються для розвитку міста ▪ Недосконалість системи державного управління туризмом, низька ефективність взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади з органами місцевого самоврядування, недосконалість процедур внесення змін до законодавства, яке стосується розвитку туристичного кластеру та промоції України у світі 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Львів володіє унікальною світовою історичною спадщиною, враховуючи 750 років історії і збереження австро-угорських, польських та українських культурних традицій, експерти нараховують 366 історичних пам'яток, що було відмічено внесенням центру Львова до переліку культурної спадщини ЮНЕСКО ▪ Проведення у місті вагомих спортивних, туристичних, культурних, промоційних заходів дозволило Львову значно посилити свій туристичний бренд на внутрішньому та міжнародному ринках ▪ Надходження в місцевий бюджет (за 2019 рік) 196 млн.грн., туристичний збір – 10 млн. грн. (за даними управління туризму ЛМР) ▪ Індекс задоволеності туристичними послугами – 4,4 (5 – макс.), Індекс туристичної привабливості – 4,8 (5 – макс.)
<p>Шляхи подальшого розвитку</p>	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Організація, координація та проведення туристично привабливих заходів ▪ Поліпшення іміджу м. Львова як туристичного центру та центру для проведення бізнес-подій та зустрічей ▪ Організація, координація та проведення туристично привабливих заходів ▪ Заохочення новаторських тенденцій та експериментальних проєктів у сфері туризму 	
<p>Комплексна стратегія розвитку Львова 2012-2025</p>	
<p style="text-align: center;">Слабкі сторони</p>	<p style="text-align: center;">Сильні сторони</p>
<p>Посилання на супутні стратегічні документи:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Інтегрована концепція розвитку центральної частини міста Львова до 2021 року ▪ Стратегія підвищення конкурентоспроможності міста Львова до 2015 року 	
<p>Шляхи подальшого розвитку</p>	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Твердиня національних цінностей. Місто традицій, знань, культури, туризму та спорту 	
<p>Стратегія прориву 2027</p>	
<p style="text-align: center;">Слабкі сторони</p>	<p style="text-align: center;">Сильні сторони</p>
<p>Враховано три стратегічні документи, які вже існують у місті: Комплексна стратегія розвитку міста 2012-2025 роки і її п'ятирічний план "Львів2020", Програма розвитку освіти м. Львова на 2017-2020 роки, Стратегія розвитку культури м. Львова до 2025 року</p>	
<p>Шляхи подальшого розвитку</p>	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Виховання креативності ▪ Збереження креативних людей у Львові ▪ Концентрація креативних людей ▪ Залучення креативних людей ззовні 	

Інституційне забезпечення впровадження культурної політики в розрізі зон пересікання культурно-мистецької сфери та туризму

Культурна спадщина

Відповідно до Закону «Про охорону культурної спадщини», державне управління у сфері охорони культурної спадщини покладається на Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини. До спеціально уповноважених органів охорони культурної спадщини належать: Міністерство культури, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим; обласні, районні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації; виконавчий орган сільської, селищної, міської ради.

Для розгляду наукових рекомендацій та пропозицій щодо розроблення основних напрямів розвитку охорони культурної спадщини, обговорення найважливіших програм, проектів з питань охорони культурної спадщини уповноважені органи створюють науково-методичні ради з провідних учених і висококваліфікованих фахівців-практиків. Даний орган діє на підставі Положення, затвердженого наказом Міністерства культури у 2012 році. Для погодженого вирішення питань щодо охорони культурної спадщини на територіях областей, міст Києва та Севастополя, інших населених пунктів органи охорони культурної спадщини обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій можуть створювати консультативні ради з провідних учених і висококваліфікованих фахівців-практиків.

Підприємства усіх форм власності, заклади науки, освіти та культури, громадські організації, громадяни можуть встановлювати шефство над об'єктами культурної спадщини з метою забезпечення їх збереження, сприяють державі у здійсненні заходів з охорони об'єктів культурної спадщини і поширенні знань про них, беруть участь у популяризації культурної спадщини серед населення.

Українське товариство охорони пам'яток історії та культури сприяє залученню широких верств населення до участі в охороні культурної спадщини, здійснює пропаганду культурної спадщини і законодавства про її охорону, громадський контроль за її збереженням, використанням, консервацією, реставрацією, реабілітацією, музеєфікацією та ремонтом, сприяє роботі органів охорони культурної спадщини.

З метою здійснення нагляду за станом збереження об'єкта всесвітньої спадщини центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини, утворює наглядову раду об'єкта всесвітньої спадщини.

У Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини визначено, що при Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури засновується Міжурядовий комітет з охорони визначної культурної і природної спадщини загального значення, що називається "Комітет всесвітньої спадщини". Він складається з 15 держав - сторін Конвенції, які обираються державами - сторонами Конвенції, котрі збираються на Генеральну асамблею під час чергових сесій Генеральної конференції ЮНЕСКО. Кількість держав, що входять до складу Комітету, буде доведена до 21, починаючи з чергової сесії Генеральної конференції, яка буде проведена після набуття чинності цієї Конвенцією не менш як для 40 держав.

Матеріальна культурна спадщина

Наказ Міністерства культури «Про затвердження Порядку обліку об'єктів культурної спадщини» від 2013 року передбачає створення Експертної комісії з питань обліку об'єктів культурної спадщини - консультативно-дорадчого органу з питань обліку об'єктів культурної спадщини при Мінкультури.

Ініціаторами розгляду питань занесення об'єкта культурної спадщини до Реєстру відповідно до Порядку для пам'яток національного значення є орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим, обласна, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, для пам'яток місцевого значення - орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим, обласна, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, інші громадські організації, до статутних завдань яких належать питання охорони культурної спадщини.

Суб'єктами прийняття рішення про занесення об'єкта культурної спадщини до Реєстру для пам'яток національного значення є Кабінет Міністрів України, для пам'яток місцевого значення - Міністерство культури України.

Для розгляду питань занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України створюється Експертна комісія, яка діє на основі Порядку, затвердженого наказом Міністерства культури у 2012 році.

Архітектурна спадщина

Відповідно до Закону «Про охорону археологічної спадщини» державне управління у сфері охорони археологічної спадщини здійснюється Кабінетом Міністрів України та спеціально уповноваженими органами охорони культурної спадщини.

До спеціально уповноважених органів охорони культурної спадщини належать:

- центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони культурної спадщини (регулювання питання охорони археологічної спадщини, оголошення територій охоронюваними археологічними територіями, науково-методичне керівництво, ведення реєстру, визначення меж територій археологічних пам'яток національного значення, здійснює нагляд за виконанням археологічних робіт, погоджує проекти відведення земельних ділянок на території археологічних пам'яток, видача дозволів, розпоряджень, приписів та заборон на ведення господарської діяльності, здійснення контролю за переміщенням археологічних предметів);
- орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим;
- обласні, районні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації;
- виконавчий орган сільської, селищної, міської ради.

Кабінет Міністрів України:

- здійснює державну політику та державний контроль у сфері охорони архітектурної спадщини;
- вносить відповідні об'єкти до Державного реєстру;
- визначення установ та музеїв для утримання археологічних пам'яток.

Повноваження органів виконавчої влади АР Крим, обласних, районних, міських державних адміністрацій, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад:

- визначення меж територій археологічних пам'яток місцевого значення;
- забезпечення в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці належного захисту та утримання об'єктів;
- здійснення відповідно до закону нагляду за станом схоронності;
- погодження проектів відведення земельних ділянок.
- реєстрація документів на проведення археологічних робіт;
- видання розпоряджень і приписів щодо охорони пам'яток місцевого значення.

В Законі зазначено, що громадські організації, громадяни сприяють органам охорони культурної спадщини у проведенні практичних заходів з виявлення, вивчення, обліку та охорони об'єктів археологічної спадщини, популяризації серед населення знань про них та пам'яткоохоронного законодавства, здійснюють громадський контроль за станом збереження, використанню, консервацією та музеєфікацією пам'яток археології.

Нематеріальна культурна спадщина

Міністерство культури своїм наказом затверджує перелік елементів нематеріальної культурної спадщини та веде відповідний реєстр.

Клопотання про включення до переліку елементів нематеріальної культурної спадщини Міністерство культури передає Експертній раді з питань нематеріальної культурної спадщини при Міністерстві культури України, яка діє відповідно до Положення про Експертну раду з питань нематеріальної культурної спадщини, затвердженого наказом Мінкультури від 2017 року. Експертна рада є постійно діючим консультативно-дорадчим органом Мінкультури, що утворений з метою підготовки пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері нематеріальної культурної спадщини. Рішення про утворення або ліквідацію Експертної ради, її кількісний та персональний склад затверджуються наказами Мінкультури один раз на два роки.

Після включення до Переліку моніторинг стану життєздатності елементу нематеріальної культурної спадщини здійснюють органи у сфері культури та Український центр культурних досліджень.

У Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини передбачено створення Генеральної асамблеї держав-учасниць, яка є повновладним органом цієї Конвенції, а також засновується Міжурядовий комітет з охорони нематеріальної культурної спадщини. Комітет складається з представників 18 держав-учасниць, обраних державами-учасницями, що зібралися на Генеральну асамблею

Народні художні промисли

Відповідно до Закону "Про народні художні промисли" до повноважень Міністерства культури та інформаційної політики, серед іншого належить:

- розроблення та забезпечення реалізації загальнодержавних програм охорони, відродження, збереження і розвитку народних художніх промислів;
- встановлення порядку обліку, зберігання та використання типових зразків виробів народних художніх промислів;
- визначення перспектив та напрямів розвитку освіти у галузі народних художніх промислів;
- здійснення заходів щодо виявлення, обстеження, обліку і охорони осередків народних художніх промислів та заповідних територій народних художніх промислів;
- сприяння організації і проведенню культурно-мистецьких заходів у галузі народних художніх промислів, а також аукціонів, конкурсів, виставок-продажів тощо;

- сприяння в межах своїх повноважень міжнародному співробітництву у галузі народних художніх промислів.

Органи влади Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень охороняють права та законні інтереси суб'єктів народних художніх промислів, сприяють створенню умов для виконання ними своєї діяльності, а саме:

- розробляють та затверджують регіональні програми охорони, відродження, збереження та розвитку народних художніх промислів і осередків народних художніх промислів на відповідній території, а також подають відповідні пропозиції до загальнодержавних програм;
- проводять на відповідній території виявлення, обстеження, облік та охорону осередків народних художніх промислів;
- сприяють здійсненню інвестиційної діяльності в галузі народних художніх промислів;
- приймають рішення про встановлення відповідно до закону пільгових податкових ставок місцевих податків і зборів, а також звільняють від їх сплати суб'єктів народних художніх промислів;
- сприяють організації торгівлі виробами народних художніх промислів.

Музеї та музейна справа, виставки, зоопарки, заповідники

Формує та забезпечує державну політику у сфері музеїв Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв, на даний час це Міністерство культури та інформаційної політики України. Відповідно до Положення, затвердженого Кабінетом міністрів, при Міністерстві культури створюється Музейна рада, яка є постійно діючим консультативно-дорадчим органом при Міністерстві культури України, утвореним з метою визначення пріоритетних напрямів формування та реалізації національної музейної політики. До роботи в Раді залучаються науковці, митці, фахівці сфери музейної справи, представники музеїв, інститутів громадянського суспільства.

Інституційна сфера діяльності музеїв включає також ряд громадських організацій. Зокрема, це:

- Всеукраїнська асоціація музеїв, до складу якої належать 7 заповідників, 23 музеї та 1 галерея.
- Український національний комітет Міжнародної ради музеїв був створений у 1992 році та став членом Міжнародної ради музеїв на правах її національного комітету. Зареєстрований як ВСЕУКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ РАДИ МУЗЕЇВ «ІКОМ».
- Український центр розвитку музейної справи – зареєстрована у 2006 році громадська організація, яка визначає своїм головним завданням мобілізація інтелектуального ресурсу музейної спільноти для вирішення системних проблем музейної сфери.
- Асоціація музеїв і галерей.
- Профспілка «Об'єднання первинних профспілкових організацій працівників музеїв міста Києва»

Перформативне та сценічне мистецтво

Театри та театральне мистецтво

Формує та реалізовує державну політику в галузі театру і театральної справи Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв, на даний час це Міністерство культури та інформаційної політики України. Також Міністерство:

- здійснює організаційно-методичне керівництво театральною справою;
- формує вимоги щодо державного статистичного обліку театрів;
- створює спеціалізовані організаційні структури;
- організовує наукові дослідження в галузі театрознавства;
- організовує навчання та фахову перепідготовку артистичного і художнього персоналу театрів;
- здійснює контроль за діяльністю театрів, заснованих на державній та комунальній формах власності.

Участь у координації діяльності державних і комунальних театрів беруть органи державної влади та органи місцевого самоврядування спільно з іншими засновниками.

Інституційна сфера діяльності театрів включає також ряд громадських організацій. Зокрема, це Національна спілка театральних діячів України.

Гастрольні заходи

Відповідно до Закону “Про гастрольні заходи в Україні” Кабінет Міністрів визначає Порядок організації і проведення гастрольних заходів.

У “Порядку організації і проведення гастрольних заходів”, затвердженому Кабінетом Міністрів України у 2004 році, координацію діяльності, пов'язаної з організацією та проведенням гастрольних заходів на відповідній території, здійснюють Міністерство культури Автономної Республіки Крим, Головне управління культури і мистецтв Київської міської держадміністрації, управління культури обласних та Севастопольської міської держадміністрацій, відділи культури районних, районних у містах Києві та Севастополі держадміністрацій.

**Опис проєктів Стратегії регіонального розвитку Львівської області на період до 2020 року
(скорочений варіант)**

Згідно Планів заходів впровадження Стратегії на період 2017-2018 роки та 2019-2020 роки були сформовані наступні стратегічні проєкти

Галузь культури

За Оперативною ціллю 2.3.

Оперативна ціль 2.3. визначає такі сфери реалізації потенційних проєктів: «Проведення конкурсів народної творчості. Підтримка діяльності шкільних гуртків народних ремесл. Розвиток традиційних народних промислів. Популяризація елементів традиційної культури. Проведення інвентаризації об'єктів традиційної культурної спадщини регіону. Розвиток міжрегіональних і міжнародних зв'язків та співпраця з міжнародними організаціями. Проведення інвентаризації об'єктів традиційної культурної спадщини регіону. Впровадження сучасних інформаційних систем в музейно-культурну сферу. Підтримка культури та мистецтва національних та етнічних меншин, що проживають на Львівщині».

Проєкти на 2017-2018 роки:

Назва проєкту	Будівництво, реконструкція та капітальний ремонт музеїв
Ключові заходи проєкту:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Потреба музею отця М. Вербицького зумовлена відсутністю в Україні музею, присвяченому автору музики Державного Гімну України, а також відсутністю музею національних і державних символів України. ▪ Особливістю музею буде сама споруда, яка матиме форму фортепіано (ПКД на стадії завершення). Музей буде місцем для пошанування о. М. Вербицького в Україні, зважаючи на те, що його могила знаходиться в Республіці Польщі
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Будівництво музею імені отця Михайла Вербицького. ▪ Створення експозиційного наповнення. ▪ Створення веб-сайту музею. Включення інформаційних матеріалів на веб-сайті ЛОДА. Створення відеофільму про життя і творчість о. М. Вербицького. ▪ Встановлення інформаційних вказівників. Створення туристичного маршруту. ▪ Збереження будівлі історико-краєзнавчого музею та забезпечення її безпечної експлуатації з врахуванням теплозберігаючих елементів та економії теплової енергії (покриття даху 320 кв. м., заміна 34 вікон)
Бюджет, тис. грн.	8000
Назва проєкту	Забезпечення реалізації ремонтно-реставраційних робіт об'єктів культурної спадщини
Ключові заходи проєкту:	Ремонтно-реставраційні роботи та протизсувні заходи на об'єктах культурної спадщини.
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ремонтно-реставраційні роботи церкви Різдва Богородиці в м. Щирець (Пісках) Пустомитівського району; ▪ ремонтно-реставраційні роботи пам'ятки архітектури 1739р. Костел Йосипа та келії монастиря Капуцинів у смт Олесько Львівської області; ▪ Підгорецький Василіанський монастир Благовіщення с. Підгірці Бродівського району - протизсувні заходи; ▪ проведення ремонтно-реставраційних робіт будівлі по пр. Шевченка, м. Львів
Бюджет, тис. грн.	30000

Проєкти на 2019-2020 роки:

Назва проєкту:	2.31. Проєкт «Книжковий дворик мандрує Україною»
Ключові заходи проєкту:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ книжкова ярмарок; ▪ проведення читацьких майданчиків з пізнавальними іграми, майстер-класами та фірмовим читацьким марафоном; ▪ відбір кращих книг; ▪ проведення авторських зустрічей, книжкових презентацій, поетичних читань, автограф-сесій, літературних дискусій та круглих столів; ▪ сприяння проведенню «Форум видавців» у Львові.
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 20 виїзних виставок в населених пунктах Львівської області та 11 в обласних центрах України;

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ понад 500 авторських зустрічей; ▪ понад 300 книжкових презентацій та автограф-сесій; ▪ понад 100 поетичних читань; ▪ понад 100 літературних дискусій та круглих столів.
Бюджет, тис. грн.	1000
Назва проекту:	2.53.Проект «Активуйся».
Ключові заходи проекту:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Проведення освітньої програми (3 одноденні навчальні модулі). ▪ Реалізація культурних заходів-фестивалів із проведенням фандрайзингових заходів у 10 громадах. ▪ Реалізація соціально-культурних проектів у 10 громадах. ▪ Проведення підсумкового форуму учасників проекту.
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Реалізовано освітню програму для 40 осіб з 10 сільських громад Львівщини ▪ У 10 громадах проведено фандрайзингові та інформаційні кампанії ▪ У 10 громадах реалізовано соціально-культурні проекти для дітей, молоді із залученням членів громад.
Бюджет, тис. грн.	800
Назва проекту:	2.54.«Активізація Центрів Роботи з Молоддю в Місці Пястовому та у Сколе – культурна й історична спадщина Жешівського та Львівського регіонів як основа освітніх цінностей Отця Броніслава Маркевича»
Ключові заходи проекту:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Будівництво та облаштування Центру спадщини та культури "Міхал" у Місці Пястовому та Центру спадщини та історії у м. Сколе. ▪ Також передбачені такі заходи як семінари для молоді та конференції.
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Збудовано та облаштовано Центр спадщини та культури "Міхал" у Місці Пястовому та Центр спадщини та історії у м. Сколе. ▪ Проведено семінари та конференції з питань культурної та історичної спадщини для молоді. ▪ Налагоджено систему культурних обмінів із залученням молоді України та Республіка Польща
Бюджет, тис. грн.	84753
Назва проекту:	2.55.Інноваційні шляхи збереження та розвитку культури Львівщини
Ключові заходи проекту:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Створення в бібліотеці нового об'єднання за інтересами – Клубу «Діти &Роботи». ▪ Нові музейні тренди - Створення сучасних, інтерактивних проектів (виставки, воркшопи, навчальні кімнати у музеях, «Мандруючий музей»); Оновлення музейних експозицій, матеріально-технічної бази; Здійснення оцифрування музейних фондів. ▪ Створення сучасних комунікативних просторів на базі народних домів шляхом покращення матеріально-технічної бази; придбання мультимедійного обладнання (проектори, екрани, звукопідсилювальна апаратура, мікрофони);закупівля крісел; пошиття сценічних костюм. ▪ Створення нових культурно-мистецьких маршрутів. Пізнай Львівщину.
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ «Панська садиба ХІХ ст.» у с. Журавники є ключовим об'єктом майбутнього туристичного маршруту «Глинянським шляхом». ▪ «Етно-Львівщина: традиція і сучасність» - популяризація етнічності шляхом розширення репертуару обрядових, створення мандрівного районного туристично-мистецького «Календарного фестивалю»; здійснення етнічних експедицій на території Львівщини. ▪ Бейбі-театр «Стук-грюк» - створення та реконструкція простору в театрі для можливості показу вистав малої форми, а також заходів з дітьми віком до трьох років. Облаштування даного залу для відвідувачів з особливими потребами ▪ Впровадження інтерактивних методів роботи з дітьми в мистецьких школах Львівської області шляхом створення на базі мистецьких шкіл Львівщини сучасних креативних центрів, з інтерактивним підходом до навчання, придбання для потреб мистецьких шкіл мультимедійного обладнання. ▪ Культурна промоція гірських територій. Розвиток музейної сфери - Створення інноваційної експозиції подвигу героїв УСС, УПА, АТО – минулих та сучасних поколінь сколівських бойків у історико-краєзнавчому музеї «Сколівщина». ▪ Відродження, утвердження та популяризація Сокальської вишивки як унікального

	<p>виду народного мистецтва - створення методично-матеріальної та кадрової бази для передачі навиків Сокальського вишивання молодим майстрам народної творчості.</p> <ul style="list-style-type: none"> «Нові перспективи Театрального майданчику - Організація відвідування вистав театру з подальшим відвідуванням екозони. проведення екскурсій, бесід, організація інтерактивних ігор, облаштування доріжок, встановлення лавок, столів для відпочинку, облаштування освітлення території. «Знай свою історію та культуру. Національно-патріотичне виховання молоді» - створення музейних проектів, зустрічі з воїнами АТО, родинами небесної Сотні, Фестивалі національно-патріотичного спрямування. Музично-поетичний творчий проект «Виноградинки»- об'єднання митців одного регіону для спільної творчої діяльності, створення україномовного музично-поетичного збірника для дітей, презентація збірника на Форумі видавців. Арт-проект «Наслідники Труша».Створення та проведення культурних подій, виставкових заходів в музейних і виставкових залах Львівщини.
Бюджет, тис. грн.	20000
Назва проекту:	2.56. Проект «Під Зорею Пінзеля» для промоції унікальної Львівщини за кордоном.
Ключові заходи проекту:	<ul style="list-style-type: none"> Виставка мистецьких творів українських видатних скульпторів, художників, керамістів, які є своєрідним продовженням бачення й популяризації творчості Пінзеля
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> колекція одягу «прет-а-порте» арт-студії Івони Лобан «Пінзель. Львів. Бароко»; Концерт гурту «Roskoko»; Презентація - розповідь про відомого скульптора - Іоана Пінзеля; Відео серед яких: сюжет з презентації проекту на Сході України та ролик, який презентував закордоном колекцію одягу Івони Лобан «Пінзель. Львів. Бароко».
Бюджет, тис. грн.	700
Назва проекту:	2.57. Проект «Український Донбас». Презентація потенціалу Львівщини на сході України
Ключові заходи проекту:	<ul style="list-style-type: none"> концертні програми, театральні виступи, музейно-виставкові проекти, культурні студії, круглі столи, семінари, літературні проекти; ярмарки декоративно-ужиткового мистецтва умільців з Львівщини
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> Презентація мистецтва та творчості Галичини на Сході; Ознайомлення із культурою Галичини мешканців Сходу; Сприяння поширенню національно-патріотичних настроїв серед населення східних областей.
Бюджет, тис. грн.	400
Назва проекту:	2.58. Відродження та популяризація традиційних промислів
Ключові заходи проекту:	<ul style="list-style-type: none"> Технічне забезпечення для інтерактивних заходів у Музеї ткацтва та килимарства КЗ ЛОР «Історико- краєзнавчий музей» (м. Глиняни) та створення сучасних реставраційних майстерень по реставрації тканин (у тому числі килимів).
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> Відродження глинянського килимарства як визначного зразка професійного декоративно-ужиткового мистецтва України. Створення сучасного реставраційного центру по тканині в м. Глиняни, який буде забезпечувати потреби музеїв та ін. установ Західного регіону.
Бюджет, тис. грн.	1500
Назва проекту:	2.59.Ефективний вплив культурних змін у громаді «Новітня школа культури - менеджмент мистецтва»
Ключові заходи проекту:	<ul style="list-style-type: none"> Управлінська навчальна програма для бібліотекарів та керівників народних домів: тренінги, лекції, панельні дискусії.
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> Залучення до навчання 100 бібліотекарів та 100 керівників народних домів з районів та ОТГ області.
Бюджет, тис. грн.	1000

За Оперативною ціллю 3.2.

Оперативна ціль 3.2. визначає такі сфери реалізації потенційних проєктів: «Забезпечення умов для використання організаційних, інституційних можливостей суб'єктів і учасників транскордонного співробітництва України у розробленні та здійсненні заходів щодо реалізації проєктів (програм) транскордонної співпраці. Сприяння встановленню і поглибленню економічних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами України та інших держав. Розв'язання спільних проблем прикордонних регіонів та євроінтеграційних заходів».

Проєкти на 2017-2018 роки:

Назва проєкту	Транскордонний паломницький маршрут як інструмент промоції спільної історико-культурної спадщини українсько-польського прикордоння
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none">▪ Створення та промоція транскордонного туристичного паломницького маршруту.▪ Реконструкція монастирського комплексу в с. Підкамінь Бродівського району.▪ Реконструкція костелу св. Ядвиги в Мокободах.▪ Реконструкція костелу Народження діви Марії в Голублі.▪ Промоційна кампанія.▪ Освітні заходи
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none">▪ Покращення стану трьох об'єктів історико-культурної спадщини.▪ Проведення 6 транскордонних культурних заходів за участю 600 осіб▪ Створення транскордонного туристичного маршруту
Бюджет, тис. грн.	71126
Назва проєкту	Збереження галицької історико-культурної спадщини в польсько-українському транскордонному регіоні
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none">▪ Покращення об'єктів галицької історико-культурної спадщини.▪ Організація українсько-польських транскордонних культурних заходів.▪ Створення туристичних продуктів з метою промоції місцевої культури.▪ Публікації.▪ Організація семінарів та навчань для представників туристичної галузі.▪ Розробка транскордонної стратегії промоції галицької історико-культурної спадщини.▪ Промоційна кампанія
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none">▪ Кількість відновлених об'єктів галицької історико-культурної спадщини – 4.▪ Кількість організованих культурних масових заходів – 5.▪ Кількість учасників культурних масових заходів – 1200.▪ Збільшення відвідувачів об'єктів – 25%
Бюджет, тис. грн.	37 100
Назва проєкту	Карпатський шлях дерев'яної архітектури – спільні заходи для збереження та промоції історико-культурної спадщини українсько-польського прикордоння
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none">▪ Створення та промоція Карпатського шляху дерев'яної архітектури.▪ Реставраційні роботи на 4 об'єктах.▪ Кампанія з підвищення свідомості мешканців.▪ Організація культурних подій вздовж маршруту.▪ Інформаційно-промоційна кампанія
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none">▪ Кількість покращених об'єктів – 4.▪ Кількість проведених заходів – 40.▪ Кількість учасників транскордонних заходів – 5000.▪ Кількість публікацій – 6.▪ Кількість проведених навчань – 7.▪ Збільшення кількості відвідувачів об'єктів – 19%
Бюджет, тис. грн.	55 867
Назва проєкту	Світ Карпатських розет – заходи для збереження культурної унікальності Карпат
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none">▪ У рамках проєкту буде створено польсько- український КАРПАТСЬКИЙ ЦЕНТР КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ — «РОЗЕТИ», що складатиметься з 4 структур: у Косові, Уричі, Колочаві та Бистрому.

Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> 2 розвинені об'єкти культурної та історичної спадщини, що стануть прямим результатом підтримки Програми (Урич, Косів), інфраструктура, що служитиме збереженню місцевої культури (Бистре, Колочава), 23 культурні заходи, 14 тренінгів для співробітників проекту, 8 видів публікацій.
Бюджет, тис. грн.	1 700
Назва проєкту	Слідами великих авторів – від Фредра до Реймонта
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> Відновлення старого помістя родини Реймонтів в с. Хлівіска Седлецького повіту. Відновлення Палацу Фредра в с. Вишня Городоцького району. Проведення освітніх та культурних заходів. Промоційна кампанія
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> Кількість покращених об'єктів – 2. Кількість проведених заходів – 14. Збільшення кількості відвідувачів об'єктів – 10%
Бюджет, тис. грн.	74 130
Назва проєкту	Містика Карпатських міст
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> У рамках проєкту буде модернізовано центри туристичної інформації, закуплено виставкові стенди, проведено аудит потенціалу карпатських міст, розроблено стратегію промоції туризму в містах карпатського Євро регіону, випущено друковану промоційну продукцію, розроблено Інтернет сторінки, проведено навчання
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> Результатом стане активізація туристичного сектора. Модернізація центрів туристичної інформації. Проведення аудиту туристичного потенціалу та розробка стратегії промоції туризму в містах. Промоція потенціалу міст на міжнародних заходах. Промоційна кампанія. Проведення навчань та інформаційних заходів
Бюджет, тис. грн.	36263

Проєкти на 2019-2020 роки:

Назва проєкту:	3.10. Презентація культури Львівщини в Європі
Ключові заходи проєкту:	<ul style="list-style-type: none"> Презентація концертних програм професійних та аматорських колективів Львівщини за кордоном. Участь виконавців і творчих колективів області, зокрема, колективів спеціалізованих мистецьких шкіл, у міжнародних фестивалях та конкурсах, у культурних проєктах українських організацій за кордоном. Сприяння представленню проєктів музейних та бібліотечних установ Львівщини в країнах проживання української діаспори. Презентація вистав театрів Львівщини за кордоном. Підтримка організації виставкових проєктів художників, фотомайстрів, майстрів декоративно-ужиткового мистецтва області у європейських країнах. Презентація літературних проєктів за кордоном. Організація Днів культури Львівщини в європейських країнах. Організація святкування Дня Незалежності України в містах Європи, у яких компактно проживають українці.
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> зростання зацікавлення та обізнаності європейців з історією та культурою нашого краю, його реальним мистецьким, освітнім, науковим і туристичним потенціалом; підвищення національного самоусвідомлення українців, які проживають за кордоном, зокрема, дітей та молоді; сприяння згуртованості української діаспори; створення спільних потужних культурно-просвітницьких проєктів; поширення україномовної художньої та наукової літератури у середовищі українських громад європейських країн.
Бюджет, тис. грн.	1400

За Оперативною ціллю 4.2.

Оперативна ціль 4.2. визначає такі сфери реалізації потенційних проєктів: «Розвиток мережі та належне утримання соціально-культурних об'єктів (театри, музеї, будинки культури тощо), організація та розвиток на їх базі культурно-мистецького життя громад. Інтеграція культурно-мистецьких заходів «місто-село».

Проєкти на 2017-2018 роки:

Назва проєкту	Будівництво, реконструкція та ремонт народних домів області
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Виконання ремонтно-будівельних робіт згідно з ПКД
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Заміна вікон, дверей, влаштування даху та покрівлі, проведення водовідведення, встановлення вентиляцій тощо в народних домах області: <ul style="list-style-type: none"> ✓ будівництво народного дому в с. Великі Грибовичі Жовківського району; ✓ будівництво народного дому «просвіта» в с. Мшана Городоцького району; ✓ будівництво народного дому на 100 місць в с. Чорнушовичі Пустомитівського району; ✓ реконструкція народного дому в м. Добромиль Старосамбірського району ✓ інші об'єкти. ▪ Безпечна безперебійна ефективна робота народних домів; суттєве зменшення бюджетних витрат на оплату енергоносіїв; забезпечення належного теплового режиму завдяки заміненним віконним конструкціям тощо. ▪ Проведення культмасових заходів у комфортних умовах; збільшення кількості присутніх на культзаходах; залучення молоді шкільного та дошкільного віку до проведення культзаходів
Бюджет, тис. грн.	35000
Назва проєкту	Створення мережі громадських центрів надання адміністративних послуг на базі сільських бібліотек
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Відбір 100 сільських/селищних бібліотек на конкурсних засадах. ▪ Обладнання відібраних бібліотек ▪ Навчання консультантів на базі Львівського тренінгового центру ▪ Відкриття ГЦ на базі сільських/селищних бібліотек.
Очікувані результати	<p>Короткотривалі наслідки реалізації проєкту</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ передбачається створити 100 ГЦ на базі сільських/селищних бібліотек області. Бібліотеки будуть забезпечені відповідним обладнанням та доступом до Інтернет для забезпечення роботи ГЦ буде підготовлено 200 консультантів із числа бібліотечних працівників, представників органів місцевого самоврядування <p>Перспективні наслідки реалізації проєкту</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 50 000 користувачів сільських/селищних бібліотек Львівщини отримають доступ до е-урядування через ГЦ ▪ 300 організацій (органи місцевого самоврядування, навчальні заклади, інші установи) які отримають можливість отримувати послуги ГЦ
Бюджет, тис. грн.	800

Сфера туризму

За Оперативною ціллю 5.2.

Оперативна ціль 5.2. визначає такі сфери реалізації потенційних проєктів: «Підвищення привабливості пам'яток архітектури для громадян України та іноземних гостей. Проведення інвентаризації об'єктів традиційної культурної спадщини регіону. Збереження дерев'яної та сакральної архітектури. Проведення конкурсів народної творчості. Підтримка діяльності шкільних гуртків народних ремесл. Розвиток традиційних народних промислів.

Популяризація елементів традиційної культури. Підтримка існуючих та створюваних творчих колективів у місцях компактного проживання національних меншин. Сприяння участі аматорських колективів національних меншин, окремих виконавців району у міжнародних, всеукраїнських, обласних конкурсах, фестивалях, святах та оглядах. Створення ефективного регуляторного та інституційного середовища в музейній сфері. Впровадження сучасних інформаційних продуктів (в т.ч. додатків до смартфонів)».

Проєкти на 2017-2018 роки:

Назва проєкту	Реставрація пам'яток архітектури
---------------	----------------------------------

Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> Ремонтно-реставраційні роботи по збереженню пам'ятки архітектури художнього музею М.Біласа та музею міста-курорту Трускавця. Проведення культурно-мистецьких заходів, виставок. Аналіз елементів ліхтаря пам'ятки архітектури XVII-XIX ст. будівлі Ратуші в м. Самборі, їхнього стану та збереження. Визначення причини пошкоджень і руйнувань елементів покрівлі. Визначення навантаження на елементи покрівлі і конструкції даху та передбачення необхідних заходів для їх укріплення. Визначення конструкцій, які потребують захисної обробки. За результатами обстеження розроблення проекту реставрації ліхтаря. Будівля Панської садиби в с. Журавники внаслідок того, що довгий час не використовувалася, потребує будівельно-ремонтних робіт, а саме: заміни покриття та частково конструкцій даху, гідроізоляцію та укріплення фундаменту, відведення стічних вод, ремонт приміщень (доведення до експозиційного стану), реставрації вікон та дверей
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> У результаті реставрації художнього музею М.Біласа та пам'ятки архітектури музею міста-курорту Трускавця будуть покращені умови для комфортного перебування та обслуговування відвідувачів музею У результаті реконструкції ліхтар пам'ятки архітектури XVII-XIX ст. будівлі Ратуші в м. Самборі відновить свої функціонально-естетичні властивості, підвищить енергозбереження будівлі, усуне причини руйнування інших конструкцій. Після завершення робіт у Панській садибі в с. Журавники буде повністю відновлений інтер'єр та екстер'єр тогочасної епохи, ландшафтний парк та відновлено для відвідувачів побут XIX ст., що забезпечить функціональне призначення споруди і дозволить їй самоутримуватися у перспективі. Розвиток туризму у даному регіоні створить нові робочі місця і допоможе відновити ремесло килимарства, яким славилися Глиняни і Журавники, а також сприятиме патріотичному вихованню молоді і вивченню власної історії і традицій, поверне до занять традиційними ремеслами і промислами
Бюджет, тис. грн.	54243
Назва проєкту	Реставрація приміщень пам'ятки архітектури XVII-XIX ст. Ратуші (підвалів Ратуші) на пл. Ринок в м. Самборі
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> Вивчення і обстеження всіх підвальних приміщень в межах зовнішніх стін Ратуші. Розроблення проектної документації на реконструкцію. Проведення будівельно-ремонтних робіт
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> Підвищення туристичного потенціалу міста шляхом відновлення історично архітектурного середовища
Бюджет, тис. грн.	500
Назва проєкту	Створення туристичного кадастру культурно-історичної та природної спадщини області
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> Розробка інтерактивну карту львівської області. Дослідження об'єктів культурно-історичної та природної спадщини області. Розробка паспортів об'єктів
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> Розроблено інтерактивну карту Львівської області. Розроблено методичку кадастрових досліджень. Створено туристичний кадастр культурно-історичної та природної спадщини області
Бюджет, тис. грн.	2500

Проєкти на 2019-2020 роки:

Назва проєкту:	5.1. Створення і забезпечення функціонування кластерів та інформаційно-освітніх центрів сільського туризму
Ключові заходи проєкту:	<ul style="list-style-type: none"> Розробка статутних документів щодо формалізації кластерних утворень сільського туризму у формі громадських організацій, бізнес-асоціацій, спілок. Організаційне та матеріальне забезпечення функціонування кластерів (оренда приміщення, офісна техніка, персонал). Створення WEB сайтів кластерів, проведення ярмарків та фестин з сільського туризму, здійснення інформаційно-рекламних компаній.

	<ul style="list-style-type: none"> Вибір та облаштування інформаційно-освітніх центрів на базі садиб сільського туризму. Проведення навчальних акцій для власників осель та безробітних.
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> Чотири спеціалізованих кластери сільського туризму у Львівській області – агротуристичний в Пустомитівському районі, гірський етнографічно-екологічний на Сколівщині, туристичний кластер на території Новоміської об'єднаної територіальної громади та транскордонний (Старосамбірський район, Україна – Бещадський повіт, Польща) Шість освітньо-інформаційних центрів на базі садиб сільського туризму в Турківському, Сколівському, Дрогобицькому, Стрийському, Миколаївському та Старосамбірському районах. Покращення позиціонування Львівщини у сфері сільського туризму та підвищення рівня обслуговування в агросадибах через створення конкурентних пропозицій, цільову підготовку власників агросадиб та проведення регіональних, національних і міждержавних заходів з сільського туризму. Львівщина як регіон з передовим досвідом інноваційних форм в сільському туризмі.
Бюджет, тис. грн.	2400
Назва проекту:	5.8. Комплексний розвиток Поморянського замку
Ключові заходи проекту:	<ul style="list-style-type: none"> Виконання першочергових аварійно-відновлюваних робіт (характер робіт – капітальний ремонт та реставрація) пам'ятки архітектури національного значення Замку-палацу XVI- XVII ст. (ох. № 427) в смт Поморяни Золочівського району Львівської області» ПКД пройшла державну експертизу: є Експертний звіт щодо розгляду проектної документації за робочим проектом №14-1028-17 від 18.07.2017р. Пошук, збір, дослідження, атрибуція, систематизація та експонування матеріалів Отримання в користування та поточний ремонт вільного приміщення; поточний ремонт та облаштування приміщення під інформаційно-координаційний центр «Поморяни Vivat!» (ІКЦ) Алгоритм: дослідження, розробка та формування планової програми денного дозвілля – екскурсій, доктрини «Поморянської кухні», розважальних заходів тощо із обов'язковим залученням місцевого населення; розробка і тиражування промоційних матеріалів про Поморянський замок та туристичні принади Поморян; + 4 апробації тур-продукту; + презентація «Літніх вихідних у Поморянах» для фахівців туристичної галузі та ЗМІ.
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> Ліквідовано аварійний стан пам'ятки архітектури національного значення замку – палацу XVI – XVII ст.. в смт. Поморяни Золочівського району Львівської області. Засновано музей як окрему структурну одиницю. Зібрано, атрибутовано та підготовлено до експозиції понад 500 експонатів. Облаштоване приміщення та діючий в ньому громадський Інформаційно-координаційний центр «Поморяни Vivat!» із наявними проєктованими функціональними зонами на постійній основі. Проведено 8 акцій «Літні вихідні в Поморянах»
Бюджет, тис. грн.	20000
Назва проекту:	5.9. Охорона культурної спадщини
Ключові заходи проекту:	<ul style="list-style-type: none"> Ревалоризація історико-ландшафтного середовища пам'ятки археології національного значення «Городище літописного міста Звенигорода»; створення громадського та ландшафтного простору «Звенигородський Майдан»; створення інформаційно-туристичної інфраструктури з ознакуванням на території пам'ятки. Реставрація пам'ятки архітектури національного значення Костелу XVII ст. Різдва Богородиці в м. Комарно Городоцького району Львівської області. Пам'ятка архітектури національного значення (охор. № 421/1) Створення культурно – історичного центру на території Бродівського замку Реставраційні роботи Монастирського храму з дзвіницею-пам'ятки архітектури національного значення ХУ-ХУІІІ ст. в смт. Підкамінь Реконструкція Корчми ХVІІІ ст. в с.Новий Милятин Буського району Львівської області Реставрація костелу Св. Марка в с.Варяж Реставрація церкви Св. Миколая комплексу сестер домініканок у м.Белз Реставрація костелу Успіння Пресвятої Богородиці в м. Угнів

	<ul style="list-style-type: none"> Консервування храму в селі Годовиця. - збереження барокового Храму Всіх Святих – шедевру архітектурного мистецтва та пам'ятки архітектури XVIII ст. спорудженого архітектором Бернардом меритином.
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> Виконано ремонтно-реставраційні роботи за вищевказаними проектами у повній мірі. Виведено з незадовільного стану, збережено для наступних поколінь унікальну пам'ятку архітектури національного значення.
Бюджет, тис. грн.	80000
Назва проекту:	5.10. Комплексна реставрація дерев'яних церков Львівської області
Ключові заходи проекту:	<ul style="list-style-type: none"> Комплексна реставрація пам'яток: дерев'яної церкви Собору Пресвятої Богородиці (теперішня назва Святого Дмитрія) 1838р.с. Матків ох. № 516 /1, занесеної до списку світової спадщини ЮНЕСКО ; дерев'яної церкви Св. Михаїла 1663р. в с. Ісаї ох. № 1441 /1 іконостасу XVII ст. дерев'яної церкви Св. Параскеви – пам'ятки національного значення в смт. Стара Сіль Старосамбірського району Львівської області (XVI-XVIIст., дер., охоронний номер 1429/1) дерев'яної церкви Успіння пресвятої Богородиці в с. Кліцько Городоцького району Львівської області (ох. № 1350/-1); дерев'яної церкви Зіслання Святого Духа в селі Потелич та ін. розвиток внутрішнього туризму в Україні та посилення комунікації між населенням різних областей; сприяння розвитку інфраструктури довколишніх сіл та зеленого туризму за рахунок створення об'єкта, що забезпечить потік туристів.
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> Виконання комплексних реставраційних робіт та збереження для наступних поколінь унікальних пам'яток архітектури
Бюджет, тис. грн.	18186
Назва проекту:	5.17. Проект «Наша історія» (ознакування відомих постатей та подій на території області)
Ключові заходи проекту:	Встановлення дорожніх інформаційно-вказівних знаків на дорогах Львівщини.
Очікувані результати:	Ознакування 50 об'єктів
Бюджет, тис. грн.	600

За Оперативною ціллю 5.3.

Оперативна ціль 5.3. визначає такі сфери реалізації потенційних проектів: «Активізація просування продуктів з етнокультурного, фестивального й бізнес-туризму. Створення нових туристичних маршрутів на основі міжмуніципальної співпраці. Розвиток транскордонного туризму (маршрути для ознайомлення з пам'ятками культурної спадщини ЮНЕСКО, палацо-замковими комплексами та сакральними пам'ятками, пам'ятками природи, в т.ч. велосипедні маршрути)».

Проекти на 2017-2018 роки:

Назва проекту	Розвиток релігійного туризму шляхом створення паломницького центру «Белз Замочок»
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> Реставрація та відновлення огорожі урочища «Замочок». Створення мережі піших доріжок по території та газонне озеленення території. Облаштування освітлення території. Промоція та реклама релігійного туристичного продукту
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> Покращено туристичну пропозицію міста та регіону; притік туриста та збільшення доходу від туристичної діяльності ; Одержання туристичного продукту міжнародного значення, а саме впорядкована територія для духовних потреб релігійного туриста
Бюджет, тис. грн.	1 700
Назва проекту	Створення туристично-інформаційного центру та музею історії м.Моршина

Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> проведення інформаційної роботи (організація громадських слухань, рекламна кампанія (мультимедійні матеріали, інформація в ЗМІ); створення інформаційно-туристичного порталу (сайту) міста, де буде зібрана вся наявна туристична інформація; відкриття туристично-інформаційного центру; облаштування музею історії Моршина
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> Забезпечено туристів відкритою і достатньою туристичною інформацією, створено позитивний туристичний імідж міста, сприятливі умови для залучення інвестицій, розвиток туристичної інфраструктури; покращено якість туристичних послуг; створено нові робочі місця (2 особи), підвищено рівень життя населення
Бюджет, тис. грн.	2600
Назва проєкту	Розробка проєкту створення інфраструктури індустриального туризму в м. Борислав та м. Новий Розділ
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> Визначено перелік визначних місць Борислава та Нового Роздолу. Визначено основні напрямки розвитку індустриального туризму. Розроблено туристичні маршрути по Бориславу та Новому Роздолу
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> Розроблено проєкт розвитку індустриального туризму в м. Борислав та м. Новий Розділ
Бюджет, тис. грн.	104

Проєкти на 2019-2020 роки:

Назва проєкту:	5.12. Світ Карпатських розет – заходи для збереження культурної унікальності Карпат
Ключові заходи проєкту:	<ul style="list-style-type: none"> Створення польського та українського центрів Карпатської культурної спадщини «РОЗЕТА»; Створення суспільно базованої моделі управління об'єктами історико-культурної спадщини в Карпатах; Підвищення компетенцій пілотних громад у сфері управління об'єктами історико-культурної спадщини в Карпатах; Промоція творчості та ремесел; Закупівля сценічного обладнання.
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> Покращено об'єктів історико-культурної спадщини – 2 (зокрема 1 на території Львівської області – Бойківська хата в с. Урич Придбано сценічне обладнання – 1 Проведено транскордонних заходів, що популяризують історико-культурну спадщину регіону – 23 для понад 3300 учасників Виготовлено публікацій, що популяризують історико-культурну спадщину регіону – 8 Кількість проведених навчань – 14
Бюджет, тис. грн.	13220
Назва проєкту:	5.13. Забезпечення наукової та архітектурно-туристичної автентичності села Оброшино на базі розвитку його комунальної сфери
Ключові заходи проєкту:	<ul style="list-style-type: none"> розробка механізмів та інструментів інформаційно-консультативної та інституційної підтримки розвитку МСП Оброшино проведення семінарів, тренінгів, консультації по підприємницькій діяльності проведення інформаційних промоційних заходів: виставки, ярмарки продажі, короткотермінові атракційні відпочинкові тури тощо - впровадження наукових розробок та новітніх технологій в фермерські господарства
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> Створено центр інформаційно – консультаційних послуг «Оброшино» <ul style="list-style-type: none"> Розроблено та сформовано банк ідей перспективних МСП Започатковані нові та розширена діяльність працюючих МСП Створено нові робочі місця Покращення добробуту та рівня життя мешканців села.
Бюджет, тис. грн.	7500

Назва проекту:	5.14. Транскордонний паломницький маршрут як інструмент промоції спільної історико-культурної спадщини в українсько-польському прикордонні
Ключові заходи проекту:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Створення та промоція транскордонного туристичного паломницького маршруту; ▪ Реконструкція монастирського комплексу в с. Підкамінь Бродівського району; ▪ Реконструкція костелу св. Ядвіги в Мокободах, ▪ Реконструкція костелу Народження діви Марії в Голублі; ▪ Промоційна кампанія; ▪ Освітні заходи.
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Покращено стан трьох об'єктів історико-культурної спадщини, в т. ч. 1 на території Львівської області ▪ Проведено 6 транскордонних культурних заходів за участю 600 осіб з обох боків кордону ▪ Створено транскордонний туристичний маршрут
Бюджет, тис. грн.	34230
Назва проекту:	5.15. Археологічний скансен «Давній Пліснеськ»
Ключові заходи проекту:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Розробка проекту «Археологічний скансен «Давній Пліснеськ». ▪ Підготовка території до реалізації проекту. ▪ Відбудова першої черги скансену.
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Створено та реалізовано першу чергу проекту скансену «Давній Пліснеськ»
Бюджет, тис. грн.	40000
Назва проекту:	5.19. «Монастирі-близнюки: Венгров та Рава-Руська – використання потенціалу історичної спадщини закону Реформатів для розвитку туризму та соціально-культурного життя в Польщі та Україні»
Ключові заходи проекту:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ створення нового транскордонного туристичного продукту: Маршрут Постреформатських Монастирів; ▪ розповсюдження культурної спадщини постреформатського францисканського ордена; ▪ відродження 2-ох історичних монастирів; ▪ надання доступу до об'єктів, що мають високу художню та культурну цінність; ▪ нові функції монастирів: Центр Діалогу Культур в Венгрові і Осередок Діалогу Культур разом з Дитячим будинком сімейного типу в Раві-Руській; ▪ розвиток діалогу польсько-українських культур через обмін молоддю, наукові конференції та культурні заходи.
Очікувані результати:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ У результаті реалізації проекту буде досягнуто збільшення кількості туристів на прикордонних територіях а також створення інфраструктури для соціальних, культурних та освітніх програм, спрямованих на розвиток культури і традицій обох країн.
Бюджет, тис. грн.	26920

Опис проєктів Стратегії регіонального розвитку Львівщини на період 2021–2023 роки

Культура

Згідно Плану заходів впровадження Стратегії на період 2021–2023 роки були сформовані наступні стратегічні проєкти.

За Оперативною ціллю 1.1.

Оперативна ціль 1.1. означає, що «практичне вичерпання потенціалу традиційних чинників економічного зростання обумовлюють необхідність підтримки найбільш інноваційних і креативних секторів економіки регіону в контексті формування надійної бази для прориву і підвищення конкурентоспроможності в національному та глобальному масштабі. Концентрація креативних людей та індустрій можлива через хаби, акселератори, бізнес-інкубатори, творчі простори і творчі платформи, громадські простори, освітні і креативні кластери. І саме підтримка їх створення у сфері творчості, мистецтва та розваг; виробництво аудіо, відео продукції та рекламних матеріалів дозволить наростити потенціал креативного сектору економіки регіону, який в перспективі матиме зростаючу віддачу і стратегічну конкурентоспроможність».

Назва проєкту	Створення фешн-інкубатора (креативної зони)
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Відкриття креативної зони/фешн-інкубатора ▪ Участь/відвідини українських та європейських виставках із проєктами, запрошення іноземних партнерів до співпраці. ▪ Відбір учасників, оголошення конкурсів, пітчінг проєктів. ▪ Участь в Європейській кластерній мережі та їх річній конференції. ▪ Участь в конкурсах для молоді в Україні та Європі – FashionStart, Новий погляд, Битва модельєрів і т.д
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 15 нових комерційних брендів. ▪ 300 нових робочих місць ▪ 5 освітніх проєктів міжнародної співпраці. ▪ 9 міжнародних виставок ▪ 3 призових місця на міжнародних конкурсах для молоді. ▪ Профорієнтація для 1 тис учнів шкіл Львівщини. ▪ Адаптація 120 учасників соціального компоненту. ▪ Сумарний економічний ефект - 20 млн грн.
Бюджет, тис. грн.	5700
Назва проєкту	Створення локації культурних індустрій «Національний центр мистецтв та ремесел» на базі Львівської експериментальної кераміко-скульптурної фабрики
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Реконструкція приміщень, створення майстерень, оглядових зон, ландшафтні формування парку садово-паркової скульптури, формування музею, створення Енциклопедії митців та майстрів народної творчості.
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Бюджетна ефективність реалізації проєкту до 30 млн грн.
Бюджет, тис. грн.	900

За Оперативною ціллю 2.3.

Оперативна ціль 2.3. стверджує, що «ефективна молодіжна політика в громаді повинна включати системну роботу з обдарованою і талановитою молоддю; розвиток мережі молодіжних центрів та просторів європейського зразка; сприяння патріотичному вихованню, професійному становленню дітей та молоді. Однак, старіння населення регіону та зростання частки осіб пенсійного віку в демографічній структурі населення вимагає одночасної реалізації заходів із підвищення їх соціальної та економічної активності шляхом імплементації засад освіти впродовж життя та освіти «срібного віку».

Назва проєкту	Будівництво, капітальний ремонт (реконструкція) та модернізація культурно-мистецьких закладів Львівської області
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> ▪ будівництво (добудова), реконструкція, ремонт народних домів, будинків культури, закладів естетичного виховання (музичних шкіл, шкіл мистецтв тощо), мистецьких коледжів; ▪ закупівля обладнання та модернізація культурно-мистецьких закладів

Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> ▪ збудовано, реконструйовано, відремонтовано 10 сучасних культурно-мистецьких закладів області; ▪ збільшено на 2% охоплення естетичним вихованням дітей шкільного віку у сільській місцевості
Бюджет, тис. грн.	69000
Назва проєкту	Збереження самобутності та розвиток культури Львівщини в сучасних умовах шляхом реалізації культурно-просвітницьких проєктів
Основні заходи	<p>Реалізовано 10 масштабних культурних проєктів щороку, зокрема:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Поліфонія історичних пам'ятей та дискурси ідентичності в музеях і культурному просторі Західної України (на прикладі Львівської області); ▪ Франко від А до Я; ▪ Створення науково-освітньої мобільної інтерактивної експозиції «Експериментаріум» на базі КЗ ЛОР «Львівська обласна Мала академія наук учнівської молоді» з метою ▪ Проведення музичного фестивалю «Українська музика в часі і просторі»; ▪ Концертні програми солістів та музичних колективів Львівської національної філармонії (Академічний ансамбль “Високий замок”, Академічний камерний оркестр “Віртуози Львова”, квіртет бандуристок “Львівянки”) у рамках проєкту «Музичне мистецтво стежками рідного краю»;
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Збереження етнічної самобутності та розвиток галузі культури Львівщини в сучасних умовах. ▪ Збільшення інтересу до культури та залучення більшої кількості жителів області до культурно-мистецького простору
Бюджет, тис. грн.	6000
Назва проєкту	Інноваційні шляхи розвитку бібліотечної справи на Львівщині
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> ▪ модернізація бібліотечних закладів Львівщини; ▪ забезпечення належного стану бібліотечних приміщень; ▪ забезпечення читачів бібліотек вільним доступом до високошвидкісного Інтернету та оновленими фондами актуальної тематики; ▪ розширення інформаційно-комунікаційних технологій в роботі бібліотечних закладів; ▪ створення «відкритих просторів» та медіатек на базі бібліотечних закладів; ▪ навчання бібліотечних працівників інноваційним підходам роботи
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> ▪ модернізовано 6 бібліотечних закладів Львівщини, в т.ч. шляхом закупівлі нових меблів та обладнання для інноваційних методів роботи
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> - модернізація бібліотечних закладів Львівщини; - забезпечення належного стану бібліотечних приміщень; - забезпечення читачів бібліотек вільним доступом до високошвидкісного Інтернету та оновленими фондами актуальної тематики; - розширення інформаційно-комунікаційних технологій в роботі бібліотечних закладів; - створення «відкритих просторів» та медіатек на базі бібліотечних закладів; - навчання бібліотечних працівників інноваційним підходам роботи
Бюджет, тис. грн.	57 000,0

Туризм

За Оперативною ціллю 5.1.

Оперативна ціль 5.1. стверджує, що «стримуючим фактором розвитку туристичної сфери є незадовільний стан утримання пам'яток історико-архітектурної спадщини. У Львівській області є чимало пам'яток фортифікації, які практично зруйновані. Конкретних результатів і реальних проєктів по відновленню замків на сьогодні майже не реалізовано. Окремі спроби щодо відновлення замків здійснюють меценати та волонтери. Серйозною перешкодою для розвитку туризму на Львівщині є незадовільний стан доріг та під'їздів до об'єктів туристичної та курортної відвідуваності».

Назва проєкту	Пам'ятки архітектури Львівщини як стратегічні туристичні магніти (відновлення об'єктів історичної та культурної спадщини Львівської області)
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Реставрація 15 пам'яток архітектури та історичних локацій*;

Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Відродження пам'яток архітектури шляхом реставрації, будівництва та консервування визначних туристичних об'єктів; ▪ Будівництво супутніх об'єктів та впорядкування прилеглої до пам'яток архітектури території
Бюджет, тис. грн.	286726
Назва проєкту	Унікальні еко та етнопродукти Львівщини як туристичної дестинації
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Створення відпочинкових комплексів в етностилі з використанням народних традицій; ▪ будівництво еко садиб; ▪ збереження та популяризація лемківських традицій серед населення прикордонних територій шляхом відкриття культурних осередків; ▪ розвиток туристичної інфраструктури шляхом створення етно-фольк-центрів бойківської культури; ▪ створення еко-хуторів – багатофункціональних рекреаційно-туристичних, екоосвітніх та навчально-практичних осередків
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Створення 7 відпочинкових комплексів, етно-фолькцентрів, екохуторів, музеїв-скансенів тощо; ▪ збільшення надходжень від туристичного збору у Львівській області на 10% у рік; ▪ збільшення туристичних потоків у територіальних громадах, де реалізовано відповідні проєкти на 45% за 3 роки
Бюджет, тис. грн.	27000
Назва проєкту	Реконструкція та модернізація об'єктів природної та історико-культурної спадщини
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> - відновлення 3 парків – пам'яток садово-паркового мистецтва; - реставрація 5 експозиційних залів та створення нових експозицій; - забезпечення інформаційно-навігаційної складової туристичного об'єктів; - будівництво супутніх об'єктів та впорядкування прилеглої до об'єктів природної та історико-культурної спадщини території
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> - Реставрація 5 історико-культурних об'єктів; - відновлення благоустрою території на 10 природних пам'ятках; - збільшення надходжень від туристичного збору у Львівській області на 10% у рік
Бюджет, тис. грн.	180000
Назва проєкту	Розвиток туристичної інфраструктури
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> ▪ створення візуальної туристично-інформаційної інфраструктури на дорогах та парковках;
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> ▪ покращено доступність регіону та полегшено орієнтацію на туристичних шляхах; ▪ підвищено обізнаність гостей та відпочивальників про туристичні продукти міст; ▪ підвищено рівень туристичної привабливості області
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> - створення візуальної туристично-інформаційної інфраструктури на дорогах та парковках;
Бюджет, тис. грн.	900000

*- Поморянський замково-парковий комплекс в селищі Поморяни Золочівського району;

- Підгорецький замок;

- Тартаківський палац – пам'ятка архітектури національного значення;

- Старосільський замок – пам'ятка архітектури XV – XVII ст.;

- Костел Св.Марка – пам'ятки архітектури національного значення (1688-1693 рр.);

- Церква Св. Миколая (1653 р.) – пам'ятка архітектури національного значення;

- Палац Страхоцьких – пам'ятка архітектури XIX ст.;

- Відродження дерев'яних храмів Мостищини;

- Палац Марса 18 ст. м. Судова Вишня;

- Бродівський замок – реставрація бастіонів та казематів;

- Народний дім – пам'ятка архітектури місцевого значення 1904р. в м. Самборі;

- Палацу (музей «Дрогобиччина») – пам'ятка архітектури місцевого значення;

- Художній музей М.Біласа – пам'ятка дерев'яної архітектури початку XX століття;

- Палац Потоцьких у м. Червонограді – пам'ятка архітектури національного значення;

- Комплекс пам'яток архітектури національного значення церкви Св. Юра та келій Василянського монастиря в м. Червонограді;

- Надкаптажні споруди «Фердинанд», «Броніслава», «Едвард», «Юзя» м.Трускавець;
- Костьол бернардинів з келіями – пам'ятка архітектури національного значення в м. Самборі;
- музейна експозиція Львівського музею історії релігії на площі Музейній 1 у м.Львові;

За Оперативною ціллю 5.2.

Оперативна ціль 5.2. стверджує, що «не зважаючи на потужний туристичний потенціал Львівщини у різних сферах туристичної діяльності, ефективність його використання залишається досить низькою, а більшість туристичних продуктів, які пропонуються, є традиційними. Водночас сучасний турист є досить вибагливим щодо інноваційності та креативності туристичного продукту.

З огляду на це, важливим є розробка, впровадження та промоція нових туристичних продуктів високої якості з інноваційною компонентою. Реалізація цього завдання пов'язана із налагодженням взаємодії між представниками місцевої влади, бізнесу, закладів освіти та культури, громадських організацій, центрів автентичної культури щодо формування та реалізації туристичного продукту.

Серед сучасних напрямків розширення переліку туристичних продуктів Львівщини та зростання їх якості найбільш перспективними можуть бути: розробка продуктів для «інклюзивного» туриста. Важливим та дедалі популярнішим напрямом замкового туризму у Європі є організація весільних та інших урочистих церемоній.

Промоція туристичних дестинацій та туристичних продуктів Львівщини є важливою для залучення внутрішніх та іноземних туристів.

Назва проєкту	Створення мережі туристичних кластерів задля розвитку громад
Основні заходи	- створення мережі туристичних кластерів на території Львівської області; - створення туристичного бренду з комплексним туристичним продуктом; - розвиток та підтримка існуючих кластерів, зокрема «Львівське Опілля», «Розточчя», «Гастромандри»
Очікувані результати	- збільшено надходження до місцевих бюджетів на 10%; - забезпечено збільшення туристичних потоків на 60-70%
Бюджет, тис. грн.	18000
Назва проєкту	Туристична павутина Турківщини
Основні заходи	- будівництво та модернізація 6 нових об'єктів на території району; - облаштування 2 об'єктів (оглядовий і кемпінговий майданчики); - створення 1 етноцентру «Руська путь»; - розроблення проєкту молодіжного відпочинкового центру «Пікуй»; заходи із благоустрою туристичної інфраструктури
Очікувані результати	- Збільшено надходження до місцевого бюджету на 7%; - зменшено рівень міграції на 15%; - більшено кількість малих і середніх підприємств на 18%
Бюджет, тис. грн.	19000

Стратегія розвитку гірських територій Львівської області на 2018 – 2022 роки

Планом заходів із впровадження Стратегії задекларовані наступні ключові завдання:

- створення кадастру туристичних ресурсів, зокрема культурно-мистецької сфери - пам'яток історії та архітектури; музеїв;
- організація навчальних тренінгів для майстрів народних промислів;
- покращення матеріально-технічної бази народних домів (роботи з капітального будівництва, ремонту, реконструкції, закупівля техніки та інших основних засобів);
- збереження та розвиток історико-культурної спадщини Карпатського регіону – будівництво під'їзних доріг до пам'яток архітектури: дерев'яного храму Св. Михайла в с. Матків; дерев'яного храму Собору Пресвятої Богородиці; монастирського храму Пророка Онуфрія у с. Лаврів; дерев'яної церкви Св. Івана Хрестителя у с. Хащованя;
- паспортизація об'єктів культурної спадщини, проведення науково-дослідних і пошукових робіт на пам'ятках, виготовлення містобудівної та науково-проектної документації з питань охорони культурної спадщини;
- укладення охоронних договорів на пам'ятки в межах повноважень, делегованих органом охорони культурної спадщини вищого рівня;
- організація досліджень об'єктів культурної спадщини, які потребують рятівних робіт;
- проведення невідкладних ремонтно-будівельних робіт на інженерних мережах, об'єктах шляхового господарства, які перебувають в охоронній зоні, та благоустрою території місць розташування об'єктів культурної спадщини;
- розробка концепцій та реалізація фестивального руху для віддалених гірських територій;
- розвиток автентичного фольклору бойків шляхом підтримки проведення Всесвітніх бойківських фестин та Конгресу бойків і збереження пам'яток архітектури.

Реалізація ключових проектів у 2018 році

Напрямок - Культура та культурна спадщина

	м.Борислав
1.	Придбання інвентаря в приміщення Східницької селищної бібліотеки
	Дрогобицький район
2.	Капітальний ремонт приміщення Народного дому с. Бистриця-Гірська
3.	Капітальний ремонт приміщення бібліотеки-філії с. Бистриця-Гірська
	Самбірський район
4.	Капітальний ремонт фасаду будівлі Народного дому в с.Сприня
5.	Капітальний ремонт приміщення музею національно-визвольних змагань в селі Чуква
6.	Реконструкція даху Народного дому по вул.Карпатська, 68 "А" с.Воля Блажівська,
7.	Капітальний ремонт Народного дому в с. Лопушно
8.	Реставрація пам'ятки архітектури місцевого значення – дерев'яної церкви Св. Миколая 1750 р. (ох. № 2065-м) в с. Сприня (характер робіт – реставрація), в тому числі перерахунок проектно-кошторисної документації
	Сколівський район
9.	Капітальний ремонт — впровадження енергоефективних заходів приміщення РНД "Бескид"
10.	Капітальний ремонт Сколівської школи мистецтв
11.	Капітальний ремонт приміщення Історико-краєзнавчого музею "Сколівщина"
12.	Капітальний ремонт приміщення Сколівського районного будинку дитячої та юнацької творчості
13.	Капітальний ремонт - облаштування внутрішніх приміщень народного дому с. Сможе
14.	Будівництво Народного дому на 50 місць, с. Сопіт
15.	Капітальний ремонт Народного дому, с. Підгородці,
16.	Реконструкція будівлі Народного дому у селі Задільське
17.	Реконструкція будівлі бібліотеки з пристосуванням горища під офісні приміщення без зміни конфігурації даху у селі Задільське
18.	Благоустрій території Храму Святого Дмитрія у селі Задільське
19.	Благоустрій території старовинного цвинтару біля Храму Святого Дмитрія у селі Задільське
20.	Капітальний ремонт внутрішніх вбиралень Сколівського районного будинку дитячої та юнацької творчості м. Сколе
21.	Пам'ятний знак загиблим воякам УСС на горі Ключ біля села Труханів

	Старосамбірський район
22.	Придбання комп'ютерного обладнання для гуртка "Юний журналіст" Старосамбірського Центру дитячої та юнацької творчості
23.	Капітальний ремонт Народного дому в с.Великосілля
24.	Капітальний ремонт народного дому с. Волошиново
25.	Капітальний ремонт покрівлі Народного дому в с.Головецько
26.	Капітальний ремонт будівлі Народного дому в с.Грозьово
27.	Капітальний ремонт Народного дому в с.Созань
28.	Капітальний ремонт території біля Народного дому в с.Стар'ява
29.	Реконструкція будинку Народного дому в с.Стрілки
30.	Капітальний ремонт Народного дому в с. Велика Сушиця
31.	Придбання обладнання для Старосамбірського Центру дитячої та юнацької творчості
	Стрийський район
32.	Капітальний ремонт Народного дому в с. В.Стинава
	Турківський район
33.	Капітальний ремонт даху та фасаду будівлі Турківської районної бібліотеки для дітей
34.	Реконструкція Народного дому села Верхнє Гусне
35.	Капітальний ремонт Народного дому с.Закіпці
36.	Капітальний ремонт Народного дому села Кривка
37.	Реконструкція Народного дому Просвіта №2 в селі Либохора
38.	Реконструкція контори під Народний дім в с.Присліп
39.	Капітальний ремонт приміщення Народного дому с.Сянки
40.	Реставрація пам'ятки архітектури національного значення – дерев'яної церкви Св. Михаїла 1663 р. (ох. № 1441) у с. Ісаї
41.	Реконструкція Народного дому в с.Карпатське
42.	Капітальний ремонт приміщення Народного дому смт Бориня,
43.	Капітальний ремонт народного дому с.Сянки
44.	Капітальний ремонт Турківського районного народного дому "Просвіта", м. Турка
45.	Реконструкція Народного дому в с. Карпатське,
46.	Капітальний ремонт приміщення Народного дому в с. Бітля
47.	Капітальний ремонт Народного дому в с. Ластівка
48.	Капітальний ремонт Народного дому в с. Хашів
49.	Капітальний ремонт Народного дому в с. Шандровець
50.	Реконструкція Народного дому с. Красне
51.	Реконструкція Народного дому с. Присліп
52.	Придбання музичної апаратури для Народного дому с. Лімна
53.	Придбання музичної апаратури для Народного дому с. Жукотин
54.	Придбання музичної апаратури для Турківського Будинку дитячої та юнацької творчості м. Турка
55.	Реконструкція Народного дому с. Ясениця (встановлення дверей і вікон)
56.	Придбання музичної апаратури для Народного дому № 1, с. Либохора
57.	Придбання музичної апаратури для Народного дому № 2, с. Либохора
58.	Придбання основних засобів для Боринського професійного ліцею народних промислів і ремесел с. Бориня

**Перелік стратегічних проєктів міста Львова щодо розвитку культурно-мистецької сфери
для покращення туристичної привабливості міста
(витяги із стратегій розвитку міста Львова)**

Інтегрована концепція розвитку Львова до 2021 року
Стратегічні проєкти щодо збереження архітектурної спадщини та забезпечення житлової функції
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Реставрація пам'яток архітектури центральної частини міста до ЄВРО 2012 ▪ Реставрація залишків фрагментів мурів оборонної стіни та шпиталю на пл. Підкови ▪ Відновлення історичного вигляду фасаду будинку молодіжного центру на вул.Ф. Ліста, 2 ▪ Ремонтно-реставраційні роботи будинку на пл. Галицькій, 10 ▪ Реставрація Ансамблю Вірменської церкви ▪ Продовження ремонтно-реставраційних робіт Ансамблю Вірменської церкви - будівля церкви, подвіря, огорожа та дзвіниця, скульптури та колони в подвір'ї проходу з вул. Вірменська до вул. Л.Українки ▪ Ремонтно-реставраційні роботи Ансамблю Успенської церкви (Вул.Підвальна-Руська) • Будівля церкви • Вежа Корнякта (дзвіниця) ▪ Ремонтно-реставраційні роботи Домініканського собору (пл. Музейна, 1) • Реставрація фасаду • Перекриття даху ▪ Оновлення даху Порохової вежі ▪ Ремонтно-реставраційні роботи костелу єзуїтів (Вул.Театральна, 11) • Заміна даху костелу • Реставрація вежі-дзвіниці ▪ Ремонтно-реставраційні роботи каплиці Боїмів
Стратегічні проєкти у сфері громадського простору
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Капітальний ремонт вул. Староєврейської ▪ Благоустрій вул.Театральної ▪ Благоустрій проспекту Свободи ▪ Капітальний ремонт вул.Лесі Українки ▪ Впорядкування території навколо руїн синагоги „Золота Роза“ ▪ Реставрація та упорядкування рову («Мистецької фоси») міської фортифікаційної системи та теперішнього музею «Арсенал» ▪ Облаштування вільних площ навколо пл.Митної ▪ Бернардинський костел – пл. Соборна За (облаштування площі та реставрація Оборонного муру ▪ Нове облаштування Бернарденгарден ▪ Нове облаштування території на розі вулиць Сербська-Валова ▪ Реставрація території між підземним переходом і оборонною стіною на пл.Митній ▪ Впорядкування Площі Митної ▪ Облаштування площі Коліївщини ▪ Впорядкування площі Яворського ▪ Благоустрій площі перед пам'ятником Шевченку ▪ Благоустрій біля пам'ятника Міцкевичу ▪ Облаштування головної фан-зони на проспекті Свободи ▪ Реставрація оборонних мурів та бастей на вул.Підвальній і благоустрою площі ▪ Благоустрій площі Св.Теодора ▪ Дизайн-концепція „Мистецький підземний перехід“ для підземного переходу на пл.Галицькій ▪ Встановлення пам'ятника В.Івасюку на просп.Шевченка 7 ▪ Встановлення пам'ятного знаку на будинку, де народився С.Лем (вул. Б. Лепкого, 4)
Стратегічні проєкти щодо використання культурно-мистецького потенціалу для розвитку економічних діяльностей, в першу чергу культурно-креативних індустрій та туризму

- Реставрація музеїв / галерей
- Підземне місто (підземелля з вул.Підвальна, пл.Ринок, пл. Яворського). Створення концепції транскордонного туристичного маршруту підземними трасами Львова, Жешува, Любліна
- Концепція сприяння створення Сцени під відкритим небом
- Відновлення / використання колишніх кінотеатрів
- Впорядкування площі Низький замок (ринок „Вернісаж“)
- Реставрація підвалів Бернардинського монастиря («Музей ідей»)
- Канатна дорога на Високий Замок
- Створення Музею історії архітектури
- Створення музею літератури
- Створення центру актуального мистецтва в будинку „Фабрики повидла“

Стратегія прориву 2027

Стратегічні проєкти

- Реставрація пам'яток архітектури в зоні ЮНЕСКО та інших. Відповідно до Комплексної стратегії розвитку Львова 2012-2025 рр., а саме її п'ятирічного плану "Львів 2020", перші у черзі – будинок зі скульптурною групою на пл. Ринок, б, вежа Корнякта, фасади монастиря Бернардинів, Костелу Магдалини, ансамбль костелу Лазаря, Музей Пінзеля
- Створення Фонду культури/грантової програми (з можливістю наповнення через фіксацію відсоткової ставки бюджету розвитку міського бюджету м. Львова з дохідної частини акцизного збору від продажу алкоголю та тютюну) для розширення можливостей міської грантової підтримки культурних ініціатив у Львові (як інституційних, так і приватних)
- Створення міської програми підтримки та розвитку культурних ініціатив місцевих спільнот. Налагодження співпраці між громадськими організаціями та ініціативами різних національних та етнічних громад Львова через проведення форумів, фестивалів, років/місяців/днів національних культур, заходів, які передбачають широкі партнерські зв'язки тощо
- Простори та хаби для генерації ідей та проектів. Підтримка проектів, що існують: бізнес-інкубатори, коворкінги Startup Depot та YEI, Tech StartUp School та інші.
- Великий хаб з просторами різного призначення (Lem Station). Станція Лема, що розташується в приміщенні старого трамвайного депо – це соціальний хаб, де буде створено можливості для локального бізнесу, митців, підприємців та інших представників креативних індустрій реалізувати свій творчий потенціал, зав'язати нові знайомства та втілити свої задуми та ідеї
- Міська програма підтримки розвитку креативних просторів, що має привести до 15 тис. квадратних метрів загальну площу креативних просторів
- Акселератори та інкубатори в різних сферах (не лише IT), що забезпечують сприятливі умови для ефективної діяльності новоутворених малих інноваційних фірм, які реалізують цікаві наукові та бізнесові ідеї
- Виставковий простір для художників/митців. Створення в місті нових виставкових просторів для художників та митців.
- Мистецький простір на базі Фабрики Повидла, об'єднує різні сфери – сучасне мистецтво, театр, музику, кіно.
- Поліпшення матеріально-технічної бази закладів культури, їх модернізація
- Сприяння проведенню в місті різнопланових заходів для представників креативного класу. Підтримка проведення таких заходів як місцевого, так і загальнонаціонального та міжнародного масштабу.
- Збільшення кількості культурних заходів, концертів, літературних читань
- Підтримка іміджевих заходів – проведення великих загальнонаціональних та/або міжнародних заходів, які збирають у Львові професіоналів та спеціалістів з різних сфер. До таких подій належать: IT Arena, Leopold Jazz Fest, Форум видавців Lviv Media Forum, LvivMozArt
- Розвиток гастрономічного туризму – тематичного відпочинку, подорожі з дегустацією оригінальних, вишуканих блюд і напоїв
- Конкурс стартапів, що вирішують соціальні виклики для міста
- Аплікування на титул "Європейська столиця культури" (2021-2025). Розбудова сучасної культурної інфраструктури у всіх районах міста, створення активних культурних громадських просторів. Відповідальне ставлення до культурної спадщини, інноваційна міждисциплінарна культурна освіта
- Програма підтримки іміджевих міських культурних заходів. Підтримка культурних заходів в місті, які мають значний вплив на формування образу міста (наприклад Форум Видавців, Jazz Bez, Тиждень актуального мистецтва, Контрасти, Етновир, Клезмер-фест, Свято музики, Тетраматика, Флюгери Львова тощо).
- Сучасні архітектурні рішення. Поєднання традиційної архітектури міста з сучасними архітектурними проектами. Творення сучасного міста через осучаснення його зовнішнього вигляду
- Міська програма резиденцій для митців та менеджерів культури. Програми "Резиденції для митців" створені для креативних людей та пропонують умови, які сприяють творчому процесу та забезпечують підтримку цікавих проектів.

Стратегія розвитку культури 2025

Стратегічні проекти

- Міська програма підтримки розвитку креативних просторів (різних форм власності)
- Програма розвитку мистецтва у публічних просторах в різних районах міста (Вулична галерея, Мистецька алея)
- Залучення фінансування для ініціатив, спрямованих на збереження та розвиток культурної спадщини: пріоритети у міських конкурсах (соціокультурних проектах тощо); підтримка ініціатив зі збереження спадщини (дофінансування міжнародних проектів, міські премії), відновлення/створення фонду з реставрації спадщини
- Створення міської програми підтримки та розвитку культурних ініціатив місцевих спільнот, налагодження співпраці між громадськими організаціями та ініціативами різних національних та етнічних громад Львова (через проведення форумів, фестивалів, років/місяців/днів національних культур, пріоритет заходів, які передбачають широкі партнерські зв'язки тощо)
- Розвиток нових туристичних маршрутів, які розширюють можливості репрезентації Львова, як міста з багатою історією та культурою, різноманітними середовищами та можливостями
- Міська програма резиденцій для митців та менеджерів культури.
- Розробка “дорожніх карт” для низових ініціатив, які мають намір втілювати культурні проекти в місті
- “Форум культури” – міжінституційна платформа для культурних установ м. Львова, яка відбувається щодва роки (у рамках якої відбувається засідання наглядової ради Стратегії з переглядом досягнень та показників, а також актуалізація цілей, за необхідності – зміна пріоритетів).
- Програма підтримки іміджевих міських культурних заходів, які мають значний вплив на формування образу міста (наприклад Форум Видавців, Jazz Bez, Тиждень актуального мистецтва, Контрасти, Етновир, Клезмер-фест, Свято музики, Тетраматика, Флюгери Львова тощо).
- Аплікування на титул “Європейська столиця культури” (2024 рік)
- Створення Фонду культури/грантової програми (з можливістю наповнення через фіксацію відсоткової ставки бюджету розвитку з дохідної частини акцизного збору від продажу алкоголю та тютюну) для розширення можливостей міської грантової підтримки культурних ініціатив у Львові (як інституційних, так і приватних)
- Впровадження стратегічного планування діяльності культурних установ та організацій міста
- Створення Інституту стратегії культури (при ЛМР) – комунальної установи/підприємства, яка відповідає за організацію процесів втілення Стратегії

Перелік бюджетних програм Міністерства культури та інформаційної політики на 2019 рік

1. 1801010 "Загальне керівництво та управління у сфері культури"
2. 1801020 "Прикладні розробки у сфері розвитку культури"

Завдання:

- Аналітичні та прогнозні дослідження різних аспектів культурної політики та суміжних проблем, розробка рекомендацій щодо підтримки, збереження, та розвитку традиційної народної культури
 - Здійснення досліджень у галузі охорони пам'яток історії та культури
 - Впровадження та збереження української етно-музикознавчої науки
 - Здійснення досліджень у галузі культури і театру
 - Дослідження традиційної музичної культури
3. 1801030 "Надання загальної та спеціальної освіти мистецькими (художніми, музичними, хореографічними) загальноосвітніми школами (школами-інтернатами) та позашкільними навчальними закладами, методичне з
 4. 1801060 "Підготовка кадрів для сфери культури і мистецтва вищими навчальними закладами III і IV рівнів акредитації"
 5. 1801070 "Підвищення кваліфікації, підготовка та перепідготовка кадрів у сфері культури і мистецтва, підготовка кадрів акторської майстерності для національних мистецьких та творчих колективів"
 6. 1801100 "Фінансова підтримка національних творчих спілок у сфері культури і мистецтва та заходи Всеукраїнського товариства "Просвіта"

Завдання:

- Підготовка та проведення культурно-мистецьких заходів національних творчих спілок, їх регіональних відділень з метою підтримки музичного, хорового, оперного і симфонічного жанру, творчості українських композиторів, хореографів, письменників, художників і фотохудожників, розвитку діяльності майстрів народного мистецтва, відродження кобзарських традицій, культурно-просвітницької діяльності, висвітлення та розповсюдження творів української та світової літератури, забезпечення умов для творчості та підтримки видатних артистів похилого віку, ветеранів сцени.
 - Підготовка та проведення міжнародних та всеукраїнських фестивалів, свят, конкурсів, концертів, художніх та тематичних виставок, конференцій, семінарів, інших культурно-мистецьких заходів Всеукраїнським товариством "Просвіта"; здійснення культурно-просвітницької та пропагандистської роботи Всеукраїнським товариством "Просвіта".
7. 1801110 "Фінансова підтримка національних театрів"

Завдання:

- Фінансова підтримка Національного академічного театру опери та балету України ім.Т. Шевченка, Національного академічного драматичного театру ім. І.Франка, Національного академічного театру російської драми ім. Л. Українки, Національного академічного українського драматичного театру ім. М.Заньковецької, Львівського національного академічного театру опери та балету ім. С.Крушельницької, Одеського національного академічного театру опери та балету, Харківського національного академічного театру опери та балету ім. М.В. Лисенка
 - Проведення першочергових та протиаварійних ремонтних робіт фасадів в Національному академічному театрі опери та балету України імені Т. Г. Шевченка
8. 1801120 "Фінансова підтримка національних художніх колективів, концертних організацій та їх дирекції, національних і державних циркових організацій"

Завдання:

- Фінансова підтримка для забезпечення статутної діяльності національних художніх колективів, концертних організацій та їх дирекції, національних і державних циркових організацій
9. 1801130 "Державна підтримка діячів культури і мистецтва"
 10. 1801140 "Забезпечення функціонування Українського культурного фонду, у тому числі здійснення Фондом заходів з підтримки проєктів"

Завдання:

- Забезпечення поточної діяльності УКФ та здійснення діяльності по підтримці проєктів
- 1801170 "Загальнодержавні заходи у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, міжнаціональних відносин"

Завдання:

- Проведення міжнародних та всеукраїнських фестивалів, свят, конкурсів, концертів, оглядів народної творчості, конференцій, семінарів та інших культурно - мистецьких загальнодержавних проектів та заходів, забезпечення виконання міжурядових угод, проведення Днів культури України за кордоном та Днів культури зарубіжних країн в Україні, забезпечення участі українських мистецьких колективів у міжнародних заходах.

11. 1801180 "Виробництво (створення) та розповсюдження фільмів патріотичного спрямування"

12. 1801190 "Забезпечення діяльності національних музеїв, національних і державних бібліотек та культурно - просвітницьких центрів"

Завдання:

- Забезпечення функціонування національних музеїв
- Охорона музейних закладів
- Забезпечення, обстеження, дослідження та реставрація музейних експонатів
- Охорона реставраційного центру
- Забезпечення функціонування культурно - просвітницьких центрів

13. 1801280 "Будівництво об'єктів загальнодержавного значення у сфері культури"

14. 1801480 "Надання фінансової підтримки державному підприємству "Кримський дім"

15. 1801490 "Збереження історико-культурної та архітектурної спадщини в національних і державних заповідниках"

Завдання:

- Забезпечення функціонування національних і державних історико-культурних заповідників

16. 1801560 "Забезпечення діяльності Українського інституту книги, підтримка книговидавничої справи та популяризація української літератури у світі"

17. 1801820 "Реалізація державного інвестиційного проекту "Комплексна реставрація і пристосування ансамблю Жовківського замку Державного історико - архітектурного заповідника у м.Жовкві"

Завдання:

- Реалізація державного інвестиційного проекту "Комплексна реставрація і пристосування ансамблю Жовківського замку Державного історико-архітектурного заповідника у м. Жовкві"

18. 1801830 "Реалізація державного інвестиційного проекту "Реставрація з переплануванням горищних приміщень в буд. № 5 на вул. Нижанківського під навчальні приміщення Львівської національної музичної академії"

19. 1801880 "Реалізація державного інвестиційного проекту "Удосконалення термоізоляційних властивостей будівлі Державного підприємства "Харківський національний академічний театр опери та балету ім. М.В.Л"

20. 1806010 "Керівництво та управління у сфері кінематографії"

21. 1806030 "Державна підтримка кінематографії"

22. 1806060 "Гранти Президента України молодим діячам мистецтва для створення і реалізації творчих проектів в сфері кінематографії та премії за видатні досягнення у галузі кінематографії"

23. 1809010 "Керівництво та управління у сфері відновлення та збереження національної пам'яті"

24. 1809020 "Заходи з реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті, забезпечення діяльності Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні - Музею Революції Гідності.

Комплексна програма розвитку культури Львівщини на 2017-2020 роки

Основні завдання програми - забезпечення доступу до культури через традиційні та нові форми культурної діяльності; забезпечення державної підтримки культурного розмаїття регіону; доступ до національного і світового культурного надбання, участь у культурному житті мешканців малих міст і сіл, забезпечення підтримки національного культурного продукту і провідної ролі митців та менеджерів культури у створенні, поширенні та збереженні національного культурного продукту; формування попиту та споживача сучасного культурного продукту і культурних послуг; підтримка інновацій, нових знань, креативних проєктів.

Програма складається з одинадцяти компонентів:

- популяризація української мови та культури, історичної свідомості громадян в Україні та за кордоном.
- підтримка народних домів області;
- поповнення бібліотечних фондів та бібліотечних проєктів;
- підтримка музеїв області;
- підтримка мистецьких шкіл області;
- підтримка мистецьких ініціатив;
- відзначення державних свят, пам'ятних дат, ювілеїв загальнодержавного та регіонального рівня, вшанування особистостей;
- підтримка видатних творчих особистостей;
- підтримка установ і закладів культури обласного підпорядкування;
- вшанування сучасних героїв, визначних постатей та промоція історико-культурних об'єктів;
- співфінансування проєктів, що реалізуються на території Львівської області із залученням міжнародної технічної допомоги.

Перелік заходів Програми за 2018 рік, що співвідносяться із туристичною привабливістю території

1.	IV кіно-медіа-фестиваль для молоді «Кіномаршрут/Cinematway»
2.	Мандрівний кінопроєкт «Патріотичний фільм»
3.	Україномовний теле-радіопроект «Українська пісня»
4.	Мистецький проєкт «Під зорею Пінзеля» на східних теренах України
5.	Проєкт «Золотий Мольберт»
6.	Виступи художніх колективів Львівщини на сході України
7.	Проєкт «Наша історія. Видатні постаті»
8.	Проєкт «Карооке на Схід»
9.	Дитячий проєкт «Мистецтво наводить мости» (студія «Рожеві окуляри»)
10.	Проєкт гурту «Вишиванка» на Сході України
11.	Конкурс культурних та медійних обмінів між закладами Львівською та Луганськими областями
12.	Культурно-мистецьке таборування для населення сільської місцевості
13.	IV Львівський обласний фестиваль лемківської культури «Гомін Лемківщини»
14.	Обласний відбірковий конкурс Всеукраїнського Фестивалю «Червона Рута»
15.	Фестиваль музичної спадщини о. Михайла Вербицького «У музиці – молитва, у молитві – музика»
16.	Фестиваль-конкурс «Лемківська писанка»
17.	«Кристинопіль-Фест»
18.	Міжнародний фестиваль сучасної української пісні "Молода Галичина"
19.	Дитячий форум видавців
20.	Фестиваль військово-патріотичної, народної та сучасної пісні «За двором»
21.	Фестиваль козацької слави «Кульчиці фест»
22.	Куховарня «РадоФест»
23.	Міжнародний фестиваль українсько-польської культури у с. Лановичі Самбірського району
24.	Проєкт «Еко фест»
25.	Міжнародний фестиваль танцю «Ukrainian Open Cup 2018»
26.	XVIII Міжнародний фестиваль «Jazz Bez 2018»
27.	Дні добросусідства «Кордон Смольник - Боберка»
28.	День незалежності України у Кракові
29.	Презентація театрального мистецтва Львівщини у м.Ізмір та м.Стамбул (т-р ім. Ю.Дрогобича)
30.	Створення пересувних інтерактивних музейних проєктів
31.	Проєкт Інтерактивний музей «Відвідай»
32.	Проєкт «Від неоліту до сьогодення»

33.	Проєкт Обласна дитяча мистецька премія «Талановита Львівщина»
34.	Конкурс мистецьких проєктів серед громадських організацій Львівщини
35.	Конкурс мистецьких проєктів серед творчих спілок Львівщини
36.	Конкурс проєктів національних товариств Львівщини
37.	Відзначення 150-річчя створення Всеукраїнського товариства «Просвіта»
38.	Відзначення 30-річчя створення Львівської обласної організації «Лемківщина»
39.	«День Гуцульської коляди на Львівщині» (Верховинський район Івано-Франківської області, 28 січня)
40.	Проєкт Міжнародний день театру
41.	Проєкт Міжнародний день музеїв
42.	80 років від дня народження композитора Мирослава Скорика
43.	Заходи з нагоди 65-річчя капели бандуристів «Карпати»
44.	Обласна премія у галузі культури, літератури, мистецтва, журналістики та архітектури
45.	Проєкт Галицький академічний камерний хор
46.	Проєкт Львівська академічна хорова капела «Дударик»
47.	Проєкт Заслужена академічна капела України «Трембіта»
48.	Проєкт Заслужений ансамбль пісні і танцю України «Верховина»
49.	Проєкт Львівська обласна філармонія
50.	Проєкт Львівський академічний обласний музично-драматичний театр ім. Ю.Дрогобича
51.	Проєкт Львівський академічний обласний театр ляльок
52.	Закупівля технічного обладнання для музеїв обласного підпорядкування
53.	Проєкт Ансамбль танцю «Діброва» Львівського коледжу культури і мистецтв
54.	Ознакування місць пов'язаних з сучасними героями, видатними діячами, історією та культурою

Пріоритет III. Твердиня національних цінностей. Місто традицій, знань, культури, туризму та спорту

ЗАХОДИ
на виконання Програми соціально-економічного та культурного розвитку
м. Львова на 2017-2019 роки (витяги)

№	Зміст заходу	Термін виконання
Культура:		
1.	Розвиток української кіноіндустрії:	
1.1.	Ремонт залу та реконструкція системи опалення у Львівському кіноцентрі та КМЦ "Супутник"	2017-2018
1.2.	Промоція та пристосування міста Львова для зйомок кіно, а також консультаційна підтримка у сфері кіновиробництва	2017-2018
2.	Розвиток міських театрів:	
2.1.	Придбання предметів довгострокового користування, обладнання та реквізиту для муніципальних театрів м. Львова	2017-2018
2.2.	Нові театральні проекти та постановки	2017-2018
2.3.	Реставраційно-ремонтні роботи Львівського драматичного театру ім. Лесі Українки, Першого українського театру для дітей та юнацтва, Львівського академічного молодіжного театру ім. Л. Курбаса	2017-2018
4.	Розвиток муніципальних установ культури:	
4.5.	Влаштування експозиції Меморіального музею тоталітарних режимів "Територія терору" на просп. В. Чорновола, 45	2017-2018
4.6.	Капітальний ремонт приміщень Міського палацу культури ім. Г. Хоткевича, муніципального хору "Гомін", Львівської державної хореографічної школи на вул. П. Дорошенка, 63	2017-2018
4.7.	Реставрація експонатів Музею народної архітектури та побуту ім. Климентія Шептицького у Львові на вул. Чернеча Гора, 1	2017-2018
5.	Спорудження візит-центру на території Музею народної архітектури та побуту ім. Климентія Шептицького у Львові на вул. Чернеча гора, 1	2017-2018
7.	Підтримка соціально-культурних проектів	2017-2019
8.	Реалізація проекту "Львів – місто літератури ЮНЕСКО"	2017-2018
Історико-архітектурна спадщина:		
13.	Реставрація пам'яток архітектури на території об'єкта всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Львів Ансамбль історичного центру"	2017-2018
14.	Розроблення історико- архітектурного опорного плану м. Львова	2017-2020
Туризм:		
16.	Маркетинг міста:	
16.1.	Участь у туристичних міжнародних заходах (виставках, конференціях, форумах, семінарах)	2017-2018
16.2.	Розробка та впровадження промоційних кампаній для ключових сегментів, просування Львова у каналах інформації і продажів, які використовуються туристами	2017-2018
16.3.	Підтримка проекту "Дні європейської спадщини"	2017-2019
17.	Туристично-інформаційна інфраструктура:	
17.1.	Продовження впровадження багатомовної системи ознакування міста Львова на основі розробленої системи ознакування	2017-2018
18.	Покращення туристичної пропозиції міста:	
18.1.	Організація та підтримка туристично-привабливих заходів та їх просування на ключових та перспективних ринках	2017-2019
18.4.	Проекти транскордонної співпраці (підтримання продуктів реалізованих проектів, ініціювання, пошук партнерів та підготовка нових проектів). Співпраця з міжнародними організаціями для просування м. Львова (European cities marketing, "Посол туризму" тощо)	2017-2019

18.5.	Розробка концепції “Музею міста” та її впровадження у підвалах Ратуші	2017-2019
19.	Розвиток ділового туризму міста:	
19.6.	Будівництво у м. Львові багатофункціонального комплексу (конференц-хол та виставковий зал)	2017-2019

**Перелік міських цільових програм, які планується виконувати у 2017- 2019 роках
(витяги)**

№	Найменування міських цільових програм	Виконавець
1.	Програма надання фінансової підтримки громадським організаціям на реалізацію соціально-культурних проектів “Зробимо Львів кращим” (ухвала міської ради від 10.11.2016 № 1186)	Управління “Секретаріат ради”
2.	Програма відзначення пам’ятних дат, професійних свят та інших подій, що мають загальноміське значення (ухвала міської ради від 10.03.2011 № 241)	Виконавчий комітет Львівської міської ради
3.	Програма організації підтримки та реалізації стратегічних ініціатив і підготовки проектів розвитку м. Львова на 2017-2019 роки (ухвала міської ради від 10.11.2016 № 1187)	Виконавчий комітет Львівської міської ради
4.	Міська загальноукраїнська та міжнародна програма промоції (ухвала міської ради від 16.02.2012 № 1263)	Департамент “Адміністрація міського голови”
5.	Програма сприяння розвитку підприємництва у м. Львові на 2017-2019 роки (ухвала міської ради від 09.02.2017 № 1465)	Департамент економічного розвитку
6.	Програма сприяння залученню інвестицій до міста Львова на 2017-2019 роки (ухвала міської ради від 09.02.2017 № 1466)	Департамент економічного розвитку
7.	Програма розвитку кінематографії у м. Львові на 2015-2017 роки (ухвала міської ради від 23.04.2015 № 4531)	Управління культури департаменту розвитку
8.	Програма “Львів – місто літератури” на 2016-2020 роки (ухвала міської ради від 17.03.2016 № 269)	Управління культури департаменту розвитку
9.	Програми розвитку туристичної галузі м. Львова на 2016-2022 роки (ухвала міської ради від 04.02.2016 № 134)	Управління туризму департаменту розвитку

**Заходи
на виконання Програми соціально-економічного та культурного розвитку
м. Львова на 2020-2022 роки (витяги)**

Пріоритет I. Виховання компетентності і креативності

- Театральна педагогіка
- Музейна педагогіка
- Програма грантової підтримки дослідників культури
- Освіта у галузі менеджменту культури
- Фестиваль пленерного малюнка "Золотий мольберт"
- Дитячий форум – фестиваль дитячого читання "Книгоманія"
- Проєкт "Львів – місто літератури ЮНЕСКО" - Реалізація соціально-культурних проєктів та фестивальних заходів (міжнародного фестивалю класичної музики "LvivMozArt", літературного фестивалю у рамках Львівського міжнародного "BookForum", міжнародного, фестивалю старожитніх автомобілів "Леополіс Гран Прі", Львівського міжнародного фестивалю короткометражних фільмів "Wiz Art", міжнародного фольклорного фестивалю "Етновир", тижня актуального мистецтва, джазового фестивалю "ДжазБез", міжнародного мистецького проєкту "LvivArtWeek", міжнародного джазового фестивалю "Leopolis Jazz", фестивалю "Музична ніч у Львові" – виконання творів класичної музики у форматі 141 концерту у 141 сакральному просторі Львова, проєкту "Світовий день музики у Львові" - представлення сучасної та класичної музики у районах міста)
- Відзначення ювілеїв, визначних та пам'ятних дат (проєкту "ART 117" - 117 зустрічей, дискусій та воркшопів у 117 школах м. Львова з відомими митцями, проєкту "Music 117" - 117 зустрічей, дискусій та музичних майстер-класів у 117 школах м. Львова з відомими композиторами та музикантами м. Львова, проєкту "Мистецтво канадської діаспори. Від минулого до сучасного" у рамках відзначення Дня художника України)
- Програма "Львів 2020: Фокус на культуру" (створення аналітичної платформи для посилення міської політики у сфері культури та формування інтегрованої екосистеми для міста, демонстраційного проєкту для створення ефективної екосистеми культури та туризму – "MuseumCityLab", демонстраційного проєкту "Майстерня міста 2020", формування міської політики збереження та розвитку спадщини міста, на основі досвіду європейських міст і партисипативного планування - реалізація проєктів "Павільйон спадщини", фестивалю "Дні європейської спадщини у м. Львові", історико-мистецького проєкту "Пропаганда. Протест. Провокація", створення інструментів для інтеграції культури у громадські простори м. Львова через реалізацію проєкту "Park Life", міжмузейного виставкового проєкту "Viva Botanica! Символіка рослин у культурі", програми "Право на місто", системний розвиток креативних та культурних індустрій – реалізація проєктів "Art Sale Lviv", "Тлум і Крам", проведення публічних подій у межах програм "Natura Kultura. Великий пікнік" та "Жнива! Аграрії та художники", демонстраційного освітнього проєкту "Генії з мікрорайонів" - виконання 5-ти муралів у 5-ти районах міста, освітньо-пізнавального освітнього проєкту "Форум критиків", проєкту "Політ", присвяченого галицькій авіації)
- Створення та забезпечення діяльності Фонду культури Львова
- Організаційна та фінансова підтримка ініціатив, заходів та проєктів у сфері молодіжної політики
- Проведення міжнародного музичного фестивалю "Флюгери Львова"
- Проведення щорічного фестивалю дитячих та юнацьких театральних колективів "Казка у гаю".
- Організація щорічного добросусідського фестивалю у мікрорайоні Топольна-Замарстинів "Балатон-фест"
- Проведення Фестивалю-лабораторії підліткової драматургії "ДрамаTeen",

Пріоритет III. Розбудова ефективного і успішного міста

- Реставрація пам'яток архітектури м. Львова (проведення капітального ремонту територій між вул. В. Винниченка і оборонним муром ансамблю Бернардинів, та між вул. Сербською, вул. Валовою та пл. Соборною; ремонтно-реставраційних робіт костелу Домініканців з келіями на пл. Музейній, 3; ремонтно-реставраційних робіт пам'ятки архітектури національного значення - костелу св. Казимира на вул. М. Кривоноса, 1; ремонтно-
- реставраційних робіт пам'ятки архітектури національного значення на вул. М. Грушевського, 2 - колишнього костелу св. Миколая; ремонтно-реставраційних робіт пам'ятки архітектури національного значення - костелу Єзуїтів на вул. Театральній, 11; ремонтно-реставраційних робіт пам'ятки архітектури національного значення - палацу на вул. М. Коперника, 15; ремонтно-реставраційних робіт будівель, фасадів, головних фасадів, еркерів та балконів будинків-пам'яток архітектури національного та місцевого значення; ремонтно-реставраційних робіт фасадів будинків-пам'яток архітектури

національного значення на вул. Вірменській, 21 та вул. Друкарській, 6; ремонтно-реставраційних робіт даху пам'ятки архітектури місцевого значення - колишніх келій костелу Францисканок на вул. М. Лисенка, 45; реставрації та консервації руїн Високого Замку; ремонтно-реставраційних робіт приміщень пам'ятки архітектури місцевого значення - колишніх келій костелу Казимира на вул. М.Кривоноса, 1)

- Проведення ремонтно-реставраційних робіт балконів та дахів будинків – пам'яток культурної спадщини на території м. Львова
- Проведення ремонтно-реставраційних робіт балконів та дахів будинків – пам'яток культурної спадщини на території м. Львова
- Відновлення історичних брам та вікон на території історичного ареалу м. Львова
- Організація діяльності "Бюро спадщини"
- Надання фінансової підтримки громадським організаціям на реалізацію соціально-культурних проектів "Зробимо Львів кращим"

Пріоритет IV. Концентрація креативних і продуктивних людей

- Реалізація фінансових механізмів сприяння розвитку підприємництва (надання маркетингових ваучерів – часткового відшкодування витрат львівським товаровиробникам та кластерам на участь у виставково-ярмаркових заходах; часткова компенсація відсотків за кредитами для здешевлення банківського кредитування для суб'єктів малого та середнього підприємництва)

Пріоритет V. Залучення креативних людей ззовні

- Вдосконалення інфраструктури туристичної галузі м. Львова і забезпечення сучасної навігації туриста у м. Львові
- Створення комфортного та безпечного середовища для туристів та гостей міста
- Заохочення новаторських тенденцій та експериментальних проектів у сфері туризму, проведення туристично привабливих заходів
- Промоція м. Львова як учасника ринку для проведення заходів ділової активності у Східній Європі
- Створення культурно-розважального навчального закладу "Театр "Музей кіно"
- Будівництво підвісної оглядової канатної дороги
- Перетворення трамвайного депо на вул. Д. Вітовського – вул. Братів Тимошенко

ПЕРЕЛІК

міських цільових програм, які планується виконувати у 2020 – 2022 роках (витяги)

1. Програма організації підтримки і реалізації стратегічних ініціатив та підготовки проектів розвитку міста Львова
2. Програма проведення архітектурних конкурсів на кращі проектні пропозиції щодо забудови та благоустрою м. Львова на 2017-2021 роки
3. Програма проведення загальноміських подій
4. Програма сприяння розвитку підприємництва у м. Львові
5. Програма сприяння залученню інвестицій
6. Програма здійснення Львівською міською радою внесків до статутних капіталів комунальних підприємств, установ та організацій
7. Програма підтримки обдарованої молоді м. Львова
8. Програма розвитку освіти м. Львова на 2017-2020 роки
9. Програма надання фінансової підтримки громадським організаціям на реалізацію соціально-культурних проектів «Зробимо Львів кращим»
10. Програма розвитку кінематографії у м. Львові
11. Програма надання фінансової підтримки на реалізацію заходів у галузі культури на території м. Львова
12. Програма діяльності Інституту стратегії культури на 2018-2021 роки
13. Програма "Освіта у галузі менеджменту культури" на 2019-2021 роки
14. Програма грантової підтримки проектів, скерованих на дослідження культури України
15. Програма підтримки мистецької та експозиційної діяльності у м. Львові
16. Програми підтримки розвитку стартап-культури (підприємництва) у м. Львові
17. Програма розвитку туристичної галузі міста
18. Програма розвитку індустрії ділової гостинності м. Львова
19. Програма розвитку туристичної галузі м. Львова на 2016-2022 роки
20. Програма "Музей Міста" на 2018-2022 роки
21. Програма проведення ремонтно-реставраційних робіт балконів будинків пам'яток культурної спадщини на території м. Львова на 2020-2022 рік

Перелік закладів культури і мистецтва, видатки на які здійснюються з Державного бюджету

1. Національний заповідник “Хортиця”
2. Національний історико-археологічний заповідник “Кам’яна Могила”
3. Національний заповідник “Давній Галич”
4. Національний історико-етнографічний заповідник “Переяслав”
5. Національний історико-меморіальний заповідник “Поле Берестецької битви”
6. Національний заповідник “Глухів”
7. Національний заповідник “Замки Тернопілля”
8. Національний історико-архітектурний заповідник “Кам’янець”
9. Шевченківський національний заповідник
10. Національний заповідник “Батьківщина Тараса Шевченка”
11. Національний історико-культурний заповідник “Чигирин”
12. Національний історико-культурний заповідник “Гетьманська столиця”
13. Національний архітектурно-історичний заповідник “Чернігів стародавній”
14. Національний історико-культурний заповідник “Качанівка”
15. Національний історико-меморіальний заповідник “Биківнянські могили”
16. Національний історико-меморіальний заповідник “Бабин Яр”
17. Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник
18. Національний заповідник “Софія Київська”
19. Державний історико-культурний заповідник у м. Белзі
20. Державний історико-архітектурний заповідник у м. Жовкві
21. Кременецько-Почаївський державний історико-архітектурний заповідник
22. Державний історико-архітектурний заповідник у м. Березанях
23. Державний історико-архітектурний заповідник “Стара Умань”
24. Державний історико-архітектурний заповідник “Хотинська фортеця”
25. Національний академічний театр опери та балету України імені Т.Г. Шевченка
26. Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка
27. Національний академічний театр російської драми імені Лесі Українки
28. Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької
29. Національний академічний український драматичний театр імені Марії Заньковецької
30. Одеський національний академічний театр опери та балету
31. Харківський національний академічний театр опери та балету імені М.В. Лисенка
32. Національний заслужений академічний український народний хор України імені Г.Г. Верьовки
33. Національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені Павла Вірського
34. Національна заслужена капела бандуристів України імені Г.І. Майбороди
35. Національна заслужена академічна капела України “Думка”
36. Національний заслужений академічний симфонічний оркестр України
37. Національний академічний оркестр народних інструментів України
38. Національний будинок органної та камерної музики України
39. Національна філармонія України
40. Національний ансамбль солістів “Київська камерата”
41. Національний академічний духовий оркестр України
42. Івано-Франківський національний академічний Гуцульський ансамбль пісні і танцю “Гуцулія”
43. Національний одеський філармонійний оркестр
44. Державне підприємство “Дирекція Будинку державних художніх колективів”
45. Національний камерний ансамбль “Київські солісти”
46. Національний цирк України
47. Державне підприємство “Державна циркова компанія України”
48. Державне підприємство “Дирекція пересувних циркових колективів України”
49. Державне підприємство “Дніпровський державний цирк”
50. Державне підприємство “Криворізький державний цирк”
51. Державне підприємство “Донецький державний цирк”
52. Державне підприємство “Запорізький державний цирк”

53. Державне підприємство “Луганський державний цирк”
54. Державне підприємство “Львівський державний цирк”
55. Державне підприємство “Одеський державний цирк”
56. Державне підприємство “Харківський державний цирк імені Ф.Д. Яшинова”
57. Державне підприємство “Українська творча дирекція з підготовки циркових атракціонів та номерів”
58. Державне підприємство “Цирковий творчий колектив “Зірки України”
59. Державне підприємство “Національний центр Олександра Довженка”
60. Державне підприємство “Кримський дім”
61. Національний музей-садиба імені М.І. Пирогова
62. Львівська національна галерея мистецтв імені Б.Г. Возницького
63. Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького
64. Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів “Тюрма на Лонцького”
65. Національний музей-заповідник українського гончарства
66. Національний меморіальний комплекс “Висота маршала І.С. Конєва”
67. Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди
68. Національний музей народної архітектури та побуту України
69. Національний художній музей України
70. Меморіальний комплекс “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років”
71. Національний музей літератури України
72. Національний музей історії України
73. Національний музей Тараса Шевченка
74. Національний науково-дослідний реставраційний центр України
75. Національний музей “Меморіал пам’яті жертв голодоморів в Україні”
76. Національний музей медицини
77. Державне підприємство “Національний культурно-мистецький та музейний комплекс “Мистецький арсенал”
78. Національна історична бібліотека України
79. Національна парламентська бібліотека України
80. Національна бібліотека України для дітей
81. Національна наукова медична бібліотека України
82. Одеська національна ордена Дружби народів наукова бібліотека імені М. Горького
83. Харківська державна наукова бібліотека імені В.Г. Короленка
84. Державний заклад “Державна бібліотека України для юнацтва”
85. Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В.Г. Заболотного
86. Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні - Музей Революції Гідності
87. Український інститут книги
88. Національний центр театрального мистецтва імені Леся Курбаса
89. Український державний інститут культурної спадщини
90. Український центр культурних досліджень
91. Український культурний фонд

Перелік заходів в сфері культури і мистецтва, видатки на які здійснюються з державного бюджету:

1. Державна підтримка діячів культури і мистецтва (премії, стипендії, гранти діячам у галузі музичного, театального, образотворчого, хореографічного, естрадно-циркового мистецтва та кіномистецтва, а також молодим письменникам і майстрам народного мистецтва).
2. Загальнодержавні та міжнародні заходи (семінари, засідання за круглим столом, наради, конференції, форуми, соціологічні дослідження та спостереження).
3. Поповнення музейних фондів, репертуару театрів, концертних організацій та художніх колективів, створення нових вистав, концертних, хореографічних та циркових номерів (програм), заходи з провадження гастрольної діяльності установами, що належать до сфери управління Мінкультури.
4. Сплата внесків до міжнародних організацій.
5. Зміцнення матеріально-технічної бази закладів культури та будівництво об’єктів.
6. Здійснення заходів з реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам’яті, популяризації історії України.
7. Проведення міжнародних і вітчизняних кінофестивалів, кіноринків, кіноконференцій, кіносемінарів та інших кіномистецьких заходів, популяризація національних фільмів.
8. Заходи Всеукраїнського товариства “Просвіта”.

9. Культурно-мистецькі заходи національних творчих спілок.
10. Фінансування проектів, реалізація яких забезпечується за підтримки Українського культурного фонду.
11. Заходи з підтримки книговидавничої справи, популяризації української літератури у світі, які здійснюються Українським інститутом книги.

Додаток 20

**Перелік культурно-мистецьких закладів, підвідомчі ЦОВВ
(розташовані на території Львівської області)**

Міністерства культури та інформаційної політики України

- **Театри**
 - ✓ Львівський Національний академічний театр опери та балету
 - ✓ Національний академічний український драматичний театр імені Марії Заньковецької
- **Циркові заклади**
 - ✓ Державне підприємство «Львівський державний цирк»
- **Музейні заклади**
 - ✓ Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького

Відділи:

- ❖ Художньо-меморіальний музей Олени Кульчицької
- ❖ Художньо-меморіальний музей Олекси Новаківського
- ❖ Художньо-меморіальний музей Леопольда Левицького
- ❖ Художньо-меморіальний музей Івана Труша
- ❖ Відділ народного мистецтва Національного музею у Львові
- ❖ Відділ сучасного мистецтва Національного музею у Львові
- ❖ Відділ стародруків та рукописів Національного музею у Львові
- ❖ Художній музей «Сокальщина»
- ✓ Львівська національна галерея мистецтв імені Б. Г. Возницького*

Філії та відділи:

- ❖ Каплиця Боїмів
- ❖ Музей сакральної барокової скульптури 18 ст. «Творчість Іоана Георгія Пінзеля»
- ❖ Музей найдавніших пам'яток Львова
- ❖ Музей мистецтва давньоукраїнської книги
- ❖ Музей альманаху «Русалки Дністрової»
- ❖ Музей-майстерня Теодозії Бриж
- ❖ Музей європейського мистецтва 16-17 ст. (Палац Потоцьких)
- ❖ Музей модерної скульптури Михайла Дзиндри
- ❖ Мистецько-історичний сектор «Жовківський замок»
- ❖ Музей-заповідник «Одеський замок»
- ❖ Музей-садиба Маркіяна Шашкевича
- ❖ Музей-заповідник «Золочівський замок»
- ❖ Музей історії мистецтва «Жидачівської землі»
- ❖ Музей-заповідник «Підгорецький замок»
- ❖ Музей «П'ятничанська вежа»
- ❖ Музей-меморіал Гетьмана України Івана Виговського

**Відповідно до акту приймання-передачі від 16.06.2020 Міністерства культури та інформаційної політики України з Львівською обласною державною адміністрацією до сфери управління міністерства перейшли сім об'єктів культурної спадщини в Львівській області - Підгорецький, Одеський, Золочівський замки, П'ятничанська вежа, монастир капуцинів та костел Св. Антонія в селищі Олесько, а також костел Воздвиження та Св. Йосифа в Підгірцях.*

Відтепер Львівська національна галерея мистецтв імені Б.Г. Возницького, на баланс якої передано ці об'єкти, зможе використовувати для їх належного утримання та реставрації за кошти державного бюджету. Паралельно міністерство розробляє план їхнього стратегічного розвитку. І мова йде не тільки про ремонт, який дозволить повноцінно експлуатувати пам'ятки, а й про використання їх для бізнесу у сфері креативних індустрій: проведення фестивалів, зйомку фільмів, реклами, серіалів та інших креативних проектів.

- ✓ Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького»
- **Заповідники**
 - ✓ Державний історико-архітектурний заповідник у м. Жовкві
 - ✓ Історико-культурний заповідник в місті Белзі

- **Навчальні заклади**

- ✓ Львівська середня спеціалізована музична школа-інтернат імені С. Крушельницької
- ✓ Львівська національна музична академія ім. М.В. Лисенка

Міністерство освіти і науки України

- Львівська Національна Академія Мистецтв
- Львівська Національна музична академія ім. М.Лисенка
- Львівська Національна академія мистецтв (в грудні 2019 року Кабінетом Міністрів України прийнято рішення змінити підпорядкування від Міністерства освіти до Міністерства культури)

НАН України

- Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника

**Перелік проєктів-переможців Українського культурного фонду за 2018-2019 роки,
що реалізувались на території Львівської області та міста Львова**

Львівська область

	Назва проєкту	Загальний бюджет
Культурна спадщина		
1.	3D-модель Давнього Пліснеська	447 717,3
2.	Промокампанія «Древній Звенигород: брендинг та промоція Княжої Столиці»	676 865,2
3.	«Відкрите нове море» - подорож козацької чайки СПАС у Вилкове та Килію у пошуках Дунайських козаків	197 091,2
4.	Табір-резиденція «Тартаків&Тартак»	474 346,9
	Разом	1 796 020,5
Культурні та креативні індустрії		
5.	Фестиваль ТуСтань!	4 095 119,0
6.	Замок Свірж: Генеза.	497 968,6
7.	День традиційного костюма (дизайн та мода)	639 773,2
	Разом	5 232 860,8
Аудіовізуальне мистецтво		
8.	Український флот. Столітня традиція	1 196 162,0
9.	Розвиток «Молодіжного телебачення Трускавця» у Львівській області	394 874,8
	Разом	1 591 036,8
	Всього	8 619 918,1

Місто Львів

	Назва проєкту	Загальний бюджет
Культурна спадщина		
1.	«Музей на дотик»	258 782,0
2.	Франко: наживо	456 259,0
3.	Актуалізація культурної спадщини через розархівування аудіовізуального минулого	474 976,6
4.	Нові технології експозиційного дизайну	394 990,0
5.	Створення смартфонного додатку для Державного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові	498 824,3
6.	Створення центру вітражного мистецтва на базі ДНЗ «Львівське ВПХУ» для збереження та розвитку культурної спадщини українського вітражу	249 907,0
7.	Український культурний монітор	483 469,0
8.	Рік Івана Левинського	1 572 374,0
9.	Музей Міста: створення концепції першої виставки	493 716,4
10.	Виставка «Franko from A to Z»	1 651 664,8
11.	YOV Kondzelevych	487 182,0
12.	Школа льодовикового періоду: освітня музейна програма для дітей з інвалідністю	422 000,0
	Разом	7 444 145,1
Перформативне та сценічне мистецтво		
13.	XVII Міжнародний фестиваль оперного мистецтва імені Соломії Крушельницької	1 355 734,0
14.	Остання неділя серпня — міждисциплінарний проєкт через призму шахтарства	496 100,0
15.	Вистава «Танго смерті» В. Тужина за Ю. Винничуком як платформа для обговорення суспільно важливих питань	297 920,0
16.	Театральна резиденція «Пам'ять. Тожсамість. Ми»	372 227,0

17.	V Міжнародний театральний фестиваль «Традиції Древо»	818 481,8
18.	Школа перформансу	417 076,0
19.	Фестиваль «ЛукашФест»	764 024,0
	Разом	4 521 562,8
Культурні та креативні індустрії		
20.	PINSEL_AR	1 028 325,00
21.	Туристичний мобільний додаток «WalQlike»	483 125,00
22.	Фестиваль сценографії та театального костюму «Львівське квадріеннале сценографії. Прев'ю»	451 093,50
23.	Franko Art Space	150 232,76
24.	Lviv Bandur Fest - всеукраїнський та міжнародний фестиваль сучасної бандури	366 298,00
25.	Зміцнення соціальних зв'язків між Україною та Польщею через обмін досвідом у сфері культури мандрів	148 480,40
26.	Metropolis: минулі утопії майбутнього (львівська репрезентація)	437 896,13
27.	Відеомаппінг макету Львова «Смерть і відродження міста»	489 270,00
28.	Центр Шептицького УКУ як інноваційна платформа неформальної освіти для культурних і креативних індустрій	453 070,64
29.	Моніторинг розвитку дизайну в Україні	981 439,44
30.	XI Міжнародний симпозіум гутного скла у Львові	1 755 800,52
31.	Конгрес культури «Перехід 1989»	1 637 890,00
32.	XXVI Львівський міжнародний BookForum	4 113 588,65
33.	VII Львівський медіа форум «Медіаефекти цифрової ери»	1 086 872,87
34.	«10 років Західфест» — масштабування фестивалю завдяки міжсекторальній співпраці	1 171 132,20
35.	Участь української делегації у заході «Building bridges» міжнародної мережі Opera Europa	576 791,58
36.	IV Міжнародний фестиваль українського танцю та культури	1 537 968,70
37.	Львівський тиждень моди (24 сезон)	2 812 132,70
	Разом	19 681 408,09
Література та видавнича справа		
38.	Колекція вибраної есеїстики «Writers on Writing»	1 028 325,0
39.	Видання інноваційної книги – комікс «Зубси» для дітей віком від 5 до 14 років про догляд за зубами та здорову їжу	483 125,0
40.	Літературна школа «Цвіт папороті»	451 093,5
41.	Місяць авторських читань у Львові	150 232,8
42.	Переклад, редагування, макетування та додрукарська підготовка монографії польського історика мистецтв Пйотра Лукашевича «Об'єднання митців "Артес"» (1929-1935)	366 298,0
43.	Інклюзивні Читання	148 480,4
	Разом	2 627 554,7
Аудіовізуальне мистецтво		
44.	Розробка навчальної відеогри «Створи ікону»	245 280,7
45.	IV Мистецький проект «Європейські музичні зустрічі у Львові» з учнями спеціалізованих музичних шкіл України і Польщі	222 063,6
46.	Інноваційна концертна програма з елементами шоу «Bandura & World Music»	499 880,0
47.	Ukrainian Live тур	496 910,0
48.	III Міжнародний конкурс скрипалів Олега Криси	4 731 001,8
49.	Презентація українських художників на XII Міжнародній бієнале у Флоренції	946 744,8
50.	Кістки (робоча назва)	575 895,0
51.	Музичний фільм «в.о. (виконуючий обов'язки) Миколая»	826 172,6
52.	Анімаційний документальний фільм «Сад переїхав»	264 718,0
53.	Випчина. Село одного дня	493 513,0
54.	Казка на білих лапах	483 777,0

55.	Доступне кіно для незрячих та нечуючих глядачів	473 003,0
56.	Школа культурного менеджменту для представників аудіовізуального мистецтва «Кадри управління»	1 340 528,7
	Разом	11 599 488,1
	Всього	45 874 158,8

Разом по Львівській області та місту Львів - 54 494 076,9 грн.

Обсяги фінансування заходів «Комплексної програми розвитку культури» за 2019 рік, які співвідносяться з підвищенням туристичної привабливості Львівщини

	Завдання (напрями) Програми	Сума, тис. грн.	Заходи Програми
	Популяризація української мови та культури, історичної свідомості громадян в Україні та за кордоном	3 364,2	Україномовний телерадіопроект «Українська пісня» Проект «Український Донбас» Конкурс культурних та медійних обмінів між закладами Львівською та Луганськими областями Культурно-мистецьке таборування для населення сільської місцевості та "Веселі канікули" Підтримка фестивалів і заходів мистецько-патріотичного спрямування Презентація потенціалу Львівщини в країнах проживання української діаспори, транскордонна співпраця
	Підтримка народних домів області	830,0	Конкурс «Топ 10 народних домів» Презентація мистецького потенціалу Львівщини в Україні
	Поповнення бібліотечних фондів та реалізація бібліотечних проектів	0,0	-
	Підтримка музеїв області	215,0	Створення пересувних інтерактивних музейних проектів
	Підтримка мистецьких шкіл області	790,0	Проведення мистецьких конкурсів, фестивалів, заходів Конкурс «Топ 10 мистецьких шкіл»
	Підтримка мистецьких ініціатив	721,0	Конкурс мистецьких проектів серед громадських організацій Конкурс мистецьких проектів серед творчих спілок Конкурс проектів національних товариств
	Відзначення державних свят, ювілеїв, видатних подій загальнодержавного та регіонального рівня	2 197,7	46 заходів, у тому числі: 200-річчя української фольклористики 400-річчя заснування українського театру 80 років від дня народження поета Ігоря Калинця 90-річчя від дня народження скульптора, народного художника України Еммануїла Миська Міжнародний день музеїв
	Підтримка видатних та	415,0	Обласна премія у галузі культури, літератури, мистецтва,

	творчих особистостей		журналістики та архітектури Обласна літературна премія ім. Мандрик-Куйбіди
	Підтримка установ та закладів культури обласного підпорядкування	996,0	Підтримка гастрольної діяльності професійних обласних театральних колективів у Львівській області Придбання сучасного технічного обладнання для установ та закладів Реалізація пілотного проекту з оцифрування музейних фондів
	Вшанування сучасних героїв, визначних постатей та промоція історико-культурних об'єктів	600,0	Ознакування місць пов'язаних з сучасними героями, видатними діячами, історією та культурою
	Співфінансування проектів, що фінансуються за рахунок коштів МТД	1 790,0	Співфінансування проекту «Світ карпатських розет – заходи із збереження унікальності культури Карпат»

ВИДАТКОВА ЧАСТИНА міського бюджету м. Львова за 2018 рік

Код	Назва видатків	Загальний фонд			Спеціальний фонд		
		План	Факт	Відсоток виконан.	План	Факт	Відсоток виконан.
4000	Культура і мистецтво						
4010	Фінансова підтримка театрів	43 972,5	43 786,8	99,6	878,7	820,3	93,3
4020	Фінансова підтримка філармоній, художніх і музичних колективів, ансамблів та циркових організацій	6 169,0	6 162,2	99,9	112,0	106,6	94,6
4030	Забезпечення діяльності бібліотек	27 673,0	26 909,4	97,2	8 359,7	8 199,8	98,1
4040	Забезпечення діяльності музеїв і виставок	15 128,9	14 989,4	99,1	8 204,7	7 518,7	91,6
4060	Забезпечення діяльності будинків культури, клубів, центрів дозвілля та інших клубних закладів	9 835,1	9 677,0	98,4	2 079,9	2 006,9	96,5
4070	Фінансова підтримка кінематографії	200,0	200,0	-	-	-	-
4081	Забезпечення діяльності інших закладів в галузі культури і мистецтва	10 071,7	9 947,3	98,8	1 820,7	730,9	40,1
4082	Інші заходи в галузі культури і мистецтва	14 254,6	14 233,2	99,9	-	-	-
7300	Будівництво та регіональний розвиток						
	<i>у тому числі за рахунок субвенції з державного бюджету</i>						
7324	Будівництво установ та закладів культури				6 063,1	5 463,8	90,1
7340	Проектування, реставрація та охорона пам'яток архітектури	1 848,0	407,0	22,0	54 981,3	43 531,0	79,2
7600	Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю						
7622	Реалізація програм і заходів в галузі туризму та курортів	5 261,2	5 202,9	98,9	-	-	-
7670	Внески до статутного капіталу суб'єктів господарювання	-	-	-	1 818 461,5	1 804 392,4	99,2

ДОХІДНА ЧАСТИНА міського бюджету м. Львова за 2018 рік

Назва доходів	тис. грн	
	Виконання	Відсоток виконан.
Податкові надходження	5 349 215,5	100,5
Туристичний збір	6 528,2	133,2
Частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного місцевого бюджету	1 294,3	61,6

Інформації щодо основних видатків Львівської міської ради на культуру у 2020-му році

ЗАГАЛЬНИЙ ФОНД**Культура і мистецтво**

Витрати становлять 186,5 млн грн (сюди входить зокрема й фінансування заходів календарного плану на 2020 рік, як фестивалі, міські свята, відзначення пам'ятних дат, знакові для міста культурні події). Передбачена сума зросла порівняно з 2019-м на 21%. Фінансування передбачає:

- заклади та заходи (управління культури) — 171 млн 614 тис (22,3% росту порівняно з 2019-м)
- парки «Знесіння» та Стрийський парк (департамент містобудування) — 14 млн 907 тис (10,4% росту

до

2019-го)

Освіта

Фінансування передбачає:

- програма надання фінансової підтримки на соціально-культурний проект «Зробимо Львів кращим» — на суму 250 тис грн, що становить 124% росту до 2019 року (111,8);
- у структурі Програми «Система львівських дослідників» на 2019-2020 роки «школи естетичного виховання, музшколи (управління культури)» — на суму 122 тис грн; це відсоток росту до 2019-го — 20,3).

Архітектура

Передбачено 692 тис грн (що на 0,3% менше ніж у 2019-му). Йдеться про проектування, реставрація та охорона пам'яток архітектури, зокрема:

- управління архітектури — 530 тис грн;
- управління охорони історичного середовища — 162 тис грн.

БЮДЖЕТ РОЗВИТКУ**Департамент розвитку.**

Із понад 60 млн, виділених для Управління розвитку, 30 млн передбачено на виконання Програми «Львів 2020: Фокус на культуру».

Управління культури

Передбачено обсяг видатків у розмірі 73 млн 162 тис грн.

Театри. На 2020-й рік заплановано ремонтні роботи та оновлення матеріальної бази львівських театрів. Так, 1 млн грн передбачено на капітальний ремонт Першого академічного українського театру для дітей та юнацтва, а також дворику театру (роботи завершаться у 2021-му). На театр Лесі теж чекає низка оновлень: капремонт внутрішнього дворику — на 460 тис грн, ремонт (реставраційний) системи опалення — на 1 млн грн, а також реставраційно-ремонтні роботи дахів та фасадів — на суму розміром 1 млн 500 тис грн. Порівняно із цим невелика сума — 150 тис грн — буде спрямована на реставраційно-ремонтні роботи театру ім. Курбаса. Тим часом театр «Воскресіння» у 2020-21 роках може очікувати на реставраційно-ремонтні роботи підвальних приміщень для влаштування гримерок — у новому році на це спрямують 800 тис грн. Одна зі стрічок передбачає придбання обладнання та реквізиту для театрів — на суму 1 млн грн.

У новому році також запланований капремонт центру «Слово і голос» і придбання для нього меблів, техніки й обладнання — на загальну суму 1 млн грн.

Музичні установи. Музичні заклади теж фігурують у бюджеті розвитку. На придбання музичних інструментів для будинку органної та камерної музики закладено 1 млн грн., а для шкіл мистецтв — 1 млн 500 тис грн (плюс 500 тис на оргтехніку та обладнання).

Галерейні та мистецькі простори. На придбання оргтехніки, меблів та обладнання для муніципальної галереї мистецтв Міського палацу культури ім. Г. Хоткевича на вул. В. Стефаника, 11 (галерея буде підрозділом ПК) передбачено 800 тис грн. Зміни очікують і кам'яницю на пл. Ринок, 42: у бюджеті розвитку закладено 1 млн 500 тис грн на реставраційно-ремонтні роботи приміщень для створення там інклюзивного мистецького центру.

Палаці культури і мистецькі школи. МПК ім. Г. Хоткевича у 2020-му зможе придбати обладнання і предмети довгострокового користування (на суму 500 тис грн), а також розпочати реставраційно-ремонтні роботи (закладено 1 млн 500 тис грн), які завершаться у 2021-му.

Музеї і пам'ять. Меморіальний музей тоталітарних режимів «Територія Терору» у 2020-му зможе придбати за міський кошт обладнання та предмети довгострокового користування (на 200 тис грн) та відремонтувати систему освітлення (за 65 тис грн), а також облаштувати нову експозицію (100 тис грн) і реконструювати приміщення під відділ «Музей малолітніх політичних в'язнів і репресованих» (500 тис грн). Понад 400 тис грн з бюджету розвитку отримає Меморіальний музей Гідності у Львові (на придбання обладнання, капремонт).

У 2020 році реставраційно-ремонтні роботи проведуть у філії музично-меморіального музею Соломії Крушельницької (передбачено 200 тис грн). Упродовж 2016-2020 рр. триває будівництво Інформаційно-освітнього центру на території Музею народної архітектури та побуту ім. К.Шептицького (Шевченківський гай): у 2020-му на це заклали 5 млн грн. На будівництво адміністративного приміщення виділили 1 млн 800 тис грн., а реставрацію експонатів музею — 700 тис грн.

Внески до статутних капіталів ЛКП. На комунальні підприємства культурної та суміжних сфер у бюджеті розвитку передбачено такий розподіл коштів:

- Львівський кіноцентр — 500 тис грн
- Культурно-мистецький центр «Супутник» — 1 млн 500 тис грн
- парк культури і відпочинку ім. Б. Хмельницького — 2 млн грн
- Культурно-освітній центр ім. О. Довженка — 2 млн 500 тис грн
- Музей «Личаківський цвинтар» — 500 тис грн
- Львівське конференц-бюро — 4 млн 900 тис грн
- КУ «Інститут стратегії культури», зокрема на поточні витрати й програмну діяльність — 4 млн грн (2 526 500 та 1 473 500 відповідно)
- Львівське радіо — 3 млн 500 тис грн
- Центр розвитку туризму Львова (підземелля Ратуші, додаткові будівельні роботи) — 5 млн грн
- Парк культури і відпочинку ім. Б. Хмельницького — 2 млн грн, а також для здійснення капремонту трибун і реконструкції будівель спортивного комплексу «Юність» — 23 млн грн.

Управління охорони історичного середовища.

На впорядкування території колишнього Янівського концтабору передбачено 100 тис грн. Капітальний ремонт території між вул. В. Винниченка і оборонним муром ансамблю Бернардинів у 2020-му коштуватиме 3 млн 25 тис 860 грн (в цілому це роботи на 2019-21 роки).

Передбачено ремонтно-реставраційні роботи низки сакральних об'єктів і пам'яток архітектури. Це зокрема костел св. Казимира на Кривоноса, 1 (виділена сума — майже 3 млн грн) та колишні келії костелу (понад 4 млн грн), дах колишніх келій костелу Францисканок на Лисенка (понад 3 млн грн). Понад 7 млн грн виділено на ремонтно-реставраційні роботи будинку-пам'ятки архітектури на проспекті Шевченка, 23; суму 2 млн 700 тис грн — для колишнього костелу св. Миколая на Грушевського. На реставрацію та консервацію руїн Високого Замку піде 500 тис грн.

Під кінець наступного року ми зможемо побачити оновлені фасади низки пам'яток архітектури у місті. Найбільші суми передбачені для будинків на Дорошенка, 19 (понад 3 млн грн), Чупринки, 6 (понад 2 млн), Руська, 20 — це колишнє страхове товариство «Дністер» (понад 1 млн грн), Франка, 43 (майже 2 млн грн). На ремонтно-реставраційні роботи головного фасаду будинку-пам'ятки архітектури національного значення на пл. Ринок, 42 у 2020-му спрямують 200 тис грн (завершення робіт очікуємо у 2021-му). Певні кошти закладено на реставрацію балконів, еркерів та на ремонтно-реставраційні роботи низки пам'яток архітектури у Львові. На виконання Програми проведення ремонтно-реставраційних робіт балконів будинків пам'яток культурної спадщини на території міста Львова у бюджеті розвитку виділено 500 тис грн.

Внески до статутних капіталів деяких комунальних підприємства міста:

- Музей «Личаківський цвинтар» — 500 тис грн,
- Археологічно-архітектурна служба м. Львова — 4 млн грн.

Перелік платних послуг, які можуть надаватися державними та комунальними закладами культури

1. Проведення вистав, театральних, музичних, хореографічних постановок, циркових вистав; концертів, фестивалів, конкурсів, бенефісів, естрадних шоу, виставкових, освітніх та інших культурно-мистецьких заходів (проектів), демонстрація відео- і кінофільмів; інформаційно-масових, розважальних та інших заходів; виступів професійних мистецьких колективів, артистичних груп та окремих артистів (виконавців).
Розміщення рекламної продукції та рекламних конструкцій під час їх проведення.
2. Проведення занять у студіях, підготовчих групах, групах раннього естетичного розвитку, творчих школах та об'єднаннях, секціях та мистецьких аматорських об'єднаннях, на курсах тощо.
3. Організація діяльності мистецьких аматорських об'єднань, у тому числі клубів за інтересами.
4. Розроблення оригінальних сценаріїв, проведення постановочної роботи і заходів.
5. Надання послуг з організації та/або проведення спектаклів, концертів колективів аматорської творчості.
6. Проведення театралізованих свят, фестивалів, конкурсів, спортивно-розважальних, оздоровчих, обрядових заходів, виставок книг і творів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва.
7. Надання послуг з організації та/або проведення культурно-масових та наукових заходів, професійних та корпоративних свят, міжнародних симпозіумів, форумів, науково-практичних конференцій, бієнале, семінарів, семінарів-практикумів, зборів, концертів, фестивалів, виставок, вистав та інших заходів (проектів).
8. Показ слайд-фільмів, кінопрограм, лазерних шоу.
9. Надання послуг з користування атракціонами, ігровими автоматами (крім тих, що передбачають отримання грошової винагороди), настільними і комп'ютерними іграми, тенісними кортами, більярдами, тирами, дитячими ігровими містечками, персональними комп'ютерами, глядацькими залами.
10. Виготовлення та продаж у неспеціалізованих магазинах (кіосках, лотках), через електронні системи продажу видань про фонди і діяльність бібліотек, музеїв, картинних галерей, виставкових залів, заповідників, реставраційних та інших закладів культури.
11. Проведення фото-, відео- і кінозйомок приміщень та інтер'єрів бібліотек, музеїв та заповідників, територій та об'єктів музейних закладів, окремих експонатів, експозицій, окремих сторінок документів з бібліотечних, музейних та архівних фондів.
12. Обслуговування екскурсійних груп і окремих відвідувачів на територіях та у приміщеннях заповідників, музеїв, бібліотек, театральних-видовищних закладів.
13. Відвідування заповідників, музеїв та виставок.
14. Формування бібліографічних списків для курсових, дипломних та наукових робіт, каталогів для особистих бібліотек і бібліотек підприємств, установ та організацій.
Надання послуг з оформлення (комплектування) реєстраційно-облікових документів користувачів бібліотек (квитків, формулярів тощо).
Продовження строку користування документами, резервування документів, нічний абонемент.
Інформаційно-бібліотечне обслуговування підприємств, установ та організацій.
Роздрукування інформації з електронних носіїв, ламінування документів.
Продаж документів з фондів бібліотек, що списуються та підлягають утилізації, фізичним та юридичним особам.
15. Проведення наукової та мистецтвознавчої експертизи, у тому числі виїзної, дослідження, обстеження, атрибуція культурних цінностей.
16. Розроблення та оформлення інтер'єрів, дизайнерське оздоблення виставкових стендів, створення та оформлення музейних експозицій.
17. Надання в оренду приміщень, малих архітектурних форм і територій.
18. Надання місць для стоянки автомобілів та інших транспортних засобів.
19. Ремонт, налаштування і налагодження музичних інструментів, звуко-, світло- та відеоапаратури.
20. Ремонт, реставрація, консервація, атрибуція творів (виробів) образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва, рукописів, документів, друкованих видань.
Надання послуг з тимчасового зберігання в музеях, заповідниках, інших музейних закладах культурних цінностей, музейних предметів, предметів музейного значення.

21. Обстеження, дослідження, ремонт, реставрація, консервація, реабілітація, музеєфікація, пристосування нерухомих об'єктів культурної спадщини.

Надання фізичним та юридичним особам письмових історичних, аналітичних, тематичних довідок, висновків щодо нерухомих об'єктів культурної спадщини.

Розроблення облікової документації на нерухомі об'єкти культурної спадщини.

Розроблення науково-проектної документації та підготовка рекомендацій щодо ремонту та реставрації нерухомих об'єктів культурної спадщини.

Рецензування науково-проектної та облікової документації щодо нерухомих об'єктів культурної спадщини.

22. Виготовлення, ремонт і реалізація майстернями та іншими виробничими підрозділами закладів культури обладнання атракціонів, музичних інструментів, меблів, реквізиту і бутафорії, сценічного обладнання, пошиття театральних, концертних костюмів, взуття, товарів широкого вжитку, квітів і квіткової продукції, надання гримерних і автотранспортних послуг, проведення столярних, слюсарних, будівельних, ремонтно-реставраційних та інших робіт.

23. Прокат музичних інструментів, культурно-спортивного і туристичного інвентарю, сценічних костюмів, взуття, театрального реквізиту.

25. Виготовлення фонограм концертів і спектаклів, копій звукозапису музичних творів з фонотек закладів культури, надання послуг студій звуко- і відеозапису, трансляції вистав, концертів, виставкових, освітніх та інших культурно-мистецьких заходів (проектів) закладами культури за допомогою Інтернету.

26. Надання послуг ресторанного господарства з метою організації відпочинку і дозвілля громадян за умов наявності необхідних виробничих потужностей та спеціально призначених і обладнаних приміщень.

27. Надання послуг з оренди транспортних засобів, обладнання, майна, інструментів, що належать закладам культури.

Здійснення вантажних, пасажирських та змішаних перевезень на замовлення.

28. Надання послуг, пов'язаних із створенням умов для організованого туризму, відпочинку (короткостроковий відпочинок (розбиття наметів і розкладення вогнищ у спеціально облаштованих та відведених для цього місцях, прогулянки на конях і поні, велосипедах, електромобілях, човнах тощо).

Видатки з обласного бюджету (без капітальних видатків) на утримання комунальних закладів та установ у сфері культури та надходження до їх спеціальних фондів

тис.грн.

№	Назва установи	2019 рік			*Питома вага власних надходжень, %
		Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	
1.	Львівський академічний обласний музично-драматичний театр ім. Юрія Дрогобича	27219,60	4500,00	31719,60	14,19
2.	Львівського академічного обласного театру ляльок	6303,00	1808,00	8111,00	22,29
3.	Львівська національна філармонія	40604,00	7910,00	48514,00	16,30
4.	Державна заслужена хорова капела України «Трембіта»	8212,00	270,00	8482,00	3,18
5.	Галицький академічний камерний хор	5903,00	220,00	6123,00	3,59
6.	Народна хорова капела «Верховина»	0,00	0,00	0,00	-
7.	Львівська державна академічна чоловіча хорова капела «Дударик»	4377,00	366,00	4743,00	7,72
8.	Львівський історичний музей	22170,00	9605,00	31775,00	30,23
9.	Львівський музей історії релігії	18459,00	1921,00	20380,00	9,43
10.	Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка	7301,00	250,00	7551,00	3,31
11.	Державний меморіальний музей Михайла Грушевського	2798,00	84,80	2882,80	2,94
12.	Історико-краєзнавчий музей міста Винники	4093,00	226,00	4319,00	5,23
13.	Львівський палац мистецтв	4400,00	3000,00	7400,00	40,54
14.	Історико-етнографічний музей «Бойківщина»	1901,00	56,50	1957,50	2,89
15.	Державний історико-культурний заповідник "Нагуєвичі"	3892,00	339,00	4231,00	8,01
16.	Державний історико-культурний заповідник "Тустань"	2506,00	4520,00	7026,00	64,33
17.	КЗ ЛОР АІКЗ "Давній Пліснеськ"	1874,70	40,00	1914,70	2,09
18.	КЗ ЛОР АІКЗ "Стільське городище"	1434,90	26,00	1460,90	1,78
19.	Львівський державний обласний центр народної творчості і культурно-освітньої роботи	2597,00	33,90	2630,90	1,29
20.	КЗ ЛОР "Підбузька СШ "Мала академія мистецтв"	9622,32	53,42	9675,74	0,55
21.	КЗ ЛОР "Львівський обласний Центр краєзнавства екскурсій та туризму учнівської молоді"	5853,30	1512,63	7365,93	20,54
22.	ДВНЗ "Львівський коледж будівництва, архітектури та дизайну"	17640,00	4000,00	21640,00	18,48
23.	Львівський музичний коледж імені С. П. Людкевича	33295,70	0,00	33295,70	0,00
24.	Львівський коледж культури і мистецтв	22496,00	450,00	22946,00	1,96
25.	Львівський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва	22462,40	1356,00	23818,40	5,69

	імені Івана Труша				
26.	Дрогобицьке державне музичне училище імені Василя Барвінського	33332,60	791,00	34123,60	2,32
27.	Самбірський коледж культури і мистецтв	15453,00	120,00	15573,00	0,77

*Як відношення обсягу спеціального фонду до суми загального і спеціального фондів

Моніторинг за виконанням положень Угоди про асоціацію Україна-ЄС

Співпраця у сфері культури між Україною та ЄС ґрунтується на сприянні обміну витворами мистецтва та мобільності митців. Україна стала повноправним учасником програми ЄС «Креативна Європа» для культурних і креативних індустрій, підписавши відповідний договір з Європейською Комісією в листопаді 2015 року. Участь у цій програмі допоможе українським культурним і творчим організаціям співпрацювати з партнерами з усієї Європи, отримувати доступ до фінансування спільних проектів у сфері культури, програм перекладу художньої літератури, культурних мереж та платформ. Крім цього, для українського аудіовізуального сектору це створить можливості для отримання фінансування заходів із підготовки та проведення фестивалів, розширення аудиторії та отримання доступу до ринку.

Сторони також зобов'язуються співпрацювати у рамках програм ЮНЕСКО та Ради Європи з метою забезпечення розвитку культурного розмаїття, збереження й оцінки культурної та історичної спадщини. Конкретні проекти культурної співпраці наразі впроваджуються за участі східних сусідів ЄС відповідно до Програми розвитку культури II, яка була започаткована у вересні 2015 року. На реалізацію цієї програми виділено 4,95 млн євро. Програма складається з двох компонентів: i) підтримка ЄС для нарощування потенціалу та включення питань, пов'язаних із культурою, до політичного порядку денного; ii) спільна підтримка ЄС та Радою Європи 6 - 12 історичних міст із метою розробки стратегій їхнього розвитку, які передбачають відновлення культурного спадку цих міст.

Щодо галузі туризму УА фіксує факт, що Сторони співробітничать у галузі туризму з метою зміцнення розвитку конкурентоспроможної туристичної галузі як генератора економічного зростання і стимулювання економіки, зайнятості та валютних надходжень. Співробітництво зосереджується зокрема на таких напрямках: встановленні стратегічного партнерства між державними, приватними та суспільними інтересами з метою забезпечення сталого розвитку туризму; просуванні та розвитку туристичних продуктів і ринків, інфраструктури, людських ресурсів та інституційних структур; розвитку та імплементації ефективних політик і стратегій, зокрема відповідних правових, адміністративних та фінансових аспектів; розвитку і сприянні туризму на основі місцевих громад.

Починаючи із 2015 року в Україні ведеться щорічний моніторинг за виконанням положень УА. Так, у 2015 році основним досягненням в галузі культури стало підписання Угоди між Урядом України та Європейською Комісією про участь України у програмі ЄС «Креативна Європа»: програма Європейського Союзу для сектору культури та креативності; Верховна Рада прийняла рішення про приєднання України до Міжнародного центру вивчення питань збереження та відновлення культурних цінностей (ІККРОМ), що сприятиме активізації обміну досвідом, навчанню українських фахівців у галузі охорони і збереження культурної спадщини новітнім реставраційним технологіям.

У 2016 році Україні вдалося залучити технічну допомогу на реформування системи державного управління в галузі культури: провести в першому кварталі 2017 року функціональний аудит Міністерства культури в рамках програми ЄС-Східного партнерства «Культура і креативність»; продовжувалася робота над удосконаленням Закону України «Про музеї та музейну справу» та його приведенням у відповідність до вимог міжнародних договорів. З метою впровадження національних переліків нематеріальної культурної спадщини, у 2016 році було розроблено Методичні рекомендації щодо підготовки та оформлення документів про включення елементів нематеріальної культурної спадщини України до списків ЮНЕСКО, затверджено Порядок створення та оновлення Національного реєстру нематеріальної культурної спадщини України. Також опрацьовано проект Закону України «Про нематеріальну культурну спадщину»; програмою ЄС і Східного партнерства «Культура і креативність» спільно з Українським центром культурних досліджень реалізовано проект CDIS (Індикатори ЮНЕСКО впливу культури на розвиток), результати якого будуть використовуватися під час розробки стратегій розвитку, в яких окреме місце виділятиметься культурним компонентам. В галузі туризму набрали чинності 11 національних стандартів України в галузі туризму, гармонізованих з міжнародними та європейськими нормативними документами, впровадження яких забезпечує покращення якості національного туристичного продукту та обслуговування споживачів туристичних послуг. З метою забезпечення участі України в Програмі ЄС «Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (COSME) (2014-2020)», якою передбачено здійснення спеціальних заходів у сфері туризму шляхом зосередження на посиленні конкурентоспроможності та сталого розвитку сектору, Верховна Рада України ратифікувала Угоду між Урядом України і Європейським Союзом про участь України в Програмі ЄС «COSME».

У 2017 році до основних досягнень УА можна віднести: надання підтримки 4-х українським організаціям в рамках програми «Креативна Європа»; створення Українського культурного фонду та Українського інституту книги; прийнято Закон України «Про державну підтримку кінематографії в Україні»; розроблено та внесено на

розгляд Президента України проєкт Закону України «Про приєднання України до Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року». У рамках виконання положень УА щодо сприяння розвитку культурних та креативних індустрій в Україні розроблено проєкт Закону України про внесення змін до Закону України «Про культуру» з метою визначення терміну «креативні індустрії» на законодавчому рівні, що дозволить чітко ідентифікувати види діяльності, які створюють творчі послуги та продукт, потребують належних форм державної підтримки для забезпечення їх подальшого сталого розвитку. В галузі туризму Кабінетом Міністрів України була затверджена Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року.

У 2018 році було започатковано приєднання до Розширеної часткової Угоди про культурні маршрути, для популяризації національної культурної спадщини в Україні та Європі шляхом приєднання до існуючих та ініціювання нових культурних маршрутів; розпочалося приєднання до Європейського фонду підтримки спільного виробництва та розповсюдження художніх кінематографічних та аудіовізуальних творів («EURIMAGES»); прийнято Закон «Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» щодо збереження пам'яток культурної спадщини, внесених до Списку всесвітньої спадщини ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)». Щодо галузі туризму, то головним досягненням тут стало затвердження нового інструментарію здійснення державного статистичного спостереження щодо діяльності колективних засобів розміщування стосовно європейської статистики туризму, що має на меті удосконалення статистичної звітності з питань туризму відповідно до європейських та міжнародних стандартів, у тому числі у відповідності до рекомендацій Всесвітньої туристичної організації.

У 2019 році Україна увійшла у першу трійку країн за кількістю поданих на конкурси програми «Креативна Європа» заявок та у десятку за кількістю підтриманих. Загальний обсяг фінансування проєктів за участю українських партнерів у рамках програми становив понад 2 млн євро. Повноцінно запрацював Український інститут книги - єдиного центру прийняття рішень щодо перетворення української книговидавничої сфери у креативну індустрію європейського зразка; було посилено ефективність створення правових умов для розвитку креативних індустрій в Україні, зокрема утворено Раду з креативних індустрій при Міністерстві культури, молоді та спорту України; розроблено проєкт закону про медіа, який містить оновлені правила, що наближують до європейських стандартів та відповідають актуальним змінам на ринку аудіовізуальних послуг; створено електронний інформаційний ресурс культурної спадщини і культурних цінностей забезпечить умови для рівного

доступу та доступності культурної спадщини для громадян та сприятиме реалізації культурних прав. З метою удосконалення митних процедур та національного законодавства, спрямованого на протидію незаконному переміщенню культурних цінностей та незаконним археологічним розкопкам, Україна зацікавлена у тісній співпраці з ЄС у контексті імплементації положень Регламенту (ЄС) 2019/880 від 17.04.2019 про ввезення та імпорт культурних цінностей. Щодо туризму, то невиконаними завданнями залишаються встановлення вимог до описових матеріалів пакетів туристичних послуг, визначення прав і обов'язків сторін, а також умов надання або заміни пакета туристичних послуг відповідно до права ЄС, запровадження механізмів відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань за договором туристичного обслуговування (імплементація Директиви Ради 90/314/ЄЕС)б.

Аналіз обласних цільових програм та комунальних закладів культурно-туристичного спрямування у Львівській області за 2017-2019 роки на предмет законності державної допомоги

Аналіз заходів обласних цільових програм щодо поширення/непоширення на них дії Закону

Назва Програми	Поширення дії Закону*	
	ні	так
Комплексна програма розвитку культури Львівщини на 2017-2020 роки	ні	так
Охорона і збереження культурної спадщини Львівської області на 2016-2018 роки	ні	так
Програма розвитку туризму, курортів і рекреації у Львівській області на 2018-2020 роки	ні	так

*На заходи чи частину заходів програми дія Закону: поширюється - «так», не поширюється - «ні»

Аналіз незначної державної допомоги

Відповідно до пункту 9 частини першої статті 1 Закону, незначна державна допомога – державна допомога одному суб'єкту господарювання, сукупний розмір якої незалежно від її форми та джерел не перевищує за будь-який трирічний період суму, еквівалентну 200 тисячам євро, визначену за офіційним валютним курсом, встановленим Національним банком України, що діяв на останній день фінансового року. Така підтримка не вважається державною допомогою.

Назва заходів Програми	2017	2018	2019	Разом	Незначна ДД	
					ТАК	НІ
Комплексна програма розвитку культури Львівщини на 2017-2020 роки						
1.1.7.Конкурс культурних та медійних обмінів між закладами Львівською та Луганськими областями	-	500,0	500,0	1000	X	-
1.1.8.Культурно-мистецьке таборування для населення сільської місцевості	75,0	100,0	200,0	375	X	-
6.1.1.Конкурс мистецьких проектів серед громадських організацій Львівщини	197,4	300,0	400,0	897,4	X	-
6.1.2.Конкурс мистецьких проектів серед творчих спілок Львівщини	80,0	100,0	100,0	280	X	-
6.1.3.Конкурс проектів національних товариств Львівщини	115,0	250,0	300,0	665	X	-
9.1.1. Підтримка гастрольної діяльності професійних обласних театральних-концертних колективів	200,0	200,0	300,0	700	X	-
9.2.1. Придбання сучасного технічного обладнання для установ та закладів	-	150,0	700,0	850	X	-
9.3.1.Закупівля технічного обладнання для музеїв обласного підпорядкування (КЗ ЛОР "Державний меморіальний музей Михайла Грушевського у Львові")	-	99,9	100,0	199,9	X	-
9.4.1.Пошиття сценічних костюмів колективам	700,0	1250,0	-	1950	X	-
9.5.1.Придбання звукотехнічного обладнання для заходів галузі культури (на баланс Львівського академічного обласного театру ляльок)	-	200,0	-	200	X	-
11.1. Співфінансування проектів МТД, «Світ карпатських розет – заходи із збереження унікальності культури Карпат»	-	-	500,0	500,0	X	-
1.1.7.Конкурс культурних та медійних обмінів між закладами Львівською та Луганськими	-	500,0	500,0	1000	X	-

областями						
1.1.8.Культурно-мистецьке таборування для населення сільської місцевості	75,0	100,0	200,0	375	X	-
Охорона і збереження культурної спадщини Львівської області на 2016-2018 роки						
1.1.Проведення суцільного археологічного обстеження території області «Археологічний кадастр Львівської області»	197,0	249,0	250,0	696,0	X	-
1.2.Проведення комплексу першочергових протиаварійних та ремонтно-реставраційних робіт на пам'ятках культурної спадщини	6410,3	8197,0	9250,0	23857,3	-	X
2.Проведення досліджень, вивчення та впорядкування історичних кладовищ, поховань та меморіалів	1370,0	750,0	750,0	2870,0	X	-
3. Пошук і впорядкування поховань жертв війни та політичних репресій	466,8	960,0	750,0	2176,8	X	-
4. Встановлення пам'ятних знаків загиблим воїнам УПА, Січовим Стрільцям та учасникам національно-визвольних змагань	291,8	975,0	4800,0*	6066,8	X	-
7. Комплекс робіт на пам'ятках дерев'яної сакральної архітектури, які внесені до списку Світової спадщини ЮНЕСКО, у тому числі, виготовлення ПКД	-	2966,0	3000,0	5966,0	X	-
8. Виготовлення ПКД для пам'яток дерев'яної сакральної архітектури	300,0	298,0	300,0	898,0	X	-
9. Проект Комплексна реставрація Монастирського храму з дзвіницею – пам'ятки архітектури національного значення XV-XVIII ст. (ох. № 407) в смт Підкамінь	-	700,0	5000,0	5700,0	X	-
Програма розвитку туризму, курортів і рекреації у Львівській області на 2018-2020 роки						
3. Розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури	130,0	159,4	330,0	619,4	X	-
7.1.Співфінансування проекту «Транскордонний паломницький маршрут як інструмент промоції спільної історико-культурної спадщини»	-	100,0	-	100,0	X	-
7.2.Співфінансування проекту «РовеЛове Розточчя – разом попри кордони»	-	80,0	-	80,0	X	-
7.3. Співфінансування проекту «Світ карпатських розет – заходи із збереження унікальності культури Карпат»	0,0	0,0	238,0	238,0	X	-
7.4. Співфінансування проекту «Велокарпатія: розвиток інфраструктури для велотуризму на Львівщині» за рахунок коштів ЄС	-	-	600,0	600,0	X	-

Аналіз бюджетів більшості заходів обласних цільових програм засвідчив, що обсяги коштів за 2017 - 2019 роки, які отримав кожен із суб'єктів господарювання не перевищують 200 тисяч євро, що дає підставу вважати відповідну державну підтримку «незначною ДД».

Натомість обсяги державної підтримки заходу 1.2.Проведення комплексу першочергових протиаварійних та ремонтно-реставраційних робіт на пам'ятках культурної спадщини перевищують 200 тис. євро. Пунктом 34 Повідомлення Європейської комісії щодо поняття ДД встановлено, що враховуючи їхній особливий характер, певні види діяльності, пов'язані із збереженням культурної спадщини, можуть мати некомерційну організацію і відповідно бути неекономічними за своєю суттю. Внаслідок цього державне фінансування таких видів діяльності не вважається ДД. Комісія вважає, що державне фінансування діяльності із збереження культурної спадщини, яка перебуває у безкоштовному доступі до громадськості, не впливає на неекономічний характер такої діяльності.

Фінансування з бюджетів різних рівнів направлено на проведення протиаварійних та ремонтно-реставраційних робіт на пам'ятках культурної спадщини Львівщини. Відвідування цих пам'яток здійснюється на безкоштовній основі, а на їх території відсутня комерційна діяльність. Це дає підстави вважати у розумінні acquis ЄС, що державна підтримка таких робіт, направлених на збереження пам'яток культурної спадщини за своєю природою не є економічною

Отже, зазначена державна підтримка не містить ознак ДД, оскільки не створює і не загрожує створенням економічної конкуренції

Визначення ознак державної допомоги в рамках індивідуальної підтримки суб'єктів господарювання

У Львівській області наявні 20 комунальних установ та закладів у сфері культури, які отримують державну підтримку із бюджету області, а саме:

тис.грн.

Назва установи	2019 рік			
	Загальний фонд (ЗФ)	Спеціальний фонд (СФ)	Разом	СФ/Разом, %
Львівський академічний обласний музично-драматичний театр ім. Юрія Дрогобича	27219,60	4500,00	31719,60	14,19
Львівського академічного обласного театру ляльок	6303,00	1808,00	8111,00	22,29
Львівська національна філармонія	40604,00	7910,00	48514,00	16,30
Державна заслужена хорова капела України «Трембіта»	8212,00	270,00	8482,00	3,18
Галицький академічний камерний хор	5903,00	220,00	6123,00	3,59
Народна хорова капела «Верховина»	0,00	0,00	0,00	-
Львівська державна академічна чоловіча хорова капела «Дударик»	4377,00	366,00	4743,00	7,72
Львівська обласна універсальна наукова бібліотека	9102,00	30,00	9132,00	0,33
Львівська обласна бібліотека для дітей	7700,00	30,00	7730,00	0,39
Львівська обласна бібліотека для юнацтва ім. Іваничука	6806,00	30,00	6836,00	0,44
Львівський історичний музей	22170,00	9605,00	31775,00	30,23
Львівський музей історії релігії	18459,00	1921,00	20380,00	9,43
Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка	7301,00	250,00	7551,00	3,31
Державний меморіальний музей Михайла Грушевського	2798,00	84,80	2882,80	2,94
Історико-краєзнавчий музей міста Винники	4093,00	226,00	4319,00	5,23
Львівський палац мистецтв	4400,00	3000,00	7400,00	40,54
Історико-етнографічний музей «Бойківщина»	1901,00	56,50	1957,50	2,89
Державний історико-культурний заповідник "Нагуєвичі"	3892,00	339,00	4231,00	8,01
Державний історико-культурний заповідник "Тустань"	2506,00	4520,00	7026,00	64,33
Львівський державний обласний центр народної творчості і культурно-освітньої роботи	2597,00	33,90	2630,90	1,29

Відповідно до роз'яснень та рішень АМКУ підтримка закладів культури, у яких частка доходів до спецфонду не висока, які не ведуть комерційної діяльності і надають свої послуги населенню на безоплатній основі, не підпадає під дію Закону.

Підтримка інших 9 комунальних закладів та установ потребує поглибленого аналізу на предмет виявлення ознак державної допомоги. Для цього необхідно подати АМКУ Повідомлення про нову державну допомогу

Заклади у сфері архітектури

Львівській обласній раді у сфері архітектури підпорядковані дві комунальні установи – історико-культурні заповідники «Давній Пліснеськ» та «Стільське городище». Частка доходів до спецфонду у структурі загальних доходів цих установ 1,6% і 1,7% відповідно. Дані установи не ведуть комерційної діяльності і не надають платних послуг, а тому не можуть спотворювати умови конкуренції на ринку. Відповідно на них не поширюється дія Закону.

Додаток 29

ПЛАН ЗАХОДІВ

з виконання Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020—2022 роки (витяги)

Найменування заходу	Відповідальні за виконання	Строк виконання	Орієнтовні обсяги фінансування, тис. гривень
Підтримка сфери культури та креативних індустрій			
176. Впровадження програм інкубаційної та акселераційної підтримки суб'єктів малого та середнього бізнесу у секторах креативних індустрій та внутрішнього туризму	Мінекономіки Мінфін	лютий 2021 року	261 000 за рахунок коштів державного бюджету
177. Зниження ставки податку на додану вартість для операцій з постачання товарів і послуг у сфері культури та креативних індустрій (у межах допустимих операцій згідно з Додатком III Директиви Ради 2006/112/ЄС про спільну систему податку на додану вартість)*	Мінфін ДПС	грудень 2020 року	не потребує додаткового фінансування
178. Надання Українським культурним фондом стипендій самозайнятим особам (митцям, менеджерам, підприємцям та іншим категоріям самозайнятих осіб, які не мають швидких перспектив відновлення рівнів доходу та змушені перепрофільовуватися) у сфері культури та креативних індустрій*	МКІП Мінфін	III квартал 2020 р.	50 000 за рахунок коштів державного бюджету
179. Надання Українським культурним фондом грантів інституційної підтримки для збереження конкурентоспроможності та робочих місць недержавного сектору культурних та креативних індустрій*	МКІП Мінфін	III квартал 2020 р.	400 000 за рахунок коштів державного бюджету
180. Запровадження грантової програми “Культура добробуту” Українського культурного фонду на реалізацію інвестиційних проектів у громадах на умовах співфінансування*	МКІП Мінфін	III квартал 2020 р.	40 000 за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів
181. Надання грантів від Держкіно на проведення конкурсних відборів нових кінопроектів, які призначені для підтримки виробництва нових фільмів та серіалів українською мовою*	МКІП	III квартал 2020 р.	250 000 за рахунок коштів державного бюджету
182. Надання грантів на підтримку та розвиток кінопроектів через Держкіно, які спрямовані на створення кіносценаріїв та розроблення (девелопмент) кінопроектів*	МКІП	III квартал 2020 р.	150 000 за рахунок коштів державного бюджету
183. Надання грантів від Держкіно на відновлення конкурентоспроможності українського кіно, які передбачають компенсацію до 80 відсотків непередбачуваних витрат для виробників фільмів, які розпочали реалізацію договорів з Держкіно, та компенсацію до 80 відсотків витрат на оплату вимушених простоїв під	МКІП Мінфін	липень 2020 року	250 000 за рахунок коштів державного бюджету

час карантину та дії обмежувальних заходів для виробників, дистриб'юторів, які є мікропідприємствами або малими підприємствами, а також демонстраторів фільмів/кіномереж*			
190. Надання грантів на реалізацію проектів у сфері туризму, спрямованих на створення туристичного продукту (його складових), забезпечення їх стабільної діяльності та розвитку в умовах дії запроваджених відповідно до законодавства обмежень господарської діяльності, зумовлених надзвичайною ситуацією чи надзвичайним станом*	МКІП Держтуризм	III квартал 2020 р.	200 за рахунок Фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками
195. Створення загальнодержавної інформаційної мережі у сфері туризму та курортів, зокрема шляхом розвитку відповідної мережі інформаційних центрів у регіонах	МКІП обласні, Київська міська держадміністрації	III квартал 2020 р.	в обсягах, передбачених державним бюджетом на відповідний рік

Результати фокус-групи

«Аналіз зв'язків культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості території»

(м. Львів, 30 липня 2020 року)

Аналіз зв'язків між культурно-мистецькою діяльністю та туристичною привабливістю регіону/муніципалітету

Економізація культури. «За» і «проти»

- Головним завданням закладів культури не може бути заробляння грошей. Зокрема, завдання музеїв – збереження, охорона і презентація надбань культури. Але це не означає, що заклади культури не можуть заробляти кошти на власний розвиток.
- Завжди будуть заклади, які не зможуть заробити на себе самі і залишатимуться дотаційними, хоча становлять дуже істотне культурне значення. Натомість є заклади, в першу чергу, це стосується об'єктів архітектурної спадщини, які можуть не лише заробляти кошти на своє утримання, а й на утримання інших умовно «збиткових» закладів. Проте навіть у найрозвинутіших країнах музеї не можуть повністю заробляти на своє утримання.
- Музеї повинні поєднувати діяльність щодо приваблювання туристів із своїм головним завданням – забезпеченням культурних потреб мешканців, їх духовно-культурним розвитком.
- Представникам управлінських інституцій у сфері культури та у сфері туризму, а також представникам культурних інституцій та туристичного бізнесу потрібно розпочати зустрічатися на регулярній основі, обговорювати поточні проблеми, і головне – виходити на практичні рішення для покращення співпраці.
- Музеї зацікавлені у тому, щоб співпрацювати із бізнесом, у тому числі і з орендарями.
- Якщо заклади культури починають концентруватися винятково на атракціях для приваблювання туристів, то культура і туризм розходяться різними шляхами.

Названі під час фокус-групи проблеми у співпраці культурної сфери та туризму:

- Заклади культури та їх працівники часто не хочуть змінюватися, натомість представники туристичного бізнесу змінюються щодня, підлаштовуючись під мінливі потреби туристів.
- Технічне відставання в обслуговуванні музеями відвідувачів. Зокрема, відсутність можливості в багатьох музеях купувати квитки онлайн через їхній веб-сайт.
- Часто туристичним операторам бракує інформації щодо закладів культури, культурно-історичних пам'яток, часто буває відсутня контактна інформація, фотографії для приваблювання туристів.
- У Львівській області трапляються музеї, які не працюють у вихідні дні, що створює незручності для туристичної сфери.
- Традиційно проблемним днем для туристичної сфери є понеділок, оскільки у цей день більшість музейних закладів вихідні, в той час як багато туристів покидають Львівщину в понеділок після обіду і мають бажання до того часу відвідати заклади культури. Але вже є певні рушення, і деякі музеї перенесли вихідний день на середу.
- Графік роботи музеїв не пристосований до потреб туристів, в першу чергу за межами Львова, оскільки туристи спочатку відвідують культурні заклади у Львові, а після цього часто мають бажання виїхати за місто і там відвідати музеї, які на той час уже зачинені.
- Часто нові виставки у музейних закладах менеджмент музеїв починає анонсувати надто пізно, і представники туристичних операторів не встигають включати відповідну інформацію до своїх програм.
- У Львівській обласній державній адміністрації створено базу даних закладів культури та культурно-історичної і архітектурної спадщини і фотографіями, але зараз вона не є у відкритому доступі.
- Не достатньо налагоджена комунікація між представниками туристичного бізнесу, культурних інституцій та управлінців у сфері культури. Зокрема, це проявляється у тому, що трапляються випадки ознакування населених пунктів, у яких немає жодного туристичного продукту, просто тому, що там народилась та чи інша видатна постать. В той же час, частина туристично-привабливих територій залишається без ознакування.
- До частини музейних закладів туристам важко потрапити. Складається враження, що самі працівники окремих музеїв не завжди зацікавлені у притоці до них туристів.
- Якщо у закладах культури роками нічого не змінюється, туристи втрачають інтерес до таких закладів і перестають їх відвідувати.

Можливі шляхи покращення співпраці культурної та туристичної сфер:

- Було б доречно профінансувати з державного чи обласного бюджету заходи щодо фото- і відеозйомки туристично привабливих місць, пам'яток культури та архітектури для їх використання туристичними операторами в цілях маркетингу.
- Держава, область та місцева влада надає фінансову підтримку колективам, які покликані відтворювати нематеріальну культурну спадщину, однак лише невелика частка таких колективів дійсно відтворює автентичну традиційну культуру даної території. Тому, можливо, варто розглянути доцільність створення інституції, наприклад, ради, яка покликана була б слідкувати за збереженням та відтворенням народними колективами дійсно автентичної нематеріальної культурної спадщини.
- Починає втілюватися ідея щодо запровадження єдиного квитка для кількох музеїв та музейних філій, стають все популярнішими сімейні квитки.
- Представники операторів вважають доцільним зробити графік музеїв більш гнучким і пристосованим до потреб туристів, зокрема частина працівників могла працювати у першу зміну, частина – у другу. Також можна було б хоча б раз на тиждень здійснювати вечірні екскурсії до музеїв.
- Представники культурної та туристичної сфер мають постійно зустрічатися, можливо доцільно заснувати єдину Асоціацію, яка об'єднає обидва види діяльності.
- Музеї повинні покращити роботу щодо власного маркетингу.
- Навіть повністю збиткові музеї можуть збільшити власні доходи, покращивши менеджмент та втіливши на практиці нові ідеї. Наприклад, Музей Івана Франка вирвався вперед завдяки своїм інтерактивним заходам.
- Молодь хоче чогось нового і сучасного, потрібно у своїй діяльності враховувати їх потреби.
- Більше співпрацювати також повинні різні музеї між собою для покращення туристичної привабливості.
- Нестандартні ідеї можуть принести неочікуваний успіх. Наприклад, проведення у Трускавці конкурсу вокалістів імені Мусліма Магомаєва, яке спочатку не отримало достатньої підтримки серед мешканців, принесло інвестиції бізнесу із Азербайджану в економіку Трускавця.

На яку допомогу держави має розраховувати туристичний бізнес і культурно-мистецька сфера? Яку лепту сторони готові вносити?

- Нормативні акти, які на сьогодні діють в Україні, занадто «зарегулювали» діяльність у сфері культури, і часто керівникам культурних установ досить важко піти на зустріч туристичному бізнесу, щоб не порушити нормативні вимоги держави. Наприклад, для того, щоб викликати працівника музею на роботу під час державного свята, необхідно за 60 днів до цього отримати дозвіл від профспілки. Також керівництво культурних закладів не може бути гнучким у встановленні платежів за оренду та комунальні послуги представникам бізнесу, оскільки ця сфера дуже чітко регулюється Міністерством фінансів.
- Туризм та культура існують одне для одного. Туризм теж виконує освітню та просвітницьку функції. Більше того, туризм формує бачення нашої держави в іноземців. Щоб побачать іноземні туристи під час відвідування країни, так вони і будуть сприймати цю країну.
- Не функція представників туристичного бізнесу – інвестувати в культуру, тим більше здійснювати реставраційні роботи у пам'ятках архітектури.
- Державні інституції у сфері туризму не повинні займатися питаннями реконструкції пам'яток архітектури.
- Туристичний бізнес теж повинен мати свої цінності. Важливим є те, який результат поїздки туриста, оскільки туризм існує для того, щоб змінювати людину.

Феномен Львова

- Феномен Львова – це в першу чергу культурна спадщина і як ми нею розпоряджаємося. Це також нові інституції, які створені у місті і діють у сфері розвитку культури. Але культурна спадщина не існує без спадкоємців, якщо її не буде кому успадкувати, то вона втрачає сенс.
- Питання феномену Львова на даному етапі полягає у тому, чи мова далі йде по кількості туристів та її збільшення, чи вже про якість туристів і перехід до розвитку культурного туризму.
- В питання розвитку туристичної сфери Львову потрібно придивлятися до прикладу Кракова, де спостерігається явище овертуризму – надмірної кількості туристів та втечі мешканців. Зокрема, в історичному центрі Кракова залишилось жити всього 800 мешканців, місто фактично стало мертвим. В підсумку міський бюджет почав отримувати збитки через те, що мешканці масово почали переїжджати від натовпів туристів у прилеглі населені пункти і сплачувати податки там, а не у Кракові.

Аналіз зовнішніх факторів впливу

Процес децентралізації – передача на базовий рівень повноважень і ресурсів

- Процес децентралізації для закладів культури породив загрозу, пов'язану із тим, що у бюджетах багатьох об'єднаних територіальних громад не достатньо коштів і заклади культури фінансуються за залишковим принципом.
- Значна частина ОТГ, розробляючи стратегії розвитку, на чільне місце ставлять розвиток туризму, але на практиці на дану діяльність практично не виділяється коштів, а більшість заходів у цьому напрямку залишаються не реалізованими.

Вплив коронавірусної пандемії

- Туризм на Львівщині почав поступово відроджуватися після коронавірусної кризи. Наприклад, доходи Львівської галереї мистецтв впродовж останніх трьох тижнів зросли у більше, ніж два рази. Однак ще дуже рано говорити про вихід на докоронавірусні показники, хоча світло у кінці тунелю є.
- Досі є частина музеїв, які залишаються на простоті і не приймають відвідувачів. Деякі музеї не працюють, оскільки їх співробітникам понад 60 років і вони перебувають у підвищеній зоні ризику у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції.
- Коронавірусна пандемія ще раз продемонструвала, що потрібно міняти підходи та політику стосовно культури, в першу чергу робити її більш гнучкою та пристосовувати до потреб туристичної сфери.

Регіональні практики взаємодії культури і туризму

- Позитивним кейсом є приклад міста Верховина в Івано-Франківській області, де силами місцевих мешканців створено більше десяти приватних музеїв, які не отримують коштів і державного чи місцевого бюджету.

Результати дебатів

«Культура і туризм в умовах COVID 19: нові реалії»

(м. Львів, 30 вересня 2020 року)

Як світова пандемія вплинула на сферу культури та туризм у Львові та Львівській області, які нові тенденції проявились у культурному житті Львівщини внаслідок карантинних обмежень та чи є перспективи розвитку культури та туризму на тлі погіршення епідеміологічної ситуації в Україні і світі загалом.

Про це дискутували під час дебатів «Культура і туризм в умовах COVID 19: нові реалії» у рамках проекту «Сприяння розвитку культури в Україні: дослідження зв'язків культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості територій», що реалізовує ГО «Європейський діалог» за фінансування Українського Культурного Фонду. До дискусії долучилися управлінці Львівської облдержадміністрації, Львівської міської ради, ряду об'єднаних територіальних громад, представники туристичного бізнесу, асоціацій, науковці, керівники музеїв.

Які головні висновки?

Світова пандемія посприяла тому, що культура так би мовити повернулася обличчям до самих мешканців Львова та Львівщини. Адже до запровадження карантинних обмежень туризм у Львівській області на 80% складався із культурного туризму, гості області, серед яких 60% склали іноземці, обов'язково відвідували об'єкти культурної спадщини, музеї, фестивалі. Але самі мешканці були дещо відтіснені від культурного життя міста. Те, що внаслідок запровадження карантину, потік туристів майже повністю зупинився, змусило представників культури зосередити свою увагу саме на мешканцях міста та області, збільшити кількість просвітницьких заходів, щоб самі мешканці усвідомили, де вони живуть, які пам'ятки та об'єкти культури їх оточують. Саме це дозволить мешканцям Львова та області стати амбасадорами та промоутерами Львівщини серед для туристів, які обов'язково рано чи пізно знову почнуть відвідувати Львів та область.

Карантинні обмеження призвели до того, що культурні події перетворилися на мікроподії, у яких бере участь менша кількість учасників. Проте самих подій стає навіть більше. При цьому основний акцент менеджери у сфері розвитку культури роблять на безпеці, дотриманні санітарних норм. Якщо раніше туристів заманювали гаслом «Львів відкритий для світу», то тепер – актуальним є гасло: «Львів безпечний для людей».

Пандемія істотно вплинула на менеджмент у сфері культури. Якщо раніше можна було розробляти стратегічні плани на роки, то в нинішніх умовах, коли ситуація постійно динамічно змінюється, важко планувати більше, ніж на два тижні вперед. Проте амбітні плани залишаються, зокрема в області планується у 2021-2023 роках в рамках «великого будівництва» у сфері культури відреставрувати щонайменше 21 великий об'єкт культурної спадщини, ще десятки об'єктів знаходяться у резерві.

Формат фінансування закладів культури в Україні до певної міри поставив їх у вигравне становище порівняно із аналогічними установами у деяких розвинутих країнах світу, де значна частка фінансування закладів культури може йти не від держави, а від бізнесу, корпорацій, фондів, приватних меценатів. Зокрема, за підрахунками експертів, у США внаслідок пандемії через втрату фінансування може назавжди зачинитися кожен третій музей.

На думку експертів, культура ще в меншій мірі, ніж освіта, придатна для того, щоб повністю перейти в онлайн-режим. Адже культура – це в першу чергу емоції та живе спілкування, і жоден екран монітора не здатен ці емоції компенсувати.

Особливо рельєфним прикладом міста, яке постраждало від карантинних обмежень, є навіть не Львів, а Трускавець, де на 20 тисяч населення припадає 600 лікарів і 2 тисячі осіб медичного персоналу. Усі вони обслуговували туристів, які раптово просто зникли. Місто, основою розвитку якого майже винятково був туризм, в один момент повністю зупинилось. Бювет, який працював у Трускавці навіть під час Другої Світової війни, вперше зачинився. Містянам знадобився час, щоб психологічно прийняти нову ситуацію, а кілька місяців карантину вони використали на підготовку до нової санітарної реальності – вимог щодо соціальної дистанції, дезінфекції тощо. Проте навіть із пом'якшенням карантинних обмежень виникають усе нові труднощі. Наприклад, певний час у Трускавці не зупинялись потяги і деяким готельєрам доводилось відправляти автобуси на вокзал Івано-Франківська, щоб зустріти своїх гостей.

Туристична сфера є однією із тих, яка в умовах пандемії постраждала найбільше. На Львівщині формат туризму змістився із прийому іноземних гостей до внутрішнього туризму, деякі об'єкти завдяки тому, що мешканці міст хочуть хоч кудись вирватися, стали навіть популярнішими, ніж це було до пандемії. Але зрозуміло, що це не дає можливості представникам туристичного бізнесу компенсувати свої втрати. Тому зараз, як ніколи, час об'єднати зусилля бізнесу, влади, громадського середовища, держави для пошуку рішень, які би дозволили туристичному бізнесу просто вижити.

Загалом в експертного середовища простежилось дві достатньо полярні точки зору. Одні впевнені, що знадобиться ще зовсім небагато часу, півроку чи рік, і світ повернеться до нормального стану, а з ним і культура та туризм. Інші, так би мовити, песимісти, вважають, що світ уже ніколи не буде таким, як раніше, що ми почали жити у новій реальності і ще не цілком розуміємо, якою вона буде, проте вже зараз треба починати адаптовуватись до неї, у тому числі адаптовувати культуру та туризм.